

ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ

ÜÇÜNCÜ ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ

8-9 Mart 2024

BİLDİRİ KİTABI

**Üçüncü Uluslararası Katılımlı Ankara İnsan ve Toplum Bilimleri
Kongresi
3rd Ankara Humanities and Social Sciences Congress with
International Participation**

**Ankara Bilim Üniversitesi
Ankara Bilim University**

8-9 Mart 2024 / March 8-9, 2024

ISBN: 978-605-71213-6-3

Üçüncü Uluslararası Ankara İnsan ve Toplum Bilimleri Kongresi
3rd International Ankara Humanities and Social Sciences Congress

8-9 Mart 2024 / March 8-9, 2024

Bildiri kitabında yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Kongre Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Cem Harun MEYDAN

Doç. Dr. Başar BAYSAL

Dr. Handan AKKAŞ

Dr. Pelin KARACA KALKAN

Dr. Neslihan KÜNYE POLAT

Dr. Irmak UZUN BAYAR

Dr. Adil AKKUŞ

Arş. Gör. Bahar KARDAŞ

Arş. Gör. Hatice ÇEVİK

Arş. Gör. İlayda GÖZEL

Arş. Gör. Mustafa Çağrı AYKAÇ

Arş. Gör. Mustafa Tarık KILIÇ

Arş. Gör. Yelda YENEL

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Cem Harun MEYDAN, Ankara Bilim University, Türkiye

Prof. Dr. Aslı Özlem TARAKCIOĞLU, Ankara Hacı Bayram Veli University, Türkiye

Prof. Dr. Gülsen ERDEN, Beykoz University, Türkiye

Prof. Dr. Hatice DEMİRBAŞ, Ankara Hacı Bayram Veli University, Türkiye

Prof. Dr. Örsan Ö. AKBULUT, Hacettepe University, Türkiye

Prof. Dr. Sedat Cem KARADELİ, Ufuk University, Türkiye

Prof. Dr. Tarık TUNCAY, Hacettepe University, Türkiye

Prof. Dr. Emre Şenol DURAK, Abant İzzet Baysal University, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Ioannis Karras, Ioanian University, Greece

Doç. Dr. Tuğba GÖRGÜLÜ, Anadolu University, Türkiye

Doç. Dr. Şebnem DÜZGÜN, Ankara Bilim University Türkiye

Doç. Dr. Başar Baysal, Ankara Bilim University, Türkiye

Dr. Handan AKKAŞ, Ankara Bilim University, Türkiye

Dr. Neslihan KÜNYE POLAT, Ankara Bilim University, Türkiye

Dr. Adil AKKUŞ, Ankara Bilim University, Türkiye

Dr. Sema YURDUŞEN, Ankara Bilim University, Türkiye

Dr. Pelin KARACA KALKAN, Ankara Bilim University, Türkiye

Dr. Ayşe SAKİ DEMİREL, Ankara Bilim University, Türkiye

Dr. Görkem ERDOĞAN, Ankara Bilim University, Türkiye

Dr. Aziz BALCI, Ankara Bilim University, Türkiye

Dr. Ali Ulvi ÖZGÜL, Ankara Bilim University, Türkiye

Dr. Ekin KÖSEGİL, Ankara Bilim University, Türkiye

Dr. Yakut AKBAY, Ankara Bilim University, Türkiye

Dr. Irmak UZUN BAYAR, Ankara Bilim University, Türkiye

Dr. Hakan KÖNİ, Ankara Bilim University, Türkiye

Dr. Mathew H. CHARLES, Universidad Externado de Colombia

Dr. Nurhidayy ROSLİ, UCSI University, Malaysia

Dr. Saifudheen KUNJU, University of Madras, India

Dr. Mustafa GÜNEŞ, Gümüşhane University, Türkiye

ISBN: 978-605-71213-6-3

Adres: Maltepe Mh. Şehit Gonenç Cd. No:5 Çankaya Ankara

Telefon: 444 22 28

E-Posta: itbkongre@ankarabilim.edu.tr

Web: Ankara Bilim Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Kongresi Web Sayfası

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	1
Sosyal Girişimcilik Algısı ile Ekolojik Ayakizi Farkındalığı İlişkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma	2
Girişimcilik Eğitimi ve Yeni Bir Yaklaşım: Girişim Mühendisliği	3
Girişimcilik Kavram ve Düşüncesinin Dîvânu Lugâti't-Türk'teki İzleri ve Örnekleri	37
Z Kuşağı Bireylerin İnternet Bağımlılığı ve Zaman Yönetimi İlişkisi Üzerine Bir Araştırma	88
Risk Analizinde Siyah Kuğu Cehaletine Karşı VUCA Metre Bir Çözüm müdür?	90
Prompt Mühendisliği: Geleceğin Mesleği mi?	111
Popülist Siyaset ve Seçim Sonuçları'nın İncelenmesi: Flaman Blok ve Altın Şafak Partisi Örneği	125
Making Sense of Political Conservatism from the Past to the Present	126
Avrupa Birliğinin Göç Politikaları Bağlamında Dublin Sistemi Üzerine Bir Araştırma	127
Boğazlar Meselesinin Ortaya Çıkışına Zemin Hazırlayan Sebepler	129
Yabancıların Toplu Sınır Dışı Edilmesi Yasağı Bağlamında N.D.& N.T./ İspanya Davası'nın İncelenmesi	138
Paniğe Gerek Yok: KBRN Olaylarında Toplumsal Dayanıklılık	147
Sosyo-Bilimsel Anlamda Teknoloji Kullanımının Dijital Yetkinlik ve Öğrenme Becerisi Üzerine Etkisi	148
Sessiz İstifa Ölçeği Türkçe Geçerlik Çalışması	150
Google Trends'in Pay Senedi Getirileri, Volatilite ve İşlem Hacmi Üzerindeki Etkisinin Araştırılması	155
Türkiye'de İnşaat Sektörünün Finansal Performansının Değerlendirilmesi: 2010-2022 Döneminde MERIC Tabanlı VIKOR Yöntemiyle Bir Uygulama	157
Borsa İstanbul'da Mayıs Ayı Etkisinin Araştırılması	159
Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliğinde Dijital Dönüşüm, E-Ticaret ve Pazarlama Uygulamalarının Değerlendirilmesi	160
Kurumsal İletişim Çalışmalarında Logo Tasarımının Marka İmajına Etkisi	168
Postmodern Reklamlarda Kullanılan Toplumsal Cinsiyet Metaforları	170
Evaluation of Biofuel Use on International and Domestic Flights in Turkey in Terms of Passenger Airline Preferences	172
Lüks Ürün Pazarında Müşteri Deneyimi	173
The Integration-Differentiation Dilemma: A Study of Syrian Refugees in Jordan	174

21. Yüzyılda Yeni Soğuk Savaş: Batı-Doğu Arasında Yeni Çelişki Üzerine Bir İnceleme	175
Türk Dış Politikasının İslam Dünyasına Yönelik Değişim Sürecinde Necmettin Erbakan (1973-1980)	177
Politika Kelimesi Kullanılmaya Devam Edildiği Sürece Antik Yunan Polis Deneyiminin Varlığı Devam Eder Mi? : Soykütüksel Bir Analiz	190
Göç Yönetiminde Acil Çağrı Merkezlerinin Yeri: Yabancılar İletişim Merkezi (Yimer) Üzerine Bir Araştırma	202
Tarihsel Sürecin Değerlendirilmesinde “Pozitivizm Eleştirisi” nin Konumu	203
19 th Century Coastal Barbary Captivity Narratives: The Nomads of the Sahara as a Silent Other	204
Çağımızın Bilgi Salgını: Siberkondri	217
Vegetarianism and Veganism in Muslim Countries with Special Reference to Türkiye	223
İşâri Tefsirin Dayanağı ve Kabul Şartları	230
The Identity Perception of Imam Hatip High School Students Studying International Baccalaureate Diploma Programme in Türkiye	234
Endülüs'te İbn Meserre Hareketi	236
Dijital Dönüşümün Sigortacılık Sektöründeki Karar Verme Süreçlerine Etkisi	237
Enhancing Urban Efficiency and Sustainability: The Role of Smart Cities in Driving Technological Innovation and Economic Growth	243
X Kuşağının Dijital İletişim Teknolojileri Kullanım Düzeyleri	244
Post-Truth Yeni Medya İlişkisi: 2023 Genel Seçimleri Üzerine İnceleme	245
Thomas De Quincey's <i>Confessions of an English Opium- Eater</i> and Analyzing its Turkish Translation within the Context of Kaisa Koskinen's Concept of Visibility	246
Metaphors of Translation and Translators in Cinema: A Study on <i>Everything is Illuminated</i>	248
Türkçe Yazın Dizgesinde <i>Açık Yaptı</i> 'ın Çeviri Serüveni /Çeviri Eleştirisinin Çeviribilim Odaklı Eleştirisi	249
Ergenlerinin Ebeveynleri ile Uyumlarının Kariyer Kaygılarına Etkisi	250
Filistin'de Yaşanan Zulüm ve Soykırım Karşısında Bireylerin Düşünceleri, Tutumları ve Duygusal Tepkileri	251
Conflict, War, and Security Studies	264
Collective action and small-scale fishing cooperatives in Istanbul	265
Literary Transculturation: Reflection of Metaphors in Cevat Çapan's Rendering of William Butler Yeats's Poetry	266
Reading the Turkish Translations of “Annabel Lee” by Edgar Allen Poe within the context of Eugene Nida's Equivalence Theory	278

Program Akışı

1.GÜN- YÜZ YÜZE

11:00-12:30

Oturum 1: Girişimcilik- C208

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Mustafa Kemal Topcu

Sosyal Girişimcilik Algısı ile Ekolojik Ayak izi Farkındalığı İlişkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma
Mustafa K. Topcu, Sinan Babaçoğlu, Ezgi Babaçoğlu

Girişimcilik Eğitimi ve Yeni Bir Yaklaşım: Girişim Mühendisliği
Beyşan Tarık Işın, Zişan Cihangir Işın, Hilal Fidan, Erşan Işın, Tamer Işın

Girişimcilik Kavram ve Düşüncesinin Dîvânu Lugâti't-Türk'teki İzleri ve Örnekleri
Tamer Işın, Zişan Cihangir Işın, Erşan Işın

Oturum 2: İşletme- C215

Oturum Başkanı: Dr. Adil Akkuş

Z Kuşağı Bireylerin İnternet Bağımlılığı ve Zaman Yönetimi İlişkisi Üzerine Bir Araştırma
Ayşe Nur Şahin, Erhan Kılınç

Risk Analizinde Siyah Kuğu Cehaletine Karşı VUCA Metre Bir Çözüm Müdür?
Tamer Işın, Zişan Cihangir Işın, Beyşan Tarık Işın, Hilal Fidan, Mustafa K. Topcu

Prompt Mühendisliği: Geleceğin Mesleği mi?
Zişan Cihangir Işın, Hilal Fidan, Tamer Işın, Beyşan Tarık Işın

Oturum 3: İngilizce Mütercim ve Tercümanlık- C230

Oturum Başkanı: Dr. Ayşe Saki Demirel

The Effects of Augmented Reality on EFL Learner's Motivation. Quasi-Experimental Study
Zahra Talebi

Literary Transculturation: Reflection of Metaphors in Cevat Çapan's Rendering of William Butler Yeats's Poetry
Rabia Aksoy Arıkan

Reading the Turkish Translations of "Annabel Lee" by Edgar Allen Poe within the context of Eugene Nida's Equivalence Theory
Ayşenur İplikçi Özden

12:30-13:30 Öğle Arası

13:30-15:00

Oturum 4: Siyaset- C208

Oturum Başkanı: Dr. Hakan Köni

Popülist Siyaset Ve Seçim Sonuçları'nın İncelenmesi: Flaman Blok Ve Altın Şafak Partisi Örneği
Tımuçin Arslan

Making Sense of Political Conservatism from the Past to the Present
Hakan Köni

Avrupa Birliğinin Göç Politikaları Bağlamında Dublin Sistemi Üzerine Bir Araştırma
Nazrin Rzayeva

Oturum 5: Uluslararası İlişkiler- C215

Oturum Başkanı: Dr. Aziz Balcı

Boğazlar Meselesinin Ortaya Çıkışına Zemin Hazırlayan Sebepler
Fazilet Fatma Yeşilbaş

Yabancıların Toplu Sınır Dışı Edilmesi Yasağı Bağlamında N.D.& N.T./ İspanya Davası'nın İncelenmesi
Anıl Berk Sarı

Paniğe Gerek Yok: KBRN Olaylarında Toplumsal Dayanıklılık
Neslihan Külahıoğlu, Selçuk Kılıç

Oturum 6: Sosyoloji- C230

Oturum Başkanı: Dr. Sevtap Yeşil Kocagazioğlu

Suç İstihbaratı ve İnsan Güvenliği
İbrahim Yavuz

Sosyo-bilimsel Anlamda Teknoloji Kullanımının Dijital Yetkinlik ve Öğrenme Becerisi Üzerine Etkisi
Enes Aktulum

Çok Boyutlu Sessiz İstifa Ölçeği Türkçe Geçerleme Ön Çalışması
Cem Harun Meydan, Handan Akkaş

10:00-11:30

Oturum 7: Finans
Oturum Başkanı: Dr. Ali Ulvi Özgül

Google Trends'in Pay Senedi Getirileri, Volatilité ve İşlem Hacmi Üzerindeki Etkisinin Araştırılması
İbrahim Korkmaz Kahraman

Analysis of the General Price Trend in General Motors' Closing Stock Values
Razvan-Gabriel Hapau

Türkiye'de İnşaat Sektörünün Finansal Performansının Değerlendirilmesi: 2010-2022 Döneminde MEREK Tabanlı VIKOR Yöntemiyle Bir Uygulama
Hakan Yıldırım

Borsa İstanbul'da Mayıs Ayı Etkisinin Araştırılması
Zeliha Can Ergün

Oturum 8: Pazarlama
Oturum Başkanı: Dr. Görkem Erdoğan

Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliğinde Dijital Dönüşüm, E-Ticaret ve Pazarlama Uygulamalarının Değerlendirilmesi
Arzu Karaosmanoğlu

Kurumsal İletişim Çalışmalarında Logo Tasarımının Marka İmajına Etkisi
Makbule B. Eyiş

Postmodern Reklamlarda Kullanılan Toplumsal Cinsiyet Metaforları
Makbule B. Eyiş

Evaluation of Biofuel Use on International and Domestic Flights in Turkey in Terms of Passenger Airline Preferences
Hasan B. Işıl, Ferhan Şengür, Mert Akın

Lüks Ürün Pazarında Müşteri Deneyimi
Duygu Aydın Unal

Oturum 9: Siyaset I
Oturum Başkanı: Dr. Aziz Balcı

The Integration-Differentiation Dilemma: A Study of Syrian Refugees in Jordan
Ola Majthoub

21. Yüzyılda Yeni Soğuk Savaş: Batı-Doğu Arasında Yeni Çelişki Üzerine Bir İnceleme
İnan Akdağ

Türk Dış Politikasının İslam Dünyasına Yönelik Değişim Sürecinde Necmettin Erbakan (1973-1980)
Fuat Uçar

Oturum 10: Siyaset II
Oturum Başkanı: Doç. Dr. Başar Baysal

Kamusal Alan ve Yerel Siyaset
Ezgi Buzlu

Politika Kelimesi Kullanılmaya Devam Edildiği Sürece Antik Yunan Polis Deneyiminin Varlığı Devam Eder Mi? : Soykütüsel Bir Analiz
Toğra Ünal, Ahmet Yıldırım

Göç Yönetiminde Acil Çağrı Merkezlerinin Yeri: Yabancılar İletişim Merkezi (Yimef) Üzerine Bir Araştırma
Ash Öztürk Terzi

Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Dijitalleşme Politikaları: Sağlık Sektöründe Hasta Hakları Uygulamaları
Tanzer Çeliktürk

Oturum 11: Sosyoloji
Oturum Başkanı: Dr. Yeliz Dede Özdemir

Tarihsel Sürecin Değerlendirilmesinde "Pozitivizm Eleştirisi" nin Konumu
Gülçin Aytıgu Metin

19th Century Coastal Barbary Captivity Narratives: The Nomads of the Sahara as a Silent Other
Erragab Eljanhaoui

Çağımızın Bilgi Salgını: Siberkondri
İrem Uyar

Vegetarianism and Veganism in Muslim Countries with Special Reference to Türkiye
Heiko Schuss

Oturum 12: Sosyoloji-Din
Oturum Başkanı: Dr. Pelin Karaca Kalkan

İşâri Tefsirin Dayanağı ve Kabul Şartları
Mehmet Bilgin

Şahâbîlerin Tâbiînden Hadis Rivayeti (Ka'b El-Ahbâr Özelinde)
Mustafa Yıldız, Fatma Aydın

The Identity Perception of Imam Hatip High School Students Studying International Baccalaureate Diploma Programme in Türkiye
Elif Demiryürek

Endülü's'te İbn Meserre Hareketi
Ali Osman Balcı

11:30-12:00 Öğle Arası

12:00-13:30

Oturum 13: İşletme
Oturum Başkanı: Dr. İrmak Uzun Bayar

Türkiye'de Afet ve Olağanüstü Durumlarda İstihdamın Korunması Amacıyla Uygulanan Tedbirler
Mehmet S. Aran

Dijital Dönüşümün Sigortacılık Sektöründeki Karar Verme Süreçlerine Etkisi
Arzu Karaosmanoğlu

Enhancing Urban Efficiency and Sustainability: The Role of Smart Cities in Driving Technological Innovation and Economic Growth
Ece İrem Çora Koryak, Simay Göksu Korkmaz

X Kuşağının Dijital İletişim Teknolojileri Kullanım Düzeyleri
Dudu Yurt

Post-Truth Yeni Medya İlişkisi: 2023 Genel Seçimleri Üzerine İnceleme
Dudu Yurt

Oturum 14: İngilizce Mütercim Tercümanlık
Oturum Başkanı: Doç. Dr. Şebnem Düzgün

Engaging ESL Learners: A Study on the Efficacy of Digital Games in Vocabulary Teaching
Aylin Yardımcı, Berra Nur Acay, Tuğba Nur Küçük

Promoting inclusivity in TESOL: Strategies for Supporting Diverse Learners
Aylin Yardımcı, Berra Nur Acay, Tuğba Nur Küçük

Thomas de Quincey'nin Confessions of an English Opium Isimli Eseri ve Türkçe Çevirisini Kaisa Koskinen'in Görünürlük Kavramı Odâğından Okumak
Ahmet Esad Akıllı, Lale Özcan

Metaphors of Translation and Translators in Cinema: A Study on Everything is Illuminated
Semih Sarıgül

Türkçe Yazın Dizgesinde Açık Yapıt'ın Çeviri Serüveni / Çeviri Eleştirisinin Çeviribilim Odaklı Eleştirisi
Meral Camcı

Oturum 15: Psikoloji
Oturum Başkanı: Dr. Sema Yurduşen

Ergenlerinin Ebeveynleri ile Uyumlarının Kariyer Kaygılarına Etkisi
Hanife Eminoğlu, Hatice Yalçın

Filistin'de Yaşanan Zulüm ve Soykırım Karşısında Bireylerin Düşünceleri, Tutumları ve Duygusal Tepkileri
Muhammed Tosun

The psychological aspect of English language learning among primary school students in Algeria
Samir Salmi

Oturum 16: Uluslararası İlişkiler
Oturum Başkanı: Doç. Dr. Başar Baysal

Birleşik Krallık'ın Uzay Savunma Sanayi Çalışmalarının Brexit Sonrasında İç ve Dış Politikasına Olan Etkileri
Mahmut Can Özdemir

Conflict, War, and Security Studies
Çağla Lüleci Sula

Oturum 17: Finans II
Oturum Başkanı: Dr. Ali Ulvi Özgül

Collective action and small-scale fishing cooperatives in Istanbul
Pinar Ertör Akyazı

Kriz Ortamında Merkez Bankası'nın Para Politikası Üzerindeki Etkinliği
Seyfi Akil

SUNUŞ

Değerli Araştırmacılar,

İnsan ve toplum bilimleri alanında çalışan araştırmacılar ve uzmanlar için önemli bir platform oluşturmak yola çıktığımız kongremizin üçüncüsü gerçekleştirilmiştir.

Kongremiz, insan ve toplum arasındaki etkileşimleri inceleyen birçok farklı disiplinden gelen araştırmaları ve araştırmacıları bir araya getirmektedir. Farklı disiplinlerden gelen araştırmacıların birbirleriyle etkileşim halinde olduğu, yeni fikirlerin ve yaklaşımların paylaşıldığı bir platformda sunulan çalışmalar, insan ve toplum bilimleri alanındaki son gelişmeleri takip etmek, yeni araştırmaların keşfedilmesi, tartışılması ve yaygınlaştırılması için önemli bir fırsat sunmayı odağına almaktadır.

Ayrıca kongremizi Ankara’da gelenekselleşen bilimsel etkinliklerden biri haline getirerek Ankara’nın bilim merkezi olması konusuna katkı sağlamayı önemsiyoruz.

Kongremiz 8-9 Mart 2023 tarihinde yüz yüze ve çevrimiçi olarak üniversitemiz yerleşkesinde gerçekleştirilmiştir. Kongrede bildiriler İngilizce ve Türkçe olarak sunulmuştur.

Sosyal Bilimlerin farklı alanlarından çalışmalar kongre kapsamında yer almıştır. Farklı disiplinlerin birbirleriyle olan etkileşimlerini ele alarak, daha geniş bir bakış açısı sağlanabileceği inancını taşıyoruz. Sosyal bilimlerde çalışma alanlarının diğer alanların çalışmaları ile fazlasıyla kesiştiğini ifade edebiliriz. Bu nedenle, insan ve toplum bilimleri disiplinlerindeki araştırmalar hem sosyal bilimlerin birbirleri ile ilişkisini, hem de doğal sistemler ve insanlar arasındaki bağları daha iyi anlamamıza yardımcı olacak önemli bulgular sağlamaktadır. Diğer yandan sosyal bilim araştırmalarında yöntemin de önemini göz ardı etmemek gerekiyor. Yapılan çalışmaların kuramsal ve yöntemsel olgunluk taşıması ve okuyucu tarafından anlaşılabilirliğinin dikkate alınması farklı disiplinleri birleştirmekte önem arz etmektedir.

Her açıdan erişilebilir bir kongre ile İnsan ve Toplum bilimleri alanındaki son gelişmeler ile ilgili tartışmalara katkı sağlamak, lisansüstü öğrenciler dahil olmak üzere tüm akademisyenlerin motivasyonlarını arttırmak, yapılan güncel araştırmalar hakkında paylaşımda bulunulmasını sağlayacak bir ortam oluşturmak üzere icra ettiğimiz kongremize katkı sağlayan tüm değerli katılımcılarımıza şükranlarımızı sunuyoruz.

Üçüncüsü gerçekleştirilen kongremize önümüzdeki yıllarda da ev sahipliği yapmaya devam ederek Ankara’nın önemli bilimsel etkinlikleri içinde yer almasını sağlamayı hedeflemekteyiz.

Kongrede sunulan bildirilerin tüm taraflara faydalı olmasını dileriz.

Sevgi ve saygılarımızla,

Kongre Düzenleme Kurulu

Sosyal Girişimcilik Algısı ile Ekolojik Ayakizi Farkındalığı İlişkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma

Doç.Dr. Mustafa Kemal Topcu
ST Strateji ve Teknoloji Geliştirme Ltd.Şti.
mktopcu@ststrateji.com
0000-0002-3298-1283

Dr. Öğr. Üyesi Sinan Babacoglu
OSTİM Teknik Üniversitesi
sinan.babacoglu@ostimteknik.edu.tr
0000-0002-9078-7219

Ezgi Babacoglu
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Tıp Fakültesi
babacogluezgi@gmail.com
0009-0006-1247-2859

Özet

Toplumsal sorunlara kalıcı çözümler üretmek üzere geleneksel girişimcilikten farklı özellikler barındıran sosyal girişimcilik, ülkemizde yeşil dönüşümün başlamasıyla birlikte daha fazla gündem teşkil etmeye başlamıştır. Hayırseverlik olarak görülen faaliyetler bugün kurumsal sosyal sorumluluk olarak ticari işletmeler tarafından yapılırken sosyal faydayı önceliklendiren girişimciler tarafından sosyal işletme hüviyetinde hayat bulmaktadır. Kavramın ülkemizde gelişmesi ve yaygınlaşması ile birlikte farklı örneklemeler üzerinde araştırmalar yapıldığı görülmektedir. Benzer şekilde yeşil dönüşümün bir ulusal strateji ve politika olarak benimsenmesi araştırmacılara çekici gelmektedir. Bu çerçevede özellikle son beş yılda ekolojik ayakizine ilişkin algı, tutum ve davranışları belirlemeye yönelik çalışmalar bulunmaktadır. Ne var ki her iki kavramın ilişkisini araştıran bir çalışmaya rastlanmamıştır. Üniversite öğrencilerinin iş hayatına girecek yeni nesil girişimciler olması, bağımlı çalışmaları durumunda da sürdürülebilirlik çalışmalarına katkı sunacak olmalarından yola çıkarak tasarlanan bu araştırmada kolayda örnekleme yöntemiyle geçerliği ve güvenilirliği yapılmış anketler kullanılarak 211 öğrenciden veri toplanmıştır. Analizler sonucunda empati seviyesinin en yüksek olduğu, bununla birlikte sosyal girişimcilik konusunda özyeterliliklerinin ve algıladıkları toplumsal desteğin daha düşük seviyede olduğu, ekolojik ayakizi algısının da düşük seviyede olduğu gözlenmiştir. Bununla beraber yapılan korelasyon analizi sonucunda ekolojik ayakizi algısı ile sosyal girişimciliğin empati, ahlaki yükümlülük, özyeterlilik ve toplumsal destek algıları arasında kuvvetli pozitif yönde ilişkiler olduğu saptanmıştır. Bu doğrultuda üniversite eğitimi esnasında öğrencilerin ekolojik ayakizi ve sosyal girişimcilik farkındalıklarını artırıcı eğitsel ve sosyal faaliyet yapılması ilerleyen dönemler için sürdürülebilirlik çalışmalarına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Girişimcilik, Ekoloji, Karbon Ayakizi, Sürdürülebilirlik, Sosyal Fayda

Girişimcilik Eğitimi ve Yeni Bir Yaklaşım: Girişim Mühendisliği

Tamer İŞİN
IMED Surgical LLC
tamerisin@outlook.com
0000-0002-3295-6651

Zişan Cihangir İŞİN ZEB
İnovasyon Yazılım A.Ş.
zisanisin@gmail.com
0000-0002-4641-6728

Hilal FİDAN
ZEB İnovasyon Yazılım A.Ş.
hilalfidan.f@gmail.com 0009-
0000-6542-5542

Beysan Tarık İŞİN IMED
Surgical Teknoloji A.Ş.
beysanisin@gmail.com
0009-0008-8569-4799

Erşan İŞİN
İŞİN Yazılım ve Teknoloji A.Ş.
ersanisin@gmail.com
0009-0007-0405-5649

Abstract

In Türkiye and in the rest of the world, the failure rates of ventures are around 90%. The survival period of ventures is 15 years in the USA, while it is 5 years in Türkiye. There are many factors contributing to the failure of entrepreneurship. When the failure of an venture is considered starting from the pre-entrepreneurial period, it is observed that education is the most prominent factor. Entrepreneurship education should consist of scopes and contents that serve different purposes such as increasing entrepreneurial inclination, creating entrepreneurial awareness, and ensuring the success of prospective entrepreneurs in entrepreneurial processes. However, it is observed that this distinction has been recognized in developed countries in recent years, whereas in Türkiye, this awareness has not yet been formed. In Türkiye, by far the largest organization in entrepreneurial education is the KOSGEB entrepreneurship training. While both traditional and advanced entrepreneurship training aim to develop entrepreneurs in terms of content, it is observed that they prioritize creating an entrepreneurial tendency and awareness of entrepreneurship in terms of results. Indeed, it should be noted that although the ratio of less than 60,000 ventures coming to life compared to over 1 million participants in more than 120,000 in-person and online training sessions organized by KOSGEB between 2010 and 2018 roughly aligns with the ratio in the literature, the inclusion of participants starting from primary education in other countries is overlooked in Türkiye where the population over 18 years old is taken into account in calculations.

The fact that only about 5% of those who receive entrepreneurship education actually start a venture, along with ventures having a survival rate of five years and a failure rate of around 90%, makes it debatable whether ventures or entrepreneurs are successful or unsuccessful. In advanced countries, it is observed that entrepreneurship education, which begins with primary education, gradually reaches more comprehensive and detailed dimensions, especially at the high school and undergraduate levels. Beyond the objectives of entrepreneurship education, it is necessary to discuss more fundamental issues within the scope of entrepreneurship education in Türkiye, such as duration, qualifications of educators, and the training received by educators. The results of current education and the approaches to education in developed countries also indicate the necessity of a comprehensive change. For this purpose, within the scope of this study, the concepts of success and failure in entrepreneurship, the current status of entrepreneurial education, and the activities at the undergraduate level in universities in terms of entrepreneurship education are examined. In the United States, university-level education, particularly in undergraduate programs such as those at MIT (Massachusetts Institute of Technology), includes courses on complementary programs such as "innovation engineering" and "venture engineering." First and foremost, these programs aimed at nurturing qualified entrepreneurs also aim to train individuals who can take on senior executive roles in ventures, cultivate qualified educators throughout the educational process from elementary school onwards, integrate academic studies with practical fieldwork in entrepreneurship, and aim to cultivate individuals who can contribute to the formation of a network of qualified entrepreneurship and make contributions to society. In this context, the concept of venture engineering has been examined as an independent undergraduate program in this study, and proposed as an alternative education model.

Keywords: Entrepreneurship, Entrepreneurship Education, Venture Engineering, Innovation Engineering, KOSGEB

Özet

Türkiye ve dünyada girişimlerin başarısızlık oranları %90 civarındadır. Girişimlerin hayatta kalma süreleri ABD’de 15, Türkiye’de ise 5 yıldır. Girişimciliğin başarısız olmasında birçok faktör söz konusudur. Girişim başarısızlığı girişim öncesi dönemden başlayarak ele alındığında öne çıkan en önemli etkenin eğitim olduğu görülmektedir. Girişimcilik eğitimlerinin girişim eğilimini artırmak, girişim bilinci oluşturmak ve girişimci adaylarının girişim süreçlerinde başarısını sağlamak gibi farklı amaçlara hizmet edecek kapsam ve içeriklerden oluşması gerekmektedir. Ancak bu ayrımın farkına gelmiş ülkelerde son dönemlerde varıldığı, buna karşılık Türkiye’de bu farkındalığın henüz oluşmadığı görülmektedir. Türkiye’de girişimci eğitiminde açık ara en büyük organizasyon KOSGEB girişimcilik eğitimleri olup, hem geleneksel hem de ileri girişimcilik eğitimleri içerik açısından girişimci geliştirmeyi hedeflerken, sonuçları itibarıyla girişimcilik eğilimi ve girişim bilinci oluşturmayı daha öncelediği görülmektedir. Nitekim, KOSGEB tarafından 2010 - 2018 yılları arasında fiziksel ve çevrimiçi 120 binden fazla eğitim düzenlenmesine karşılık 1 milyondan fazla katılımcıya 60 binden daha az sayıda girişimin hayata geçmesi oransal açıdan literatürdeki oranla örtüşse de, diğer ülkelerde ilköğretimden başlayan katılımcıların popülasyonda yer alması Türkiye’de 18 yaş üstü popülasyonun hesaplama dahil edildiği gözlerden kaçmaktadır. Girişimcilik eğitimi alanların girişim başlatma oranının %5 civarında olması, aynı zamanda girişimlerin 5 yıllık hayatta kalma süreleri ve %90 orandaki girişimlerin başarısız olması, girişim veya girişimcilerin başarılı ya da başarısız olmalarını tartışılır kılmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde ilk öğretim ile başlayan girişimcilik eğitimlerinin gün geçtikçe lise ve özellikle lisans düzeyinde daha kapsamlı ve detaylı boyutlara ulaştığı görülmektedir. Girişimcilik eğitimlerinin hedeflerinden öte süresi, eğitimci nitelikleri, eğitimcilerin aldığı eğitimler gibi daha temel konuların Türkiye'deki girişimcilik eğitimleri kapsamında tartışılmasını gerektirmektedir. Mevcut eğitimlerin sonuçları ve gelişmiş ülkelerdeki eğitim yaklaşımları doğrultusunda topyekün bir değişimin gerekliliğini de işaret etmektedir. Bu amaçla bu çalışma kapsamında, girişimcilikte başarı ve başarısızlık kavramları, girişimci eğitimlerinin mevcut durumu, girişimcilik eğitimleri açısından lisans düzeyinde üniversitelerdeki faaliyetler incelenmektedir. ABD'de üniversite düzeyindeki eğitimler, özellikle MIT'deki (Massachusetts Institute of Technology) lisans eğitimlerinde tamamlayıcı programlardan "inovasyon mühendisliği" ve "girişim mühendisliği" eğitimleri ele alınmaktadır. Öncelikle nitelikli girişimci yetiştirmeyi amaçlayan bu programlar aynı zamanda girişimlerde üst düzey yönetici olarak görev alabilecek, ilköğretimden itibaren eğitimin tüm süreçlerinde nitelikli eğitimcileri yetiştirebilecek ve girişimcilik konusunda akademik çalışmaları saha ile entegre bir şekilde yapılabilir, nitelikli bir girişimcilik ağı oluşumuna katkı sağlayabilecek bireyler yetiştirmeyi ve topluma katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda bu çalışmada müstakil bir lisans programı olarak girişim mühendisliği kavramı incelenmiş ve alternatif bir eğitim modeli olarak önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, Girişimcilik Eğitimi, Girişim Mühendisliği, İnovasyon Mühendisliği, KOSGEB

GİRİŞ

Uçak yapacak olan mühendis için minimum 4 yıl lisans eğitimi ve yıllar süren tecrübe, uçağı uçuracak olan pilot için 4 yıllık herhangi bir lisans eğitimi (lisans eğitimi zorunlu olmamakla birlikte lise mezunları için ihtimal zayıftır) en az 1,5 yıl temel eğitim, 3-6 ay tip eğitimi ve ikinci kaptanlıkla birlikte toplam 10 yıla varan bir eğitim söz konusuysen, uçağı hayata geçirecek olan girişimci için 4 yıllık lisans düzeyinde bile olmayan ve çoğunlukla bir kaç hafta, nadiren aylarla ifade edilen eğitim girişimcilik eğitiminin durumunu görmek için bir bakış açıdır. Bu çalışma ile %90'lık girişim başarısızlık oranının kabullenilmesi yerine, bunu ortadan kaldırmak üzere çalışmaların yapılması gerektiği inancıyla, girişimcilik eğitiminin önem, gereklilik ve yöntemi açısından, başarı - başarısızlık kavramlarının girişim - girişimci boyutunda, evreleri, alanları, kaynakları, sebepleri, sonuçları, sonuçların etkisi açısından incelenmesi ve ortaya mevcut ve gelecekteki girişimcilik ekosisteminin en önemli sorununu ortadan kaldırmak adına başarısızlığın kabul edilebilir düzeylere inmesini sağlayacak hem girişimcilerin hem de girişimlerde görev alacak üst düzey yöneticilerin yetişmesini sağlamak aynı zamanda eğitimin farklı yaş ve düzeylerde gerçekleşmesini sağlayacak eğitimcileri yetiştirmek adına "girişim mühendisliğinin" gerekliliği incelenmiş ve gerçekleşmesini sağlayacak lisans ve lisansüstü eğitim için model ve kapsam ortaya koymak amaçlanmıştır.

Girişimcilik Neden Önemli

ABD'de her 10 kişiden 7'si kendi işini yapmayı istemektedir. Bu moda ABD'de başlamıştır ve tüm ülkelere yayılmaktadır. Girişimciliğin ne kadar köpürtüldüğünün bir göstergesi olarak kabul edilebilecek bu oran aslında gelecekteki tehlikeye işaret etmektedir.

Daha fazla kişi girişimci olacak, daha fazla kişi batacak ise başarı oranını artırmak veya başarısızlık oranını düşürmek için bugünden harekete geçmek gerekmektedir (Zhou, 2024).

Girişimcilik Geleneksel Yaklaşım

İlk insandan itibaren var olan girişimcilik, tarih boyunca değişim ve gelişim katetmiştir. Günümüzde yeni nesil girişimcilik olarak varlığını sürdüren girişimciliğin 80'lerde başlayıp, internetle birlikte güncel çerçevesine erişmesiyle, tarih boyu süregelen anlayışın tamamen dışında yepyeni bir konsept ortaya çıkmıştır. Şapkadan girişimci çıkartan bu konsept tarihte aile içinde doğal veya ekosistem içerisinde uygulamalı yani usta çırak ilişkisi ile girişimci gelişimini neredeyse tamamen yok sayarak veya yok ederek yeni bir moda akımı oluşturmuştur. Uygulamalı eğitimle birlikte teorik eğitiminde fast food kültürü gibi ayaküstü hale getirilmesi ile ortaya en masum boyutu ile %90 başarısızlıkla sonuçlanan bir dünya çıkmıştır.

Kadim düşüncelerde yer alan dünya öncesi insan yaşamında elma hikayesinin bir girişimcilik faaliyeti çerçevesinde değerlendirilmesi (Işın vd., 2023B) ile ilk insan Hz. Adem'in çocukları arasındaki olayın da bir girişimcilik olayı olduğu (Işın vd., 2023) görüşü ile başlayarak, Asur, Babil, Sümer, Roma, Antik Yunan medeniyetleri ile tüm kadim dinlerde de kavram, faaliyet, metod, eğitim ve literatür anlamında metodik girişimcilik faaliyet ve literatürünün izleri görülmektedir. İlk çağdan itibaren ekonomik faaliyetlerle ilişkili olarak bilimsel ve metodik anlamda da girişimcilik çok yönlü olarak ele alınmıştır (Orhan, 2017).

Türklerin İslam'a geçişi ile birlikte Fütüvvetnamelerle oluşturulmuş yüzlerce yıllık literatür ile Fütüvvet geleneğinin devamında yüzlerce yıl başarı ile uygulanan hem teorik hem pratik girişimcilik sistematiği "Ahiyan" ve "Bacıyan" girişimcilik eğitiminin bugün de referans alınması gereken en uzun dönem uygulanmış önemli bir referansdır. (Işın vd., 2023).

Yeni Nesil Yaklaşım

Girişim 3 temel başlık altında mümkündür. Üretim, Hizmet, Ticaret. Yeni nesil girişimcilik inovasyon temellidir ve geleneksel alanların tümünü kapsamakla birlikte gelenekselliği aşma referansı inovasyondur. Burada ilk olarak hizmet ve ticaretin de üretim üzerinde şekillenip geliştiği dikkate alındığında girişimciliğin temeline mühendisliği koymak tabidir. Diğer yandan yeni nesil girişimciliğin de inovasyon temelinde yükseldiği bir gerçektir. İnovasyon yine tüm temel alanları kapsamaktadır. Ancak inovasyonun bir yönden de çok büyük oranda mühendislik temelli olduğu gözardı edilmemelidir. Tüm teknolojik gelişme mühendislik inovasyonu ile sağlanmaktadır. Teknolojinin hizmet ve ticaret alanlarına entegrasyonu farklı uzmanlıklarla mümkün olsa da teknolojik gelişme de mühendislik temellidir. Dolayısıyla üretim ve inovasyonun mühendislik temelindeki gelişim atmosferi girişimciliğin temeline de mühendisliğin alınmasını zorunlu kılmaktadır. İnovasyonun yaşama entegrasyonu ise hizmet ve ticaret alanı uzmanlıkları ile sağlanabilir. Yine bu noktada inovasyonun gelişiminde hizmet ve ticaret uzmanlıklarının gerekliliği de göz ardı edilmemelidir. Tüm bu yaklaşımlarla mühendislik inovasyon girişimciliğinin temelinde yer alırken hizmet ve ticaret uzmanlıkları ile beslendiğinde ortaya yeni nesil girişimciliğe uygun bir girişimcilik eğitimi felsefesi çıkmaktadır.

Ören ve Biçkes (2011) tarafından girişimcilikle toplumsal gelişmeyi hedefleyen düşünce temelindeki araştırma ve çalışmaların büyük bir kısmı politika yapıcılara öneri niteliğindedir. Krueger ve Brazeal tarafından Girişimsel Olay (Shapero) ile Planlı Davranış Modeli'nden (Ajzen) faydalanarak yaptığı "girişimcilik potansiyeli" tanımından hareketle, girişimcilik potansiyelinin girişimcinin girişim potansiyelinin sonucuna ulaşmadan önce ortaya çıkması gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Bu gereklilik girişimcinin sahip olması gereken bir misyon ve vizyon ile piyasa değişimlerini analiz, başarıma duygusu özelliklerine ilave olarak şartlar ve sosyal çevre çerçevesinde eyleme geçmeye hazır olması ile açıklanmaktadır. Girişimcilik için en büyük başarı engeli olarak kaderciliğe karşı girişimcilik potansiyeli bir çözüm olarak görülmektedir. İktisatta bir çok konuda ortaya çıkan kadercilik düşüncesinin girişimcilikteki etkileri konulu çalışmada batılı araştırmacılar tarafından ortaya konulan kadercilik yaklaşımı doğrultusunda yapılan çalışmada kaderciliğin girişimcilikte önemli bir defekt olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada elde edilen regresyon analizi sonuçlarına göre girişimci fikre sahip olmanın girişimci potansiyelini 4 kat, başarılı bir rol modele sahip olmanın 2 kat arttırdığı görülmüştür (bu tespitte girişimci fikri olmadan girişimci tanımın başlamadığı görüşümüzle, girişimci fikri olmadan girişimci potansiyelin varlığı oluşmayacaktır). Kişilik özelliklerinin girişimciliğe önemli bir etkide bulunmasına bağlı olarak girişimci eğitimleri ile girişimci adaylarının kadercilik eğilimden uzaklaştırılmasının gerekliliği ve eğitimlerin girişimci potansiyele destek sunacak kişilik becerilerinin geliştirilmesinin önemi tespit edilmiştir (Orhan, 2017). Buradan hareketle girişimcilik eğitimlerinde, hatta girişimci eğilimin tespit ve teşvik edilmesinde kişilik özelliklerinin doğru tespiti son derece önemlidir. Burada kişilik özelliklerinin gelişimini destekleyici eğitim de son derece önemlidir. Ancak girişimcilik eğitimlerinde girişimciliğe etki eden ve son dönemde büyük bir hızla gelişmekte olan inanç faktörü gözden kaçırılmaktadır. Kadercilik konusu İbrahimi dinlere bağlı girişimci adaylarında büyük bir yanlış ile değerlendirilmektedir. Özellikle Müslüman girişimciler açısından iki sorunlu durum vardır. İlki kadercilik tanım ve düşüncesinin İslam literatürüne uzak bir bakış açısıyla değerlendirilmesi, ikincisi ise pratikleriyle girişimcilikteki kadercilik düşüncesinin son yıllarda önemi büyük bir hızla fark edilen risk yaklaşımlarında Siyah Kuğu etkisinin girişimci motivasyonuna katkısının bilinmemesidir (Işın vd., 2023C). Burada yine büyük bir cehalet ortaya çıkmakta Yunus Emre'nin çok önemli ve anlamlı "kader gayrete aşiktir" sözünden bile haberdar olmayan araştırmacıların girişimcilikteki kaderciliği olumsuz bir düşünce olarak yorumlaması ile karşılaşmaktadır. Bu tespitten hareket ile girişimcilik eğitimlerinde dini düşüncelerin geçmiş etkileri büyük önemle gelecek etkileri doğru zeminde eğitimin ve araştırmaların bir parçası olmak zorundadır. Bu noktada inanç yapısının girişimcinin başlangıç, yönetsel ve Siyah Kuğu olayları etkileri karşısında direnç motivasyonuna temel teşkil etmesi bakımından önemi ve farkındalığı batı dünyasında büyük bir hızla fark edildiği gibi Türkiye'de de girişimcilik eğitimleri ile farkındalık ve başarı açısından dikkate alınmalıdır. Modern girişimcilik literatürünün protestan düşünce temelinde şekillenmesine bağlı olarak protestan düşüncesi ile Müslüman girişimciliğinin yorumlanması büyük bir hataya neden olmaktadır. Aynı zamanda girişimcilik dünyasının kapitalizmin hegemonik etkisinde olduğu ve girişim kapitalizminin girişimcilik üzerinden bir sömürdüzeninin de gün geçtikçe güçlendiği gözden kaçmaktadır (Işın vd., 2023). Modern iktisat düşüncesi çerçevesinde tanımlanmaya çalışılan girişimcilik için girişimcilerin etkisinin başlangıç kapitalizm ile başlamıştır düşüncesi özellikle 1980 sonrasında ABD merkezli olarak şekillenen yeni formu ile yeni bir boyuta taşınmıştır (Göktaş ve Kazaferoğlu, 2018). Protestan temelli evanjelist girişimcilik yapısı dijitalleşmenin gelişmesiyle birlikte yeni nesil girişimcilik olarak tanımlanmaktadır.

Girişimcilik tanımı açısından anahtar kelimeler; kapital, risk, kâr, yönetme olarak belirlenmiştir (Gökçe ve Gürsavaş, 2014). Yeni nesil girişimcilik bağlamında bu anahtar kelimelerden kapital ve kar odaklılık girişimciliğin kapitalizm ve sömürü ekseninde hastalık potansiyeli olan alanlarını, risk yeni nesil risk yönetimi yaklaşımı ile değişimi gereken bir anlayışı, yönetme ise motivasyon kaynağı açısından ele alınması gereken kısacası tamamıyla kavram ve uygulamaların yeni nesil kapsamında ve sorunlu olduğundan değişimi zorunlu görülen alanlar olduğu düşünülmektedir. Burada özellikle risk konusunda girişimci tanımının risk almayı seven veya risk alma cesareti gösterebilen gibi açıklamalarla değil “risk yönetebilen” tanım ve açıklamasıyla güncellenmesi gerekliliği düşüncesinin gelişmesinin kaçınılmaz ve mümkün olduğu düşünülmektedir.

GEM Küresel Girişimcilik Monitörü Türkiye Raporuna göre; girişimcilik niyeti önümüzdeki üç yıl içinde iş kurma potansiyel ve niyeti ortaya koyan kişiler olup, oranı %35,54 ile Avrupa (%14,2), ABD (%17,28) ve Çin'e (%17,28) göre oldukça yüksektir. Bu oran 18-34 yaş arası genç nüfus açısından bakıldığında %40'a çıkmaktadır. Girişimciliği bir kariyer seçeneği olarak gören 18-64 yaş arası yetişkin nüfus oranı Avrupa (%61,3) ve ABD'ye (%60,82) göre Türkiye'de %80,79 ile oldukça yüksektir. Yine girişimcilik bilgi ve becerisine güven açısından yetişkin nüfusun oranı Avrupa (%43,59) ve ABD'ye (%55,89) göre yüksektir. Türkiye girişimcilik cesareti açısından Avrupa'nın en cesur ülkesi konumundadır. Erkendönem girişimlerin uluslararası eğilimi açısından tamamen yurtiçi pazarlara yönelen girişimci oranı Avrupa (%42,38) ve ABD'ye (%22,59) göre Türkiye'de %53,6 ile çok yüksektir (2018, GEM Küresel Girişimcilik Monitörü Türkiye Raporu).

Yenilikçilik verileri değerlendirildiğinde Türkiye'deki girişimlerin çoğunlukla yurtiçi pazar eğilimi gösteriyor olması, mal ve hizmet üzerinden müşteri odaklı, yani müşteriler için yenilik sunma oranı Avrupa (%17,86) ve ABD'ye (%15,1) göre Türkiye'de %36,02 ile oldukça yüksektir (GEM Küresel Girişimcilik Monitörü Türkiye Raporu, 2018). Bu veriler. Türkiye'de girişimciliğin inovasyon açısından bakıldığında daha çok ülke için yeni olan mal ve hizmet sağlamada yenilikçilik oranının Avrupa ve ABD'ye oranla neredeyse iki kat yüksek olması iki sonuç ortaya çıkarmaktadır. İlki Türkiye'de inovasyon başarısı ikameinovasyon açısından (taklit) yüksek, yıkıcı inovasyon açısından düşüktür. İkinci durum ise Türkiye'de yapılan araştırmada araştırmaya katılanların yenilik tanımı farklıdır ve bu da Avrupa ile ABD ve diğer ülkelerdeki yenilik tanımı ile uyuşmamaktadır.

Girişimci Geleneksel Yaklaşım

Türkiye'de 18-64 yaş arasında girişimcilik için yeterli (bilgi, yetenek, tecrübe) olduğuna inananların oranı %60 olmasına karşılık, iş kurmayı mümkün görenlerin oranı %75'dir. Yeni iş fırsatı tespit edenlerin ise %40'ı başarısızlık korkusu nedeniyle harekete geçememektedir. Yokluktan gelen girişimcilerin girişim başlatma başarısının başarısızlık korkusunu başka üstünlükleri ile telafi ettiği düşünülmektedir. Bir başka bakış açısıyla ise yokluktan gelen girişimcilerin yokluk tecrübelerinin girişim başlatma ve girişim süreçlerinde yaşadıkları zorluklar için direnç sahibi oldukları düşünülmektedir (Manisalıgil, 2022).

Yapılan çalışmada girişimcilerin gönüllü olarak hayatlarını kısıtladığı, bu kısıtlamanın hedeflere ulaşmak amacıyla özel hayatlarını da kapsadığı ve maddi arzuların maneviyata sığınarak sınırlandığı, bu sınırlamanın da özel ve iş yaşamında kanaatkarlığı ortaya çıkardığı görülmüştür (Manisalıgil, 2022).

Yenilikçi Yaklaşım

Girişimcilik tanımındaki en önemli hata tanımlanmış riskleri üstlenebilen (Marangoz, 2012) değil, tanımlanamamış riskleri göze alabilen, bu risklerle başa çıkma direnci olan ve başedemediği durumda girişimcilik yolunda devam edebilenler olmalıdır. “Girişimci, modern kapitalizmin büyüme ve gelişme süreçlerinde birçok işlevi yerine getiren oldukça önemli bir ekonomik ajan olarak kabul görmüştür” (Ceyhan, 2023). Girişimcinin yeni bir işin kurucusu olma, buluş ve yeni fikirleri ekonomiye kazandırmak adına varlığa dönüştürmek ve inovasyon olmak üzere iki ana rolü bulunmaktadır (İmamoğlu, 2022).

Başarı ve Başarısızlık

Girişimcilikte başarı veya başarısızlık tecrübe ve gözlemleri öz-yeterlilik inancı ile ilişkilidir (Çankır, 2017). Girişimcilik ekosistemindeki başarı oranına bakıldığında başarıya giden yollardan daha çok başarısızlıktan kaçış yolları önemli olmalıdır. Ancak girişimcilik alanındaki çalışmaların büyük bir kısmı başarı üzerinden hareket etmektedir. Eğitimler nasıl başarılı olunur odaklı yapılmaktadır. Araştırmalarda başarının yolları araştırılmakta, örnekler başarılı girişimciler üzerinden gösterilmektedir. Bu durum aslında ortada bir fenomen olduğunun göstergesidir. En renkli mantarların en zehirlileri olması gibi.

Başarılı girişimcilerin çoğunun geçmişinde başarısız girişim tecrübeleri olduğu da bilinmektedir. Bu noktada başarısızlığın teşviki değil, başarısızlığın kök sebepleri önem arz etmektedir. Ayrıca başarısızlığa da sahip çıkılmasına dikkat çekilmektedir.

Türkiye’de girişimcilikte başarı kriterleri üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Aşağıda açıklandığı üzere Türkiye’de girişim veya girişimci başarısı çok büyük oranda girişimin ortaya koyduğu rakamsal verilerle ölçülmekte ve bu verilerde katma değer ve katma değer global boyut ve potansiyeli hep göz ardı edilmektedir. Bu yaklaşım da doğal olarak başarı olarak kabul edilen girişimcilik faaliyetlerini teşvik etmekte ve sonuç olarak başarısızlık paradoksu yaşanmaktadır.

Girişimin geleneksel başarı kriterleri

- İstihdama katkı,
- Yatırım büyüklüğü,
- Ciro,
- Vergi,
- İhracata katkı,
- İthal ikamesine katkıdır.

Girişimin yeni nesil başarı kriterleri

- Geleneksel başarı kriterleri,
- Fikri mülki haklarla ilgili başvuru sayısı,
- Fikri mülki haklarla ilgili tescil sayısı,
- Aldığı yatırım tutarı ve sayısı,
- Exit performansı,
- Girişimin hayatta kalma süresi,
- Ürettiği katma değer (fikri, bilimsel, ekonomik, çevresel vs),
- İnovasyon türü ve ulusal inovasyona katkısıdır.

Girişimin Başarısızlık Kriterleri

TDK'ya (Türk Dil Kurumu) göre başarı, “Kişinin yetenek ve yetismeye bağlı olarak gösterdiği anasal ya da eylemsel etkinliklerinin olumlu ürünü” ve “Bir işi istenilen biçimde tamamlamaktır.” Başarısızlık amaca, beklenilene, istenilene, hedeflenene uygun sonuç elde edememe durumudur. Sosyal olarak öğrenilebilen kaçınma güdüsü başarısızlıkla oluşmaktadır. Girişim/girişimci başarısızlığının etkilediği finans, duygu/psikoloji, sosyoloji, meslek ve girişimcilik olmak üzere 6 başlıktan söz edilmektedir.

Kaçınma güdüsünün oluşturduğu korku, girişimcilerin kişisel özellikleri açısından girişimciliğin tüm süreçlerinde korku yönetimi ve becerilerin geliştirilmesini öncelikli kılmaktadır (Arslan, 2018). Başarısızlık korkusunun psikolojik, kültürel ve çevresel gibi sebepleri tanımlanıyor olsa da en önemli sebep girişimcilikteki bilinmeyen sayısının fazlalığıdır. Bilinmeyenlerin azaltılması bilgi ile olacağından teorik ve pratik eğitimin güçlülüğü başarısızlık korkusunun girişimcilikteki olumsuz etkisinin panzehiridir. Bilinenlerin de başarısızlık korkusu üzerinde etkisi vardır. Burada da yine güçlü bir eğitimin sağladığı özgüven devreye girer. Bir noktada bilinmeyenlerin bilinir, bilinenlerin de kabul edilebilir kılınması mümkündür. Risk yönetimi açısından girişimcilik temelli yeni yaklaşımlarla girişimci korkularının ortadan kaldırılması veya azaltılması mümkündür ve bu da girişim süreçlerinde girişimci başarısına yüksek düzeyde olumlu katkı sağlayacaktır. Genel olarak girişimcilikte başarısızlık, girişimin sona ermesi, iflas ve batma olarak ifade edilmektedir. Girişimin başarısızlığı ile girişimci başarısızlığı da eş anlamlı olarak kabul edilmektedir. Ancak başarısızlığın örgütsel ve bireysel olmak üzere iki ayrı yaklaşımla değerlendirilmesi gerektiğini savunanlar da bulunmaktadır. Emeklilik, alternatif iş imkanlarını değerlendirmek gibi isteğe bağlı tasviyeler de yaşandığı için girişimin kapanması her zaman başarısızlık olarak da görülmemektedir. Finansal sebeplere bağlı sonuçlar her zaman başarısızlık olarak tanımlanır. Girişim ve girişimci başarısızlığının eş anlamlı mı olduğu yoksa ayrı mı değerlendirilmesi gerektiği ile girişim ve girişimci açısından başarısızlığın tam tanımı konusunda uzlaşmış bir yaklaşım bulunmamakta, tartışmalar devam etmektedir. Özellikle girişimci beşeri sermaye ve girişimin kilit kaynağı olarak görülmektedir. Dolayısıyla girişim ve girişimci başarısızlığını ayırmak çok da mümkün olamamaktadır.

Bir başka açıdan girişim sürecinde ortaya çıkan bilgi ve tecrübe ile başarısızlık örneği de girişimcilik için başarı olarak görülebilmektedir (Kahya, 2020). Yeni nesil girişimler açısından bakıldığında girişimin hızına bağlı olarak girişimci bağımsızlığına olan tehdit artmaktadır. Girişime yatırımcının girmesi veya daha öncesinde yatırımcıyı çekme hedefi ile profesyonel yöneticilerin devreye girmesi girişimci bağımsızlığını kısıtlamaktadır.

Aynı zamanda destek mekanizmalarının da dayattığı danışman ve mentörler de aynı şekilde girişimci özgürlüğünü kısıtlamaktadır. Tüm bu tarafların girişime dahil olması girişim bağımsızlığını kısıtlamakla kalmamalı, her bir tarafın girişim sürecine dahil olması da girişimci başarısızlığı açısından değerlendirilmelidir. Bu durum girişimin başarısını desteklerken girişimci başarısızlığında değerlendirilen bir süreçtir. Ayırcagirişimciliğin gelişiminde başarısızlık örnekleri üzerine yapılacak çalışmalar ve örnek olaylar olarak kullanılması ile girişimciliğin gelişimine katkısını beklemek dramatik bir acizettir. Fazla liberal olan bu düşünce “bırakınız geçsinler, bırakınız batsınlar” yaklaşımının girişimcilik dünyasında var olan etkisinin adının konulmasıdır.

Başarısızlık olumsuz bir algı olduğu için başarısızlıkla ilgili çalışmalara eğilim genel olarak düşüktür. Bu nedenle araştırmacılar başarısızlık fenomeni üzerinde yeterince çalışma yapma konusunda gönülsüz davranmaktadırlar. Girişimcilik başarısızlığı çalışmaları 21. yüzyıl başlarında artan bir ivme ile ilgi odağı olmaya başlamıştır. Yine de yapılan çalışmaların azlığı ve yetersizliği ile finans ve iktisat alanları ile sınırlı kalması girişimciliğin gelişimine olan katkıyı çok alt seviyede tutmaktadır. Mevcut durumda girişimcilik başarısızlığı, başarısızlığın neden ve sonuçları ile nedenlere ilişkin tasnif çalışmaları olmak üzere iki ana başlık altında araştırılmaktadır (Ceyhan, 2023).

Girişimcilikte “Exit” (Çıkış) başlığı altında “Entrepreneurial Exit”, “Business Exit” kavramları başarısızlık tartışmalarından birisidir. İşletme literatürü açısından “exit” girişimcinin işletmedeki varlığının sona ermesidir. Uygulama açısından bu sonlanış girişimciye ödenen bir bedel karşılığında oluşmaktadır. Çoğu zaman birbirinin yerine kullanılsa da “Entrepreneurial Exit” kavramı girişimcinin işletmeden ayrılması, “Business Exit” girişimin faaliyetinin sona ermesi olarak tanımlanmaktadır (Ceyhan, 2023).

Ancak bu tanımlarla ilgili olarak tartışılması gereken “business exit” kavramının işletme faaliyetinin sona ermesi açısından değil girişimcinin exit sözleşmesinde o iş alanında faaliyetini sınırlandıran bir yaklaşım olarak da görülmesi mümkündür. Exit girişimin başarısı olsa da girişimcinin başarısızlığıdır. Kapitalin girişim yaklaşımı exiti bir başarı fenomeni olarak göstermektedir. Bu önemli bir tartışmayı beraberinde getirmektedir. Girişimci yeterli becerilere sahip olsaydı exit yapar mıydı? Halka arza gidip girişimdeki sahiplik vasfını koruyabilirdi. Öyleyse yetersizliğin doğurduğu sonuç ile exit yapıyor olması aslında başarı kriteri olarak görülmemelidir. Exit’in başarı kabul edilmesi, özendirilen bir fenomendir. Sonuçta kazanan kapital olmaktadır. Bu durumun bir de kaybedeni olması gereği dikkate alındığında girişimcinin kaybettiği yani başarısızlığı düşünülür. Yani başarı veya başarısızlık açısından exit kavramı gönüllülük ve isteklilik kavramlarıyla değerlendirilerek tasnif edilmelidir. Diğer bir bakış açısıyla girişimcinin, girişimin hangi değer düzeyinde exit yaptığı ve girişimcinin exiti sonrasında girişimin seyri de başarı değerlendirmesinde ölçü olarak görülmelidir. Bazı iyi girişimler çeşitli sebeplerle erken exit yaşayabilmekte, bu durum ekosistemin bileşenlerinin ve girişim bileşenlerinin çok da iyi niyetli olmayan yaklaşımlarının sonucunda ortaya çıkmaktadır. Nitekim girişimcinin exiti sonrasında exit değerinin onlarca katı daha yüksek değerlemeler gören çok fazla sayıda girişim görülmektedir. Karlı bir teklif karşısında yapılan satışın ortaya çıkardığı exit başarı iken, finansal ihtiyaç, zorunluluk, zorbalık gibi sebeplerle karlı da olsa yapılan exit başarısızlıktır. Burada zorbalık, rakip, ortak veya yatırımcı zorbalığı olarak değerlendirilmektedir.

Girişimcilikte başarısızlık tartışmalarından bir diğeri de işletmenin kapanması (closure) yani tasfiyesidir. Tasfiyenin de başarısızlık olup olmadığı tartışmalarında ABD’de yapılan bir çalışmada girişimini kapatan girişimcilerin $\frac{1}{3}$ ’ü kendini başarılı olarak tanımlamıştır. Tasfiye ve başarısızlık arasında bir ayırım yapılması gerekmektedir (Ceyhan, 2023). Bu tartışmanın sağlığı açısından kapatma sebepleri önemli bir tasnif ölçüsü olacaktır. Buradaki tasnif sebepleri girişim ya da girişimci başarısızlığı ayırımını netleştirecektir. Girişim faaliyetinden bağımsız piyasa, pazar vb. konular nedeniyle girişimin zarar etmesine engel olunamayan durumlarda zarar etmemesi için verilen kapanış kararı girişimin başarısız sayılmasını engellerken, girişimci açısından başarısızlık olacaktır. Zira kapanışı kaçınılmaz kılan sebepleri giderememek veya oluşmasına sebep olmak girişimci başarısızlığıdır. Her ne kadar girişimci için gönüllü ama zorunlu bir son olsa da bu tartışma da girişimci başarısızlığı kapsamındadır.

Diğeri bir tartışma konusu ise girişimin ölümü ve başarısızlık tanımıdır. İflas ve ödemeacizliği girişimin ölümüdür (Ceyhan, 2023). İflas ve ödeme acizliği kesin olarak başarısızlık olmakla birlikte hem girişim hem de girişimci için net bir başarısızlık göstergesidir. Bir diğeri başarısızlık göstergesi ise hedeflenen sonuçlara ulaşamama olarak görülmektedir. Bu da hem girişim hem de girişimci için başarısızlık göstergesidir. Küçülme de (satış, kârlılık, değer gibi) başarısızlık göstergeleri arasında kabul edilmektedir (Ceyhan, 2023). Bu tanımlar doğrultusunda başarısızlık sınıflandırılması girişim ve girişimci açısından, girişimin değeri açısından ve girişimin sahipliği açısından, girişiminin sona ermesine bağlı girişimci davranışı açısından olmak üzere 4 ana başlık altında yapılması önemli bir tasnif yaklaşımı olmaktadır.

1. Girişim ve girişimci açısından girişimcilik başarısı
  - a. Girişim başarılı, girişimci başarısız
  - b. Girişim başarılı, girişimci başarılı
  - c. Girişim başarısız, girişimci başarılı
  - d. Girişim başarısız, girişimci başarısız
2. Girişim değeri açısından başarı
  - a. Hedeflenen değere ulaşma
  - b. Hedeflenen değere ulaşamama
  - c. Değeri koruma
  - d. Değeri koruyamama
  - e.
3. Girişim sahipliği açısından başarı
  - a. Çıkış
  - b. Tasfiye
  - c. İflas
4. Girişim sona ermesine bağlı girişimci davranışı
  - a. Girişimci başka bir girişim başlatıyorsa
  - b. Girişimci emeklilik kararı veriyorsa
  - c. Girişimci bir profesyonel mesleğe geçiş yapıyorsa

Bu sınıflamada bir başka gösterge olarak da çıkış ve tasfiye için istek ve zorunluluk ayrımı da dikkate alınabilecek başka bir yaklaşım olarak görülmektedir.

Girişimcilik Eğitimleri

Üniversite Eğitimi

Üniversitelerde girişimcilik eğitimi 1937 yılında Japonya’da, 1947 yılında ise ABD’de başlamış, lisans ve lisansüstü dönemlerde uzun yıllardır girişimcilik dersleri verilmektedir. Bu eğitimlerin girişimcilik eğilim, niyet ve bilinci oluşturmada başarısı tartışmasız ortadadır. Ancak girişimcilik sürecine başarı etkisi ve yüksek başarısızlık oranı (kapanan girişimler nedeniyle) aynı şekilde ortadadır (Erçelik, 2021). Türkiye’de ise ilk kez İTÜ’de (İstanbul Teknik Üniversitesi) 1977 yılında kurulan İşletme Mühendisliği bölümü ile girişimcilik hedefli bir lisans eğitimi başlatılmıştır.

Türkiye’de İİBF (İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri) ve meslek yüksekokullarında girişimcilik dersleri verilmektedir. Lisansüstü düzeyde de girişimcilik ders ve programları bulunmaktadır. Üniversiteler arasında Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi ve Özyeğin Üniversitesi girişimcilik eğitimlerine önem vermektedir.

Lisans düzeyinde ise İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul Şehir Üniversitesi, Özyeğin Üniversitesi ve Karabük Üniversitesi’nde “Girişimcilik” bölümü, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi ise “Uluslararası Girişimcilik” bölümü bulunmaktadır (Erçelik, 2021). Ayrıca İstanbul Teknik Üniversitesi, Bahçeşehir Üniversitesi ve Doğu Akdeniz Üniversitelerinde İşletme Mühendisliği bölümleri bulunmaktadır.

İleri bölümlerde tartışılacağı üzere gerek girişimcilik konusunda akademik çalışmaların yürütülmesi, gerek girişimcilik eğitim içeriklerinin oluşturulması gerek girişimcilik eğitimcilerinin yetiştirilmesi, gerekse de girişimcilik ekosisteminin ihtiyacı olan eğitilmiş girişimciler veya eğitilmiş girişimci yöneticiler yetiştirilmesi açısından ülkede doğru, yeterli ve planlı bir girişimcilik eğitiminden bahsetmek mümkün değildir. Akademik düzeydeki eğitimdeki bu manzara karşısında neredeyse her üniversitenin TTO ve Teknokentleri aracılığıyla ve çoğu da dışarıdan hizmet alımı yoluyla her yıl girişimcilik eğitim ve hızlandırma programları kapsamında aşırı çeşitli bir eğitim için ülke kaynakları başarısızlığa katkı sunmada yarışarcasına ve yarışmalar düzenlenerek harcanmaktadır.

Girişimcilikle İlişkili Bölümler

Mühendislik

Trevelyan (Trevelyan, 2010) tarafından mühendislik öğrencileri ile yapılan çalışmada mühendislik ve mühendislik eğitimin değişen dünya şartlarında gerekli olan değişim yönünü ortaya çıkartan bulgular elde edilmiştir.

Şöyle ki;

- Amerikan İnşaat Mühendisleri Derneği: inşaat mühendisleri için eğitim kapsamında sürdürülebilirlik, küreselleşme, kamu politikası ve işletme yönetimi konularına önem verilmesi çağrısında bulunmuştur.

- Mühendislik alanında eksik ve farkedilmeyenler düşüncesiyle ilk olarak “insan” ve “insanlar” kavramlarının mühendislik uygulamalarında öne çıkarılması, ikinci olarak iç içe geçmiş sosyal ve teknik yönleri ile mühendislik literatürü taraflarının sosyal araştırma literatüründeki mühendislik kavramları ve düşüncesiyle farklılığın araştırılması gerektiği tespiti ile Avusturya, Güney Asya ve farklı ülkelerden elde edilen verilerle çalışma yapılmıştır.

İşletme Mühendisliği

İşletme mühendisliği kavramı altında üniversitelerin hedefleri farklılıklar göstermekte hedef, vaat ve müfredatı ile girişimcilikten daha çok teknik yönetici yetiştirme odaklıdır. Aşağıda ilgili bölümlerin web sitelerinde yer alan bilgilerle bölümlerin hedef ve vaatlerinden örnekler verilmektedir.

1. İTÜ işletme ve projeler için mühendis yöneticilik eğitimi yanı sıra girişimcilik becerileri kazandırmayı vaat etmektedir.
  - a. “.. profesyonel yaşamda proaktif, yenilikçi ve sürdürülebilir çözümler geliştirerek ve uygulayarak İşletme Mühendisliği alanında önemli bir yetkinlik sergileyeceklerdir. ERP (kurumsal kaynak planlama) uygulama projeleri, danışmanlık çalışmaları, iş geliştirme faaliyetleri ve iş etkisi projeleri buna örnek gösterilebilir.
  - b. Mezunlar, etkili takım çalışması, ikna edici iletişim ve güçlü liderlik yeteneklerinin kullanılması sonucunda mesleki olarak ilerleme kaydedecek ve/veya mesleki sorumluluk alanlarını artıracaktır.
  - c. Aynı kuruluştaki/departmanda terfi yoluyla veya yeni bir girişim kurarak veya başka bir alana başarılı bir geçiş yaparak pozisyon değiştirebileceklerdir.
  - d. Önemli projeler için çok disiplinli ekiplere katılıp ve/veya liderlik edip, farklı mesleki amaçlar için sözlü sunum tekniklerini etkin bir şekilde kullanıp, kuruluşlar ve/veya bilimsel ve toplumsal kuruluşlar için etkili yazılı raporlar hazırlayabileceklerdir.
  - e. Bağımsız ve sürekli öğrenme becerisi göstereceklerdir. Sempozyum çalışmalarına, sertifikasyon eğitimlerine ve sürekli eğitim kurslarına katılıp ve/veya lisansüstü düzeyde eğitim (yüksek lisans ve/veya doktora dereceleri) vb. izleyeceklerdir.
  - f. Ve profesyonel kodları sürdürmede mükemmellik göstereceklerdir. Etik standartlar, çevre koruma, kurumsal suistimal, işyeri güvenliği, afet önleme vb. konularda ilgili eğitim faaliyetlerine, kısa kurslara ve/veya seminerlere katılım göstereceklerdir....
  - g. ... Program, mühendislik altyapısıyla donatılmış bir şekilde, modern işletmelerin üretim, yönetim, pazarlama ve finans gibi alanlarında hizmet verecek ve mühendis bakış açısıyla çözümler üretecek, girişimci ruhlu bireyleri yetiştirmeyi, bunun için gerekli kuramsal ve uygulamalı bilgi ve beceriler kazandırmayı hedeflemektedir...” (Bölüm Tanıtımı, n.d.).
2. Bahçeşehir Üniversitesi ise hizmet sektöründe nitelikli yönetici açığını kapatma hedefli bir eğitim vaat etmektedir.

- a. “Hizmet sektöründe nitelikli yönetici açığını kapatmak için, problemler karşısında veriler ile sayısal modeller kurabilen, örgütün çevre koşullarını değerlendirip en uygun çözümleri yaratan ve bu çözümleri uygulayabilen önder mühendisler olurlar.
  - b. Hizmet sektörünün entelektüel sermayesini yükseltecek araştırma ve modelleme çalışmalarına öncülük ederek bu tür projelerde çalışacak etkin mühendisler olurlar.
  - c. Hizmet sektörünün insan sermayesi ve maddi olmayan varlıklarını artırmaya yönelik her türlü bilginin yaratılması ve projelendirilmesi konusuna önderlik ederler.” (Bölüm Tanıtımı, n.d.).
3. Doğu Akdeniz Üniversitesi ise Endüstri mühendisliği altında yine mühendis yönetici yetiştirmeyi vaad etmektedir
- a. “... İşletme Mühendisliği, mühendislik eğitiminde yöneticilik bilgi ve becerisinin önemine vurgu yapmakta ve bu nedenle program müfredatı insan, malzeme, sermaye, enerji, bilgi ve teknoloji içeren bütünlük ve karmaşık sistemleri tasarlayacak, düzenleyip iyileştirecek, yönetecek ve bu doğrultuda firma kültürü oluşturulmasına destek verecek mezunlar yetiştirmek üzere tasarlanmıştır.
  - b. Ayrıca bu sistemlerde üretkenliğin ve verimliliğin artırılmasında kullanılacak yönetim sistemlerinin kavranılması, tasarlanması ve uygulanması için gerekli olan bilgi, yetenek ve becerilerin kazandırılması, üretim, ürün geliştirme ve hizmet sunumu için çözümlerin geliştirilmesinde karmaşık mühendislik ve yöneticilik bilgilerinin de edinilmesi hedeflenmektedir” (Bölüm Tanıtımı, n.d.).

Teknik donanımın gerekliliği tartışma götürmez yeni nesil girişimcilik kapsamında girişimci eğitiminde mühendislik etkisinin inkar edilemeyeceği bir gerçektir. Nitekim dünyanın önde gelen yeni nesil girişimlerinin çoğunlukla mühendis kökenli ve önemli girişimlerin de daha çok dijital inovasyon odaklı girişimler olduğu dikkate alındığında girişimcilerde makul seviyede bir mühendislik eğitimi önemli bir gerekliliktir. Buna karşılık müfredatı itibariyle girişimciliğe girişimci gelişimi açısından çözüm üretme potansiyeli taşımayan işletme mühendisliği eğitimi girişimcilik eğilim ve isteği oluşturmakla birlikte daha çok girişimciler için nitelikli teknik yönetici yetiştirme adına ekosistemin eğitim ihtiyacına katkı sunmaktadır. Ancak büyük bir değişim ile gelişmekte olan yeni nesil girişimciliğin dijital yönde artan eğilimi karşısında endüstri mühendisliğinden daha fazla bir katkı sağlayıp sağlamadığı araştırmaya muhtaç bir konudur.

Girişimcilik Bölümleri

Mühendislik kavramının ortaya koyduğu başta tasarım, problem tanımlama-çözme, teorik ve pratik bilgi ile uzmanlaşma, muhakeme, yaratıcılık, belirsizliklerle başa çıkma ve bilginin entegrasyonu gibi özellikler sosyal bilimlerin alanında da mühendislik yaklaşımlarının benimsenip uygulanması sonucunu doğurmaktadır. Toplum mühendisliği, siyaset mühendisliği, işletme mühendisliği, hatta kavram mühendisliği gibi yeni mühendislik alanları çeşitli düzeylerde hayata geçmiş ve lisans ve lisansüstü eğitim süreçlerinde yeni uzmanlık alanları olarak yer edinmiştir.

Mühendisler üzerine yapılan çalışmalarda sosyal boyutlarının başta İİBF mezunları olmak üzere birçok sosyal temelli branşa göre geri planda kaldığı bilinmektedir.

Mühendislik için yapılan geleneksel tanıma göre temel özellikleri problem çözme ve tasarımıdır. Yeni nesil yaklaşımlarla daha iyi olduğu düşünülen tasarım ve inşa etme olarak yeni bir tanım getirilmiştir. Mühendislik eğitiminde düalist bir yaklaşımla sosyal becerilerin de teşvik edilmesi ve geliştirilmesinin önem ve gerekliliği günümüz koşullarında gün geçtikçe artmaktadır.

Mühendislik eğitimi, problem çözme ve tasarım konusundaki uygulamaya bakış açılarını merkeze almaktadır. Amerikan üniversitelerindeki öğretim üyeleri ve öğrenciler üzerinde yapılan bir çalışmada, mühendislik uygulamalarını şu açılardan tanımladıklarını ortaya çıkmıştır:

- Problem çözme, mühendislerin genellikle kötü tanımlanmış sorunları tanımlamak ve çözmek için kullandıkları sistematik bir süreç,
- Uzmanlaşmış hem teorik hem de bağlamsal bilgi
- Muhakeme, yaratıcılık ve belirsizlik içeren belirli bir sorunu çözmek için süreç ve bilginin entegrasyonu. (Trevelyan, 2010)

Toplum 5.0 ile şekillenecek yeni toplum düzeni ve endüstriyel çerçeve (Endüstri 5.0) insan merkezli bir düşünce temelinde gelişecektir. Bu açıdan konuya bakıldığında mühendislik eğitim ve yaklaşımlarının insan merkezliliğine olan talep ve özlem artacaktır. diğ er taraftan artan dijital endüstride girişimcilik dünyasında girişimcilerde dijital ve mühendislikbecerilerinden daha çok mühendislik yaklaşımlarını zorunlu kılmaktadır. Bu iki yönlü talepve gereklilik doğrultusunda bir yandan insanlığın özlemi doğrultusunda dünyanın ve endüstrinin gelişimini şekillendirmekle birlikte girişimcilik dünyasındaki başarısızlığın temelinde yatan en önemli sorun olan eğitim sorununa bütünsel bir yaklaşım ortaya çıkaracaktır. Yani kısaca açıklamak gerekirse mühendislik vizyonu ile geliştirilmiş girişimcilik becerileri için bu bütünsel eğitim anlayışı hem insanlığın hem de girişimciliğin taleplerini karşılama da önemli bir çözüm olacaktır. Bunun da yolu bu kombine eğitimmodelinin girişim mühendisliği adı altında geliştirilmesi ile olacaktır. MIT'deki Girişimcilik ve İnovasyon Yan Dalı için zorunlu iki dersten biri olan girişim mühendisliği ile ilgili verilen bilgiler şu şekildedir: Venture Engineering - MIT Office of Innovation

- Bu ders, yeni inovasyon girişimlerinin gelişimi ve büyümesine entegre bir yaklaşım sunmaktadır.
- Ek olarak, bu ders, mühendislik ve bilim geçmişlerini inovasyon odaklı girişimcilik yoluyla değerlendirmek isteyen MIT lisans öğrencileri için tasarlanmıştır.
- Bu dersin ana teması, inovasyon odaklı girişimcilerin yüksek belirsizlik koşullarında birbirine bağlı çeşitli seçimler yapmalarını gerektirmektedir.
- Bu nedenle girişim mühendisliği dersi, kurgulanmış deneysel bir öğrenme süreci ve aşamalı hedefler yoluyla belirsizliği azaltmayı hedefleyen çeşitli aşamalar içermektedir.
- Bu ders, inovatif girişimcilerin karşılaştığı temel teknik, müşteri ve stratejik seçimlerin ve zorlukların kapsamlı şekilde anlayışını sağlamak için kurgulanmış olup, dinamik ortamlarda girişimlerin geliştirilmesi ve uygulanması için sentetik bir ortam ve çerçeve sunmaktadır.

Girişimcilik ve İnovasyon Yan Dalı hakkında sunulan çeşitli diğ er bilgiler şu şekildedir: Entrepreneurship & Innovation Minor - MIT Office of Innovation

● Girişimcilik ve İnovasyon Yan Dalı, öğrencileri, inovasyon ekonomisinde liderlik yapmaları için gerçek dünya problemlerine çığır açıcı çözümler geliştirmeleri, girişimleri ölçeklendirmeleri ve en doğru şekilde sunmaları için gerekli bilgi, beceri ve özgüvenle donatmak adına faaliyetler yürütmektedir.

● Öğrenciler, opsiyonel olarak kendi girişimlerinde kurucu olarak, ekibin önemli bir üyesi olarak veya büyük bir organizasyonun üyesi çeşitli organizasyonel durumlarda yapma konusunda hazırlanırlar.

● Mühendislik Fakültesi ve Sloan İşletme Okulu tarafından ortaklaşa sunulan bu yan dal, bu alandaki çeşitli kavramsal ve pratik unsurların bir kombinasyonu olaraktasarlanmış disiplinlerarası bir program olarak kurgulanmıştır.

● Girişimcilik ve İnovasyon yandalını tamamlayan öğrencilerin aşağıda belirtilen konulardaki bilgi ve beceri düzeylerinin gelişmiş olması hedeflenmektedir:

- İnovasyon süreci, buluşun kavramsallaşmasından, çözebileceği probleme, çözümünün iyileştirilmesinden, çözümün ölçeklendirilmesi ve sunumunda gereken düşüncelere, uygun şekilde finanse edilmiş bir kuruluşun kurulmasına kadar olan süreci kapsamaktadır.
- İletişim, takım çalışması, karar verme yetisi ve liderlik gibi kişisel beceriler ile diğer paydaşlarla etkileşime geçebilmek ve buluşun gerçek ürüne veya sürece dönüştürmek için ihtiyaç duyulan kararlılık ve karakteri kapsamaktadır.
- Toplumsal ihtiyaçları/sorunları tanımlamak ve derinlemesine anlamak için sıkı yineleme yapmak ve sağlam, ölçeklenebilir çözümler geliştirmek için gerekli olan çeşitli stratejiler ve yöntemler.
- İnovasyonların dünyaya sunulması için çeşitli organizasyonel modeller ve tasarımların türleri.
- Girişimcilik ve inovasyon için çeşitli küresel bağlamlar, inovasyon ve girişimciliğin etkinliğini potansiyel olarak arttırabilecek veya sınırlandırabilecek olan çeşitli paydaşlarla olan etkileşimlerdeki farklılıklar.

Girişimcilik ve İnovasyon Yan Dalı için gerekli olan bir diğers ders olan Mühendislik İnovasyonu hakkında sunulan bilgiler aşağıda belirtildiği üzeredir:

● Bu ders, gelecekteki CTO'lar (Chief Technology Officer) (Baş Teknoloji Sorumlusu) ve girişimlerde ve büyük kuruluşlarda bir yeniliği pazara nasıl sunacaklarını merakedenler için tasarlanmıştır.

● Bu derste "Mühendislik yeniliği"ne odaklanılmakta ve bir fikir oluşturmanın en erken aşamalarından küresel ekonomide etkili olacak noktaya kadar götürmek için gerekensüreçler, bilgi ve teknikler aktarılmaktadır.

● Teknoloji geliştirme ve ticarileştirme ile ilişkili dört temel yönün zorluklarını ve sorunlarını keşfediyoruz:

- Çözüm Hazırlığı: Yeni çözümler nasıl üretilebilir, değerlendirilebilir, finanse edilebilir ve korunabilir? Bir çözüm gerçekten pazar için ne zaman hazır olur? Ve çözümün gerçekten çözmeye hazır olduğu asıl sorun nedir?
- Üretim Hazırlığı: Yeni çözümden 1 adet nasıl üretilebilir? Ya 10 adet? Veya 10,000 adet? Üretim için hangi dökümhane kullanabilir? Yoksa yeni bir dökümhane mi inşa edilmesi gerekiyor? Bunun için nasıl finansman sağlayacaksınız?

- Ekip Hazırlığı: Etkili ekipler, etkili inovasyon mühendisliği için hayati öneme sahiptir. Hangi tür ve büyüklükte bir ekibe ihtiyaç duyuluyor? O ekibi nasıl oluşturabilir, hazırlayabilir ve yönetebilirsiniz? Bu ekibe hangi tür özellikler getiriyorsunuz?
- Paydaş Hazırlığı: Hangi paydaşlar en önemlileridir (örneğin, düzenleme yetkilileri [regulators], yatırımcılar) ve onları en iyi nasıl yönetebilirsiniz? Onları hazırlık faaliyetlerinize nasıl dahil edersiniz ki onların da hazır olmasını sağlarsınız?

MIT’de (Massachusetts Institute of Technology) müstakil bir bölüm olarak olmasa da girişim mühendisliği (Venture Engineering) adıyla lisans öğrencileri için entegre programlarla bir paket olarak İİBF ve Mühendislik bölümleri eğitimcilerinin ortak katılımı ile uygulanmaktadır (MIT Office of Innovation, 2019). Bu programın çok uzak olmayan bir zamanda müstakil bir lisans programı olacağını şimdiden söylemek kehanet olmayacaktır. Zira 19. yüzyıl öncesi medeniyetlerinde yaşamış olan mesleki eğitim modellerinin süreleri dikkate alındığında ve girişimcilik başarısızlıklarının sebepleri ve etkileri daha iyi anlaşıldığında uzun süreli ve müstakil uygulamalı girişim eğitimi ya da girişim mühendisliğinin getireceği faydalar sürecin hızını belirleyecektir.

Başarısızlık Nedenleri ve Eğitim

Girişimcilikte en önemli başarısızlık sebebi cehalettir. Cehalet burada iki anlam ifade etmektedir. İlki bilgi eksikliği, ikincisi kişilik özellikleridir. İbni Sina’nın cehalet tanımından (bilginin yokluğu) hareket ile cahil girişimci ve/veya ekibinin doğru bir risk yönetimi yapamaması doğal sonuçtur. Yeni nesil girişimcilik temelde risk alma hevesinden ziyade risk yönetim başarısıdır. Risk yönetiminde temel nokta risk tanımının yapılabilmesidir. Bunun için de bilginin yeterliliğinin yanı sıra bilginin analiz edilmesi de önem taşır. Yani ilk olarak bilgiye ulaşmak devamında bilgiyi analiz etmek cehaletin birinci adımını aşmak için gerekli durumdur. İkinci aşamada ise bunları yapacak kişinin kişilik özelliklerinin eldeki bilgiyi subjektiflikten uzak bir şekilde algılayıp yorumlamasına bağlıdır. Burada da devreye kişilik özellikleri girer. Çoğu zaman girişimcilerde de çeşitli sebeplerle çeşitli aşamalarda görülen kibir gibi kişilik sorunları bilginin doğru kullanımına engel olur. İki açıdan da cehalet girişimcilikte en önemli başarısızlık sebebidir (Işın vd., 2023C).

Girişim Başarısızlığı ve Sonuçları

2011 yılı TÜİK verilerine göre ticari başarısızlık nedeniyle gerçekleşen intihar vakalarında eğitim düzeyinin etkili olduğu ve mezuniyet durumlarına göre ilkokul %45, ortaokul %24, lise %14, üniversite %10’dur. Buna karşılık basına yansıyan haberlere göre intihar girişimleri de dikkate alındığında oranlar birbirine yakın çıkmakta buradan intiharın ölümle sonuçlanma oranında eğitim seviyesi arttıkça intihar girişiminde ölümle sonuçlanma oranının düştüğü görülmektedir. İntihar ölümlerinde medeni durumu evli olanların oranının %75 olduğu, ticari başarısızlık sonucunda ailevi sorunlar yaşayanlar (eşin terk etmesi, boşanma, şiddetli geçimsizlik vb.) oranının %20’den fazla olduğu ve bunun da intihar eylemlerinde etkili olduğu düşünülmektedir.

Küreselleşen dünyada liberal piyasa koşulları ve kapitalist iş yaşamının az gelişmiş ve gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de girişimcileri sistemin kurbanları arasına katmaktadır (Sezer, 2013). Başarısız girişimcilerin ekonomiye yeniden kazandırılması başarısızlığın düşürülmesinde önemli bir etki faktörüdür.

Girişimcilik başta aile olmak üzere normal yaşamın birçok alanında tavizi zorunlu kılmaktadır. Gerek bu tavizler gerekse de girişimciliğin hem bedensel hem ruhsal yaşam zorlukları girişimcilerde ruhsal ve bedensel sorunlara yol açmaktadır. Girişimcilik eğilimi en çok lisans, en az yüksek lisans mezunlarındadır. Türkiye’de girişimci eğilimindeki yüksek oranlarla birlikte girişimcilerde de görülen yüksek cesaretin cehalete değil bilgi ve tecrübeye dayalı olması dikkate alınması gereken önemli bir konudur. Girişimcilik başarısında ve gelişiminde girişimcilik eğitimi arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Gerek Türkiye gerek ABD’de girişimcilik eğitimleri girişimcilik başarısını yüksek oranlarda artırmaktadır. Girişimcilik eğiliminin artması girişimcilik başarısında bir artışa sebep olmamaktadır. Dolayısıyla girişimcilik eğilimindeki artışta başarılı sonuçlar ortaya çıkaran eğitimler yerine girişimcilik başarısında artış yaratacak eğitimlere odaklanılması girişimcilik ekosistemindeki ve üniversitelerde öncelik olmalıdır (Uca, 2019).

Girişim veya girişimci başarısızlığı sebepleri farklı yaklaşımlarla birçok sebep ortaya konulmasını mümkün kılmaktadır. Bu sebeplerin bir kısmında görüş birliği olmasına rağmen önemli bir kısmı halen tartışılmaktadır. Girişimcilikte başarısızlık, finans, çalışanlar ve müşteriler, iş planı, girişimci kişiliği, ürün veya hizmetler, işletme yapısı ve mülkiyeti, çevre olmak üzere 7 ana sebebe bağlanmaktadır (Ceyhan, 2023). Bu sebepler incelendiğinde yalnızca bir tanesi girişimci ile ilgili sebep gibi görünse de aslında tümü girişimciye bağlıdır ve girişimci ruha sahip olmak dışında tamamı girişimci eğitimi ile ilişkilidir. Tüm girişimcilik literatürünün üzerinde ittifak ettiği sebeplerin başında eğitim gelmektedir. Ancak buradagözden kaçan nokta eğitimin girişimci için değil girişimcilik eğilimi ve algısı ile girişimin gelişimi açısından görüldüğü gerçeğidir.

Dünyada 1939 dijital start-up ile 6. ülke olan Endonezya’da yapılan bir çalışmada, girişimlerin hayatta kalma oranı yine %10 olarak tespit edilmiş ve ilk başarısızlığın, girişiminbaşlamasının 120. gününde görüldüğü tespit edilmiştir. Çalışmada başarı için tespit edilen zorluklar, iş modeli gücü, finansal güvence, finansal planlama, insanlar ve yetenekler, rekabet, liderlik, pazar talebi, planlama, ölçeklendirme ile mentor ve üst düzey rehberlik olmak üzere 10 başlıkta belirlenmiştir (Kusumaningtyas vd, 2021). Ortaya çıkan zorluklardanliderlik başlığı girişim ruhu ile, liderlik dahil tümü eğitim ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkilidir. Sonuç olarak girişim başarısında eğitimin etki alanının tüm süreci kapsadığı görülmektedir.

AB Komisyonu’nun Girişimcilik 2020 Eylem Planı çerçevesinde 2012 yılında yayınlanan kamu istişare sonuçlarına göre, AB üyesi ülkelerde girişimcilik eğitimi almış mezunların girişimde bulunma oranları %15-20, eğitim almamış mazunların %3-5 arasında olduğu görülmüştür (European Commission, 2012:3). AB’den bağımsız olarak yürütülen Üniversite Tabanlı Yeni Firmalar (University-Based Start-ups-EXIST) programıyla Almanya başarı elde etmiştir (Yavuzaslan ve Özkal, 2018).Türkiye’de girişimcilik yetenekleri açısından zayıf taraflar, doğru karar verme, yaratıcı düşünme, çözüm üretme ve planlama yeteneklerinin zayıf olması, üniversitelerde girişimcilik üzerine ders verecek akademisyen sayısının az olması, daha alt eğitim düzeylerindeki girişimcilik eğitimcilerinin yeterli donanımına sahip olmaması, girişimcilik yetenek ve kabiliyetlerinin düşük olması, girişimcilik eğitiminin yetersiz olması ve akademik çevrelerin girişimcilik konusuna verdikleri önem ve ortaya koydukları çıktıkların da yetersiz olmasıdır (Pehlivanoglu ve Kayan, 2019).

Girişimcilik Eğitimi

Yapılan bir çok çalışmanın girişimci özellikleri üzerine yoğunlaşması ile girişimciliğin doğuştan değil, öğrenilebilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sebeple örgün ve yaygın eğitimle girişimcilerin yetiştirilmesi beklenmektedir. Girişimcilik eğitimi bireylere, belediyelere, üniversitelere ve çeşitli kurumlara olanak sağlamaktadır (Orhan, 2017). Buyaklaşım ile girişimcilik eğitiminin önemi ile birlikte eğitim üzerinden elde edilecek olanaklaravurgu yapılması gerektiği yerinde bir tespit olup, girişimcilik eğitimlerinin girişimcilerden çok eğitim organizasyonlarında rolleri olan kişi ve kurumlara fayda sağladığı görülmektedir.

Girişimcilerden toplumun gelişimine sosyo-ekonomik açıdan etki etmesi beklenmektedir (Orhan, 2017). Ancak burada konunun esası gözden kaçırılmakta, öncelikle girişimci eğilim ve niyeti olan girişimci adaylarını etkileyecek bir eğitim modelinin eksikliği ve gerekliliği ihmal edilmektedir.

Girişimcilik eğitimlerinde en sorunlu yaklaşım girişimcilik eğilim ve niyetinin geliştirilmesi hedefi taşımasıdır. Girişimcilik niyet ve eğilimi konusunda yüksek orana sahip Türkiye’de (diğer ülkelerde de bu oranlar yüksektir, örn: ABD 10 kişiden 7’si) eğitimin hedefinin başarılı girişimcilik olması sağlanmalıdır. Nitekim literatür de bu yanlışı doğrular niteliktedir. Büyük çoğunlukla yapılan araştırmalar ve araştırmalarda tespit edilen sonuçlar eğitimin eğilim ve niyet geliştirme hedefini doğrulamaktadır. Buna karşılık bazı araştırmalarda girişimcilik eğitimlerinin bilinç ve beceri gibi girişimcinin geliştirilmesi hedef ve çabası içerisinde olması gerektiği vurgulanmaktadır (Erçelik, 2021).

“Uygulamalı Girişimcilik Eğitimleri, ülkede girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılması vebaşarılı işletmelerin kurulması genel hedefine uygun olarak; girişimcilerin iş kurma ve yürütme konularında bilgi ve beceri sahibi olmaları, bu süreçte kendi rol ve sorumluluklarının farkına varmaları ve kendi iş fikirlerine yönelik iş planı hazırlayabilecek bilgi ve deneyim kazanmaları amacıyla” (KOSGEB, 2010: 3) KOSGEB tarafından düzenlenmektedir (Erçelik, 2021).

Girişimcilik eğitimi; gençlerin girişimciliğe yönlendirilmesini, girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılmasını, kişilerdeki girişimcilik ruhunun ortaya çıkarılmasını sağlamaktadır. Girişimcilik eğitimi, kişilerin içlerindeki girişimcilik potansiyelini keşfetmelerine ve girişimciliğe yönelmelerine yardımcı olmaktadır.

Girişimcilik potansiyelinin farkında olan kişilerin kendilerine güvenmeleri ve girişimci olarak sahaya çıkıp kendi işlerini kurmaları yönündeki motivasyonları daha fazladır. Girişimcilik üniversite mezunları için önemli bir kariyer fırsatı olarak görülmektedir (Korkmaz, 2012). Girişimcilik eğitimleri hakkında yapılan araştırmaların çok büyük bir kısmı üniversite düzeyinde verilen eğitimlerin girişimcilik eğilimini ölçme üzerine olduğu, girişimcilik eğitimi artırdığı yönündeki çalışma bulgularına karşılık, etkisinin zayıf olduğu ve mevcut girişimcilik eğitimleri ile girişimcilik eğilimi arasındaki ilişkinin istatistiki olarak anlamlı olmadığı görülmüştür. Türkiye’de girişimlerin %90’ı ilk 5 yıl dolmadan kapanmaktadır (Erçelik, 2021). Girişimcilik eğilimi dışında eğitimlerin de girişimcilik başarısı üzerindeki etkisi konusunda anlamlı çalışmalar olmadığı, buna karşılık girişimciliğin Türkiye’de de (ilk 5 yılda) dünya genelinde (ilk 15 yılda) %90 başarısızlıkla sonuçlanması eğitimlerin genel olarak Türkiye ve gelişmiş ülkeler dahil olmak üzere global anlamda başarısız olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

Girişimcilik eğitimlerinde girişimcilik eğilimi ve yetenekleri geliştirilmiş girişimci havuzu oluşturmak amaçlanmaktadır. Türkiye’de girişimcilik araştırmalarının büyük çoğunluğunun girişimci olmayan öğrenci, akademisyen, yönetici ve potansiyel girişimciler üzerine odaklanması mevcut literatürün katkısını tartışılır kılmaktadır. Yapılan araştırmalarda üniversite öğrencilerinde girişimcilik eğiliminin yüksek, girişimcilik eğitimi alanlarda ise daha yüksek olduğu gözlenmiştir. MYO (Meslek Yüksek Okulu) ve İİBF fakültesi mezunları ile yapılan girişimcilik eğilimini ölçme amaçlı yapılan çalışmada girişimcilik eğitimi alan mezunların cinsiyetlerinin, medeni durumlarının, mezun oldukları bölümün, anne veya babanın girişimci olmamasının, işsiz veya bir işte çalışıyor olmalarının girişimcilik eğilimlerinde fark oluşturmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca girişimcilik eğitimi almış olan mezunlardan memuriyet yapanlarda girişimcilik eğilimi düşük, girişimci olmak isteyenlerin ise yüksek çıkmıştır. Girişimcilik eğilimi olanların seçmeli ders seçenekleri arasında girişimcilik eğitimlerini diğer öğrencilere göre daha çok tercih ettikleri, mezunların %38,3’ünün işsiz olduğu ve mezunların %80’inin girişimci olma ve kendi işini kurma isteği beyan ettikleri tespit edilmiştir (Dağlar, 2020). Yapılan araştırmalarda girişimcilerin karşılaştıkları en büyük engeller; maddi engeller, beceri eksikliği ve güven eksikliği olmak üzere 3 ana başlıkta, başarısızlık korkusu, gelecek belirsizliği, özgüven eksikliği gibi alt başlıklar başta olmak üzere eğitim ile aşılması mümkün olan konular belirlenmiştir (Alan, 2020).

Verilere göre Türkiye’deki girişimcilik eğilim ve isteğinin Avrupa ve dünya geneline göre oldukça yüksek olması, üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Türkiye’de girişimcilik cesaretinin yüksek olması karşısında bu cesaretin eğitim ve kapsamına bağlı olarak cahil cesareti olmaması aynı zamanda yine eğitim kapsamında had bilmek konusunda farkındalığın gelişmişliğinin gözlemlenebileceği bir eğitim ve bilgiye dayalı olması önemli görülmektedir. İnsanlar had bilmek, kendinin farkında olmak ve bilinçli bir istek ve irade ortaya koymak adına eğitime ihtiyaç duyar. Eğitimin olmadığı durumda bilgi, bilginin olmadığı durumda had bilmezlik ve cehalet ortaya çıkar. Bu bakış açısıyla bu kadar yüksek bir isteğin ortaya çıkardığı dinamizmin başarıya dönüştürülebilmesi ancak eğitimle mümkün olabilecektir. Bu noktada gerek farkındalık gerekse de cehaleti ortadan kaldırmak adınayalnızca bilgiye erişim boyutunda değil, farkındalığı da sağlayacak pratiğin de önemsendiği bir eğitim önem arz etmektedir. İnsanların bilgiye sahip olmadan bilgi sahibi olduğunudüşünmelerini sağlamak İbni Sina’nın da tanımladığı gibi cehaletin en tehlikelidir. Girişimcilik açısından da cehaletin bu türü günümüzde girişimcilikteki yüksek başarısızlığın en önemli sebebi olmakla birlikte artan girişimcilik eğilim ve çalışmaları birçok yönden birey, aile, toplum, ekonomi ve devletler için büyük bir tehdit yaratma açısından hızla artan potansiyel oluşturmaktadır (Işın vd., 2023C).

Girişimciliğin kendisi kadar girişimcilik eğitimi de hem muhatabı hem de tarafları açısından aynı zamanda toplum açısından da yüksek farkındalık ve bilinçlilik gerektiren tehlikeli bir alandır. Divan-ı Lügat-it Türk’te Kaşgarlı Mahmut’un naklettiği bir Türk atasözü tam da bu konuya işaret etmektedir. “Öldeçi sıçgan muş taşakı kaşır” (Ölecek sıçan kedi taşığı kaşır), gereksiz yere tehlikeli bir işle meşgul olmak akıllıca bir uğraş değildir. Nitekim; Bu söz, ancak telef ve tehlikeli bir işle ilgilenen kimse için söylenir.” (DLT I: 438; III: 267) (Aydemir,2016). Burada esas konu girişimci kadar eğitimcinin de farkındalık düzeyinin önemli olmasıdır. Özellikle eğitim tarafında yine bir atasözü ile dikkat çekmek fayda sağlayacaktır, “Yarım hoca dinden, yarım doktor candan eder”. Yarım girişimci para kaybı, yarım eğitimci ise hem girişimci hem para kaybı kaynağıdır. Girişimci adayları ve girişimci eğitimcileri için bu atasözü yüksek düzeyde dikkat çekmek adına ilk ilke olarak önemli görülmektedir.

Gençlerin girişimciliği tüm dünyada işsizliğe karşı bir çözüm olarak görülmekte ve teşvik edilmektedir. Bu durum gelişmiş ülkelerde endişe yaratmaktadır. Bu endişenin temelinde yüksek başarısızlık oranıyla yaygınlaşan girişimcilik ile birlikte çoğalan başarısız girişimlerin ortaya çıkaracağı sonuçlar hakkında yeterince çalışma ve öngörü bulunmaması yatmaktadır (Alan, 2020). Yüksek başarısızlık oranına sahip bir alanda hem girişimci olmak hem de girişimcilik eğitimi vermek tehlikelidir. Buradaki tehlike girişimci olarak başarısızlar ordusuna katılmanın %90 oranında olası olmasıdır. Diğer yandan girişimcilik eğitimi ile ortaya çıkan iki tehlikeli sonuçtan bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki aldığı eğitimle zaten yüksek olan gereksiz özgüvenin daha da artması ile başarısızlığa giden yolda girişimcinin hızlanması ve körleşmesi, diğeri ise başarısız olduğu artık neredeyse tüm dünyada kabul edilmiş eğitim içerik ve yöntemleri ile yapılan işin başarılı olduğuna olanınanç eğitimin gelişimine manidir. Nitekim yıllardır uygulanan KOSGEB eğitim modeliülkedeki başarısız girişimciliğin mimarı ve öncüsüdür. Zira model desteklemeye esas teşkil etmek üzere üniversiteler tarafından da aynı şekilde uygulanmakta, dolayısıyla gelişim ve değişimin önü tıkanmaktadır. Benzer şekilde aynı alt yapı üzerine Tübitak Bigg destekleri kapsamındaki eğitim de aynı akıbete sahiptir (Işın vd., 2023D).

ABD’de öğrenci şirketleri olarak adlandırılan ve lisans derslerinde öğrendiklerini hayata geçirdikleri çalışmaları kapsayan girişimcilik modeli bulunmaktadır. MIT’de (Massachusetts Teknoloji Enstitüsü) öğrenci girişimlerinin akademik girişimlerden fazla olduğu görülmektedir. Bununla birlikte ABD’de en önemli 100 araştırma kurumunda yeni mezunların girişimcilik ihtimalinin akademisyenlere göre iki kat fazla olduğu belirtilmektedir(Alan, 2020). Girişimciliğin gelişiminde finansmana erişim de dahil (finansmanın kendisi dışında) tüm girişimcilik sorunlarının, girişim niyetinin oluşumundan, girişim sürecinin sonuçlanmasına kadar olan tüm süreçlerin en önemli çözüm yolu eğitimden geçmektedir. Bir bakış açısıyla %90 başarısızlık oranının altında yatan en önemli sorun da eğitim sorunudur. Dolayısıyla girişimciliğin eğitim ayağında tüm mevcut tarafların bu başarısızlıkta sorumluluğu bulunmaktadır. Nitekim ABD’de girişimcilik eğitiminin geleneksel işletme bölümlerinin hegemonyasından çıkartılıp multidisipliner bir yaklaşımla ele alındığı görülmektedir. Hatta girişimcilik eğitim ve öğretim programlarının öğrencileri ücretli istihdam (Alan, 2020) (yakasız işçiler) olarak hazırladıkları tartışılmaktadır.

Girişimciliğin önündeki en önemli sorunları genel olarak şu başlıklar altında değerlendirmek mümkündür (Alan, 2020).

- i. Finansman ve finansmana erişim sorunları
- ii. Yetenek ve bilgi yetersizliğine bağlı sorunlar
- iii. Tecrübe eksikliğine bağlı sorunlar
- iv. Destek eksikliği (burada anlatılmak istenen konu; devlet destekleri, sektörel ağdestekleri gibi doğrudan desteklerden çok, girişimcilik özelinde ağ desteğidir.)

Girişimcilik ile ilgili olarak tüm taraflarca farkında olunmayan husus şudur; girişimcilik insanlık tarihi kadar eski bir konudur. Girişimcilik eğitimi tarihin farklı dönemlerinde farklı eğitim modellerinin de uygulandığı bir alan olmuştur. Ancak endüstri devriminin girişimcilik açısından yıkıcı bir dönüşüm ortaya çıkardığı, buna bağlı olarak mevcut tüm argümanların değişime uğradığı bir gerçektir. Endüstri devriminden internet devrimine gelinceye kadar geçen sürede girişimcilik ilke ve öğretileri gerek teorik, gerek pratik gerekse de felsefi açıdangelişime ve yeni süreç entegrasyon sağlayamamıştır. Bugüne gelindiğinde girişimcilik yeni bir büyük devrim ve dönüşüm sürecinin içinde bulunmaktadır.

Yeni nesil bu girişimcilik atmosferinde farkına varılmayan konu aynı endüstri devrimi sonrası yaşanan ilke, yöntem ve felsefi yaklaşım eksikliği ve etkileridir. Bu durum ortaya girişimcilik açısından tanımda dahi uzlaşmanın sağlanamadığı bir literatür ve pratik çıkarmaktadır. Yeni nesil girişimcilik çerçevesinde hızla değişen teknolojik süreçler ve bunların girişimcilik üzerindeki etkileri de değişimi ve etkileşimi hızlandırmakta, ortaya gerek bilimsel gerekse de pratik açıdan sağlam temellere oturtulamayan bir alan çıkarmaktadır. Girişimcilik eğitimi ve tecrübe oluşumu için gerekli başarılı fenomenler veya iyi uygulama örnekleri çok çabuk eskimekte ve örnek olma ve tecrübe aktarım vasfını çok hızlı bir şekilde yitirmektedir. Bununla birlikte eğitim içerik ve yöntemleri de bu denli hızlı değişim gösteren girişimciliğin ilerlemesine yetişememekte ve sonuçta girişimciler her zaman yaşayarak öğrenmek zorunda kalmaktadır. Buna karşılık girişimcilik eğitimi girişimciliğin kendisi kadar dinamik olmak zorundadır. Bu da yıllar süren akademik çalışmaların sonuçlarına endekslenemeyecek kadar hızlı bir ilerlemeyi zorunlukılmaktadır (Işın vd., 2023).

Alan (2020) tarafından Bayburt Üniversitesinde okuyan öğrencilerle yapılan çalışmada öğrencilerin yalnızca %10'u girişimci eğitimlerini yeterli bulmuştur (Tablo 1).

Tablo 1: Girişimcilik Eğitimlerini Yeterli Bulma

Açıklama	Frekans	Oran (%)
Yeterli Bulan	60	10
Yeterli Bulmayan	540	90
Toplam	600	100

Kaynak: Alan, 2020

Aynı çalışmada Alan (2020), öğrencilerin %60'ı aldıkları eğitimle girişimci olunamayacağını, yalnızca %10'u kendi imkanları ile girişimci olabileceğini kalan büyük çoğunluğu devlet desteklerinin girişimcilik için zorunlu olduğunu, yalnızca %10'u ailesinde girişimci bulunduğunu belirtmiştir. Eğitim, deneyim ve finansman sorunlarının tespit edildiği araştırmada girişim fikri olan öğrencilerin oranının %5 olduğu, öğrencilerin %90'ının devlet kadrolarında veya düzenli maaşı olan bir işte çalışma isteği ise girişimcilik eğitim ve bilinç oluşturma faaliyetlerinin başarısızlığını söylemek adına girişimcilik eğilimine üniversite eğitimi yanı sıra üniversitedeki mevcut girişimcilik eğitimlerinin de başarısızlığını teyit eder niteliktedir. Bu sonuçlar aynı zamanda Belçika, Danimarka, Almanya ve ABD'de yapılan çalışmalarda ortaya çıkan girişimcilik eğitimi sonrasında öğrencilerde artan girişimcilik eğiliminin Türkiye'de aynı sonucu doğurmadığı girişimcilik eğitimlerinin girişimcilik eğilimini arttıramadığını göstermektedir (Alan, 2020).

Öğrencilerin girişimcilik fikrine sahip olma ve mezuniyet sonrasında kamu veya düzenli maaş sağlayan bir işte çalışma isteği de Türkiye toplumundaki yüksek girişimcilik eğilimi konusunda yapılan çeşitli ölçümlerle ortaya konulan verilerle büyük oranda çelişmektedir. Yada bu oranlar henüz öğrenimi devam eden gençlerle sınırlı tutulduğunda mezuniyet sonrasında hayal edilen garanti ücretli işlerde istihdam edilememeye bağlı olarak çaresizlik veya yukarıda anıldığı üzere devlet destekleri, eğitimler ve ekosistemin işleyişi ile iş bulamayanların girişimciliğe teşvik

edilmesi ile ortaya çıkan karşılığı gerçekçi olmayan yüksek özgüvenin suni olarak yükseltilmesidir. Bu durumda Kaşgarlı Mahmut'un naklettiği atasözündeki fareleri hatırlamak veya yakasız işçiler (girişimciler) popülasyonundaki artışı gözlemlemekten söz edilebilir.

Bilinç oluşturma dışında girişimcilik eğitimlerinin girişimcide risk alma, özgüven, kararlılık, iletişim becerisi, liderlik, vizyon, bağımsızlık arzusu gibi özelliklerin de geliştirilmesi yönünde olması gerekmektedir. Duygusal zekanın yüksekliği %90 oranında Girişimcilik performansı yüksek olan girişimcilerde %90 oranında duygusal zeka da yüksektir (Uluköy vd., 2016).

Toplumda inovasyonun gelişimi ekonomik kalkınmaya, istihdama ve sosyal gelişim gibi zenginliklerin artmasıyla refah düzeyinin artmasını sağlamaktadır. İnovasyonun gelişimi ise girişimciliğin gelişimi ile bağlantılıdır (Ballı, 2017). Girişimci özelliklerinde kişilik özelliklerinin etkisi bulunmaktadır. Kişilik özelliklerigirişimciyi diğer kişilerden ayıran özelliklerdendir. Aynı zamanda kişilik özellikleri girişimcinin ve dolayısıyla girişimin başarısında etkilidir. Eğitim müfredatının girişimci eğitimindeki etkisi bakımından işletme bölümü öğrencilerinin içsel kontrol hissi, başarıma ihtiyacı, kendine güven, risk alma eğilimi, yenilikçi olma ve belirsizliğe karşı tolerans gibi kişilik özelliklerinin mühendislik bölümü öğrencilerine göre girişimcilik eğilimini artırmadaki etkisi bakımından daha yüksek olduğu, buna karşılık Kazaferoğlu'nun çalışmasında (Kazaferoğlu, 2017) cinsiyet ve okudukları fakültenin girişimcilik eğilimi üzerindeki etkisi olmadığı görülmüştür (Mirza ve Demiral, 2019).

Yeni nesil girişimcilik kapsamında inovasyon dikkate alındığında inovasyonu ortaya çıkartma potansiyeli daha yüksek ve mühendislik kapasitesi olan öğrencilerin girişimcilik eğiliminin artmasını sağlayacak derslerle yoğrulmuş bir eğitim modeli girişimcilik açısından daha yüksek bir kazanım ortaya çıkaracaktır. Burada asıl konu inovasyon yaratma potansiyeli yüksek mühendislik beceri ve potansiyeli olan gençlerin lisans eğitiminde işletme ve diğer girişimcilik alanlarında eğitilerek ihtiyaç veya ilgilerine göre sonradan kazanabileceklerimühendislik donanımlarını veya çalıştıracakları veya hizmet alımı ile sağlayabilecekleri mühendislik ve diğer uzmanlık gereksinimlerini geliştirmek yerine bu süreçleri yönetebilecekbecerileri kazandırmak girişimcilik eğitiminde önemli bir bakış açısı olacaktır.

Drucker'a göre girişimcilik mistik bir durum, bir gizem değildir. Girişimcilik bir disiplindirve öğrenilebilir. Öyleyse girişimcilik eğitim ile mümkündür. Ancak girişimcilik eğitimi konusunda çok farklı yaklaşımlar ve uygulamalar mevcut olmakla birlikte üzerinde uzlaşılmışbaşarılı bir model bulunmamaktadır. Girişimcilik eğitiminde en büyük eksiklik pratik eğitimin yetersiz olmasıdır (Tağraf ve Halis, 2018).

Risk almak girişimcinin iş fikrine sahip olması ile birlikte ilk iki temel özellik ve gereksinimidir. Aynı zamanda risk almak girişimcinin doğasıdır (Tağraf ve Halis, 2018). Ancak bugün yeni nesil girişimcilik anlayışı güçlü bir eğitimle risk almak üzerine değil risk çözebilmek üzerine gelişmektedir. Tarih boyu doğal öz yetenekleri ile girişimci olanların dışında güçlü eğitim ile girişimci olanların dönemi başlamıştır. Girişimcilikte artık asıl konu risk yönetimidir. Riskleri görüp, çözüm üretebilmek girişimci olmayı ve başarmayı mümkün kılmaktadır.

Girişimci öz yetenekleri hakkında farklı yaklaşımlar olmakla birlikte Kent, Vesper ve Stoner, Sexton ve Freeman risk alma ve bağımsız davranış arzusunun vurgulamaktadır (Tağraf ve Halis, 2018). Yeni nesil girişimcilik risk alma becerisinden ziyade risk yönetebilme becerisidir. Bu noktada risk yönetimi bilgiye erişme, bilgiyi analiz edebilme ve risk süreçlerini yönetebilme becerisidir. Multidisipliner eğitim ve deneyim risk yönetiminde başarıyı getirir. VUCA Risk yaklaşımı girişimcinin risk yönetiminde önemli bir başarı katkısı sağlar. Geriye iki temel nokta kalır, girişimci kişilik özellikleri ile ortaya konulması gereken yönetim becerileri ve özellikle gerek girişimci olma motivasyonu gerekse de siyah kuğu olaylarının etkileri ile başa çıkma kabiliyeti konusunda motivasyon kaynakları açısından girişimcinin kişisel mevcut özellikleri veya bu özelliklerin geliştirilmesi yönünde ortaya konulacak motivasyon eğitimleridir. Motivasyon eğitimleri geniş bir çerçevede ele alınmalıdır. Psikolojik, spiritüel, sosyolojik, felsefi, fiziksel gibi alanları içermesi önemli görülmektedir.

Girişimciliğin artan popülerliğinin altında yatan sebepler artan istihdam sorunu, değişen ekonomik yapı ve girişimcilik algısında artan kabullenmedir. Üniversite öğrencileri üzerine yapılan araştırmada araştırmaya katılan öğrencilerin %78,5'inin girişimci olma isteğine sahip olduğu tespit edilmiştir (Göktaş ve Kazaferoğlu, 2018).

Girişimcilik eğilim ve niyetine etki eden faktörler eğitim ve iş tecrübesidir. Kendi ilgi ve yeteneklerinin farkında olan kişiler kişilik ve yetenekleri doğrultusunda iş ve mesleki eğilim ortaya koymaktadır (Uğur ve Devcar, 2018). Girişimcilik eğitiminde yeni tartışılmaya başlanan konu eğitimin teorik - pratik denge ve oranıdır. Oysa ki bilgi felsefesi açısından bakıldığında hem teorik hem de pratik eğitim veriye dayalıdır. Ancak girişimci eğitiminde girişimci özelliği açısından aranması gereken ilk özellik girişimci ruhu bakımında eğitimin veriye dayalı bilgiden daha çok sezgiye dayalı bilgiyi geliştirmeye dönük olması öncelikli olarak değerlendirilmelidir. Örneğin gerek teorik gerekse de pratik bilgi açısından veriye dayalı bilgiyle girişimci özelliği gelişiyor olsaydı Harvard işletme hocalarının hepsi dünyanın en başarılı girişimcileri arasında yer almalıydı. Ya da bugün artık özellikle teorik bilgiye erişimde internet ve daha da güncel kapsamlı ve hızlı yapay zeka uygulamaları her türlü eğitim paketinin sunduğundan daha fazlasına ulaşmayı mümkün kılmaktadır.

İyi bir yapay zeka uygulaması kullanıcısı pratik veriye de yapay zeka yardımıyla ulaşabilmektedir. Eğitimin veriye dayalı olması halinde yapay zeka uygulamaları tüm eğitim ve eğitimcilerin hepsinden daha eğitici olacaktır. Bu bakış açısı ile girişimci eğitiminin geleceğini düşünmek gereksiz olmaktadır. Ancak orta ve uzun vadede anlaşılacaktır ki veriye dayalı bilgi ile yapılan, yapılmakta ve yapılacak olan tüm girişimci eğitimleri az, eksik ve yetersiz kalmak zorundadır. Bu nedenle girişimcinin sezgiye dayalı bilgiye ulaşmasını mümkün kılacak eğitim model ve içeriği yapay zeka dahil tüm mevcut ve gelecek teknolojilerin yetersiz kalacağı doğrudan etkileşime dayalı eğitimin zorunluluğunun görüleceği bir sonucu bugünden göstermektedir.

Girişimcilik eğitimi ile ilgili öğretim kazanımları girişimci tutumları, becerileri ve bilgisi çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu kapsamın Avrupa genelinde müfredata dahil edilmesi farklılık göstermektedir. 14 ülkede ilköğretim başlayan girişimcilik eğitimi daha çok lisedüzeyinde yaygın ve çeşitlidir.

Derslerin seçmeli olması daha az öğrenciye ulaştığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Öğrenciler için yapılan çalışmaların gelişmesine karşın öğretmenler için çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Avrupa’da çok az ülkede küçük şirket kurma ve projeye dayalı çalışmalar gibi uygulamalı eğitimlere rastlanmaktadır. AB ülkeleri içerisinde öğretmenlik lisans eğitiminde girişimcilik dersleri çoğunlukla seçmelidir. Yalnızca 7 ülkede bazı öğretmenliklere bazı girişimcilik eğitimleri zorunlu eğitim olarak verilmektedirken yalnızca bir ülkede tüm öğretmen adayları için girişimcilik dersi zorunludur. 28 ülkede öğretmenlere sürekli mesleki eğitim kapsamında girişimcilik eğitimi kısmi seviyede belirli öğretmenler için söz konusudur (Eurydice, 2012).

Türkiye’de eğitim düzeyindeki artışla girişimcilik faaliyeti de artmaktadır. Her altı üniversite mezunundan biri Türkiye’de girişimde bulunmaktadır. Bu oran Avrupa ve ABD ile Çin’egöre oldukça düşüktür.

Fırsat motivasyonu ile girişim faaliyeti açısından Türkiye %28 ile Avrupa’da en alt sıradadır (GEM Küresel Girişimcilik Monitörü Türkiye Raporu, 2018). Bu oran Türkiye’deki girişimcilik eğitimi başta olmak üzere tüm süreçlerin başarısı açısından önemli bir gösterge teşkil etmektedir. Bu orana göre yeni nesil girişimciliğin tanımı kapsamında fırsat girişi yaratacak girişimci becerisi ve iş fikri üretme potansiyelinin büyük bir önemle sorgulanmasına yol açmaktadır. Kısaca Türkiye girişimcilik ekosistemi dünyadaki gelişen ekonomilerde gelişen girişimciliğe ayak uydurma konusunda son sıradaki konumu ile büyük bir başarısızlık ortaya koymaktadır.

GEM’in 2016 raporunda Türkiye’de girişimciliğin zayıf yanları konusunda ortaya konulan tespitlerin büyük bir kısmı eğitim eksiklik ve yetersizliğidir (GEM Küresel Girişimcilik Monitörü Türkiye Raporu, 2016). Türkiye’de girişimcilik cesaretinin çok yüksek, girişimcilik faaliyeti başlatma ve uluslararası pazarlara uygun inovasyon ortaya koyma ve son olarak fırsat yaratma potansiyeli oluşturma konusunda çok düşük sonuçlar ortaya koyuyor olması girişimcilik eğitim ve programlarının ülkedeki girişimciliği geliştiremediği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Türkiye’de girişimcilik eğitim ve programlarının ülkedeki gençlerin altı boş (gereksiz) özgüven gelişiminde son derece başarılı olduğu ortadadır. GEM 2016 verilerine göre 2006 yılına göre 2016 verilerine bakıldığında girişimcilik eğitimlerinin ilköğretim ve lisede daha geriye gittiği, üniversite düzeyinde bir miktar artışa rağmen büyük bir ilerleme katetmediği görülmektedir (Tablo 2) (GEM Küresel Girişimcilik Monitörü Türkiye Raporu, 2016).

Tablo 2: Girişimcilik Eğitimi

İlköğretim ve Lise	2006	2016
İlk ve ikinci eğitimdeki öğretmenler, yaratıcılık, kendi kendine yetebilme ve kişisel inisiyatifin gelişmesini destekler.	2,2	1,97
İlk ve ikinci eğitimdeki öğretmenler, pazar ekonomisi prensipleri hakkında yeterli bilgi sağlar.	2,11	1,69
İlk ve ikinci eğitimdeki öğretmenler, girişimcilik ve yeni firma kurma konusunda yeterli bilgiyi verir.	2,14	1,47
Ortalama	2,16	1,68

Kaynak: GEM Küresel Girişimcilik Monitörü Türkiye Raporu, 2016

Yüksek Eğitim		
Üniversiteler yeni kurulan ve büyümekte olan firmalar için iyi ve yeterli hazırlık sağlar.	2,36	2,67
İşletmecilik ve yöneticilik eğitimi yeni kurulan ve büyümekte olan firmalar için iyi ve yeterli hazırlık sağlar.	2,71	3,06
Yüksekokullar, profesyonel ve devam eden eğitim sistemleri yeni kurulan ve büyümekte olan firmalar için iyi ve yeterli hazırlık sağlar.	2,66	3,17
Ortalama	2,57	2,9

KOSGEB Eğitimi

Türkiye’de girişimcilik eğitimlerinin performansını ölçmek üzere yapılan çalışmaların neredeyse tamamına yakını KOSGEB verilerine dayanmakta ve bu çalışmalarda en dikkat nokta aşırı trajik bir şekilde eğitimlerin genel anlamda başarılı bulunması olarak tespit edilmiştir. Bu çalışmalarda kullanılan verilerin büyük kısmı KOSGEB tarafından yapılan anket çalışmalarına dayanmaktadır. Anket sonuçları ile istatistiksel fiili durum yüksek oranda çelişmektedir. KOSGEB eğitimlerini başarılı ve yeterli bulanların oranları ile KOSGEB eğitimlerine katılan kişi sayısına karşılık girişimcilik faaliyetinde bulunan kişi sayısının oranları dikkat çekicidir.

KOSGEB eğitimlerinin içeriği şu şekildedir:

- Girişimcilik özelliklerinin sınanması,
- İş fikri geliştirme ve yaratıcılık egzersizleri,
- Sorumlu girişimcilik kavramı ve bireylerin tecrübe paylaşımı,
- İşletme kavramı, işletme fonksiyonları, işletme türleri, kuruluş şekilleri,
- Mali ve hukuki sorumluluklar,
- İş planı kavramı ve öğeleri (pazar araştırma, pazarlama planı, üretim planı, yönetim planı, finansal plan),
- İş modeli ve iş planına yönelik atölye çalışmaları (Yüceol, 2018).

Ancak Online eğitime geçilmesi ile birlikte sabit kalan 32 saatlik süre içerisinde daha fazla teorik bilgi verilmesine karşılık uygulamaya dönük atölye çalışmaları imkanı ortadan kalkmıştır.

Eğitimlerin girişimciliği özendirici ve girişim odaklı olduğu, girişimcinin ise ihmal edildiği görülmüş, 2008’de ABD’de bu ihmal dikkate alınarak girişimcinin yaratıcı düşünme, öz benlik ve öz güvenini geliştirici eğitimler uygulanmaya başlamıştır. İş kurma ve yönetme için gerekli bilgilerin ötesinde bunları yapabilecek girişimci eğitimi hedeflenmiştir. Bu yöndeki gelişmelerle eğitimin her aşamasında girişimcilik açısından farklı kademelerde teşvik edici eğitimlere devam edilmekle birlikte üniversitelerde vermeye başlanılan eğitimlerle girişimci geliştirmeye dönük eğitimlerde büyük artış olduğu görülmektedir (Yüceol, 2018).

Yüceol (2018) tarafından KOSGEB eğitimlerine katılan girişimci adayları ile yapılan çalışmada, katılımcıların girişimcilik eğilim ve eğitim durumlarının girişimci kişilik özellikleri (risk alma, kendine güven, yenilikçilik, başarıya ihtiyacı duyma, kontrol odağı, belirsizliğe tolerans) üzerindeki etkisinin istatistiksel açıdan anlamlı bir fark oluşturmadığı tespit edilmiştir. Girişimcilik açısından değişen dünya ile birlikte girişimcilik tanım, kavram, uygulama ve eğitimlerinin de değişim zorunluluğu ile birlikte yeni nesil bir girişimcilik anlayışının benimsenmesi, girişimcilik eğitiminin küçük yaştan itibaren ve uygulamaya dönük aynı zamanda başarı örnekleri ile birlikte başarısızlık örnekleri ile de iki yönlü bir motivasyon gerekliliği taşıması önemli görülmektedir.

Erçelik tarafından yapılan çalışmada KOSGEB girişimcilik eğitimleri ile ilgili olarak; girişimci adaylarının;

- Eğitim modülleri ile ilgili olarak memnuniyetsizlik ve katkısını görmeme oranlarının yaklaşık %70 olduğu,
- Girişimi gerçekleştirme planı kapsamında KOSGEB’i eksik fon tamamlama kaynağı olarak görme oranının %40’dan fazla olduğu,
- 3500 farklı iş kolu ve 640 örneklem arasında yalnızca 19 farklı iş kolunda 33 kişinin desteklerden faydalandığı,
- Çalışmanın yapıldığı dönemde tüm katılımcılar içinde %21,2’sinin bir yıl içinde girişimde bulunacağını beyan ettikleri,
- KOSGEB’in destek vermesine bağlı olarak girişimde bulunacağını beyan edenlerle birlikte %29,3’ünün girişimde bulunma niyeti beyan ettikleri,
- Eğitimlere katılan tüm girişimci adayları arasında KOSGEB’in destek vermesi halinde dahi girişim niyetini beyan edenlerin toplamının 41, oranının %6,4 olduğu görülmüştür (Erçelik, 2021).

Bu oranlarla üste para verilse dahi KOSGEB eğitimleri ile eğitime katılan girişimci adaylarında girişimcilik eğilim ve isteğinin yeterince oluşmadığı ortaya çıkmaktadır.

Yine Erçelik tarafından yapılan aynı çalışmada, KOSGEB eğitimi sonrasında KOSGEB desteği ile gerçekleşen girişimlerde;

- Girişimcilerin destek sürecinde danışmanlık hizmet alım oranının %51,5 olduğu,
- Girişimcilerin destek başvurusunda yaptığı iş planına uymama oranının %54,5 olduğu görülmüştür (Erçelik, 2021).

Bu oranlarla KOSGEB girişimcilik eğitimlerinin girişimcinin gelişimine katkısı göz ardı edilerek KOSGEB eğitiminin öncelikli hedefleri arasında KOSGEB destek başvurusu süreçleri ile iş planı hazırlama konusunda da %50’den fazla başarısız olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ocak 2010 ile Haziran 2019 tarihleri arasında, 81 ilde, 23 bin eğitim programı kapsamında, 32 saat ve 4 modülden oluşan KOSGEB “Uygulamalı Girişimcilik Eğitime” katılan 1.108.837 katılımcıdan 18-29 yaş aralığındaki 12.000 gençle birlikte toplam 59.942 girişimciye 1.509.342.160,42 TL girişimcilik desteği verilmiştir. Verilen girişimcilik desteğinin başarı oranı konusunda bir veri olmamasına rağmen KOBİ’lerin sorunlarının çokluğu ve çözüm önerilerinin yetersizliğine bağlı olarak ilk yılda %60, beşinci yıl sonunda %90’ı kapanmaktadır (Erçelik, 2021). Kabaca bir hespla KOSGEB girişimcilik eğitim ve girişimcilik desteğinin tahmini sonuçları şu şekildedir:

- Yaklaşık 9 yılda gerçekleştirilen 123 bin eğitim programı sonucunda girişimcilik başlatanların 59.942 kişi olmasıyla her bir başarılı girişim için en az iki eğitimprogramı düzenlenmiştir.

- Bu 123 bin eğitim için yapılan harcama tutarı belli olmadığı için her bir girişimin hayata geçmesi adına yapılan eğitim maliyeti hesaba katılmayarak 5 yıl sonunda %90 girişimlerin kapandığından hareket ile her bir başarılı girişimin maliyetinin girişimciye verilen desteğin 10 katından fazla olduğu öngörülmektedir.

KOSGEB girişimcilik eğitimleri ve destekleri açısından parasal kayıp ve israftan daha çokasıl dikkat çekici veriler şu şekildedir:

- Eğitimlere katılanların %95'inin eğitim başarısızlığına bağlı olarak yaşadığı umut kaybı,

- Girişimcilik desteği alarak girişim başlatanların (%60'ı ikinci yıl olmak üzere) %90'ının beşinci yıl sonunda yaşadığı başarısızlığa bağlı olarak post-girişimciliktravmaları,

Bu sonuçlarla derhal durdurulması gereken bu dramatik durum karşısında KOSGEB girişimcilik eğitim ve desteklerinin teşvik edilmesi ve gün geçtikçe artırılması yakın gelecekte toplum düzenini yüksek düzeyde tehdit etmektedir.

Mevcut Durumda Mühendislik Tanımı ve Girişimcilik ileKarşılaştırılması

- Mevcut mühendislik tanım ve çalışma alanına ilave olarak müşteri, mal sahibi, tedarikçi, imalatçı, yüklenici, mimar, planlamacı, finansör, avukat, yerel otorite, denetçi, zanaatkar, teknik ressam, işçi şoför, operatör gibi unsurları içeren birleşik bir performanstır.

- Mühendisliğin çoğu yazılı olmayan çok sayıda farklı uygulama ve uzmanlık bilgisi içerdiği tespit edilmiştir. Bunları öğrenmek için bir proje süresi ve çalışma hayatı boyunca mümkün olmanın ötesindedir.

- Mühendisler bir işe başlarken bazen çok az bazen de hiç örtüşmeyen anlayışla başlamak zorunda kalabilir. Bu durum başkalarından öğrenmeyi ve başkalarının öğrenmesine katkıda bulunmayı doğurur. Başarıya ulaşmadaki zaman ve bilgi defektlerini ortadan kaldırmanın en doğru yolu bilgi alışverişi ve sürekliliğidir.

- Mühendisler için zaman, bilgi ve kaynak kısıtlıdır. Bilgi ve bilgiye erişim beraberinde belirsizlik barındırır. Mühendisler için verilen kararlar çoğu durumda kendileri açısından ikincil etki düzeyindedir. Uygulama aşamasında işçiler ve diğer paydaşlar, sonuçlardan etkilenme açısından ise hem uygulayıcılar hem de hak sahipleri öncelikle etkilenmektedir. Bu durum bir yönüyle sorumluluğu artırırken diğer yandan olaydan direk etkilenmeyi azaltmaktadır.

- Müşteri, yatırımcı, düzenleyici otorite ve yüklenicilerin mühendis tahminleri ile bir projenin devam edip etmeyeceğine karar verme sürecinde ortaya konulan yaklaşım ön uç mühendislik olarak tanımlanır. (Ön uç mühendislik girişimcilik açısından sonderece önemli ve burada bahsedildiğinden daha detaylı olarak değerlendirilir. Hatta bu konuda girişimciler çok daha başarılı kabul edilebildiği gibi, bu süreçte bir çok mühendisle birlikte çok daha fazla sayıda ve uzmanlıkta bilgi ve görüşü de sürece dahil ederler. Ön uç mühendislik girişim mühendisliğinin temel eğitim ve uygulama alanı olarak oldukça fazla öneme sahiptir.)

- Genel olarak mühendisler ürün ve hizmet konusunda temel karar oluşturucu olarak görülmektedir (Nitekim ürün ve hizmetler hakkında başlangıcından sonuca hatta ortadan kaldırılması da dahil olmak üzere nihai karar verici girişimcidir.

Bu açıdan mühendislerin girişimcilerden rol çalması söz konusu olmamakta, nihai karar oluşturucu olarak görülmesi söz konusudur).

- Risk yönetimi konusunda da mühendisler önemli bir role sahiptir.
- Mühendislikte yönetim alanları söz konusudur Bu da mühendislerin yönetim becerilerinin geliştirilmesi gerekliliğini ortaya çıkartır.
- Oldukça eski, merkeziyetçi ve yaygın mühendislik literatürüne rağmen mühendislerin en büyük başarısızlık kaynağı yazılı bilgilerdeki hatalardan çok insan etkileşimindeki başarısızlıklar olarak görülmektedir. Bu durum mühendislik eğitiminde iletişim ile diğer sosyal becerilerin geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.
- Mühendislik eğitimindeki aşırı kalabalık müfredata yapılan klasik eleştiri mühendislik öğrencilerinin sosyal becerilerinin de geliştirilmesi yönünde bir değişime ihtiyaç duymaktadır (Trevelyan, 2010).

Bu çalışmada ortaya çıkan bilgiler ışığında mühendislik tanım ve eğitimine dair bulgular doğrultusunda girişimcilik açısından mühendislik ve girişim mühendisliği yaklaşımına dair ortaya konulacak sonuçlar şu şekildedir:

- Mühendislik eğitiminde ihtiyaç olduğu belirtilen sürdürülebilirlik, küreselleşme, kamu politikası ve işletme yönetimi gibi konular girişimcilerin ihtiyaçları ile benzerlik göstermektedir.
- Mühendislik eğitiminde vurgusu yapılan insan ve insanlar konusu Toplum 5.0 ve Girişimcilik 5.0 konsepti doğrultusunda benzerlik taşımaktadır.
- Mühendislik eğitiminde mühendislik pratiğindeki değişim gereği iş yaşamının çok sayıdaki bileşenleri ile iletişim ihtiyaçlarındaki artış ve zorunluluk, girişimci açısndandaha geniş bir kitle ve daha geniş bir sorumlulukla iletişim kapsamındadır.
- Mühendislik pratiğinde gerekli olan bilgilerin uygulamada bir çoğunun yazılı bilgiye dayanmaması öğrenme ve öğretmeye dayalı etkileşim ile aşılabilmektedir. Bu durum girişimcilik eğitiminde ağ içerisinde uygulamalı eğitimin önem ve gereğini mühendislikteki bilgi alt yapısı dikkate alındığında daha fazla gerekli ve zorunlu kılar. Bu noktada 19. yüzyılda terk edilen geleneksel eğitim anlayışı çerçevesinde ve bir ağ içerisinde uygulamalı eğitimin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Zira girişimcilikte her girişim kendi bilgi birikimini oluşturmakta ve bu birikimin literatürde yer alma ve aktarılma sorunu ile birlikte benzersizliği de önemli bir paylaşım sorunu ortaya çıkarmaktadır.
- Mühendislerin bir çok kararının uygulama sahasından uzakta veriliyor olması gerek uygulayıcılar gerekse de sonuçları açısından sorumluluğu çerçevesinde girişimciye göre çok daha özgür bir alan yaratırken girişimci hem karar verme hem uygulama hem de kararların sonuçlarından doğrudan ve en yüksek düzeyde etki altındadır.
- Risk yönetiminde mühendislerin rolü söz konusudur. Ancak girişimcilerle karşılaştırıldığında mühendislik açısından kısmi yani proje veya üretim sürecindeki riskler için sorumluluk söz konusuken girişimci açısından risk sorumluluğu alanı daha geniş ve etki düzeyi de daha yüksektir.

Dolayısıyla spesifik olarak mühendisler açısından kritik süreçlerde risk konusu önem teşkil etse de sınırlılığı mühendise girişimciye göre daha büyük bir özgürlük sağlamaktadır.

- Mühendislerin yönetsel sorumluluğuna karşılık, girişimcinin yönetim alan ve beceri düzeyi çok daha yüksektir.
- Mühendislik uygulamalarında eleştiri konusu olabilen yazılı bilgiler yanıltıcı etkileri ve iletişim zayıflığının olumsuz etkileri karşısında girişimcilik bilgi ve literatürünün mühendislikle karşılaştırılmayacak kadar az, yeni ve hızlı değişim gösterdiği gerçeği, girişimcilerin mühendislere göre daha fazla bilgi ve eğitim ihtiyacı olduğunu kanıtlar niteliktedir. Ayrıca iletişim becerisi konusunda da girişimcinin ihtiyacı çok çok daha yüksektir.
- Mühendislik eğitimindeki aşırı kalabalık müfredatı yapılan eleştiri dikkate alınarak girişimcilik eğitiminde teknik bir mühendislikten ziyade isteğe bağlı teknik bilgi ama temel olarak girişimcilik ihtiyaçlarını karşılamaya dönük bir müfredat kaçınılmazdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç

Tohumları Endülüs'te yetiştirilip (Mimari, sermaye-faiz ihracı), filizleri İtalya'da yeşertilen (rönesans mimarisinin kökleri, banker ailelerin endülüs sermayesi ile ilişkisi), Martin Luther'in fidanlarını yetiştirdiği (protestan ahlakı), İngiltere'de çoğaltılıp (kalvinizm), Amerika'da endüstriyel boyutta üretimi gerçekleştirilen (evanjelizm) kapitalin girişimciliği olarak da görülebilecek modern kapitalizm güncel argümanları ile tüm dünyada orta ve uzun vadede önemli tehditler ortaya çıkarmaktadır.

Karl Marx'ın mavi yakalılar adına emeğin sömürsüne karşı çıkararak bir bilinç oluşturduğu modern dünyada bugün ve gelecekteki en önemli emek sömürsü "yakasız işçiler" (girişimciler) üzerinden sürmektedir. Bu kapitalist girişimciliğin toplumlarda gün geçtikçe büyük bir hızla köpürttüğü algının sonucunda ABD'de çalışanların %70'i kendi işini yapma arzusu taşımaktadır. Bu oran ABD'de artarken büyük bir hızla da tüm dünyaya ihraç edilen bir ekonomik model olarak devletlerin de kısa vadede istihdam sorununa çözüm olarak pazarlanmakta, erken dönem sonuçları olumlu görünse de orta ve uzun dönem sonuçlar tüm dünyada önemli düzeyde ihmal edilmektedir. Bu noktada o kadar büyük bir algımanipülasyonu yapılmaktadır ki; post-girişimcilik travması (girişim dönemi travmaları değil, girişimin sona erme evresindeki travmalar) komplikasyonları dahi girişimciliğin başarısında önemli bir katkı olarak pazarlanmaktadır. Özünde doğru olsa da bu durumun hastalığın tedavisinin göz ardı edilmesinde kullanılması önemli sakıncalar ortaya çıkarmaktadır. Bu hastalığın tedavi edilemez boyutlara ulaşmasından sonra ortaya çıkan çok daha yüksek tedavi maliyetleri doğuracağından önemine dikkat edilmesi gereken bir konudur. Burada anılan hastalık ve maliyetleri birey, aile, toplum, ekonomi, bilim, inovasyon gibi konuları ifade etmektedir. Bu konuya Marx'ın yabancılaşma teorisi veya girişimci fitratı boyutunda bakmak önemlidir. Yani binlerce yıllık eğitim modellerinin yok sayılması veya yok edilmesiyle ortaya çıkan durumun çok büyük başarısızlık oranının normalleştirilmesi buna bağlı olarak insanın ve girişimcinin kendine yabancılaştırılması dikkat çekmektedir.

Girişim mühendisliği; cehaletin ortadan kaldırılmasında ilk olarak bilgiye erişimi, bilginin analizini ve kullanımını sağlayacak bir eğitim ve uygulama sağlarken, devamında girişimcinin kişilik özelliklerinin geliştirilmesi yönündeki eğitimler ile de tümüyle cehaletin giderilmesini sağlamak konusunda önemli bir kavram olarak görülmelidir. Hem teorik hemde pratik açısından bir mühendislik yaklaşımı ve disiplini ile girişimcilikteki en önemli başarısızlık sebebi girişim mühendisliği yaklaşımı ile minimize edilebilecektir.

Öneriler

- Üniversitelerde lisans düzeyinde “Girişim Mühendisliği” bölümleri açılmalıdır.
- Öğrenci girişimcilerin girişim faaliyetleri uygulamalı ders kapsamında değerlendirilmeli, girişim gerçekleştirmeyen öğrencilerin de öncelikle bu girişimlerde ilave veya opsiyonel olarak da dışarıda stajlarla desteklenmesi sağlanmalıdır.
- Girişim mühendisliğinin uygulamalı girişimcilik eğitimi ve diğer üniversitelerin aynı bölümleri ile işbirliği Ahiyan yaklaşımı ile bir ağ kapsamında geliştirilmeli, iletişimve etkileşimle paylaşım güçlendirilmelidir. Bu sayede ülke genelinde önemli bir girişim ağı oluşturulmuş olacaktır.
- Ağ yapılanması sürecinde inanç ve değerler doğrultusunda ağ oluşumları teşvik edilmelidir. Bu sayede özgür düşüncenin gelişimi ile birlikte aidiyet (asabiyet) temelli ağ oluşumu da gerçekleşecektir. Bunun da toplumda önemli bir karşılığı olacaktır. Gerek yatırım gerekse de satınalma refleksi ile toplumla ağın etkileşimi ve bir çeşit toplumsal kontrol mekanizması sağlanmış olacaktır.
- Girişim Mühendisliği bölümlerinde seçmeli pedagoji dersleri de olmalı ve eğitim alan öğrencilerin mezuniyet sonrasında eğitimin çeşitli kademelerinde girişimcilik dersleri vermesi sağlanmalıdır. Bu sayede eğitimin her kademesinde eğitimli girişimcilik öğretmenleri ile doğru bir bilinç oluşumu ve hatta küçük yaştan itibaren çocukların mentörlük yetkinliği olan hocalarla girişimcilik eğitimleri almaları sağlanmış olacaktır. Diğer yandan girişimci kişiliği zayıf Girişim Mühendisliği öğrencilerinin girişimci ol(a)mama durumunda veya özel sektörde çalışmak istememe durumlarında öğretmenlik yapmaları zaten var olan bir ihtiyacı karşılarken bölüm mezunları açısından da istihdam güvencesini artıran bir yaklaşım olacaktır.
- Girişim Mühendisliği bölümünde girişimcilik ve risk konusu tamamen baştan yapılandırılmaya muhtaçtır. Girişimcilik eğilimi ölçümlerinde risk alma heves ve cesaretinin girişimcilik potansiyelinde önemli bir etken olduğu görülmektedir. Buyaklaşım son derece hatalıdır. Zira risk ve cehalet arasındaki ilişkiye bağlı olarak yüksek muhakeme yeteneği olan girişimci adaylarının tanımlanamayan risklerdenveya tanımlamayla birlikte yönetimi çözümlenemeyen risklerden kaçması gayet akılcıdır. Bu durum korkaklık değil akılcılıktır. Mevcut risk yaklaşımı İbni Sina'nın cehli mürekkep yani bilmeyen bilmediğini de bilmeyen tanımı doğrultusunda cahil cesareti ile teşvik edilen bir risk üstlenmenin girişimcilikte teşvik edilmesidir. Buna karşılık risk konusunda yeni nesil bir yaklaşım ile bilgi ve akla dayalı yeni nesil bir model ortaya konulması kaçınılmazdır. Bu yaklaşım girişimci tanımında ve potansiyelinde çok büyük bir değişim ortaya çıkartmakla kalmayacak, girişimlerdeki başarısızlık oranlarını da önemli ölçüde azaltacaktır.

Drucker'in de dediği gibi girişimcilik mistik bir şey değildir. Yani görünmeyenler dünyası değildir. Görülebilenler ve ön görülebilenler inancı artıracak bu da veriye dayalı cesareti güçlendirecek bu sayede girişimcilik eğilim ve başarısı artacaktır. Burada öngörülemeyenler için de eğitimde uygulanacak motivasyon yaklaşımları ve direnç oluşturacak eğitimlerle girişimci direncinin artışı da girişimci başarısında artışa ve başarısızlık durumlarında ise direnç oluşturmaya katkı sağlayarak başarısızlıklarla ortaya çıkan yıkıcı etkileri büyük oranda azaltacaktır. En azından bu yaklaşımla intiharların azalması mümkün olup, kuvvetli direnç oluşumuna bağlı olarak yeniden dirilme potansiyeli ile Churchill'in dediği gibi başarısızlıktan başarıya erişim mümkün olacaktır.

- Mühendislik eğitimi verilmekte, işletme eğitimi verilmekte, pilot eğitimi verilmekte ancak girişimci eğitimi de en az bu yetkinlikte verilmediğinde uçak teknolojileri üretecek girişimler geliştirilemez. Uçak tamiri yapılabilir, havayolu şirketleri açılabilir ancak uçak üretilemez.
- Ders anlatımı yerine her ders için ders notu sağlanmalıdır. Her ders için öğrenci kendi problemini belirlemeli ve problemin çözümü için proje yapıp sunmalı. Her öğrenci okul süresince en az 3 çalışma (girişimcilik) alanı belirleyecek ve tüm problem ve çözümleri de bu alanlarda sunmalıdır.
- Alan seçiminde öğrenci sıfırdan bir alan (girişim) tasarımı yapabileceği gibi mevcut bir girişimi referans alarak o girişim üzerinden de çalışma yürütebilmelidir.
- Girişim mühendisliği eğitimi baştan sona bir simülasyon olarak sahademik (sahatecrübesi olan akademik yaklaşım) hocaların kontrolünde 4 yıllık bir uygulamalı eğitim olarak devam etmelidir.
- İsteyen öğrenci okula başladığında okulda kendi girişimini hayata geçirebilmeli ve girişim performansı diploma performansı olabilmelidir. Girişim faaliyetinde bulunmayan öğrenciler simülasyonla uygulama deneyimi geliştirebilmelidir.
- Girişim Mühendisliği kapsamında İİBF, Mühendisli, Felsefe, Sosyoloji Psikoloji, İletişim, Hukuk, Kamu Yönetimi, Uluslararası İlişkiler ve İlahiyat gibi Fakülte ve bölümlerinin katkıları ile hazırlanacak aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere derslerden oluşan bir müfredatın oluşturulması ve ABD 'deki örneklerde olduğu gibi tamamı değilse de %90'larda girişimcilik deneyim ve başarısı olan eğitimcilerle müfredatın hayata geçirilmesi önerilmektedir.
  1. Girişimcilik
  2. Mühendislik
  3. Endüstriyel Tasarım
  4. Malzeme
  5. Araştırma
  6. Analiz
  7. Risk Yönetimi
  8. Proje ve Yönetimi
  9. Stratejik Yönetim
  10. İnovasyon Yönetimi
  11. Teknoloji Yönetimi
  12. İletişim Yönetimi
  13. Organizasyon Yönetimi

14. Yatırım Yönetimi
15. Finansal Yönetim
16. Ekonomi
17. İstatistik
18. İnsan Kaynakları
19. Pazarlama
20. Satış
21. IP
22. Kalite Yönetim
23. Tedarik
24. Lojistik
25. Gümrük ve Dış Ticaret
26. Üretim
27. Liderlik
28. Psikoloji
29. Müzakere
30. Girişimcilik Felsefesi
31. Mantık
32. Hukuk
33. Tasarım
34. Tüketici Davranışı
35. Muhasebe
36. Halkla İlişkiler
37. Kamu Yönetimi
38. Uluslararası Siyaset
39. İş ve İş Fikri Geliştirme
40. Matematik
41. Kalite Kontrol
42. Planlama
43. Yabancı Dil

Kaynakça

1. Alan, H. (2020). Genç Girişimciliği ve Sosyal Girişimcilik: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma. OPUS International Journal of Society Researches, 16(28), 997-1027. <https://doi.org/10.26466/opus.679627>
2. Arslan, E. (2018). GİRİŞİMCİLERDE YAŞANAN BAŞARISIZLIK KORKUSU. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23(Geybullu Ramazanoğlu Özel Sayısı), 707-725.
3. Aydemir, A. (2016). DİVANÜ LÜGATİT-TÜRKTE İŞ KAVRAMINA DAİR VERİLER. Route Education and Social Science Journal, 3(8), 33. <https://doi.org/10.17121/ressjournal.416>

4. Ballı, A. (2017). GİRİŞİMCİLİK ve GİRİŞİMCİ TİPOLOJİLER. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(29), 143-166.
5. Bölüm tanıtımı. (n.d.). İşletme Mühendisliği. <https://islmuh.itu.edu.tr/hakkimizda/b%C3%B6l%C3%BCm-tan%C4%B1t%C4%B1m%C4%B1>
6. Çankır, B. (2017). Öz-Yeterlilik ve Değişime Karşı Direncin Girişimcilik Eğilimi Üzerine Etkisi. Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 3(2), 115-124.
7. CETEKNO Yazılım ve Medya Ajansı LTD. ŞTİ. (n.d.). İşletme Mühendisliği | BAU | Bahçeşehir Üniversitesi. BAU | Bahçeşehir Üniversitesi. <https://bau.edu.tr/icerik/2933-isletme-muhendisligi>
8. Ceyhan, S. (2023). Girişimci lik Başarısızlığının Belirleyicileri ve Girişimci Açısından Sonuçları Üzerine Bir Araştırma.
9. Dağlar, H. (2020). Girişimcilik Eğitimi Alan Üniversite Mezunlarının Girişimcilik Eğilimi Üzerine Bir Araştırma. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,11(3), 816-830. <https://doi.org/10.36362/gumus.675223>
10. Ders Programı | İşletme Mühendisliği Bölümü, Lisans | Doğu Akdeniz Üniversitesi (DAÜ), Kıbrıs. (n.d.). Doğu Akdeniz Üniversitesi (DAÜ), Kıbrıs. <https://www.emu.edu.tr/tr/programlar/isletme-muhendisligi-lisans-programi/900?tab=curriculum>
11. Divan-ı Lügat-it Türk, 1072-3, Kaşgarlı Mahmut, Türk Dil Kurumu Yayınları, Çeviren: Besim Atalay, 6. Baskı, 2013)
12. Erçelik, M. A. (2021). Girişimcilik Eğitimi. İksad Publishing House, Ankara.
13. Eurydice, 2012, Avrupa'da Okulda Girişimcilik Eğitimi Raporu.
14. GEM Küresel Girişimcilik Monitörü Türkiye Raporu, 2016.
15. GEM Küresel Girişimcilik Monitörü Türkiye Raporu, 2018.
16. Gökçe, S.G., Gürsavaş, S. (2014). Girişimci İş Adamlarının Kariyer Gelişimi İyi Örneklerin Yaşam Tarihi Yöntemi ile Analizi.
17. Göktaş, P. ve Kazaferoğlu, E. (2018). Kişilik Özellikleri İle Girişimcilik Eğilimi Arasındaki İlişki: Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. Mehmet Akif
18. Ersoy Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5(1), 39-63. <https://doi.org/10.30798/makuiibf.349660>
19. Işın, T., Işın, B. T., Işın, Z. C. Ve Fidan, H. (2023). Yeni Nesil Girişimcilik: Devlet Destekleri ve Türkiye Örneği. Yeni Nesil Girişimcilik Ekosistemi. (Işın vd., 2023D)
20. Işın, T., Işın, Z. C., Fidan, H. ve Işın, B. T. (2023). Yeni Nesil Girişimcilik: Girişimcilik 5.0 ve Ahiyan Felsefesi. Yeni Nesil Girişimcilik Ekosistemi.
21. Işın, T., Işın, Z. C., Fidan, H. ve Işın, B. T. (2023). Yeni Nesil Kadın Girişimciliği: Bacıyan Felsefesi. Yeni Nesil Girişimcilik Uygulamaları. (Işın vd., 2023B)
22. Işın, T., Işın, Z. C., Fidan, H. ve Işın, B. T. (2023). Yeni Nesil Girişimcilik Ve Olasılıksız Olanın Etkisi: Siyah Kuğu. Yeni Nesil Girişimcilik Ekosistemi. (Işın vd., 2023C)
23. İmamoğlu, İ. K. (2022). Yönetişim, Girişimcilik ve Ekonomik Büyüme: Bir Panel Nedensellik Analizi. Ekonomi Maliye İşletme Dergisi, 5(2), 304-317. <https://doi.org/10.46737/emid.1205240>
24. Kahya, V. (2020). Girişimciliğin Öteki Yüzü: Başarısız Girişimci Deneyimlerinden Dersler. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(4), 2447-2458. <https://doi.org/10.33206/mjss.730859>

25. Korkmaz, A. (2012). Türkiye’de Kayıtdışı İstihdam Gerçeğine Bir Bakış. *Journal of Social Policy Conferences*(45), 51-96.
26. Kusumaningtyas, A., Bolo, E., Istianah, Chua, S., Wiratama, M., and Tirdasari, N. L. (2021). Why start-ups fail: cases, challenges, and solutions. Atlantis Press. <https://doi.org/10.2991/aebmr.k.211207.024>
27. Manisalıgil, A. (2022). Kanaatkâr Yetinmezlik: Girişimcilerin Yokluktan Gelerek Servete Erişme Sürecinin Paradoksal Mekanizması. *FSM İlimi Araştırmalar İnsan Ve Toplum Bilimleri Dergisi*(20), 133-180.
28. Mirza, Ş. ve Demiral, G. (2021). Kişilik Özelliklerinin Girişimcilik Eğilimleri Üzerindeki Etkileri ve Yüksek Lisans Öğrencileri Üzerinde Bir Uygulama. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11(4), 3256–3268. Geliş tarihi gönderen <https://isarder.org/index.php/isarder/article/view/974>
29. MIT Office of Innovation. (2019, August 21). Venture Engineering - MIT Office of Innovation. MIT Office of Innovation - Supporting the Process of Innovation From Ide Through Impact. <https://innovation.mit.edu/education-community/eiminor/venture-engineering/>
30. Orhan, K. (2017). Girişimci Kaderini Yener mi: Girişimci Eğilime Kaderciliğin Etkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi*, 13(13), 143-159.
31. Pehlivanoglu, F. ve Kayan, K. (2019). Türkiye’de Girişimcilik: Mevcut Durum Analizi Ve Çözüm Önerileri. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 58-78.
32. Sezer, S. (2013). Ticari Başarısızlık İntiharlarının Sosyolojik Analizi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 16(1), 104-139.
33. Tağraf, H. ve Halis, M. (2008). Üniversitelerdeki Girişimcilik Eğitiminin "Girişimsel Öz Yetkinlik" Algısı Üzerine Etkisi: Bir Araştırma. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 3(2), 91-111.
34. Trevelyan, J. (2010). Reconstructing engineering from practice. *Engineering Studies*, 2(3), 175–195. <https://doi.org/10.1080/19378629.2010.520135>
35. Uca, Y. F. (2019). Girişimcilik Eğitiminin Etkinliği: Uygulamalı Girişimcilik Eğitimcilerinin Görüşleri Üzerine Bir Araştırma (Master's thesis, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi).
36. Uğur, S. S., ve Devcar, M. A. (2018). Girişimcilik Özellikleri İle Holland’ın Kişilik Tipleri Arasındaki İlişki Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Girişimcilik İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 98-110.
37. Uluköy, M., Ülker, Y., Kılıç, R., Yumuşak, S. ve Azaklı, S. (2016). Duygusal zekânın girişimcilik üzerine etkisi: Küçük ve orta ölçekli işletmeler üzerine bir analiz. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(5), 119-136.
38. Yavuzaslan, K. ve Özkal, L. (2018). AB ve Türkiye’de Genç Nüfusun Girişimcilik Faaliyetlerinin Karşılaştırılması ve Türkiye’de Genç Girişimciliğin AB’ne Entegrasyonuna Yönelik Bir Öneri. *Uluslararası Hakemli Ekonomi Yönetimi Araştırmaları Dergisi*, 88.
39. Yüceol, N. (2018). Girişimcilik Eğitimi Alan Kişilerin Girişimci Kişilik Özellikleri Ve Girişimcilik Eğilimi Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma (Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
40. Zhou, L. (2024, January 21). Startup failure statistics: What percentage of startups fail? Luisa Zhou. <https://www.luisazhou.com/blog/startup-failure-statistics/>

Girişimcilik Kavram ve Düşüncesinin Dîvânu Lugâtî't-Türk'teki İzleri ve Örnekleri

Tamer İŞİN
IMED Surgical LLC
tamerisin@outlook.com
0000-0002-3295-6651

Zişan Cihangir İŞİN
ZEB İnovasyon Yazılım A.Ş.
zisanisin@gmail.com
0000-0002-4641-6728

Erşan İŞİN
İŞİN Yazılım ve Teknoloji A.Ş.
ersanisin@gmail.com
0009-0007-0405-5649

Hilal FİDAN
ZEB İnovasyon Yazılım A.Ş.
hilalfidan.f@gmail.com
0009-0000-6542-5542

Beyşan Tarık İŞİN
IMED Surgical Teknoloji A.Ş.
beysanisin@gmail.com
0009-0008-8569-4799

İbrahim Polat TOPCU
İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler
polat.topcu@ststrateji.com
0009-0003-8844-4211

Abstract

The term entrepreneurship, which is of French etymological origin and increasingly gaining popularity in the 21st century, was first used by Richard Cantillon in the 17th century. Entrepreneurship today explains the framework and rules of a hegemonic economic thought conceptually. Entrepreneurship, as an activity as old as human history, is known to have various forms shaped in every society since the first human, based on the prevailing economic thought of the time.

Every period of history and in every society, different concepts, practices, and rules of entrepreneurship can be observed. The semantic and conceptual traces related to entrepreneurship in Turkish history are clearly evident in the work "Dīwān Lughāt al-Turk" (DLT). The DLT (Dīwān Lughāt al-Turk), written by Mahmud al-Kashgari in the 11th century, is one of the most important works of Turkish language, representing the culture and language of both its time and the past as an ancient work. The work, as a dictionary, not only explains the meanings of words and many phrases and expressions but also conveys traces of Turkish culture and way of life. In the scope of the study, document review was conducted with a screening model for DLT; words, concepts, and terms related to entrepreneurship were examined. By this, literature regarding the entrepreneurial thought and practice of the period has been revealed. The reviewed DLT edition is the print published by the Turkish Language Association (TDK) in 2013, and translated by Besim Atalay. In this paper, the concept and thought of ancient Turkish culture in DLT regarding entrepreneurship have been classified and presented in a way that will serve as an example to today's entrepreneurial world. This study questions the understanding that initiated the entrepreneurship literature with Cantillon in the 17th century and presents results.

Keywords: Entrepreneurship, Turkish Entrepreneurship History, Dīwān Lughāt al-Turk Entrepreneurship History

Özet

21. yüzyılda giderek popülerliği artan, etimolojik bakımdan Fransızca kökenli bir kelime olan girişimcilik, ilk kez Richard Cantillon tarafından 17. yüzyılda kullanılmıştır. Girişimcilik, günümüzde kavramsal olarak hegemonik bir iktisadi düşüncenin çerçevesini ve kurallarını açıklamaktadır. İnsanlık tarihi kadar eski bir eylem olarak girişimciliğin ilk insandan itibaren her toplumda dönemin hakim iktisadi düşüncesi temelinde oluşmuş çeşitli türleri olduğu bilinmektedir. Tarihin her döneminde ve her toplumda farklı girişimcilik kavram, uygulama ve kuralları olduğu görülmektedir. Türk tarihindeki girişimcilik ile ilgili anlamsal ve kavramsal izler, Dīwān Lughāt al-Türk (DLT) eserinde belirgin biçimde görülmektedir. Kaşgarlı Mahmut tarafından 11. yüzyılda kaleme alınan DLT, Türk dilinin en önemli eserlerinden biri olarak döneminin ve geçmişin Türk kültür ve dilini ifade eden kadim bir eserdir. Eser, bir sözlük olarak hem kelimelerin hem de bir çok söz ve deyim anlamını açıklarken aynı zamanda Türk kültür ve yaşantısının da izlerini aktarmaktadır. Çalışma kapsamında tarama modeli ile DLT'ye yönelik doküman incelemesi yapılmış; girişimcilik ile ilgili kelime, kavram ve sözler incelenmiştir. Bu vesileyle dönemin girişimcilik düşüncesi ve pratiği hakkında döneme ait literatür ortaya konulmuştur. İnceleme yapılan DLT baskısı, 2013 yılında Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan ve Besim Atalay'ın çevirmeni olduğu baskıdır. Bu bildiri kapsamında DLT'de yer alan kadim Türk kültürünün girişimcilikle ilgili kavram ve düşüncesi tasnif edilerek ve günümüz girişimcilik dünyasına örnek teşkil edecek şekilde sunulmuştur. Bu çalışma, girişimcilik literatürünü 17. yüzyılda Cantillon ile başlatan anlayışı sorgular ve sonuçlar ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, Türk Girişimcilik Tarihi, Divan-ü Lügat-it Türk, Girişimcilik Tarihi

Giriş

1980'lerden sonra popüler bir kavram olarak tüm dünyada anlam ve uygulama açısından farklı bir boyut kazanan girişimcilik, günümüz hakim iktisat düşüncesi ile şekillenmekte ve ifade edilmektedir. Schumpeter'in de ifade ettiği gibi günümüz iktisat düşüncesi 13. yüzyıl sonrasında başlatılmaktadır. Bu düşünce ile şekillenen girişimcilik literatürü de 17. yüzyılda Cantillon ile başlatılmaktadır. Ancak tarih göstermektedir ki, girişimcilik tarihi ve literatürü çok daha eskiye dayanmaktadır. Fakat bir yönden de günümüz girişimcilik dünyası, günümüz hakim iktisat düşüncesinin hakimiyet kazanmaya başladığı dönem itibariyle oluşan literatür doğrultusunda şekillenmektedir. Kısacası girişimcilik tarihi insanlık tarihi kadar eski, ancak günümüz girişimcilik tarihi ise Avrupa aydınlanması sonrasında başlamaktadır.

Günümüzde hem algı hem yazında etimolojik bir kavram olarak görülen aynı zamanda çok popüler bir fenomen, bir bakış açısıyla da felsefi bir konu olan girişimcilik, ilk olarak İrlandalı/Fransız bir banker olan Richard Cantillon'un Test adlı eserinde "belirli fiyatla mal veya hizmet alıp, gelecekte belirsiz fiyatla satma niyetinde olan, risk alan ve macera arayan"¹ olarak tanımladığı girişimci kavramı ile anılmıştır. Buna karşılık çok daha eski başta kutsal metinler olmak üzere birçok kaynakta girişimcilik tanım ve ilkelerinin anıldığı görülmektedir. Nitekim Cantillon'dan yaklaşık 6 yüzyıl önce Gazâlî, 4 yüzyıl kadar önce de İbni Haldun'un eserlerinde girişimcilik tanımı ve ilkeleri yer almaktadır.

Her toplum kendine seçtiği hakim sosyal düşünceye uygun olarak bir iktisadi düşünceyi geliştirmiş veya var olanı kabul etmiş veya var olanı dönüştürmüştür. Ancak sonuçta her toplumda her dönemde genel kabul edilmiş bir iktisadi sistem uygulanmıştır. Aynı şekilde her iktisadi sistem de kendi girişimcilik sistemini kavram ve yöntemi ile ortaya çıkartmıştır. Nitekim tüm tarihi kutsal metinlerde girişimcilik ile ilgili kavram ve kurallara rastlanmaktadır. Bu metinler hem kendi dönemleri hem de kendinden önceki dönemlerin iktisadi yapıları hakkında bilgiler içermektedir. Bu bilgiler insanlığın başlangıcına kadar gitmektedir. Hatta İbrahimi kutsal metinlerin hepsinde dünya öncesi yaşamı anlatan ifadeler yer almaktadır. Bu ifadeler arasında yer alan elma metaforunda bugünün girişimcilik sisteminin izleri görülmektedir.

Nitekim kutsal kitaplarda yer alan elma metaforunda ilk insanın dünya hayatından önce Cennet'te girişimcilik faaliyetinde bulunduğu, Eve'in elmayı elde etme düşüncesi iş fikri, şeytan ve yılanın Eve'i teşvik etmesi girişimcilik ekosistem faaliyetleri ve Adam'ın Eve ile birlikte hareket etmesi de ekip çalışması veya ortaklık olarak tam da günümüz girişimciliğini açıklayan bir örnek olarak en az 2000 yıllık bir referanstır.²

---

¹ Işın vd., 2023

² Işın vd., 2023

Yüzlerce yıl Anadolu topraklarında bir İmparatorluk çıkartmış kadim girişimcilik ilkelerinin çerçevesi Ahiyan Felsefesi ve kadın girişimciliği Bacıyan Felsefesi 10. yüzyıl öncesine uzanan Fütüvvetnameler’le şekillenmektedir.³ Diğer yandan binlerce yıllık Türk tarih ve kültüründe de girişimcilikle ilgili kayıtlar bulunmaktadır. Kaşgarlı Mahmut tarafından 11. yüzyılda hazırlanan sözlük Dîvânu Lugâti't-Türk (DLT) 11. yüzyıl öncesi farklı coğrafyalarda yaşayan, farklı din ve toplumsal yapıdaki Türk toplumlarının yaşamında yer alan girişimcilikle ilgili kavram ve ilkelerin yer aldığı kadim bir metindir. Bu metin dışında da farklı kaynaklarda da girişimcilikle ilgili kavram ve ilkeler yer almaktadır.

Schumpeter’in 5.yy ile 13. yy arasındaki 500 yıllık dönemi iktisat çalışmalar açısından büyük boşluk (Great Gap) olarak tanımlamasına rağmen İbni Haldun Mukaddime adlı eserinde çok geniş bir şekilde iktisadi konulara yer vermektedir. Kalkınmayı adalet, mülkiyet hakları, ve ekonomik özgürlükler gibi unsurlara bağlamaktadır. Aynı zamanda girişim özgürlüğü kavramının milletlerin kalkınmasındaki önemi ile birlikte devletin ticarete girmemesi, piyasaya müdahale etmemesi, bürokratik kolaylık, ticaret güvenliği ve monopol eğitilmeleri engellemesi gibi gereklilikleri savunan görüşler ortaya koymaktadır. İbni Haldun girişimcilik kavram ve koşullarını Cantillon’dan, iklim koşullarının girişimci karakteri üzerindeki etkisini de Montesquieu’den çok önce ifade etmiştir.⁴ İnsanın ihtiyacını gidermek için doğadaki maddeleri işlemesi ile iktisadi hayatın başladığını söyleyen Gazâlî, ihtiyaçlarına çözüm bulmak üzere insanın bir araya gelmek ve yardımlaşmak zorunda olduğunu belirtmiştir. Bir bakış açısı ile serbest piyasa koşullarını savunan Gazâlî, İslam düşünürlerinin ifade ettiği “adil fiyat” düşüncesini piyasanın belirlediği “geçerli fiyat” tanımı ile açıklamaktadır. Girişim ve girişimci kavramları ile ilgili olarak bir tarafın iş gücü, diğer tarafın sermayesi ile oluşturduğu ortaklığın (Kırâd) işleyişi açısından sermayenin kullanımı, kâr oranlarının netleştirilmesi, sermayenin girişimci üzerinde baskı oluşturmaması gibi prensipleri kaleme almıştır. Servetin kişinin itibarı, ruh ve beden sağlığını ayakta tutan bir unsur olarak gören Gazâlî serveti ruh ve beden sağlığının koruyucusu olarak ifade etmektedir.⁵

Öyleyse insanlık tarihi kadar eski olan girişimcilik kavramının Cantillon ile başladığı kabulüne nasıl bakmak gerekir. Burada ortaya çıkan durum günümüz girişimcilik kavram ve sisteminin nirengi noktası olarak Cantillon’un kabul edilmesidir. Tam bu noktada kökleri Sefardik İktisat düşüncesine dayanan, 15. yüzyılda Martin Luther ile başlayan (Resim 1) bugünün hakim iktisadi düşüncesi “Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhü” (Max Weber, 1904) olarak da ifade edilen “Silikon Vadisi” modeli girişimcilik karşımıza çıkmaktadır.

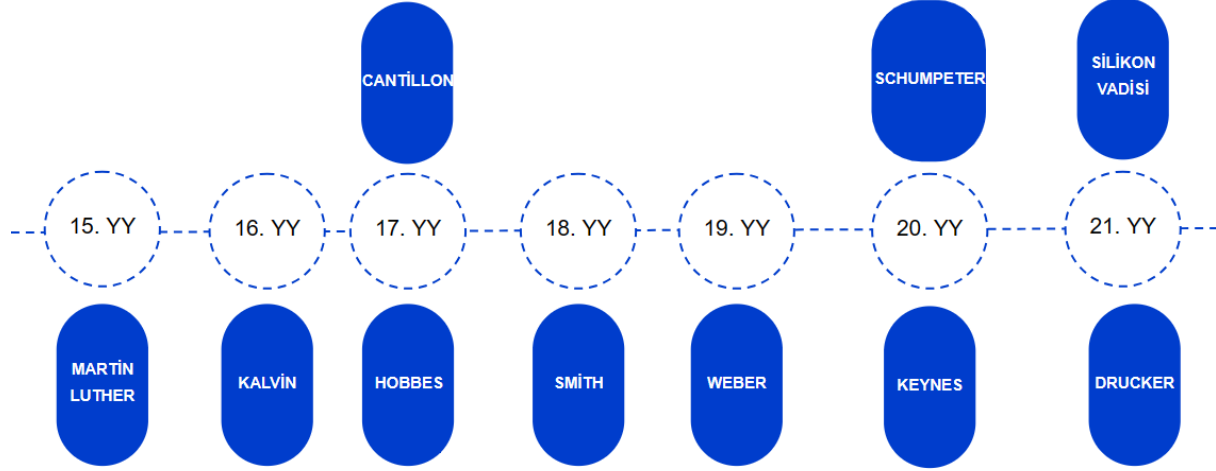
³ Işın vd., 2023

⁴ Özaydın vd., 2021

⁵ Kalyoncuoğlu, 2021

Resim 1: Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu

Kaynak: Yazarlar

İslam sonrası Türk Girişimcilik tarihine referans olan Ahiyan ile ilgili metinlere ilave olarak İslam öncesi ve ilk İslamlaşma dönemine ait kültürünü yansıtan DLT’de 11. yüzyıl ve öncesi döneme ait Türk Girişimcilik kültürüne ait kavram ve ilkelerin tespit edilmesiyle hem Türk Girişimciliğinin gelişimine hem de girişimcilik literatürüne katkı sağlamak amacıyla DLT’de girişim, girişimci ve girişimcilik açısından doğrudan veya dolaylı anlam ifade eden kelime ve sözlerin belirlenmesi amacıyla bu çalışma yapılmıştır.

DLT’de semantik ve etimolojik olarak girişimcilikle ilgili doğrudan girişim/girişimci ile ilgili kelimeler olmasına karşılık dolaylı olarak girişimcilikle ilgili bir çok kelime ve söz yer almaktadır.

⁶ Kallek, 2012

⁷ Kallek, 2012

⁸ Kallek, 2012

⁹ Kallek, 2012

¹⁰ Kallek, 2012

Semantik açıdan bakıldığında girişimciliğin tanımı kar amaçlı alım satım anlamına gelen, 8 ayette 9 yerde geçen Ticaret kelimesidir.⁶

1. Sümerce - damgâr⁷
2. Akkadca - t/damk/gâru⁸
3. Arâmîce ve Süryânîce - tiggârâ ve tâgûrtâ⁹
4. Arapça - ticâret - tâcir¹⁰
5. Eski Türkçe - Tecim - Tecimer¹¹
6. Türkçe - girişim - girişimci¹²

Etimolojik açıdan baktığımızda TDK sözlüğünde yer alan farklı sözlüklerde girişim ve girişimci kelimeleri arapça teşebbüs-müteşebbis'den eski türkçe tecim-tecimerden gelmektedir¹³

1. Arapça - Teşebbüs - Müteşebbis
2. Eski Türkçe - Tecim - Tecimer
3. Türkçe - Girişim - Girişimci

DLT ile ilgili Aydemir tarafından yapılmış “Divanü Lügati't-Türk'te İş Kavramına Dair Veriler”¹⁴ gibi farklı alanlarda yapılmış çok sayıda çalışma olmasına rağmen girişimcilikle ilgili herhangi bir çalışma bugüne kadar yapılmamıştır. Bu çalışmada ise DLT Sözlük ve Dizin'inde girişimciliğin izleri aranmaktadır.

Kaşgarlı Mahmut

Kaşgarlı Mahmut, Orta Asya'nın Karahanlı Türk devletinin başkenti Kaşgar'da doğan 11. yüzyıl Türk dilbilimci, yazar ve şairdir.¹⁵ Doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur, ancak 11. yüzyılın sonlarında veya 12. yüzyılın başlarında Kaşgar'da doğduğu tahmin edilmektedir. İslamiyet'i seçen Mahmut, babası ve diğer aile üyeleriyle birlikte Arapça ve Farsça öğrenerek, dini eğitim almıştır.¹⁶ Kaşgarlı Mahmut Türkistanlı asker kökenli ve Bey soyundan alim ve askerdir.¹⁷

---

¹¹ DLT, 2013

¹² Tecim, Maliye, Sayışmanlık ve Güvence Terimleri Sözlüğü, 1972

¹³ Tecim, Maliye, Sayışmanlık ve Güvence Terimleri Sözlüğü, 1972

¹⁴ Aydemir, 2014

¹⁵ Kayadibi, 2008

¹⁶ Kayadibi, 2008

¹⁷ DLT, 2013

Dîvânu Lugâti't-Türk

Kaşgarlı tarafından 1068 yılında yazımına başlanılan DLT, 1072 yılında tamamlandığı yazımı tamamlandıktan sonra Bağdat Halifesi Muktedi'ye takdim edildiği düşünülmektedir. Bir çok Türk ilini ziyaret ettikten sonra Bağdat'da son yazımın tamamlandığı tahmin edilmektedir. 200 yıl sonra Şam'da yaşayan İran'lı asıllı Sâveli Mehmet adında ve Türkçe bilmeyen biri tarafından Kaşgarlı'nın el yazmasından kopya edilen bir nüshası Ali Emiri elinde bulunmuş ve Kilisli Rıfat Bilge'nin nezaretinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bastırılan metinden ilk olarak Türk Dil Kurumu tarafından 1939 yılında Besim Atalay'a tarafından çevirisi yaptırılmıştır.¹⁸

Yöntem

Çalışma DLT çevirisinin 2013 yılı altıncı baskısı Sözlük ve Dizin ile yapılmıştır. Çalışma kapsamında DLT Sözlük ve Dizin'inde tarama modeli ile doküman incelemesi yapılmış; girişimcilik ile ilgili kelime, kavram ve sözler girişim, girişimci ve girişimcilik ile ilişkili olarak tespit edilmiştir. Yapılan taramada TDK Sözlükte "girişim" karşılığında kullanılan, ticaret, tecim, teşebbüs kelime ve varyeteleri ile, kelime, kavram, tanım, söz ve anlatılar araştırılmıştır¹⁹. Ayrıca doğrudan veya dolaylı olarak girişimcilik ekosisteminde kullanılan veya kullanılması gereken ifadeler değerlendirmeye alınmıştır. Elde edilen sonuçlardan bir kısım örnekler girişim, girişimci ve girişimcilik başlıkları altında değerlendirilmiştir.

DLT'de Girişim

1. ködük

ış ködük = **iş güç**". Bu, yalnız kullanılmaz, ikisi bir arada kullanılır. (DLT I: 391)

2. anğut = şarap tıpası

Kiçük bolsa anğut bedük ur = delik küçük olsa da tıpayı büyük vur. **Bu sav, halka küçük bir işi büyük göster diye emrolunan kişi için söylenir** (DLT I: 93)

3. üleşdi

olar ikki tawarın üleşdi = **onlar ikisi mallarını üleştiler**. (DLT I: 189)

4. açıldı

ış açıldı = **iş açıldı** (DLT I: 193)

5. ilendi

ol anğar ilendi = **o onu işine güvendiği ve güvendiği gibi çıkmadığı için ayıpladı** (DLT I: 204)

6. anuttı

tolum anutsa kulun bulur, tolum unutsa bulun bolur = silah hazırlıyan tay da bulur , **silahı unutan tutsak olur** (DLT I: 215)

¹⁸ DLT, 2013

¹⁹ İktisat Terimleri Sözlüğü, 2004

7. onğulti
ış onğulti = **karışık iş düzeldi** (DLT I: 216)
8. açlışdı
kapuğlar açlışdı = kapılar açıldı . **kapalı işler açılırsa böyle denir** (DLT I: 239)
9. irpeldi
onğay irpeldi ış = **ış düzeltilmek istendiğ fakat bozuldu** (DLT I: 244)
10. edhletti
ol tavarın edhletti = **o malını iyileştirdi**, yüzüstü bırakılmış olan malını ıslah ettirdi (DLT I: 264)
11. işletti
ol anğar iş işletti = **o ona iş işletti** (DLT I: 265)
12. oglıttı
ol tavarın oglıttı = o malını çoğalttı üretti (DLT I: 265)
13. işleldi
ış işleldi = **ış işlendi** (DLT I: 272)
14. işlendi
er işlendi = adam, **kendini iş yapar gösterdi** / ew işlendi = ev islendi ve duman yüzünden karadı (DLT I: 298)
15. ırtaladı
er ışka ırtaladı = **adam işe erken başladı** (DLT I: 316)
16. sattı
ol tavar sattı = o, **mal sattı**. Başkası da böyledir (DLT I: 295)
17. tüketti
ol ışın tüketti = **o, işini tüketti, bitirdi** (DLT I: 309)
18. türçitti
ol anğar iş türçitti = **o, onu işe başlattı** (DLT I: 329)
19. başlattım
men anğar ış başlattım = **ben ona iş başlattım** (DLT I: 341)
20. yunçırdı
er ışı yunçırdı = **adamın işi kötüledi** (DLT I: 98)

DLT’de Girişimci

1. sart
Tacir, tecimen = sart azukı arığ bolsa yolda yer" savında geçmiştir. (Bunun anlamı bir iki defa geçmiştir) (DLT I: 342)
2. Akı:
Eli açık, koçak. Cevizin iyisine “akı yagak” denir ki “iyi ceviz” demektir. (DLT I: 90)
(Besim Atalay’ın dipnotu: “her Türkçe kelimeyi Arapça bir köke bağlamak isteyenler Türkçe’nin “Akı” kelimesini Arapça’nın “Ahi” kelimesine bağlamışlar. Türk’ün “akı”ları Arabın “Ahi”leri şekline konmuş).

3. ütrük

hileci, ütücü adam. Oğuzca Hırsız gibi konuğun yüzüne gülen alçak, hileci kimseler kaldı; konuğu ağırlar, verdiği yemeği başına kakar. (DLT I: 102)

4. eweklik

işlerde ivme, acelecilik. (DLT I: 153)

5. uzutgan

bu er ol ışığ uzutgan = **bu adam işi daima uzatır.** (DLT I: 155)

6. anutgan

bu er ol ışığ anutgan = **bu adam daima işlere hazırlıklıdır.** (DLT I: 156)

7. edhergen

bu it ol keyikni edhergen = bu köpek yaban hayvanı avını çok aramaktadır. **hakkını daima arıyan kişi için de böyle denir.** (DLT I: 157)

8. etilgen sayılğan

bu er ol etilgen sayılğan = **bu, birçok işlere giren,çıkan adamdır.** (DLT I: 158)

9. ökdi

ol yarmak ökdi = **o, para biriktirdi.** (DLT I: 168)

10. üdherdim

men anı üdeherdim = **ben ona uydum, izince gittim.** (DLT I: 178)

11. alışdı

ol manğa alım alışdı = **o, bana alacağımı almakta yardım etti.** (DLT I: 189)

12. işildi

anınğ eligi ışka işildi = **onun eli işe yattı.** (DLT I: 197)

13. urundi

ol özin urundi = **o bir işte pişman olduğu için kendi kendine döğündü.** (DLT I: 201)

14. ulındım

men bu işta ulındım = **ben bu işten usandım, bıktım.** (DLT I: 204)

15. uzattı

ol ışığ uzattı = **o işi uzattı, geciktirdi.** (DLT I: 209)

16. östikti

ol bu ışka östikti = **o bu işi özledi bu işe istek gösterdi.** (DLT I: 244)

17. irtedi

er ışığ irtedi = **adam işi istedi arkasına düştü.** (DLT I: 272)

18. uzlandı

er uzlandı = **adam usta oldu, adam sanatında ustalık ve güzellik gösterdi.** (DLT I: 297)

19. üsüğledi

ol kiritliğ üsüğledi = **o, kilidi hile ile; anahtarı açtı.** (DLT I: 306)

20. suk

suk yalnğus er = kendisine yardım eden bir kimsesi ve arkadaşı bulunmayan, yapyalnız. (DLT I: 333)

21. kezik

Cesaret. bu işta sanğa kezik kerek = **bu işte sana cesaret gerek.** (DLT I: 391)

22. saklık

işte uyanıklık. (DLT I: 471)

23. sıdrım

Sıdrım. Oğuzca. sıdrım ışığı er = **işlediği işi bitiren, başkasına bırakmayan adam.** (DLT I: 485)

24. teküzliği

alnı akıtmalı at. at teküzliği ay bolmas = at akıtmasız ay olmaz. Bu sav, **büyük bir işin yerine küçük bir işi koymak için çalışıldığı zaman söylenir.** (DLT I: 507)

25. kudurdı

ol bu işta kudurdı = **o, bu işin üzerine düştü, çok çalıştı.** (DLT II: 76)

26. kodusdı

olar bi birge iş kodusdı = **onlar birbirine iş bıraktı, güvendi.** (DLT II: 94)

27. turuldu

er iştin turuldu = **adam işten usandı.** Bir adam yemekten bıcarsa yine böyle denir. (DLT II: 126)

28. bakıngıl

ış kidinğe bakıngıl = **işin sonunda bak ve düşün.** (DLT II: 142)

29. bilindi

er işin bilindi = **adam işini bildi.** (DLT II: 143)

30. tarundi

er işta buştı tarundi = **adam işten osandı, sıkıldı.** (DLT II: 145)

31. sarındı

er işka sarındı = **adam işe sarıldı.** (DLT II: 151)

32. belgürdi

ış belgürdi = **iş belirdi, açığa çıktı.** Başkası da böyledir. Şu savda da gelmiştir: küz keligi yazın belgürer güzün gelişi yazdan bellidir. (DLT II: 172)

33. todhgurdi

ol meni bu iştin todhgurdi = **o beni bu işten bıktırdı.** (DLT II: 177)

34. tüpkerdi

ol ışığı tüpkerdi = **o, işin aslını, dibini araştırdı ve izine düştü.** (DLT II: 179)

35. çanturdi

ol anı bu işka çanturdi = **o, onu bu işten caydırdı.** (DLT II: 182)

36. çıngardı

ol ışığı çıngardı = **o işin aslını araştırdı, tahkik etti.** (DLT II: 182)

37. bilduzdı

ol manğa iş bildüzdi = **o, bana iş bildirdi.** (DLT II: 202)

38. tewşindi

er işta telim tewşindi = **adam işte çok çalıştı, çırpındı.** (DLT II: 241)

39. sırlandı

er işka sırlandı = **adam işe hazırlandı.** (DLT II: 246)

40. satlandı

ol bu ışka satlandı = **o, bu işe cesaret gösterdi, cür'et etti, bu işe atıldı.** (DLT II: 248)

41. korkundı

er ışdın korkundı = **adam işten korku duydu ve korkusunu sakladı.** (DLT II: 250)

42. çınlattı

ol anıñ ışın çınlattı = o, onun işini gerçekleştirdi. (**o, onun dediğini, yahut iddia ettiğini gerçekleştirdi.**) (DLT II: 345)

43. saypattı

ol tawarın saypattı = **o, malını israf ettirdi.** (DLT II: 357)

44. tın

tın kişi = dinmiş adam, bir işle uğraşmayan haylaz kişi". **Bir müddet rahat ederek harınlaşan, tembelleşen herhangi bir hayvan** da böyle denir. (DLT III: 138)

45. bay

zengin. (DLT III: 158)

46. keçürdi

ol ışığ keçürdi = **o işi geciktirdi.** (DLT III: 187)

47. kedhledi

er kedhledi = **adam çabaladı.** (DLT III: 299)

48. tonğuldı

er ıştın tonğuldı = **adam işten ümidini kesti.** (DLT III: 395)

49. terkledi

ol ışığ terkledi = **o, işini ivdi, acele etti.** (DLT III: 445)

50. manç

inanılan, güvenilen. Bu sözden alınarak: "Inanç Beg" denir, kendisine güvenilen bey" demektir. (DLT III: 450)

DLT'de Girişimcilik

1. al

Hile Alın arslan tutar; küçin oyuk tutmas = al ile arslan tutulur, güç ile bostan oyuğu tutulmaz. Bu sav, **kuvvetten aciz kalan bir kimse için işinde bir çare kullanılması yolunda söylenir** (DLT I: 81)

2. irteş

Araştırma , irdeme,isteme **Bir iş hususunda halk arasında vaki olan bahis** , irteş kopdı = bahis kızıştı (DLT I: 97)

3. Ötlük

Öğüt,vaaz (DLT I: 102)

4. satlandı

ol bu ışka satlandı = **o, bu işe cesaret gösterdi, cür'et etti, bu işe atıldı** (DLT I: 180)

5. igeşdiler

kişiler ışta birbirilge igeşdiler = **adamlar, iş hususunda birbirlerine arka oldular** (DLT I: 187)

6. ödhrüşdi

ol manğa tavar ödhrüşdi = **o, mal seçmekte bana yardım etti.** (DLT I: 234)

7. ötgündi

ol manğa ötgündi = **o beni yansladı , işimde beni taklit etti.** (DLT I: 254)

8. tegir

değer, kıymet (DLT I: 352)

9. buluş

kişinin yaptığı işten kazancı. (DLT I: 367)

10. satığ

Satma, satış. (DLT I: 374)

11. kirişdi

ol mening birle ışka kirişdi = **o, benimle bir işe girişti** (DLT II: 99)

12. kılışdı

ol manğa iş kılışdı = **o, bana iş yapmakta yardım etti.** (DLT II: 99)

13. kumuşdı

olar ışka kumaşdılar = **onlar işe koyuldular**, Bu kelimenin aslı suw kumuşdı" sözünden alınmıştır ki her yandan su dalgalandı, coştı" demektir. (DLT II: 111)

14. tıdhılı

er iştan tıdhıldı = **adam işten kaçındı, çekindi**". Başka birisi işten alıkoyarsa yine böyle denir. Bu fiil hem müteaddi, hem lazımdır (DLT II: 126)

15. biltürdi

ol manğa iş biltürdi = **o, bana iş öğretti** (DLT II: 176)

16. başlandı

er ışka başlandı = **adam işe başladı** = koyun dağa doğru sürüldü / tarığ başlandı = ekin başaklandı (DLT II: 238)

17. yarağ

Fırsat, imkan. Şu savda dahi gelmiştir: iş tavında, fırsatına , sırasında; tecimen karında demektir (**tecimen kar görürse en sevgili şeyini de satar.**) (DLT III: 13)

18. yubandı

er iştin yubandı = **adam işten çekindi**", (o, benden sıkıldı, iş üzerinde üstelememek üzere ocundu) (DLT III: 83)

19. singüt

Karşılığına bir şey verilmeyen ve geri gönderilmeyen armağan./ bu at manğa singüt berdi = **bu at bana karşılıksız armağan geldi** (DLT III: 362)

20. orunç

Rüşvet. (DLT III: 449)

Bulgular

DLT de girişimcilikle ilgili doğrudan veya dolaylı 1199 kelimespit edilmiştir (Tablo 1). Kelimeler anlam ve kullanım amacı açısından girişimcilikle ilişkilendirilmiştir.

Bazı kelimeler ise girişimcilikle ilgili sözler içerisinde yer aldığı için çalışmaya dahil edilmiştir.

DLT'de temel girişimcilik kavramları için aşağıdaki kelimeler tespit edilmiştir.

- Girişim: "ış ködük"
- Girişimci: "Tecimen", "sart", "kirişdi"

Ahi sisteminin eski Türk kültüründen geldiğini iddia ederek DLT’yi referans gösterenlerin Besim Atalay’ın dipnotta açıkladığı nota dayandırdıkları Ahi’nin Türkçe Akı sözünden geldiği iddiası sağlam bir temele oturmamaktadır. Nitekim çevirmen dipnotta Arapça kelimelere karşılık Türkçe kelimeler bulma gayretiyle bu iddianın oluştuğunu açıklamaktadır. Ayrıca Ahi kelimesi Türkçe kökenli olmadığı gibi, Akı kelimesinin anlamca Arapça karşılığı “genç, yiğit, cömert” anlamına gelen “fetâ” kelimesidir ve “kardeş” manasına gelen “Ahi” ile tarihsel akış içindeki değişim (Fütüvvet’ten Ahiyan’a) dışında ne ses ne anlam açısından bir bağı bulunmamaktadır. Ahiyan sistemi İslam öncesi Türk kültürüne dayanmamaktadır. İslami bir sistem olarak İslam sonrası Türk kültürüne girmiş ve yer edinmiştir²⁰. Ancak “Akı” kelimesi “eli açık, koçak” anlamı nedeniyle girişimci özelliği olarak kabul edilerek çalışmaya dahil edilmiştir.

Tablo 1: DLT’de Girişimcilik Referansları

KELİME	ANLAM	Cilt I	Cilt II	Cilt III
Aç	Aç ne yemes. Tok ne temas = aç ne yemez, tok ne demez.	79		
Açığ	Nimet İçinde Yaşayış	63		
Açış	Açmakta Yardım Ve Yarış Etmek	180		
Agım	Çıkım, Yükselim	75		
Ala	İnsanın İçinde Olan Gizli Şeyler	425		
Ala	Acele Etmeme Anlamına Gelen Bir Kelime	92		
Alduz	Malını Elinden Aldırmak, Soyulmak		87	
Alıgsa	Almak İstemek	281		
Alım	Alacak ; Borç	44,75,1 88,294	185, 214	288
Alımsın	Alır Gibi Görünmek	20		
Alın	Alınmak; Kendi Başına Alacağını Almak	203		
Alış	Borçluyu Borcu Yüzündensorguya Çekme	62		
Alış	Su, Ağzı, Suyun Havuzdan Veya Suvattan Döküldüğü Ağızlar	62		
Alışberiş	Bir Hakkı Alma Ve Verme	62		
Alışdı	Ol Manğa Alım Alışdı = O, Bana Alacağımı Almakta Yardım Etti	189		
Alışgan	Alış (Veriş) Yapan	518		
Alk	Bozmak, Mahvetmek, Yiyip Bitirmek, Batırmak			419
Alkal	Alkışlanmak, Öğülmek.	249		
Alkın	Mahvolmak, Yok Olmak, Bitmek, Tükenmek	254		

²⁰ Işın vd., 2023

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Alkış	Alkış, Öğme	97,249, 284		
Alkış	Birbirini Mahvetmek, Yoketmek ; Bunda Yarış Etmek	237		
Alsa	Almak İstemek	278		
Alsık	Alınmak, Soyulmak	243		
Amaç	Hedefi, Nişan Yeri, Annaç, Arnaç	52		
Anga	Değersiz, Kıymetsiz	128		
Anğıt	Şaşırtmak		274	
Anğut	Kiçük Borsa Anğut Bedük Ur = Delik Küçük Olsa Da Tıpayı Büyük Vur. Bu Sav, Halka Küçük Bir İşi Büyük Göster Diye Emrolunan Kişi İçin Söylenir	93		
Anukladı	Ol Anukladı Nenğni = Oi Nesneyi Hazır Buldu Ve Aldı"	305		
Anutgan	Daima Hazırlıklı, Hazırlayan	156		
Anuttı	Tolum Anutsa Kulun Bulur, Tolum Unutsa Bulun Bolur = Silah Hazırlıyan Tay Da Bulur , Silahı Unutan Tutsak Olur	215		
Ar	Yorulmak, Dermansız Kalmak	172		
Arguç	İnsanın Aldandığı Nesnelere	95		
Arguçajun	Yalancı (Aldatıcı) Dünya	95		
Arık	Şu Savda Dile Gelmiştir : Ağılda Oğlak Togsa Arıkda Otu Öner = Ağılda Oğlak Doğsa İrmakta, Arkta Otu Biter. Bu Sav "Azıkta Kaygı Çekme" Diyecek Yerde Kullanılır.	65-66		
Ariş	Aldatmak, Bir Birini Aldatmak	182		
Arjulayu	Çakal Gibi	127		401
Arka	Arka; Sırt; Sıkıntılı Anlarda Yardım Eden Kişi, Yardımcı	128		
Arkalan	Arka -Yani Yardımcı- Sahibi Olmak; Bir Şeye Sırtını Vermek, Dayamak	297		
Arkuçı	İki Kişi Arasında Araç Olan; Evlenme Zamanında Dünürler Arasında Gelip Giden Kişi.	141		
Arsık	Aldanmak	242		
Arsu	Değersiz Şey	127		
Arta	Bozulmak, Kötüleşmek	272		
Artak	Bozulmuş, Bozuk	119		
Artaş	Birbirini Bozmak	230		
Artat	Bozmak, Harap Etmek	260		
Artuk	Fazla, Ziyade	99	137	
Artuklan	Aşırı Gitmek	313		
Asığ	Fayda, Kazanç, Kâr	64,494		

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Asnğar	Haylazlaşmak, İşten Uzaklaşmak	289		
Aşakla	Aşğılamak, Küçük Saymak	305		
Av	Emir Verenin Emrini Tanımanıyı Bildirir Bir Edat	40		
Ayık	Vait, Söz Verme	84	45	
Ayıl	Söylenmek	268		
Azıt	Yoldan Çıkarmak, Azıtmak	209		
Azlan	Azımsamak, Az Görmek	297		
Azuk	Yolunu Kaybeden, Nereye Gittiği Ve Nereden Geldiği Belli Olmayan	66		
Azuk Mazuk	Kaçan, Yoldan Çıkan, Azan	66		
Baçığ	And, Sözleşme (Ahdü Misak)	371		
Baçığkıl	Andlaşmak, Ahidleşmek	371		
Bağırsak	Merhametli ; Gönül Alıcı	502		
Bakıngıl	İş Kidinge Bakıngıl = İşin Sonunda Bak Ve Düşün.		142	
Bala	Bir Adamın İşlerinde - Çok Kerre Çiftlik İşlerinde -- Yardımcısı Çırağı			232
Baldır	İlk Çağında İşlenen İş	456		
Bark	Bark. Mülk			333
Barkın Kişi	Kendini Yolundan Hiç Bir Şeyin Alıkoymadığı Yolcu	440		
Bartur	Vardırmaq, Göndermek		171	
Basın	Zayıf Görmek; Basmak; Kahretmek.	116		
Basınçak Er	Zayıf Görülen, Önem Verilmeyen Adam	501		
Basut	Yardım ; Arka ; Acıyan ; Yardımcı	354,459		
Başla	Başlamak			292
Başlandı	Er İşka Başlandı = Adam İşe Başladı = Koyun Dağa Doğru Sürüldü / Tariğ Başlandı = Ekin Başaklandı		238	
Başlattım	Men Anğar İş Başlattım = Ben Ona İş Başlattım.		341	
Bat	Batmak, Gözden Kaybolmak		294	
Battı	Herhangi Bir Şey Kaybolursa Böyle Denir		293	
Bay	Zengin			158
Bayu	Zenginlenmek, Zenginleşmek			274
Bayut	Zenginletmek		325	
Bedh	Göz Zayıf Görmek			439
Bedükle	Büyük Saymak			340
Bedüklığ	Kimseye Boyun Eğmiyen; Ciğeri Büyük	360		
Bekiş	Pekişmek, Sağlamlaşmak		105	

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Bekit	Pekitmek, Sağlamlılaştırmak		309	
Beklen	Bekişmek, Sağlamlaşmak; Kapanmak , Kapatılmak		239	
Bekleş	Muahede Yapmak, Ahitleşmek; Kapatmakta Yardım Etmek Beklemekte, Gözetlemekte Yardım Etmek		204	
Beküt	Gizli, Saklı			8
Belgür	Meydana Çıkmak, Belirmek; Açığa Çıkmak		172	
Belgürdi	İş Belgürdi = İş Belirdi, Açığa Çıktı. Başkası Da Böyledir. Şu Savda Da Gelmiştir: Küz Keligi Yazın Belgürer = Güzün Gelişi Yazdan Bellidir.		172	
Bergu	Borç; Verecek	427		
Berim	Verim, Borç ; Verecek	409		
Berk	Muhafaza Edilmiş, Tahkim Edilmiş, Sağlam	349		
Berkit	Berkitmek, Sağlamlılaştırmak		340	
Berkledi	Ol Tavarın Berkledi = O, Malını Sakladı. İnsanı Ve Başka Şeyi Hapsederse Ve Herhangi Bir Şey Saklarsa Yine Böyle Denir.		445	
Bıçgas	Uluslar Vb. Arasında Yapılan And Ve Bağlant	459		
Bıçığ	And, Sözleşme	371		
Bıldır	Bıldır, Geçen Yıl	456		
Bildüzdi	Ol Manğa İş Bildüzdi = O, Bana İş Bildirdi		202	
Bildüz	Bildirmek, Öğretmek		202	
Bilemsin	Biler Görünmek		260	
		11,51,8 8,388,4 28,		45,46,5 9,137,1 55
Bilge	Bilge, Hakim ; Akıllı ; Bilgin, Âlim			
Bilgedh	Akıllanmak		340	
Bilget	Akıllanmak		340	
Bilgimsin	Kendini Akıllı Göstermek		202	
Biligse	Akıllanmak ; Akıllı Olmak İstemek			334
Bilimsin	Bilir Görünmek	262		
Bilin	Kendi İşini Bilmek ; İtiraf Etmek ; Bilinmek, Anlaşılmak		143	
Bilindi	Er Işın Bilindi = Adam İşini Bildi		143	
Biltür	Öğretmek, Bildirmek		176	
Biltürdi	Ol Manğa İş Biltürdi = O, Bana İş Öğretti		176	
Birtem	Uzun Müddet	484		
Biste	Tecimeni Evinde Konuklatıp Onun Mallarını Satıveren Ve Koyunlarını Toplayan Ve Tecimen Giderken Yirmi Koyunda Bir Alan Şahıs			71

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

			7,21,3 9,75,8 8,95,1 13,119 ,127,1 31,133 ,139,1 40,160 ,160,2 98,318 ,320,3 21,321 ,325,3 33	59,64,9 4,254,3 05,353, 434
Bitik	Kitap ; Mektup; Yazma; Yazı;Yazış; Yazılı Şey; Kağıt	71,156, 186,197 ,202,21 2,226,2 32,302, 384,459		
Boyna	Kurulmak, Gururlanmak, Böbürlenmek, Mağrur Olmak, Dil Başlı Olmak	226		
Boz	Bozmak, Yıkmak		8	
Bozul	Bozulmak, Yıkılmak		131	
Bozuş	Bozmakta Yardım Ve Yarış Etmek		99	
Bulduzdı	Bulduzdı Nengni = O, Bir Şey Buldurdu.		202	
Bulgaş	Düşman Gelmesi Üzrine Halk Arasına Düşen Karışıklık	460		
Buluş	Kişinin Yaptığı Bir İşten Elde Ettiği Kazancı ; Kâr	367		
Buluş	Kişinin Yaptığı İşten Kazancı.	367		
Burba	İşi Sallamak, Savsaklamak, Üzerine Düşmemek			275
Burbağ	İşi Uzatma, İşi Yarına Bırakma, Sürüncemede Bırakma	461		
Buş	Sıkılmak,Can Sıkılmak, Usanmak		12	
Buşgut	Çırak	451		
Buşgutlan	Çırak, Çömez Sahibi Olmak		270	
Buşuğ	Can Sıkıntısı	373		
Buşulgan	Eli İşe Yatgın			53
Buşur	Can Sıkımak		78	
Buxsat	Dik Başlılık Ettirmek			284
Buyba	Savsaklamak, Yüz Üstü Bırakmak			310
Büglün	Toplanmak, Birikmek		239	
Büğü	Akıllı Kişi	428		
Büğü	Akıllı Kişi	428		
Bügül	Bügenmek, Önü Bügenerek Toplanmak Ve Çoğalmak		132	
Bükü	Bilgin, Akıllı, Hâkim			228
Bürge Kişi	Bir Yerde Durmıyan, Zevzek, Taşkın Kimse	427		
Bütünçin Kişi	Kendine Güvenilebilir, Doğru, Dürüst Kişi	398		
Bütür	Sağaltmak, Sağlam Hale Koymak, Alacağını Tanıklamak		73	
Çak	Bir Şeyin Özünü, Aynını Bildiren Kelime	333		

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Çaktur	Çaktırmak; İki Kişiyi Kızıştırmak		181	
Çanaç	Kekez Kimse; Korkak, Gevşek	358		
Çanaçla	Birini Arık -Zayıf- Saymak Veya Bulmak ; Arıklığa, Gevşekliğe, Kekezliğe Nisbet Etmek			330
Çandış	Birbirine Sertleşmek ; Birbirinden Kaçınmak, Çekinmek		208	
Çanturdu	Ol Anı Bu İşka Çanturdu = O, Onu Bu İşten Caydırdı		182	
Çaw	Şöhret, Şan ; Ses	45		
Çawa	Delikanlılara Verilen Adlardan			225
Çawık	Ün Sahibi Olmak, Ünlenmek		117	
Çawlan	Şanlanmak, Söhretlenmek, Ün Sahibi Olmak		245	
Çek Çük	Malın En Değersiz, Kıvrır Zıvır	334		
Çep Kişiler	Değersiz Kimseler	318		
Çertil	Yok Edilmek ; Ortadan Yok Olmak, Ölmek, Kaybolmak ; Uzaklaşmak; Elden Çıkmak		229	
Çıgan	Fakir, Yoksul	31		
Çıgay	Fakir, Yoksul	31,248, 349		238,23 9
Çıgırla	Çıgır Açmak, Çıgır Açmağa Yönelmek ; Karda Ayağıyla Yol Açmak			331
Çıkış	Menfaat , Çıkar	368		
Çıkriş	Çıkarmakta Yardım Ve Yarış Etmek -Bir Şeyi Çıkarmak, Meydana Çıkarmak Gibi		209	
Çın	Gerçek, Sahih, Doğru	339		138
Çındutur	Caydırmak		182	
Çingar	Araştırmak, Tahkik Etmek		182	
Çingardı	Ol İşğ Çingardı = O İşin Aslını Araştırdı, Tahkik Etti.		182	
Çınla	Tahkik Etmek, Gerçekliğini Araştırmak			296
Çınlattı	Ol Anı İşin Çınlattı = O, Onun İşini Gerçekleştirdi. (O, Onun Dediğini, Yahut İddia Ettiğini Gerçekleştirdi.)		345	
Çubart	Çalıp, Soyup Çıplak Bırakmak ; Cıbırlatmak			430
Çubartması	Çalıp Soymak Ve Çıplak Bırakmak			430
Çufga	Kılavuz, Başbuğ	424		
Çür	Menfaat , Çıkar	323		
Çürle	Mefaat Elde Etmek	323		
Çürten	Faydalanmak		245	
Edhergen	Bu It Ol Keyikni Edhergen = Bu Köpek Yaban Hayvanı Avını Çok Aramaktadır. Hakkını Daima Ariyan Kişi İçin De Böyle Denir.	157		
Edhle	Ülkü Yapmak, Değer Vermek, Ehemmiyet Vermek, Aklına Getirmek ; Tesir Etmek	286		
Edhlel	İslah Olunmak ; Araştırılmak	295		

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Edhleş	Saygı Dolayısıyla Birbirini Aramak	239		
Edhlet	İyileştirmek, İslah Ettirmek	264		
Edhletti	Ol Tavarın Edhletti = O Malını İyileştirdi, Yüzüstü Bırakılmış Olan Malını İslah Ettirdi.	264		
Edhliğ	Faydalanılan, Faydalı	103		
Edhnet	Değişmek, Bulunduğu Halden Başka Bir Hale Girmek	266		
Egleş	Birbirine Uyup Durmak ; Bir Şeyi Ayakla Çiğnemekle Birbirine Yardım Etmek	241		
Eksük	Eksik	105		
Eksük Yarmak	Eksik Para	105		
El	Kötü, Değersiz	49		
El	İki Bey Arasında Barışıklık	49, 200		
Elkin	Yelici,Koşan;Konuk,Misafir,Yolcu,Seyyah	31,44,102	242	37,85
Elük	Alay Etme, Maskaraya Alma	122		
Elwir	Sıçramak, Atılmak	226		
Emge	Emk Çekmek , Zahmet Çekmek	284		
Emgedi	Er Emgedi = Adam Emek Çekti	284		
Emgek	Emek, Zahmet	110,205	288	378
Emgeklen	Zahmetli Saymak			
Emgen	Emenmek, Zahmet Çekmek	255		
Emgeş	Birbiri Yüzünden Zahmet Çekmek	238		
Endik	Şaşkın	106		
Endik Er	Budala Adam	105		
Enğit	Şaşırtmak		274	
Enğmegü	İmtihan, Sınav	252		
Enğtür	İşinde Şaşırtmak, Dandırmak	290		
Erdem	Fazilet,Edep,Terbiye, Hüner	51,89,103,107,252,336	97,243,343	41,133,143,303,440
Erdhem	Fazilet,Edep,Terbiye, Hüner		8	
Erik	Yüğrük	139		
Erik Er	Becerikli, Yürekli Adam	70		
Erin	Erinmek, Üşenmek	201		
Erinç	İyi Yaşayış, Nimet İçinde Geçmiş, Nimet Bolluk	46, 132		449

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Erinj	Nimet, Bolluk	132		449
Ermegü	Tenbel,Eringen	70,138		
Ermegür	Tembelleşmek			349
Ertele	Erken Başlamak	316		
Ertür	Vazgeçmek, Bağışlamak Kabullemek ; Geçirmek	220		
Esen	Esende Ewek Yok = Esenlikte Ivme Yok. Bu Sav İşlerde Ivmemeyi Bildirir.	77		
Esil	Eksilmek	270		
Esirge	Acımak Eseflenmek	305		
Esirgen	Acınmak	291		
Esit	Uzatmak	209		
Esiz	Fena , Kötü , Haşarı			
Eşit	Eştirmek, Araştırmak (?)	211		
Eşittür	İşittirmek	222		
Eşkin	Uzun Yol	109		
Eştil	İşitilmek	246		
Eştür	İşittirmek	221		
Etil	Düzelmek; Edilmek, Yapılmak			
Etilgen	Her Zaman Düzelen	158		
Etilgen Sayılga n	Bir Çok İşlere Giren, Çıkan	158		
Etin	Edinemk, Hazırlanmak	82		
Etiş	Barıştırmak, Beraber Yapmak	76		
Ettür	Onartmak, Düzeltmeyi Emretmek	218		
Ew	Acele Etmek	168		183
Ewdi	Toplamak	273		
Ewdil	Ele Geçirilmek, Toplanmak	246		
Ewdin	Toplamak, Toplamayı Üzerine Almak, Kendi Kendisine Toplamak	251		
Ewek	Acele, Ivme; Aceleci, Iven	77,104, 387	13,19	
Ewet	Acele,Ivme			26
Ewiş	Koşuşmak, Acele Edişmek	186		
Ewli	Ivilmek, Acele Edilmek	271		
Ewriş	Uğraşmak, Çabalaşmak, Bir İşin Üstüne Düşmek; Çevirmekte Ve Bir Şeyin Altını Üstüne Getirmekte Yardım Etmek	235		
Ewse	-Ivmek, Acele Etmek- İstemek	277		
Ewür	Çevirmek, Evirmek; Döndürmek, Altını Üstüne Getirmek	178		

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Ewürdi Tewürdi	Evirdi, Çevirdi Alt-Üst Etti		81	
Ewürgen Tewürge n	Her Zaman Evirip Çeviren, Güç İşleri Başaran	157, 521		
Ewürgen-Tew ürgen	Her Zaman Evirip Çeviren	521		
Ewze	Koğlamak, Müzewirlik Etmek	275		
Eymen	Utanmak; Çekinmek	270		
ıçgın	Kaçırmak; Kaybedilmek, Yok Edilmek; Elden Gitmek; Yeltenmek	254		
idh	Salmak, Göndermek; Serbest Bırakmak			438
idhan	Göndermek İstemek	276		
idhil	Saliverilmek, Boşanmak	194		
idhu	Zaruret, Zahmet	276		
ılış	Birbirine İlişmek ; Çatışmak; Asmakta Yardım Etmek	188,19		
ımgı	Malmüdüdü, Tahsildar, Hazinedar	128		
ınan	Inanmak, Güvenmek	206		
ınanç	Güvenilen, İnanılan	133		
ıra	Utanmak; Çekinmek	39		
ırgal	Sallanmak, Irgalanmak	249		
ırgan	Irgalanmak	254		
ırgaş	Irgalatmak, Sallatmak	263		
ırtaladı	Er İşka İrtaladı = Adam İşe Erken Başladı	316		
ıslan-	Kendini İş Yapar Göstermek	298		
ısrım kişi	Suratsız, Sıkıntılı Adam	107		
ısrın	Öfkelenip, Derlenmek, Toplanmak, Çekilmek, Büzülmek	252		
ıssız kişi	Yüzsüz, İyilik Bilmez Adam	142		
			25,40, 94,109 ,126,1 27,142	13,28,3
		47,53,6	,172,1	1,32,36
		4,146,1	76,191	,41,49,
		47,191,	,202,2	76,78,1
		193,244	03,216	38,145,
		,295,34	,227,2	194,19
		8,376,3	30,237	5,270,2
		91,448,	,243,2	75,281,
		459,470	50,262	291,39
		,494,52	,281,3	5,399,4
İş	İş	1	29,341	19,448

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

ış işla	İşlemek			138
ış küdhük	İş Güç, Alış Veriş	391		
ış tıfrakçı	Kıvrak, Çalışkan İşçi	468		
ışlığ	İşli Güçlü	509		
ig	Hastalık	48,296		30,224
ige	Inat Etmek			255
igeş	Arka Olmak, Güvenmek	187		
igeş	Eğelemekte Yardım Ve Yarış Etmek, Çarpışmak , Isırışmak, Boğuşmak	187		
ikdil	Terbiye Edilmek, Eğitilmek, Beslenmek	246		
ikidh	Terbiye Etmek, Eğitmek, Yetiştirmek	213		
ikirçkün	Tereddüt, İkircim ; Tereddetlü, İkircimli			419
ikıt	Terbiye Etmek, Eğitmek, Yetiştirmek	213		
ilenç	Düşüncesinin Yanlılığı Belli Olan Bir Kişinin Br İş Üzerinde Söz Söylemesini Kınama, Ayıplama, Tekdir, Çıkışma	133,204		450
ilen	Kötü Dua Etmek, İlenmek; Ayıblamak, Tektir Etmek	204		
imle	İşmar İtmek ; İşaret Etmek, Göstertmek	288		84,31
imtili	Düşünüp Taşınılmadan Birdenbire Yapılma	141		
inç	Rahat ; İçi Sakin Yüreği Dölek	74		437
iril	Kaygıdan Titremek, Kendi Kendini Yermek	196		
irpeldi	Onğay İrpeldi İş = İş Düzeltmek İstendiğ Fakat Bozuldu	244		
irte	Arkasına Düşmek ; İstemek	272		
irtedi	Er İşğ İrtedi = Adam İşi İstedi Arkasına Düştü	272		
irtel	Aranmak, Araştırılmak ; İstenmek	245		
irteş	Araştırma, İrdeme ; İsteme ; İş Hususunda Vakı Olan Bahis, Döğüş, Kavğa	97,402	214	245
irtet	İstetmek, Aratmak	260		
isiz	Kötü, Fena			
iste	İstemek, Arkasna Düşmek , Aramak	272		
istek	İstek ; Araştırma	120		
istel	İstenmek , Aranmak	246		
istet	İstetmek, Aranması İçin Arkasından Adam Göndermek	260		
işen	Güvenmek, İnanmak	202		
işil	İşe Yatmak, İşe Yordam Hasıl Etmek	197		
işildi	Anınğ Eligi İşka İşildi = Onun Eli İşe Yattı.	197		
işle	İşlemek	286		
işlel	İşlenmek	295		
işleldi	İş İşleldi = İş İşlendi	295		

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

işlendi	Er İşlendi = Adam, Kendini İş Yapar Gösterdi / Ew İşlendi = Ev İşlendi Ve Duman Yüzünden Karadı	298		
işleş	İş Yapmakta Yarış Ve Yardım Etmek	240		
işlet	İşletmek	265		
işletti	Ol Anğar İş İşletti = O Ona İş İşletti	265		
Kaç	Kaçmak ; Gitmek			430
Kaçan	Ne Vakit, Vaktaki, Ne Zaman	352, 403, 467	69	207,27 2
Kaçar	Kaç Kerre			247
Kaçgın	Kaçan	21		
Kaçın	Kaçar Görünmek		155	
Kaçış	Halk Arasında Uyuşmazlık, Döğüş	369		
Kadbit	Inat Etmek, Dik Başlı Olmak , Kimseye Boyun Eğmemek	513		
Kadgu	Kaygı			295
Kadhgu	Kaygı, Tasa	106,425 ,486		374
Kadhgulan	Kaygılanmak			201
Kadhgur	Kayırmak, Kaygıya Düşmek, Kaygılanmak		193	194
Kadhırlan	Huyunu Çetinleşir Göstermek		267	
Kadhran	Kızmak, Köpürmek		249	
Kadır	Güç, Sarp ; Zor	364	54	
Kafçit	Kızdırmak		329	
Kakı	Birine Kızmak, Darılmak			269
Kakıdı	Ol Andın Kakıdı = O, Ona Kızdı, Yaptığı İşten Darıldı			269
Kakığ	Kakıma, Kızma, İştemezlik, Rağmen	376		
Kakıl - Sokul	İtilip Kakılmak			
Kakış	Birbirine Kızışmak, Birbirinin Başına Vuruşmak		105	
Kakit	Kızdırmak, Canını Siktirmek		308	
Kaltur	Geçmek , Arkada Bırakmak		191	
Kanıt	Şevke Getirmek	515		
Kapış	Kapış, Kapıp Alma, Yağma Etme, Çalma	369		
Kapulğan	Daima Sıkışan	520		
Kara	Müşteri, Mizan Yıldızı	331, 332		
Karakla	Yol Kesip Mal Almak			338
Karmala	Yağma Etmek , Kapmak, Yağmalamak			354
Karşa	Karışlamak, Ölçmek			287
Karşat	Ölçtürmek, Karışlatmak		337	

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Karşut	Zıt	451		
Katıĝ	Katı ,Sert, Sıkı ,Kuvvetli	110,375 ,472	338,35 4	44,219, 287,37 3
Katıĝlan	Çabalamak, Uĝrařmak		268	
Katıĝlık	Felâket		233	
Katılĝan Karıl-Gan	Her İşe Her Zaman Katılan Karışan	520		
Katkı Kişi	Kimseye Boyun Eĝmiyen Adam	427		
Katur	Seyinmek, Öĝünmek, Gülmek	516		
Kawçı	Saldırmak, Üstüne Düşmek			276
Kawdın	Acınmak, Şefkat Göstermek, Fenalıktan Kurtulması Yollarını Aramak		249	
Kawdiun	Acınmak, Şefkat Göstermek, Fenalıktan Kurtulması Yollarını Aramak		249	
Kaygur	Kayırmak, Kaygılanmak			194
Kayış	Birbirine Acımak, Birbirine Kayırmak			188
Kayna	Kaynamak, Karşı Gelmek, Kabulden Çekinmek, Sözünü Reddetmek			194,30 2
Kaytar	Yöneltisinde Döndürmek, Çevirmek			193
Kaytargan	Daima Geri Döndüren, Kaçıran		516,51 7	
Kaytış	Birbiri, Ardına Gitmek			195
Kaytur	Kayırttırmak, Yardım Ettirmek			193
Kazgan	Kazanmak		249	
Kazganç	Kazanç			386
Kazındı	Ol Özinge Kudhuĝ Kazındı = O, Kendisi İçin Kuyu Kazmayı İş Edindi.		155	
Kebit	Dükkan, Maĝaza, İçki İçilen Yer, Meyhane	357		
Keçe	Gice, Gece. Keçe Turup Yorır Erdim Kara Kızıl Börl Kördüm Katıĝ Yannı Kura Kördüm Kaya Körüp Baku Agdı			219
Keçil	Geçilmek		136	
Keçil	Geciktirmek			195
Keçit	Geciktirmek		300	
Keçrüş	Birbirini Geçmek, Geçirmekte Yardım Etmek		222	
Keçse	Geçmek İstemek	155		
Keçset	Geçmek, Umudunda Bulundurmak		336	
Keçün	Geçer Görünmek		156	

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Keçür	Evirip Çevirmekü Başarmak ; Bağışlamak	47		
Keçür	Geciktirmek			187
Keçürdi	Ol Işığ Keçürdi = O İş Geciktirdi			187
Keçürgen	Her Zaman Başaran		521, 522	
Kedhle	Çabalamak			300
Kedhledi	Er Kedhledi = Adam Çabaladı			299
Kekmek Er	Tecrübeli Adam	479		
Kekmen	Başından Geen Sıkıntı Ve Zahmetlerle Pişmiş, Pekişmiş Adam	480		
Kekteş	Hınçlaşmak, Kin Bağışlamak		222	
Keleçü	Söz	445		
Kem(l)Ş	Saldırmak, Çıkarmak, Atmak, Sürmek, Bir Şeyi Çıkarıp Atmak		112	
Kemlet	Sıkıntı Veya Zarar Vermek, Kötületmek, Hasta Etmek		349	
Kenges	Siğ, Az, Kolay, Hafif			364
Kenge	Danışmakü Görüşmek ; Tedbir Etmek			396
Kengeş	İşlerde Danışma, Görüşme, Düşünmeü Tedbir			365
Kengeş	Karşılıklı Danışmak , Tedbir Etmek			394
Kengeşliğ	Danışıklı, Tedbiri	232		
Kengeşsiz	Danışiksiz, Tedbirsiz	232		
Kepit	Dükkan, Mağaza, Meyhane	357		
Keriş	Kavga, Çekiş	370		
Kertli	Kerletilmek ; -İnsanlar İçin- Horlanmak		236	
Keten	Zahmet, Sıkıntı	404		
Kezik	Cesaret	391		
Kıkriş	Çağırışmak, Bağırışmak		220	
Kılık	Huy, Gidiş	383	230	
Kılınç	İş, Amel, Ahlak, Minez		156	374
Kılış	Yapmakta Yardım Etmek Ve Yarış Etmek		109	
Kılışdı	Ol Mağza İş Kılışdı = O, Bana İş Yapmakta Yardım Etti.		109	
Kiltur	Yaptırmak		191	
Kınış	İstekle İşe Koyulmak		113	
Kınışdı	Yiğitler İşka Kınışdı = Yiğitler İstekle İşe Koyuldular" Bu, Bir İşe Kalkışıldığı Zaman Söylenir		113	
Kirga	Kakımak , Birbirine Kızıp Yüz Çevirmek , Birine Kızıp Uzaklaştırmak			290
Kırl	Kabu	134		
Kısgan	Ksıkanmak, Pintilik Etmek, Kısmırlaşmak		250	
Kısın	Kısılmak, Arada Kalmak		135	

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Kısırkan	Kısırganmak, Yedirmekten Çekinmek		263	
Kısurdı	Ol Uzun Nengni Kısurdı = O, Uzun Şeyi Kısalttı		78	
Kışlat	Kışlatmak, Bir Şeyi Üzerine Alıp Saklatmak		348	
Kıw	Devlet, Kut, Baht		301, 332	
Kıy	Sözden Dönme Kıyma Eğrilemesine Doğramak			246
Kıyık	Cayma , Caymak	70		167
Kız	Mening Kızım = Benim Kızım / Ev Kızı = Aile Kızı	326		
Kızgutlan	Suçunun Cezasını Görecek Rüsva Olduğundan Bir İşten Çekinmek		271	
Kızıl	Yaptığı Suça Bir Daha Dönmemek Üzere Ceza Görmek Nedamet Etmek Kıyılmak		135	
Kızlan	Pahalı Bulmak		251	
Kızı	Pahalılanmak			265
Kibe	Aaz Zaman Kısa Zaman			217
Kiçikle	Küçük Saymak			341
Kingü	Genişlemek			396
Kingürün	Genişlemek, Bir Zaman Nimet İçinde Yaşamak			400
Kirgün	Inanmak, Gerçekleşmek			423
Kiriş	Bir Adamın Akarlarından Olan Geliri	370		
Kiriş	Girişmek, Girişmekte Yarış Etmek		99	
Kirişdi	Ol Mening Birle İşka Kirişdi = O, Benimle Bir İşe Girişti		99	
Kiritginse	Tasdik Etmek, İstemek	280		
Kirtin	Inanmak	416		
Kirtüç Kişi	Kimseyi Çekemiyen Huysuz Kişi	455		
Kirtüle	Tasdiklemek			352
Kiyim Kiyim	Uyuşukluk, Ne Çalışmak Ne İşü Bütün Bırakmak, Gaflet, Elevaylık			169
Kizlen	Saklar Görünmek , Kendi Kendine Saklamak		253	
Kizleş	Birbirinden Gizlemek		224	
Kizlet	Gizletmek		348	
Kodh	Koymak, Bırakmak, Terk Edilmek, Koyu Vermek		295	440
Koduş	Birbirine Güvenmek		94	
Koduşdı	Olar Bi Birge İş Koduşdı = Onlar Birbirine İş Bıraktı, Güvendi.		94	
Kokrat	Eksiltmek		334	
Kol	Rica Etmek, İstemek		25	
Koldaş	Koldaş, Arkadaş	461		
Kolundı	Er Neng Kolundı = Adam Bir Şey İstedi.		156	
Koluş	Birbirinden İstemek , İsteşmek		109	
Komı	Bir Şeye Karşı Özlemek			273

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Komit	Coşturmak Heyecana Getirmek		311	
Konuk	Konuk, Misafir, Ruh	45,85,3 84		
Konukla	Konuk Etmek, Ev Sahibinin Rızası Olmadan Evde Sabahlamak			339
Kop	Sevinç, Ferah, Hop			119
Kop	Kopmak, Gelmek, Kalkmak, Başlamak, Çıkmak, Baş Kaldırmak		4	128
Kopuş	Kalkışmak ; Kalkmakta Yardım Ve Yarış Etmek		88	
Kor	Ziyan			122
Korın	Sıklık Etmek , Pintilik Etmek		155	
Koriş	Korumakta Yardım Eden		98	
Kork	Korkmak			421
Korkdı	Kul Tenğriden Korkdı = Kul Allah'tan Korktu			421
Korkıt	Korkutmak		339	
Korkluk	Korkak			417
Korkul	Korkulmak		236	
Korkun	Korku Duymak Ve Kokusunu Saklamak		250	
Korkundi	Er İşdin Korkundi = Adam İştten Korku Duydu Ve Korkusunu Sakladı		250	
Kotkı	Alçak Gönüllü, Yumuşak Huylu Mütevazı	427		
Kowı	Talihsiz, Uğursuz			226
Kozan	Süslenmek, Bezenmek		155	
Köç	Saat, An , Müddet	321		
Ködhez	Saklamak, Beklemek, Korumak, Gözetmek		86	43
Ködük	İş Ködük, İş Güç, Bu Yalnız Kullanılmaz İkisi Bir Arada Kullanılır	391		
Ködüş	Bekleşmek, Birbirni Bekleşmek		94	
Köklen	Sıkı Bağlanmak, Asaletli Veya Zengin Olmak		253	
Kön	Düzelmek, Doğrulamak, Yola Gelmek, Inkardan Sonra İkrar Etmek		30	
Köndger	Doğrultmak, Düzeltmek, Dikmek, Yola Kılavuzlanmak			423
Könger	Doğrultmak, Düzeltmek, Dikmek, Yola Kılavuzlanmak		197	
Köni	Düz, Doğru, Emniyetli			151, 237
Körk	Güzellik	353	340	
Körklüğ	İyi ; Güzel Ve Gösterişli Dostça	45,319, 353,461		
Körüş	Bakışış	370		
Köseş	İstemek, Öğünmek		101	
Kötrüm	Üzerinde Oturulan Kerevet Dükkan , Eski	485		

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Közet	Gözetmek, Gözetilmek		306	
Kudur	Kudurmak ; Üstüne Düşmek , Çabalamak		76	
Kudurdu	Ol Bu İşta Kudurdu = O, Bu İşin Üzerine Düştü, Çok Çalıştı		76	
Kul	Kul, Köle	330	3,219, 236,27 7,292, 294	
Kulabuz	Kılavuz	487		
Kulavuz	Kılavuz	487		
Kumuşdı	Olar İşka Kumaşdılar = Onlar İşe Koyuldular, Bu Kelimenin Aslı Suw Kumuşdı" Sözünden Alınmıştır Ki Her Yandan Su Dalgalandı, Coştı" Demektir.		111	
Kun	Soymak, Çalmak		29	
Kur	Mertebe, Aşama	324		
Kuram	Mertebe, Aşama, Sırasına Göre	413		
Kurç	Dayantılı Ve Yiğit Adam	343		
Kurgu	Zevzek, Kararsız, Huyu Yeğni Kişi	18,426		
Kurlan	Acınmak, Tasa , Acı Duymak Zıyan Görmek, Katılaşmak, Koyulaşmak, Mayalanmak Ekşimək		251	197
Kurtur	Kurdurmak, Toplatmak		190	
Kuruş	Krumakta Yardım Ve Yarış Etmek	98		
Kut	Kut, Uğur, Devlet, Baht, Talih, Saadet	92,301, 320,508	229	
Kut Bul	Baht Bulmak		122	
Kutal	Mesut Olmak		121	
Kutan	Kutlu Olmak Ulu Nasipli Olmak		154	
Kutat	Kutlu Olmak Baht Ve Devlet Sahibi Olmak		299	
Kutgar	Kurtarmak		192	
Kutrar	Kurtarmak		199	
Kutsuz	Kutsuz, İşleri Kötü Giden	457		
Kutsuz	İşleri Ters Giden Adam. Kutsuz Kudhuğka Kirse Kum Yagar = Uğursuz Kuyuya Girse Kum Yağar, Kuyu Kurur.	454		
Kutul	Kurtulmak, Doğurmak		121	
Kutur	Haddini Aşmak, Kudurmak, Azmak		75	
Küçe	Zulmetmek, Zorla Fenalık Etmek			258
Küçel	Zulmedilmek, Malı Zorla Elinden Alınmak		136	
Küçen	Gücü Kuvveti Kalmamak Zulmetmek Ağrılaşmak Fazla Yüklenmiş Olmak		156	
Küçet	Yağma Ettirmek		300	

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Küçlen	Kuvvetlenmek		252	
Küdhük	İş Güç, Alış Veriş	509		
Küdük	İş Güç, Alış Veriş			
Külüğ	İğreti	391		
Külün	Eli Ayağı Yorulup Zayıf Olmak		158	
Külüdi	Er Eliği Adhaki Külendi = Adamın Çalışmaktan, Yürürken Çok Sallanmaktan, Sanki Ağırkıktan Bağlanmamış Gibi Eli Ayağı Yoruldu		158	
Küdi	Aşağılık Kötü	458		
Küwez	Gurur, Mağrur, Gururlu	252		
Küyfen	Üstüne Düşmemek			196
Laçın	Şahin ; Yiğit Adam	410		
Lüçnüt	İmece, Buğday Ve Buğdaya Benzer Şeyleri Temizlemekte Köylülerin Yardımlaşması	451		
Mançu	Sanat Sahibine Verilen Ücret	418,419		
Manğraş	Bağrıışmak			398
Maraz	Ücretle Çalışan Adam, Irgat	411		
Mayış	Buyurulan Bir İş Yapmaktan Çekinmek, Tembellikten Yere Yapışıp Kalmak			189
Mengşe	Benzemek			403
Mengzet	Benzetmek			403
Ming	Sayıda Bin	243,334 ,360,36 7		14,360, 367
Mun	Hastalık, Ayıp			140
Mun	Saçmalamak		30	
Munduz	Budala, Alık	458		
Mungadh	Bunalmak		84	
Munğ	Sıkıntı, İztirao, Bun, Mihnet			33,36
Munğuk	Bunalanmak, Sıkıntılanmak			395
Muyan	Sevap , Hayır Ve Hasenet			172
Münğile	Nimet Bulmak			406
Münğkar	Bunaltmak,Sıkıntıya Sokmak			398
Münğüzgek	Çalışma Yüzünden Elde Peyda Olan Katılık, Nasır			388
Nece	Ne Kadar, Nice Kaç	49,63,3 32,384, 458		157,22
Neçük	Neden , Niçin	79,392		
Nelek	Niçin	385		

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Nelik	Niçin			385
Nelük	Niçin, Neden	392		188,245
		12,13,1 4,15,31, 34,50,5 3,84,12 6,140,1 43,145, 147,159 ,162,16 9,179,1 85,180, 193,196 ,197	25,69, 70,75, 77,77, 84,92, 93	6-8-15- 18-24-3 0-32-35 -36-37- 56
Nenğ	Nesne, Şey , Mal			
Nerek	Neye	392		
Netek	Nice, Nasıl	27,378, 392	40,52	15-123- 369
Odhgar	Düşünme Sonunda Anlamak	255		
Ogla	Genç Yiğit	129		
Oglıt	Üretmek, Çoğaltmak	265		
Ograğ	Niyet, Kurma, Kasıt, Ugrama, Uğrak	118		
Ogrı	Gizli	380		
Ogrı	Hırsız,Hırsızlık	126,300 ,483	29	75,89,4 29
Ogrıla	Çalmak, Hırsızlık Etmek	317		
Ogur	Karşılık, İvaz	53		
Ogur	Bir İşte İmkan Ve Fırsat	53		
Ogur	Uğur Devlet	53		
Ogur	Hayır Ve Bereket	53		
Ogur	Vakit, Zaman	33,53,1 36	68,,32 1,322, 362	317
Ogurla	Vaktinde Yapmak : Çalmak, Hırsızlık Etmek	300		
Ogurlan	Vakti Yaklaşmak, Uğurlanmak, Uğurlu Olmak Bağışlananın Karşılığı Verilmek	292		
Oğraş	Uğraşmak	235		
Ok	Paylar Ve Toprak Hisseleri Üzerine Üleşmek İçim Atılan Ok ; Çekilen Kur'a	37,48		
Oka	Kefillik, Kefâlet	40		

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Okı	Okumak, Çağırarak			254
Okın	Okunmak, Okur Görünmek	203		
Okıt	Okutmak	212		
Okıtsa	Okutmak, İstemek, Çağırarak İstemek	302		
Okuş	Çağırarak	183		
Olgun	Olgun			167
Olturdu	Donu Sağlam Olan Nereye İsterse Oturur. Temiz Olanın Hiç Bi Şekilde Lekelenemeyeceğini Söyler	224		
Onaş	Uyuşmak, Kabullenmek	190		
Onğay	Kolay	41,244		
Onğultı	İş Onğultı = Karışık İş Düzeldi	216		
Oprak	Yıpranmış, Yıpranmış, Eskimiş	118		16,38
Oprat	Yıpratmak	261		
Orılaş	Bağırarak, Çağırarak	239		
Orna	Yerleşmek	288		
Ornat	Yerine Koymak	266		
Ortak	Ortak	99,439		71
Ortaklık	Ortaklık		90	
Orun	Yer, Mekan , Mevki			222
Orunç	Rüşvet, Gevik			449
Orunç	Rüşvet			449
Orunçak	Emanet	148,149		
Osugla	Hile İle Kilit Açmak	306		
Osuğ	Bir Nesnenin Bir Nesneye Değişmesi, Bir Nesnenin Bir Nesne İle Karşılandırılması	64		
Otra	Ora, Ortada	125,188 ,308	89,287	
Otra	Karşı , Ön, Ara, Orta, Ortasında	68, 126,494	28,145	40,156, 422
Otrulan	Yüzyüze Gelmek	297		
Otrun	Karşı Koymak İstemek	251		
Otruş	Karşı Koymak , Karşı Gelmek	232		
Oxsın	Pişman Olmak	253		
Oxsun	Pişman Olmak			373
Oxşat	Benzetmek	262		
Oyuk	Hayal, Belge, Bostan Höyüğü	81,85,3 84		

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Oz	Başkasını İleri Geçmek	173		
Ozit	İleri Sürmek	155		
Öceş	Yarış	61		
Öd	Zaman, Vakit; Mevsim	44	77,101	
Ödhik	Sevgi		144,311	
Ödhlek	Zaman, Felek	41,82,103	196,234,304,335	41,233,425
Ödhrül	Ayrılmak	247		
Ödhrüm	Her Şeyin Seçilmiş	107		
Ödhrüdi	Üründülenmiş Seçilmiş	145		
Ödhrüş	Bir Takım Şeyler Arasında Muhayyerlik, Seçim	96		
Ödhrüşdi	Ol Mangâ Tavar Ödhrüşdi = O, Mal Seçmekte Bana Yardım Etti.	234		
Ödhür	Seçip Ayırmak	144		
Ögdi	Alkış	515		
Öge	Çok Akıllı, Yaşlı Kimse	11,48,90,310,356		
Ögren	Öğrenmek	252		
Ögse	Öğmek, İstemek	278		
Ögül	Öğülmek	198		
Ögün	Kednini Öğmek	203		
Ögünç	Kendini Ögen	203		
Ögüt	Ögüt, Vaaz	51,102,440		48,155,440
Ögütte	Ögüt Vermek, Öğütlemek	299		
Öğret	Öğretmek	261		
Öğreyük	Görenek, Adet	159		
Öğtür	Öğdürmek	223		
Ök	Akıl Ve Anlayış	48,96		
Ök	Kendi	71		
Ök	Yığmak	168		
Ökdi	Ol Yarmak Ökdi = O, Para Biriktirdi	168		
Öklen	Dinlenmek, Önceden Anlamayıp Sonradan Anlamak, Büyümek	259,298		
Ökli	Artmak, Çoğalmak, Büyümek	287		
Öklit	Çoğaltmak		366	
Öklüt	Çoğaltmak, Arttırmak	264		

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Öksedi	Ol Toprak Öksedi = O, Toprak Yığmak İstedi ". Buğday Ve Başka Şey Yığmak İstemekte Böyledir			
Ökün	Para, Gül Ve Buna Benzer Şeylerin Yığını	75,78		
Ökün	Pişman Olmak	203		
Ökünç	Pişmanlık	132		449
Ökünç	Pişmanlık / Ol Anğar Ökünç Kıldı = O, Ona Pişman Oldu			449
Öküş	Çok	62,89,1 67,233, 467,477 ,516	156	373,37 4
Öküşle	Çok Saymak, Çok Sanmak	303		
Öngeyük	Bir Şeye, Bir Kimseye Mahsus Olan Ayrılan , Özel	162		
Önği	Başka	135		
Önğın	Başka, Başkası	94,135		
Örlen	Belirmek, Çıkmak , Yükselmek	257		
Örteş	Karşılıklı Birbirini Yakmak, Saldırışmak	231		
Örü Tart	Birbirine Yardım Etmek			382
Örüş	Belirmek, Yükselmek	186		
Östikti	Ol Bu İşka Östikti = O Bu İş Özledi Bu İşe İstek Gösterdi.	244		
Öte	Ödemek			251
Ötel	Çalışmak, Yorulmak	193		
Ötgün	Yansılama, Taklit Etmek Ve Bunda Yarış Etmek	254		
Ötgündi	Ol Mağça Ötgündi = O Beni Yansıladi , İşimde Beni Taklit Etti.	254		
Ötki	İvaz, Beddel, Karşılık	128		
Ötkünç	Hikaye	161		
Ötlük	Öğüt, Vaaz	102		
Ötnü	Ödünç	130		
Ötün	Hikaye Söylemek	199		
Ötünç	Ödünç	131		448
Ötür	Hatırlatmak	267		
Övüt	Öğüt, Nasihat	102		
Öz	Öz, Kendi, Nefs, Can, Ruh, Gönül	45,386, 433,464	145,15 1,159, 248	5,14
Perçem	Alâmet , Belge	483		
Piş	Pişmek, Olmak		12	
Pus	Pusu Kurmak, Pusuya Girmek		10	
Pusuğ	Pusu	372		
Püs	Pusu Kurmak, Çok Döğmek		10	

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Püsüş	Pusu	385		
Saç	Saçmak		4	
Saçgak Kişi	Malını Saçan, Israf Eden Kişi	470		
Saçıl	Saçılmak		122	
Saçın	Saçmağı İş Edinmek		150	
Saçıt	Saçtırmak, Dağıtmak, Dağıtmağı Emretmek		299	
Sagdıç	Sagdıç, Dost	455		
Sagin	Sanmak, Zennetmek, Sözle Yardım Etmek		153	
Saglığ	Sayılı Olan Şey	463		
Sagula	Ölçeklemek			325
Sağ	Sağlık, Esenlik	89		
Sağ	Akıl, Zeyreklik, Anlayış			153,15 4
Sak	İşte Uyanık Ve Zeyrek Olan	333		
Sak	Saymak	85,384		
Sakı	Hayal İmiş Gibi Görünmek			269
Sakın	Sakinmek ; Sanmak, Düşünmek		153	61
Sakinç	Sakinacak Şey ; Sıkıntı, Sakınma, Kaygı	69,100, 142		
Sakiş	Sayma, Sayış			247
Saklan	Saklanmak, Çekinmek		247	
Saklaş	Saklaşmak, Gizlenmek		216	
Saklık	İşte Uyanıklık	471		
Sal	Atmak ; Bir Şeyle İşaret Etmek , Göndermek, Götürmek; Toplamak, Toplu Hale Getirmek		24	
Salımlaş	Çarpışmak Ve Saldırışmak		258	
Samurtuğ	Samurtuğ = İçinden Çıkmıyan Karışık İş	494		
Samurtuğ İş	İçinden Çıkmıyan İş	494		
Sana	Saymak			274
Sanç	Sançmak, Dürtmek, Sokmak ; Yenmek			420
Sançık	Yeilmek ; Vurulmak , Sancılmak		228	
Sandırış	Kavga, Çekişme	402		
Sandırış	Kavga Etmek, Saçmalamak		214	
Sandırı	Saçmalamak			281
Sandriş	Çekişme			416
Sandruş	Çekişme			416
Sangar	Bir Şeyden Saymak, Bir Şeye Nispet Etmek		189	
Sanrı	Saçmalamak			281

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Sanrış	Saçmalamak		214	
Sanruş	Saçmalamak		213	
Sap	Bir Söze Verilecek Cevapta Sıra ; Değirmende, Sulamada Ve Gezekte Sıra			145
Sar	Bir Şeyi Süzmek Ve Ayırmak ; Olgun Hale Gelmek.			167
Sar	Kızmak, Çekişmek, Sertelmek , Sert Söz Söylemek		39	181
Saran	Hasis, Cimri		250	
Saranla	Pinti Saaymak, Pintilere Nispet Etmek			345
Sarıl	Kırmak, Darılmak		123	
Sarındı	Er İşka Sarındı = Adam İşe Sarıldı		151	
Sarmal	Süzülmek, Çıkarılmak		233	
Sarsıt	Sert Ve Kaba Muamele Yaptırmak		336	
Sart	Tacir, Tecimen , Satıcı	342		13
Sartla	Sart-Tecimen, Tacir-Saymak			444
Saşur	Arasını Ayırmak		79	
Sat	Satmak		295	
Satgal	Çiğnenmek ; Borç Takas Yapılmak		233	
Satgaş	Rastgelmek ; Kavuşmak, Sataşmak, Saldırışmak		214	
Satıgan	Satmak, İstemek			333
Satıgla	Satışmak			336
Satığ	Satış, Satma	374		
Satığ	Satma, Satış.	374		
Satıl	Satılmak	121		
Satın	Satar Görünmek		121	
Satış	Satmakta Yardım Ve Yarış Etmek, Karşılıklı Alış Veriş Etmek		89	
Satışgan Tavurgan	Daima Alıp Satan	518,519		
Satışgan Tawışgan	Daima Satan Ve Tasarruf Eden ; Daima Alan Satan		248	
Satlan	Cesaret Etmek, Cüret Etmek, Atılmak		248	
Satlandı	Ol Bu İşka Satlandı = O, Bu İşe Cesaret Gösterdi, Cür'et Etti, Bu İşe Atıldı		248	
Satsa	Satmak İstemek			284
Sattı	Ol Tawar Sattı = O, Mal Sattı. Başkası Da Böyledir		295	
Sattur	Sattırmak		183	
Satula	Faydasız Söz Söylemek, Gevezelik Etmek			323
Satur	Saydırmak			187
Saw	Söz, Haber , Salık, Mektup, Risale, Atalar Sözü, Darbimesel, Kıssa, Hikaye, Tarihsel Şeyler		20	154,44 1

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Sav	Şöhret, Şan			43
Savlaş	Birbirine Sav Söylemek ; Salık Vermek Herhangi Bir Şey Üzerinde Konuşmak		216	
Sawra	Savulmak ; Azalmak, Seyrekleşmek ; Savsamak, Gevşemek, Savmak, Sağaltmak			281
Sawrı	Azalmak, Seyrekleşmek			278
Sawrul	Savrulmak, Saçılmak		232	
Sawur	Savurmak, Saçmak		82	
Saypa	Israf Etmek			311
Saypat	Israf Ettirmek		357	
Saypattı	Ol Tawarın Saypattı = O, Malını Israf Ettirdi		357	
Sekriş	Sağrısmak, Koşuşmak, Seğırtmekte Yardım Ve Yarış Etmek		225	
Sekü	Sayıda Seksen	437		
Ser	Sabretmek		7,38	
Ser	Kızmak, Çekişmek, Sertelmek , Sert Söz Söylemek		39	181
Serin	Sabretmek		167	
Sesin	Niyetlenmek, Hazırlanmak ; -At- Bağından Çözülme Üzere Olmak		152	
Seş	Çözmek		14	
Seşil	Çözülme, Ayrılmak		124	
Sewün	Sevinmek		153	
Seyş	Ödenek			126
Sezik	Sezmek		117	
Sezin	Sezinmek, Sanmak		152	
Sı	Kırmak, Bozmak, Yenmek , Galebe Etmek			249
Sıç	Sıçmak		4	
Sıçdı	Er Sıçdı = Adam, Sıçtı		5	
Sıçgan	Fare, Sıçan. Şu Savda Geçer. (Öldeçi) Sıçgan Muş Taşağı Kaşır. Bu Söz, Ölümü Bir Şey Yüzünden Olacak Kimsenin, O Şey Etrafında Dolaştığı Zaman Söylenir	438		
Sıdhır	Sıyırma	517		
Sıdhırl	Sıyırılıp Kaçmak, Kaymak ; Bütün Kıvrıntı Ve Büküntüleriyle Yola Bırakılmak Ve Düşünülme		232	
Sıdrım	Sırım. Oğuzca. Sıdrım Işığı Er = İşlediği İş Bitiren, Başkasına Bırakmıyan Adam.	485		
Sıgın	Sığınma		152	
Sıkıl	Sıkılmak		125	
Sın	Kırılmak, Bozulmak, Incimek		29	
Sına	Denemk, Sınamak			273
Sınal	Sınanmak		126	

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Sinat	Sinatmak, Tecrübe Ettirmek		312	
Sınğarla	Yalnız Ve Yardımcısız Bulduğu İçin Zayıf Görüp Öç Almak			409
Sırıçga	Çekirge	489		
Sırıçga Er	Tembel Ve Gevşek Adam	489		
Sırlan	-İşe- Hazırlanmak ; Sırlanmak		247	
Sırlandı	Er İşka Sırlandı = Adam İşe Hazırlandı		246	
Sıyu	Yenmek, Bozmak, Yarmak	123		
Singüt	Karşılığına Bir Şey Verilmeyen Ve Geri Gönderilmeyen Armağan			362
Sizle	Aytarken Büyükleme			298
Sizlet	"Siz" Diye Aytatmak, Hitap Ettirmek		347	
Sog	Elde Etmek, Edinmek		15	
Sograt	Aratmak, Aratarak Her Şeyi Görmek		332	
Sogur	Elde Etmek, Edinmek		15	
Sok	Aç Gözlü ; Alçak			130
Sokru	Izinsiz, Gizlice	422		
Songra	Kabulde Tembellik Etmek Ve Sözü İkircimlemek			402
Soyuk	Malı Soyulmak			189
Sögük	Sögme, Sögüşme	368		
Sögtür	Sögdürmek		186	
Sökmen	Yiğit Ere Verilen Ungun	444		
Sökmenlen	Kahramanlaşmak, Kendini Kahraman Saymak		278	
Sömür	Sömürmek		85	
Sömürgen	Daima Sömüren	523, 525		
Sözenğri	Saçma Sapan Söyliyen			389
Sözle	Söylemek, Konuşmak			297
Sözlen	Söylemek, Sözü Açıklamak		247	
Sözleş	Söyleşmek, Konuşmak		215	
Su	Itaat Etmek, Bükülmek Üzere Sümek Göndermek			249
Suçuş	Sıçraşmak, Kalkışmak		92	
Sugrat	Aratmak, Aratarak Her Şeyi Görmek		332	
Suk	Aç Gözlü ; Alçak			130
Suk Yalñus Er	Kendine Yardım Eden Bir Kimsesi Ve Arkadaşı Bulunmayan, Yapayalnız Adam	333		
Suker	Aç Gözlü ; Alçak Kimse			130
Sumlı	Türkçe'den Başka Bir Dille Konuşmak			298
Sumlım	Türkçe Bilmeyen Kimse	486		347
Sumlış	Yabancı Dil Konuşmak		216	

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Sumlit	Yabancı Dil ile Söyletmek		347	
Sumluş	Yabancı Dil Konuşmak		216	
Sun	Sunmak		28	
Sun Kişi	Yumuşak Huylu, Yüreği Selek Adam			138
Sunu	Çörek Otu, Nigella Sativa			238
Sunuş	Birbirine Sunmak		112	
Surpla	Kur'a Çekmek			444
Süngüt	Karşılığına Bir Şey Verilmeyen Ve Geri Gönderilmeyen Armağan			362
Süprük	Süprüntü ; Bir Adama Kızıldığında Söğme Olarak Kullanılır		231	
Sürçek	Gece Toplantısı, Müsamere	478		
Sürçük	Gece Toplantısı, Müsamere	478		
Sürile	Kur'a Çekmek			444
Sürkile	Koğalamak, Sürmek ; Koğalayıp Sürerek Üzerine Saldırmak			353
Sürküle	Koğalamak, Sürmek ; Koğalayıp Sürerek Üzerine Saldırmak			353
Şat	Çüret, Cesaret	320		
Şebük	Çabuk	147		
Şel Şül	Udumsuz, Yöntemsiz	336		
Şep	İvmeyi, Aceleyi Anlatan Bir Edat	319		
Şeş	Çözmek		293	
Şeştür	Çözdürmek		187	
Şuwsaş	Gizli Söz Fısıldaşmak		350	
Tabala	Kınamak, Ayıplamak			322
Tablağ	Raza, Muvafakat	462		
Tadu	İnsanın Tab'ı Ve Tabiatı		220	
Tafrak	Çabuk, Acele; Kıvrak, Çalışkan	468		
Talk	Zarar Vermek	506		
Talkı	Ayıp Sayılmak		304	
Talkığ	İşleri Sürüncemde Bırakma	463		
Talkıl	İtilmek, Kakılmak, Defedilmek, Savulmak		230	
Talkıt	İşi Geciktirmek, Yükü Çarpıtmak, Çarpık Yapmak: Yükle İp Arasına Ağaç Parçası Koyarak Yükü Düzeltmek İçin Bükmek		339	
Tamga	Damga, Göle Veya Dereye Dökülen Suyun Bir Kolu, Gemilerin Demir Attıkları Iskele Veya Liman	424		
Tan	İnkâr Etmek			184
Tanğ	Şaşacak, Şaşılacak Nesen, Danılacak Şey , Acayip Şey	62		
Tanğıl	İple Sarılmak			395
Tanğın	Bir Sargı İle Sarmak ; Bir İş Başlı Başına Yapmak			395

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Tanğlaş	Şaşmak, Taacüp Etmek			398
Tanğlat	Danlatmak, Şaşırtmak		359	
Tanğsuk	Şaşılacak, Acayip ; Nefis			382
Tanış	Birbirine Karşı Borçları Inkar Etmek		112	
Tantur	Inkâr Ettirmek		176	
Tanu	Danışmak ; İşaret Etmek; Söylemek,Emretmek; Tavsiye Etmek			273
Tanuk	Şahit, Tanık	18, 380	37	166
Tanukluk	Şahitlik, Tanıklık; Tutak	503		
Tanul	Söz Söylenmek; Söz Geçilmek; İşaret Edilmek		130	
Tanuş	Danışmak; İşaretleşmek		112	
Tanut	Başkasına Söz Eriştirmeyi Tavsiye Ve Emretmek		312	
Tap	Elverir, Yeter	318		
Tapçur	Tapşırarak, Ulaştırmak, Teslim Etmek		175	
Tapı	Bir Şeye Razi Olma			216
Tapış	İki Kişinin İşlerini Birbirine Tapşırması; Vekilleşme, Yekeleşme	367		
Tapla	Kabul Etmek, Razi Olmak			293
Taplağ	Rıza Ve Muvafakat	462		
Taplaş	Bir İşte Razi Olmak, Uzlaşmak		206	
Taplat	Razi Etmek		341	
Tapşur	Tapşırarak, Ulaştırmak, Teslim Etmek		175	
Tapuğ	Hizmet ; Tapma ; Tapı	373,376	168	58
Tapul	Kaybolan Şey Bulunmak		119	
Tarasla	Bir Şeyi Kuvvet İle Dağıtmak			332
Tarma	Tırmalamak		364	
Tart	Tartmak ; Cezbetmek, Çekmek, Uzatmak, Germek, Getirmek, Almak, Çıkarmak			426
Tartıl	Tartılmak ; Gerilmek Ve Çekilmek		229	
Tartın	Özlemek; Acınmak; Götürür Görünmek		240	
Tartış	Tartışmak, Tartmada Yardım Etmek		205	
Taru	Daralmak			262
Tarun	Canı Sıkılmak, Usanmak; Sıkılmak		145	
Tarundi	Er İştâ Buştı Tarundi = Adam İştâ Osandı, Sıkıldı		145	
Tas	Her Nesnenin Kötüsü, Bayağısı	329		
Taşıt	Taşıtılmak		307	
Taşla	Taşlamak; Gurbete Gitmek; Dışarıklı Olmak			294
Taşlat	Taşlatılmak, Taşraya Yollamak		343	

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Taşu	Taşımak ; Çıkarıp Atmak, Koğmak			266
Taşuğ	Taşınabilen Mal, Eşya ; Menkul Mal	411		
Taw	Tasarruf Etmek	519		
Tawra	Davranmak;Büyüme, Kuvvetlenmek			279
Tawrak	Çabuk, Acele; Kıvrak, Çalışkan	156,468 ,520		46,69
Tawran	Davranmak		240	
Tawrat	Acele Etmek, Acele Ettirmek, Davrandırmak		330	
Tawratgan	İşin Devamıyla Vasıflanan Fail Kişi		360	
Tayan	Dayanmak			191
Tayuk Er	Ince, Kibar, Genç			166
Tayuklan	Dayılanmak, Kibirlemek			197
Tebiz	Çorak Yer; Haset Eden	19,365		
Tebizlik	Çekememezlik, Haset	506		
Tebzeş	Hasetleşmek			
Tef	Dek, Al , Hile	332		
Tegdağ	Sebep	160		
Tegir	Değer, Kıymet	352		
Tegürdi	Dil Uzatmak, Söz Dokundurmak; Dille Incitmek	336		
Tekşüt	Değişit; Karşılık , Bedel	451		
Teküzliği	Alnı Akıtmalı At. At Teküzliği Ay Bolmas = At Akıtmasız Ay Olmaz. Bu Sav, Büyük Bir İşin Yerine Küçük Bir İş Koymak İçin Çalışıldığı Zaman Söylenir.	507		
Teng	İmkan, Fırsat, Para			355
Tengher	İki Şeyi Biririne Denkleme, Denkleştirmek			398
Tengesh	Denkleşmek, İki Şey Birbirine Denk Olmak			393
Tengle	İki Şeyi Biririne Denkleme, Denkleştirmek			403
Tenglen	İşi Düşünmek, Çare Düşünmek			400
Tengleş	İki Şeyi Denkleştirmek			398
Tepik	Tepiş, Tepme	27,386		
Tepiş	Tepişmek		87	
Tepleş	Bir İşte Razi Olmak, Uzlaşmak		206	
Tepse	Haset Etmek, Günölemek, Çekememek			283
Tepset	Haset Ettirmek		336	
Tepze	Haset Etmek, Günölemek, Çekememek			283
Ter	Ücret, Çalışana Verilen Para			148
Ter	Derlemek, Toplamak		39	181

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Teriş	Toplanmak; Toplamakta Ve Dermekte Yardım Ve Yarış Etmek		96	
Terk	Tez, Çabuk	350,441		
Terkin	Tez, Çabuk	441		
Terkle	Ivmek, Acele Etmek			445
Terkledi	Ol Işığ Terkledi = O, İşini Ivdi, Acele Etti			445
Ternek	Dernek, İşlerini Konuşmak İçin Ulusun Toplandığı Yer	477		
Ters	Güç Olan Her Nesne	348		
Tersin	Terslemek, Kızmak		241	
Teşik	Obur, Karnı Dolduğu Halde Gözü Doymayan Kişi	387		
Tetik	Akıllı			33
Tetrü	Her Şeyin Tersine Dönüşü	420		
Tetrül	Çevrilmek, Ters Olmak; Kötü Olmak		230	
Tetür	Söyletmek, Dedirtmek			186
Tew	Al, Hiyle, Aldatma	477		
Tewin	Tasalanmak, Utanmak Sıkılmak		147	
Tewlüğ	Alcı, Aldatıcı	477		
Tewlügen	Kendini Hiyleci Saymak, Hiyleci Olmak		277	
Tewlük	Alcı, Aldatıcı, Hiyleci			33
Tewlüklen	Kendini Hiyleci Saymak, Hiyleci Olmak			
Tewşin	Çalışmak, Çırpınmak		241	
Tewşindi	Er İşta Telim Tewşindi = Adam İşte Çok Çalıştı, Çırpındı		241	
Teyitli	Akıllanmak, Zekileşmek		121	
Teytik	Akıllı, Zeki			33
Tezgek Er	İşten Ve İşe Benzer Şeylerden Kaçan, Çekingen		289	
Tezgi	Düşman Gelmesi Yüzünden Halk Arasında Olan Ürküntü	429		
Tezgibol	Bu Yüzden Ürküntü Meydana Gelmek	429		
Tezik	Halk Arasında Panik	387		
Tezik Kişi	İşten Kaçan Kimse	387		
Tezin	Kaçar Görünmek		146	
Teziş	Birbirinden Kaçışmak			
Tıdh	Geri Koymak		292	
Tıdhığ	Bir Şeyden Alıkoyma	373		
Tıdhıl	Kaçınmak, Çekinmek; Alıkoymak, Engel Olmak		126	
Tıdhılı	Er İştan Tıdhıldı = Adam İşten Kaçındı, Çekindi". Başka Birisi İşten Alıkoyarsa Yine Böyle Denir. Bu Fiil Hem Müteaddi, Hem Lazımdır		126	
Tıdhın	Kaçınmak, Esirgenmek, Yasak Edilmek		145	
Tıdhındı	Er İştin Tıdhındı Adam İşten Kaçındı		144	

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Tıdhlın	Kaçınmak, Tıynmak, Söz Söylerken Duraklamak		242	
Tıdış	Engellilik	407		
Tıgrak	Yılmaz, Yiğit	468	212	
Tıgraklan	Yiğitlik Göstermek		274	
Tıgraş	Gürbüzleşmek		212	
Tıl	Çaşıt, Casus			134
Tıldağ	Bahane	160,462		
Tılık	Konuşmak, Hhaber Vermek, Dile Düşmek		117	
Tılkat	İşi Geciktirmek		339	
Tın	Dinlenmek ; Solumak, Nefes Almak			28
Tın	Tın Kişi = Dinmiş Adam, Bir İşle Uğraşmıyan Haylaz Kişi". Bir Müddet Rahat Ederek Harınlaşan, Tembelleşen Herhangi Bir Hayvan Da Böyle Denir			138
Tıngla	Dinlemek		403	
Tınglat	Dinletmek		359	
Tınıl	Dinlenilmek		131	
Tıt	Geri Koymak, Men Etmek		292	
Tıy	Men Etmek			244
Tile	Dilemek, İstemek			271
Tilek	Dilek	412		
Tilemsindi	Aranmak, Dilenmek	407		
Tilet	İstetmek, Diletmek		310	
Tilkülen	Tilkilik Etmek			202
Tingle	Dinlemek	96		
Tiren	Dayanmak, Direnmek		146	
Tirik	Derme, Deriş, Dernek	388		
Tirkeş	Toplanmak, Dertleşmek,	149,459		65
Tıt	Direnmek		292	
Titin	Dayanmak, Direnmek		144	
Titinü Bak	Dik, Keskin Bakmak		144	
Titrü Bak	Dik Bakmak, Keskin Gözle Bakmak		292	
Tiyül	Kaybolan Şey		344	
Todhgur	Doyurmak, Bıktırmakk		176	
Todhgurdi	Ol Meni Bu İştin Todhgurdi = O Beni Bu İşten Bıktırdı		177	
Todhgurums ı ndı	Doyurur Görünmek		263	
Todhgurundi	Doyurur Görünmek		202	
Todhguruşdı	Doyurmada Yarış Etmek		201	

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Todhur	Doyurmak, Bıktırmak	76		
Todun	Doyar Gibi Görünmek		144	
Tofrak	Çabuk	156		
Togru	Doğrulamak, Yönelmek		80	
Togruş	Yola Durulmak, Yürümekte Yarış Etmek		212	
Toğ	Doğmak, Meydana Gelmek		14	183
Tokiş	Çarpışmak, Harp Etmek		103	
Tongala	Yiğit Ve Kuvvetlilerin Yaptığı İş Yapmak			405
Tonguç	Gözleirni Bir Şeye Dikerek Saldırmak			394
Tongul	Ümidini Kesmek			395
Tonguldi	Er İştin Tonguldi = Adam İşten Ümidini Kesti			395
Tor	Tuzak, Ağ			57,121
Towar	Mal, Mülk, Eşya	86,114, 210,362 ve daha fazlası	17,29, 50,55 ve daha fazlası	61,71,7 2,181 ve daha fazlası
Towarlığ	Mallı, Mal Sahibi	495		
Towarsak	Mal Sever	56		
Turbı	Yardımcı,Yaver,Uyuntu; ; Toosun	415		
Turbınla	Araştırmak	435		
Turbun	Araştırma, Ölçme, Kıyas Etme	435		
Turkiğlan	Üstelemekten Çekinmek, Gocunmak		272	
Turkin	Utanmak, Sıkılmak		241	
Turuldi	Er İştin Turuldu = Adam İşten Usandı. Bir Adam Yemekten Bıkarsa Yine Böyle Denir.		126	
Turundi	Er İştin Turundi = Adam İşte Durakladı		146	
Tuwurdi	At Kulaklın Tuwurdi = Bu, Bir Şey Sezdiği Zaman Atın Kulağını Dikmesidir.		73	
Tüketti	Ol İştin Tüketti = O, İşini Tüketti, Bitirdi		309	
Tümen	Bir Milyon	402		
Tüpkerdi	Ol İştin Tüpkerdi = O, İşin Aslını, Dibini Araştırdı Ve İzine Düştü.		179	
Tüpleşdiler	Olar Bu İştin Tüpleşdiler = Onlar Bu İşin Dibini, Aslını Aradılar		206	
Tüplüğ	Asaletli, Köklü			40
Türçitti	Ol Anğar İş Türçitti = O, Onu İşe Başlattı		329	
Türk	Gençlik Çağının Ortasında Olan Genç	353		
Uçuz	Ucuz, Hor Ve Alçak, Değersiz	54		

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Uçuzla	Hör Ve Alcak Görünmek	301		
Uçuzlan	Ucuz Bulmak	292		
Uçuzluk	Değersizlik, Küçüklük, Ucuzluk	147,149		
Udhgar	Uyandırmak, Uyarmak	46		
Udhgur	Uyandırmak, Uyarmak	225		
Udhık Er	Uyuklıyan Kişi	65		
Udhit	Uyutmak	208		
Udhlaş	Birbiri Ardınca Yüzmek	239		
Udhlat	Uydurmak, Arkasına Düşürmek	265		
Udhmak	Uyan, Çıracak, Uşak, Irgat	99		
Udhmaktan	Uşak Ve Irgat Sahibi Olmak	313		
Udhug	Uyanık	63		
Udhug Er	Uyanık			
Udhug Könğüllüğ Er	Uyanık Gönüllü, Anlayışlı Adam	63		
Udhugluk	İşlere Karşı Uyanıklık	149		
Udhuk	Ardına Düşmek, Kovalamak			231
Udhukla	Uymak	308		
Udhur	Seçip Ayırmak	370		
Udukluk	İnsanın Bir Şeyden Gafleti Ve Dalgınlığı	149		
Ufut	Hayâ, Utanma	309		
Ugur	Vakit, Zaman	136		
Ugut	Kendinden İçki Yapılan Bir Çeşit Hamur Adıdır.			
Uk	Anlamak	168		
Ukan	Anlamak, İstemek	277		
Uktur	Anlatmak	223		
Ukul	Bilinmek, Anlaşılacak	197		
Ukuş	Anlayış	62		
Ukuş	Anlamak	186		
Ukuştılar	Olar Bu İşğ Ukuştılar = Onlar Bu İş Anladılar	186		
Ula	Kırda Belge, Âlamet	92		
Ulan	Ulanmak, Vasıta Olmak	204		
Ulaş	Ulaşmak, Bitişmek	189		
Ulgadh	Büyüme, Ulu Olmak	263,505		
Ulin	Usanmak	204		
Ulındım	Men Bu İşta Ulındım = Ben Bu İşten Usandım, Bıktım	204		
Ulnat	Altını Üstüne Getirerek Düzelttirmek	267		

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

		51,64,3 01,324, 347,348 ,367	19,28, 40,54, 95,328	59,175
Ulug	Ulu, Büyük, Yüce			
Uluğla	Yüceltmek	304		
Ulun	Usanmak, Bıkmak : Kıvrılmak, Dolanmak	204		
Umdu	Istek, Dilek, Tamatı	125		
Umdur	Umdurmak		54	
Umun	Umunmak, Umutlanmak, Ummak	206		
Umunç	Umma, Umut Etme	133		450
Umunçluğ	Umulan, Umutid	155		
Una	Razı Olmak, Kabul Etmek			256
Unaş	Uyuşmak, Kabullenmek	190		
Unat	Razı Etmek	215		
Unit	Unutmak	215		
Unut	Unutmak	215		
Urıla	Kendini Öğmek, Kendini Öğmekte İleri Gitmek	301		
Urılaş	Bağrışmak, Çağrışmak	239		
Urtaş	Bağrışmak, Çağrışmak	239		
Urunç	Rüşvet, Gevik	132,354		
Urundı	Ol Özün Urundı = O Bir İşte Pişman Olduğu İçin Kendi Kendine Döğündü	201		
Usal Kişi	Gafil, İş Bilmiyen	122		
Usayuk Er	Gafil Adam	160		
Usrik	Uyuklıyan Adam	99		
Utan	Utanmak	199		
Utanç İş	Utanicacak İş			448
Utrulan	Yüz Yüze Gelmek	297		
Utrun	Dayatmak Ve Karşı Koymak İstemek: Yönelmek	251		
Utruş	Karşı Koymak, Karşı Gelmek, Karşılaşmak	232		
Utsuk	Oyunda Yutulmak	193		
Utti	Ol Anı Uttu = O, Oyunda Onu Yuttu Üttü	170		
Utun	Değersiz, Alçak, Küstah	123,414		
Utunç İş	Utanicacak İş	131		448
Utuş	Oyunda Yutuşmak	180		
Utuşdı	Ol Meniğ Birle Yarmak Utuşdı = O, Benimle Para Yutuştı.	180		
Uvut	Ut, Hayâ, Ar	83		

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

		51,83,1 16,131, 469		
Uwut	Utanma, Hayâ			
Uwutgar	Utandırmak	290		
Uwutlan	Utanmak	291		
Uy	Uymak Birbirine Bağlı Olmak			146
Uyadh	Utanmak	216		
Uyadsılık	Utanan, Utangaç	160		
Uyal	Çekinmek, Utanmak	269		
Uyat	Utanmak	216		
Uygur	Uyarmak	270		
Uz	Usta, Mahir	46		
Uza	Geçmiş Zaman	88,89		
Uzakış	Uzıyan Bitmiyen İş	66		
Uzaklık	İşte Ağırılık	150		
Uzat	Uzatmak, Geciktirmek	209		
Uzattı	Ol İşig Uzattı = O İş Uzattı, Geciktirdi	209		
Uzlan	Ustalaşmak	297		
Uzlandı	Er Uzlandı = Adam Usta Oldu, Adam Sanatında Ustalık Ve Güzellik Gösterdi.	297		
Uzluk	Sanat	253		
Uzutgan	Bu Er Ol İşig Uzutgan = Bu Adam İş Daima Uzadır.	155		
Üdher	Uymak, İzince Gitmek	178		
Üdherdim	Men Anı Üdeherdim= Ben Ona Uydum , İzince Gittim	178		
Üdhleş	Birbiri Ardınca Yürüşmek	239		
Üdhrek	Artan Az İken Artan Şey	103		
Üdhreş	Artmak	232		
Üdhret	Üretmek, Çoğaltmak	261		
Üdhrül	Ayrılmak, Seçilmek	247		
Üdhrüdi	Üründülenmiş, Seçilmiş	145		
Üdür	Seçmek, Üstün Tutmak			11
Ügri	Sallamak, Kimıdatmak; Birisine Karşı Yataklanarak Hilesini Saklamak	273		
Üle	Dağıtmak, Yaymak, Üleştirmek			255
Üleş	Paylaşmak	189		
Üleşdi	Olar İkki Tawarın Üleşdi = Onlar İkisi Mallarını Üleştiler.	189		
Ület	Paylaştırmak, Üleştirmek	214		
Ülkü	Ahit, Peyman	129		
Ülüglüğ	Üleştirilmiş, Pay Edilmiş, Dağıtılmış	511		

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Ülüg	Pay, Nasip , Hisse	62,72		
Ülük	Pay, Nasip, Hisse	62,72		
Ülüş	Pay, Halk Arasında Taksim, Hisse	62		
Üple	Yağma Etmek	284		
Üplen	Yağmalamak	255		
Üplet	Yağma Ettirmek	264		
Üptel	Yağma Edilmek	295		
Ürkün	Düşman Yüzünden Halka Düşmüş Ürküntü	108		
Ürkünç	Ürküntü, Kargaşalık	250		
Ürül	Şişmek, Kabarmak, Üflenmek, Şişirilmek	195		
Üsne	Benzemek	288		
Üstek	Üstelik, Ziyadelik	120		
Üstel	Artmak, Çoğaltmak, Artırılmak	246		
Üster	Üstün Gelmek İçin Yarış Etmek,	221		
Üstün	Üstün	108		
Üsügle	Hile ile Kilit Açmak	306		
Üsügledi	Ol Kiritliğ Üsügledi = O, Kilidi Hile ile; Anahtarı Açtı	306		
Üşet	Araştırmak	211		
Üşkür	Hatırlamak	228		
Üşkürt	Hatırlatmak	229		
Üşkürtür	Hatırlatmak	229		
Ütrük	Hileci, Ütücü Adam	101,102		
Üzel	Yorulmak, Sıklamak, Güç İşe Düşmek	196		
Üzlüş	Üzüşmek, Kopmak, Alacaklıyla İlişği Kesmek	240		
Xıyar	Ücretle Çalışan Adam, İrgat	411		
Xumaru	Miras	445		440
Xumarulan	Mirasa Konmak; Dostununun Veya Başkasının Malından Kendine Azık Edinmek			205
Xun	Kaba, Faydasız			138
Xun Xara İşla	Kaba, Faydasız İş İşletmek			
Yaçan	Utanmak, Ocunmak, Sıklamak			83
Yadhıl	Yayılmak, Dağılmak, Ayrılmak			77
Yafuz	Her Şeyin Kötüsü , Fenası			10
Yagı	Düşman	88	6	24
Yagık	Düşmanlaşmak			76
Yagıt	Düşmanlık Etmek		316	
Yagmalan	Yağma Kılığına Girmek, Onların Huyu ile Huylanmak			203
Yagru	Çevre, Yakınlık			31

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Yaguş	Düşmanlık Etmek		90	
Yagut	Yaklaştırmak		316	
Yakı Yuki Er	Alçak Gönüllü , Yaltaklanıcı Adam			25
Yakru	Çevre, Yakınlık			31
Yala	Töhmet, İtham, Biri Hakkında Lötü Sanıda Bulunmak			25,82
Yala	Töhmetlemek			89
Yalaçı	İnsanı Her Şeyde Çarcabuk Suçlu Gibi Gören İtham Eden			35
Yalal	Töhmetlenmek			82
Yalğan	Yalan			37
Yalgrandur	Yalanlamak			110
Yalgu	Ahmak, Beyinsiz Adam			228
Yalıng	Çıplak			373
Yalış	Töhmetlemek			75
Yalnguk	İnsan	44	303	65
Yalngus	Yalnız	333		
Yaltgu	Bir Şeyle Alay Etme			432
Yaman	Kötü Her Şeyin Kötüsü			30
Yamaş	Tembelliğinden Yere Yapışıp Kalmak, Verilen İş Yapmaktan Çekinmekten			189
Yançıl	İncinmek, Ezilmek			107
Yançuk	Torba, Kese		6	45
Yanğı	Yeni	376		369
Yanğıl	Yanılmak			59,38
Yanğıla	Yenilemek			407
Yanğıluk	İşte Ve Söзде Ve Benzeri Şeylerde Ve Yerlerde Yapılan Yanlışlık			385
Yanğra	Saklanması Gerekeni Açığa Vurmak ,Söylemek			404
Yanğşak	Yanşak, Geveze	467		384
Yanığ	Kusma			14
Yanut	Karşılık			8, 28
Yap	Değirmi Olan Her Hangi Bir Şey			3
Yap Yüp	Hile			142,15 9,328
Yap Yüpkil	Hile Kılmak, Al Etmek			159
Yapur	Parlatmak			67
Yapurgan	Daima Gizliyen, Saklıyan			53
Yapurt	Gizlenmesini Emretmek ; Dağınık Bir Şeyi Toparlamak			436
Yara	Yaramak, Uygun Gelmek			87
Yara	Karşı Koymak			422

III. ULUSLARARASI KATILIMLI ANKARA İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ
8-9 MART 2024, ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE

Yarağ	Fırsat, İmkân	300	90,234	13,28
Yaran	Yaranmak, Yaltaklık Etmek, Koşušta Koşturularak Alıştırılmak			83
Yaraş	Uyuşmak, Anlaşmak, Yaraşmak			72
Yarat	Yaratmak, Oranlamak		315	
Yarış	İki Adam Arasında Mal Üleştirme			10
Yarlığ	Fakir, Yoksul	93		42
Yarmak	Para	20	22	3
Yarmakan	Armağan	140		
Yarmaklan	Para Sahibi Olmak			116
Yarp	Sağlam			6
Yeg	Üst,Üstün	59,337, 384		43,133, 144,16 0
Yemü	"Bu Sözü Kabul Ettin Mi?" Anlamına Gelen Bir Kelime			26
Yeniğ	Yeğni, Hafif			92
Yıgil	Toplanmak, Çekinmek,Kaçınmak			80
Yıgtur	Yıgdırmak			96
Yıkıl	Yıkılmak			82
Yıkış	Yıkmakta Yardım Etmek			74
Yıkısa	Yıkmak İstemek			306
Yıktur	Yıktırmak			97
Yittür	Kaybettirmek			94
Yitük	Kaybolan Şey		115,18 2	18,181
Yitür	Kaybetmek, Yitirmek			67
Yodh	Silmek, Bozmak			434
Yodhsa	Silmek İstemek			305
Yodhtur	Sildirmek			94
Yodhul	Silinmek : Yok Edilmek			77
Yodhun	Slinmek			83
Yodhuş	Leke, (Kitapta Vb.) Silmek Ve Gidermeye Yardım Etmek			70
Yubandı	Er İştin Yubandı = Adam İştin Çekindi", (O, Benden Sıkıldı, İş Üzerinde Üstelemem Üzere Ocundu)			83
Yubiladı	Ol Anı Yubiladı = O, O Anı Yubiladı = O, Ona Hile Etti, Al Etti.			327
Yunçı	Kötüleşmek			303
Yunçığ	Kederlenmiş Bitap Düşkün	93		41
Yunçırdı	Er İşi Yunçırdı = Adamın İşi Kötüledi			98
Yürek	Yürek, Kalp	41	144	18
Yüreklen	Cesaret Göstermek			115

Yüreklendi	Er Yüreklendi = Adam Cesaret Gösteri, Yiğitlendi". Başkası Da Böyledir			115
Yüşil	Eli İşe Yaramak			79
Yüşül	Eli İşe Yaramak			79
Yüwse	Gönül Almak İstemek			306

Kaynak: DLT

Tartışma

DLT'deki kavramlar 3 başlıkta örneklendirilmiş olup, girişimciliğin ilke, yöntem, liderlik, motivasyon vb. diğer argümanları açısından da sınıflandırılması mümkün ve faydalı görülmektedir.

Girişimciliğin yalnızca etimolojik bir tartışma alanı olarak görülmemesi gerektiği düşünülmektedir.

Girişimcilik tarihinin Cantillon ile başlatılması yerine günümüz girişimciliğinin Cantillon ile başlatılması daha isabetli görülmektedir. Girişimcilik kavramsal olarak insanlık tarihinin her döneminde hakim sosyolojik düşünce ile şekillenen iktisat düşüncesi ve iktisat düşüncesi ile şekillenen girişimcilik düşüncesi ile değerlendirilmelidir. Günümüz hakim iktisat düşüncesini şekillendiren Amerikan iktisat anlayışı ve sosyolojisinin aynı şekilde girişimcilik düşüncesini de şekillendirdiği düşünülmektedir. Bir bakış açısıyla da girişimciliğin işsizlik için bir çözüm olarak görülmesi gibi kapitalizmin bir sömürü aracı olduğunun da farkındalığı önemsenmektedir.

Günümüz Türkiye'sinde girişimcilik ilke ve uygulamaları açısından sonuçları aşırı tartışmalı protestan girişimciliği mi, yoksa Türk tarihinin farklı evrelerindeki girişimcilik uygulamaları mı referans alınmalı? sorusunun cevabı Türkiye'nin hem girişimcilik hem de ekonomik geleceğinin şekillenmesinde belirleyici olarak görülmektedir.

Sonuç

Girişimcilik kavramı insanlık tarihi kadar eskidir, bugünkü düşünce ile girişimciliğin 17. yüzyıl ve Cantillon ile başlatılması girişimciliğin o tarihte başladığının değil bugünün hakim girişimcilik anlayışının o gün başladığının izahıdır. Nitekim Cantillon aileden tüccar olmasına rağmen bireysel başarısı manipülatif bir finansçı olmasından kaynaklanmaktadır. Girişimci kavramının tanımsal referansı olarak Cantillon'un anılıyor olması da girişimciliğin bugünkü resminin rengini algılama açısından ironik görülmektedir.

DLT Türk kültürünün çok farklı alanlarında farklı çalışmalarla tarihe ışık tutmakta olan bir kaynaktır. Bu kaynağın kültür ve tarih çalışmalarına doğrudan referans olması önemlidir. İslam coğrafyasında Fütüvvet ve Ahiyan felsefesi, ortaçağ avrupalısında kilise ve loncalar, aydınlanma ile başlayıp bugüne gelen düşünce doğrultusunda günümüz girişimciliği protestan ahlakı ve kapitalist ruh ile şekillenmektedir. Türk tarihinde de İslam öncesinde bir girişimcilik kültürü olduğu gibi İslam sonrası dönemde de bir girişimcilik kültürü vardır. İslam öncesi, Fütüvvet, Ahiyan ve Protestan girişimciliği evrelerinden oluşan bir Türk Girişimcilik kültür tarihi mevcuttur. Bugün ise Türkiye'de Protestan girişimcilik anlayışı hakimdir. Bu çalışma günümüzde aşırı başarısız görünen girişimcilik için alternatif bir model olarak referans arayışında Türk tarihinin insanlık tarihine damga vurduğu dönemler dikkate alınarak yeni bir girişimcilik anlayışının geliştirilmesi çalışmalarına katkı sunmak adına İslam öncesi ve erken dönem Türk - İslam kültürünü yansıtan kavram ve sözleri inceleyerek bir referans ortaya koymaktadır.

Kaynakça

1. Aydemir, A. (2014). Divanü Lûgati't-Türk'e Göre İnsanlar Arasındaki İlişkilerde Nezaket. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (Teke) Dergisi, 3(3). <https://doi.org/10.7884/teke.344>
2. DLT. Divanü Lugat-It Türk (TDK, 2013)
3. Işın, T., Işın, Z. C., Fidan, H., & Işın, B. T. (2023). Yeni Nesil Girişimcilik: Girişimcilik 5.0 Ve Ahiyan Felsefesi. Yeni Nesil Girişimcilik Ekosistemi.
4. İktisat Terimleri Sözlüğü , 2004
5. Kallek, Cengiz (2012) , "Ticaret", Tdv İslâm Ansiklopedisi, <https://Islamansiklopedisi.Org.Tr/Ticaret#1> (11.03.2024).
6. Kalyoncuoğlu, 2021, Gaz Li'nin İslam İktisat Düşüncesi Çerçevesinde Ticaret Ve Servet Anlayışı
7. Kayadibi, F. (2008). Kaşgarlı Mahmud ve Divan-ı Lûgati't-Türk'te Eğitim İle İlgili Kavra. Journal of Istanbul University Faculty of Theology(18), 1-22.
8. Özaydın vd., 2021. Özaydın, Arif vd. "İbn Haldun'un İktisadi Kalkınma Anlayışını İnşa Eden İktisadi Faktörler". İlahiyat Akademi 13 (Haziran 2021), 31-56. <https://doi.org/10.52886/ilak.945533>.
9. Tecim, Maliye, Sayışmanlık ve Güvence Terimleri Sözlüğü, 1972

Z Kuşağı Bireylerin İnternet Bağımlılığı ve Zaman Yönetimi İlişkisi Üzerine Bir Araştırma¹

Ayşe Nur ŞAHİN

Selçuk Üniversitesi Ali Akkanat İşletme Fakültesi Lisans Öğrencisi
aysenurrsahin06@gmail.com

Doç. Dr. Erhan KILINÇ

Selçuk Üniversitesi Ali Akkanat İşletme Fakültesi
erhankilinc@sencuk.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-2065-2407

Özet

İnternet bağımlılığı veya patolojik internet kullanımı genel olarak, bir kişinin uzun bir süre boyunca çeşitli yaşam alanlarındaki işlevlerinde önemli bozulmalara neden olan problemli, kompulsif internet kullanımı olarak karakterize edilmektedir. Z kuşağı, günümüzde sürekli bağlı kalmak, çevrimiçi etkileşimde bulunmak ve dijital içerik tüketmek konusunda öne çıkan bir eğilime sahiptir. Bu durum, Z kuşağı bireylerini internet bağımlılığı bozukluğu geliştirme konusunda özellikle risk altına sokmaktadır. Z kuşağı, yaşadıkları dönemde teknolojik gelişmeleri yakından takip eden ve teknoloji ile iç içe yaşayan bireyler olarak bilinir. Temel özellikleri arasında, doğdukları andan itibaren teknolojinin bir parçası olmaları ve teknolojiyi hayatlarının her alanında benimsemeleri bulunmaktadır. Bu kuşak, sosyal medya, oyun platformları ve diğer çevrimiçi kaynaklar aracılığıyla sürekli olarak bilgiye erişim sağlama ve bağlantı kurma ihtiyacını sıkça hissetmektedir. Ancak, bu dijital bağımlılık, günlük yaşamlarındaki zaman yönetimi becerilerini nasıl etkilemektedir? Zaman yetersizliği, çağımız insanının önemli bir sorunu haline gelmiştir. Bu nedenle internetin sunduğu fırsatlarla birlikte, dengeli bir dijital yaşam sürdürme ve zamanı etkili bir şekilde yönetme becerisi oldukça önemlidir.

Bu çalışmanın amacı, Z kuşağı bireylerin internet bağımlılığı ile zaman yönetimi arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu kapsamda bir kamu üniversitesinin taşra kampüsünde lisans ve önlisans düzeyinde öğrenim gören toplam 480 öğrenci üzerinde anket yoluyla veri toplanmıştır. Araştırma anketi, kişisel bilgi formu, İnternet Bağımlılığı Ölçeği ve Zaman Yönetimi Ölçeğinden oluşmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre Z kuşağı bireylerin internet bağımlılığı düzeyleri ve zaman yönetimi becerileri arasında ters yönde orta düzeyde bir ilişki saptanmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler ışığında katılımcıların bilinçli internet kullanma ve zamanı etkin kullanma için farkındalık oluşturmalarının önemi ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Z kuşağı, internet bağımlılığı, zaman yönetimi

Abstract

Internet addiction or pathological Internet use is generally characterized as problematic, compulsive Internet use that causes significant impairment in a person's functioning in various life domains over a long period of time. Generation Z today has a prominent tendency to constantly stay connected, interact online and consume digital content.

¹ Bu çalışma, TÜBİTAK tarafından 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı 2022 Yılı 2. Dönem kapsamında 1919B012221161 numaralı proje olarak desteklenmiştir.

This puts Generation Z individuals at particular risk of developing internet addiction disorder. Generation Z is known as individuals who closely follow technological developments in their period and live in touch with technology. Their basic characteristics include being a part of technology from the moment they are born and adopting technology in every aspect of their lives. This generation frequently feels the need to constantly access information and connect through social media, gaming platforms and other online resources. But how does this digital engagement affect time management skills in their daily lives? Lack of time has become an important problem for modern people. Therefore, with the opportunities offered by the internet, the ability to maintain a balanced digital life and manage time effectively is very important.

The purpose of this study is to examine the relationship between internet addiction and time management of Generation Z individuals. In this context, data was collected through a survey on a total of 480 students studying at undergraduate and associate degree levels at the provincial campus of a public university. The research survey consists of a personal information form, Internet Addiction Scale and Time Management Scale. According to the research results, a moderate negative relationship was found between the internet addiction levels and time management skills of Generation Z individuals. In the light of the data obtained from the research, the importance of participants raising awareness for conscious internet use and effective use of time becomes evident.

Keywords: Generation Z, internet addiction, time management

Risk Analizinde Siyah Kuğu Cehaletine Karşı VUCA Metre Bir Çözüm müdür?

Tamer IŞIN
IMED Surgical LLC
tamerisin@outlook.com
0000-0002-3295-6651

Zişan Cihangir IŞIN
ZEB Innovation
zisanisin@gmail.com
0000-0002-4641-6728

Beşan Tarık IŞIN
IMED Surgical Teknoloji A.Ş.
beysanisin@gmail.com
0009-0008-8569-4799

Hilal Fidan
ZEB Innovation
hilalfidan.f@gmail.com0009-0000-6542-5542

Doç.Dr. Mustafa Kemal Topcu
ST Strateji ve Teknoloji Geliştirme Ltd.Şti.mktopcu@ststrateji.com
0000-0002-3298-1283

Abstract

From the perspective of probability and statistics, Nassim Nicholas Taleb's book, which introduces a new viewpoint on the impact of unpredictable events termed as the "The Black Swan: The Impact of the Highly Improbable," has become a phenomenon in risk management by highlighting an awareness that cannot be overlooked. The concept of VUCA, which is rapidly gaining popularity, is mentioned in various fields and has become the focus of many studies. Translated into Turkish as KOMB, VUCA has been the subject of 137 articles in different fields up to now. As much as the popularity of the VUCA concept, risk management is also becoming an increasingly important topic day by day, focusing on many regulatory agencies and organizations. The incomprehensibility and complexity of risk management; new methods and regulations put forward due to concept, meaning, and perception confusion, are not being used widely and successfully. Among the studies on VUCA in risk management in recent years, the "VUCA Meter" developed by Fridgeirsson and colleagues at Reykjavik University of Iceland as an extraordinary approach, aimed at "catching black swan events" in risk analysis, is claimed to be a successful from the perspective of the Black Swan against traditional risk management philosophies. Additionally, the Cynefin Framework developed by Dave Snowden contributes to the classification of VUCA elements based on knowledge in the world of VUCA for risk management. The most apparent areas of subjectivity in risk management are the stages of risk identification and evaluation. This study examines whether it is possible for the assertive VUCA Meter method to catch the Black Swan in risk management. Furthermore, in this examination, the Cynefin Framework is utilized to make objective detections, identifications, and evaluations from the perspective of the Black Swan during the risk identification and evaluation stages.

For evaluating the situations of knowing and not knowing presented by the Cynefin Framework, a new approach is introduced, referring to the risk identification based on Al-Farabi's knowledge and Avicenna's ignorance approaches.

Keywords: Vuca Meter, Cynefin Frame, Risk Analysis, Black Swan, Avicenna

Özet

Olasılık ve istatistik açısından yeni bir bakış ortaya koyan Nassim Nicholas Taleb'in öngörülemez olayların etkisi olarak nitelediği ve "Olasılıksız Olanın Etkisi: Siyah Kuğu" adıyla yayınladığı kitabı ile fenomen olan Siyah Kuğu, risk yönetiminde göz ardı edilemeyecek bir farkındalık ortaya koymaktadır. Popülerliği hızla artmakta olan VUCA kavramı bir çok alanda anılmakta ve birçok araştırmada odak konusu olmaktadır. Türkçe'ye KOMB olarak çevrilen VUCA yakın zamana kadar farklı alanlarda 137 makaleye konu olmuştur. VUCA kavramının popülerliği kadar risk yönetimi de gün geçtikçe önemi artan bir konu olarak birçok düzenleyici kurum ve kuruluşun odağında yer almaktadır. Risk yönetimi konusunun anlaşılabilirliği ve karmaşıklığı; kavram, anlam, ve algı karmaşasına bağlı olarak ortaya konulan yeni yöntem ve düzenlemelerle de yaygın ve başarılı bir şekilde kullanılamamaktadır. Risk yönetiminde VUCA konusunda son yıllarda yapılan çalışmalar içerisinde sıradışı bir yaklaşım olarak İzlanda Reykjavik Üniversitesinde Fridgeirsson ve arkadaşları tarafından yapılan çalışma ile ortaya çıkan "VUCA Metre" risk analizinde "siyah kuğu olaylarını yakalamak" hedefi ile geliştirilmiş ve geleneksel risk yönetim anlayışlarına karşı Siyah Kuğu perspektifinden başarılı olduğu iddia edilen bir yöntemdir. Bununla birlikte, Dave Snowden tarafında geliştirilen Kinevin Çerçevesi, VUCA dünyasında risk yönetimi açısından bilgi temelinde VUCA unsurlarının sınıflandırılmasına katkı sağlamaktadır. Risk yönetiminde subjektifliğin en belirgin olarak görüldüğü alanlar risk tanımlama ve değerlendirme aşamalarıdır. Bu çalışmada risk yönetiminde oldukça iddialı bir yaklaşım ortaya koyan VUCA Metre yönteminin Siyah Kuğu'yu yakalamasının mümkün olup olmadığı incelenmektedir. Ayrıca bu incelemede risk tanımlama ve değerlendirme aşamalarında Siyah Kuğu perspektifinden objektif tespit, tanımlama ve değerlendirme yapabilmek için Kinevin Çerçevesi'nden faydalanılmaktadır. Kinevin Çerçevesi ile ortaya konulan bilme ve bilmeme durumlarının değerlendirilmesi için ise Farabi'nin bilgi, İbniSina'nın cehalet yaklaşımları ile risk tanımlamaya referans olmak üzere yeni bir yaklaşım sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: VUCA Metre, Kinevin Çerçevesi, Risk Analizi, Siyah Kuğu, İbniSina

Giriş

Risk kısaca olasılıktır. Genel olarak negatif risk yani olumsuz olasılıklar risk olarak kabul görmekte ve çalışmalar negatif riskler açısından yapılmaktaysa da bir başka ifade ile fırsat olarak da anılan pozitif riskler de olasılık olarak değerlendirilir. Negatif risk, tehdit vetehtelikelerdir. Riski tanımlamak bilgiye bağlıdır. Bilginin türüne göre de riskler sınıflandırılabilir. Bilinenin nasıl bilindiği veya bilinmeyeninin nasıl bilinmediğinden ziyade neyin ne kadar bilinebildiğine göre riski sınıflandırmak mümkündür. Duyuya dayalı, bilgiye dayalı, hesaplama dayalı ve tahmine dayalı gibi bilme durumları söz konusudur. Sezgisel bilgi konusu tartışmalı olduğundan, öngörü (tahmin) metafizik yaklaşımlarla ortaya konulsa da fiziksel olarak tanımlama veya ifadesi ne kadar mümkündür? sorusu tartışmaya açık bir konudur. Dolayısıyla da risk yönetimi bilgi temelinde yapılabilmekteyse de uygulamada özellikle risk, tanım ve değerlendirme aşamalarında sezgisel bilgi veya tecrübe ve tecrübeye dayalı sezgi de

devreye girmektedir. Bilginin azlığı, yetersizliği veya yokluğu riskin olmayacağı anlamına gelmemektedir. Tecrübe de bir bilgi türüdür. Bilinmediği halde tecrübe edilmiş olaylar bilinmeyen olayların olabileceği tecrübesini yani bilgisini ortaya çıkarmaktadır.

Bilinmeme durumunda risk yok değildir. Ancak neyin bilinmediği, bilinmediği için tanımlanamadığından ortaya çıkan bilinmezlik de bir risktir.

Risk yönetiminde VUCA matrisinin kullanımı konusunda yapılan çalışmalarda, risk tanımlama aşamasında VUCA unsurlarının özelliklerinin bilgi bağlamında dikkate alınmadığı, tanımlanan risklerin VUCA matrisine göre sınıflandırıldığı, yapılan tanımlama ve sınıflandırmada herhangi bir yöntem ve kural kullanılmadığı, tanımlama ve sınıflamanın çalışma ortamında kararlaştırıldığı ulaşılan sonuçların tamamen subjektif değerlendirmeler olduğu görülmektedir. Aynı şekilde risk değerlendirme aşamasında tanımlanan risklerin etki ve olasılık düzeyleri de yine çalışma ortamında subjektif görüşlerle herhangi bir yöntem yada kural kullanılmadan belirlenmektedir.

Risk yönetiminin doğası gereği riskin tanım ve değerlendirmesi öznel bir durum olsa da, gerek risk tanımlamada gerekse de risk değerlendirmesinde karar vericiler için rehberlik edecek yöntem ve kuralların kesin olmasa da en azından karar desteği sağlamaya dönük yardımcı ve aynı zamanda sonuçların beynelmelliği açısından İzlanda Reykjavik Üniversitesinden Fridgeirsson ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmalarla VUCA ölçüm aracı olarak geliştirilen VUCA Metre'nin faydaları umut vaat edicidir.

Nicholas Taleb'in Siyah Kuğu kitabında ortaya koyduğu Siyah Kuğu metaforuna göre bilinmediği bilinmeyen, ancak tecrübelerle olma olasılığı olan, ancak bilinmeyen tanımlanamayan ve ifade edilemeyen riskler her zaman vardır¹. Bu da risk yönetiminde Siyah Kuğu farkındalığını zorunlu olarak dikkate alınması gereken bir faktör yapmaktadır.

Lübnan asıllı Ortodoks bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Amerika'da yaşamakta olan yazar, yatırımcı ve borsacı Nassim Nicholas Taleb aynı zamanda olasılık teorileri üzerine çalışan bir matematikçi ve düşündürüdür. 2008 global ekonomik krizini tahmin etmiş olması ile ünlenen ilk baskısı 2007 yılında yapılmış "Siyah Kuğu: Olasılıksız Olanın Etkisi" kitabı² ile dünyada risk ve olasılık konusunda "Siyah Kuğu Teorisi" olarak kabul gören düşünceyi ortaya atmıştır. Kitabın Türkçe çevirisi yapılırken yapılanın çeviri hatası mı?, yoksa dünya genelinde akademisyenler de dahil çoğu kimseler tarafından da yanlış anlaşıldığından mı? bilinmez ancak konunun temel tartışma odağında orijinali "olasılıksız olan" çeviri ve yanlış anlamalarda "olasılıksız görünen" Siyah Kuğu sonuç olarak olasılık kavramı temelinde risk kavramına da yepyeni bir bakış açısı getirmiştir. Siyah Kuğu olaylarını öngörmek imkansız, öngörmek için yapılan çalışmalar ise Taleb'in de ifadesiyle astrolojik tahminlerden öte şeyler değildir.³ Ancak buna rağmen dünyada çeşitli disiplinlerle yapılan araştırmalar ve çeşitli yayınlarda Siyah Kuğu'nun tahmini ve öngörüsü için yapılan çalışmalara rastlanmaktadır. Siyah Kuğu cehalettir.⁴ Bilinmeyen, bilinmediği için hesaplanamayan, öngörülemezdir.

---

¹ Taleb, 2014

² Taleb, 2014

³ Taleb, 2014

⁴ Işın vd., 2023

⁵ Snowden, D. J., & Boone, M. E., 2007

Risk tanımlama karar alma ve problem çözme faaliyetlerindedir. 1999 yılında IBM (International Business Machines) çalışanı Dave Snowden tarafından karar vermeye yardımcı olmak üzere kavramsal bir çerçeve olarak geliştirilen Kinevin (Cynefin) Çerçevesi⁵, anlamlandırma aracı olarak tanımlanmıştır. Farklı dönemlerde farklı yazarlarla birlikte çeşitli ad değişiklikleriyle açıklanan çerçevenin temelde 5, genel olarak kullanılan 4 ana alanı bulunmaktadır. Bilme ve bilmeme durumu ile karar varyantları oluşturma yöntemi sunan çerçevenin ana alanları basit, karmaşık, kompleks ve kaotik olarak adlandırılmaktadır.

Bir karar alma eylemi olarak riski bilmeye - bilmemeye dayalı olarak tasnif eden Kinevin Çerçevesi ile risklerin tanımlanma aşamasında bilinen - bilinmeyen durumlarına göre bir yaklaşım olarak risk analizi kapsamında risk değerlendirme sürecinde subjektifliği ortadan kaldırma potansiyeli taşımaktadır.

Kinevin Çerçevesi'ne göre Siyah Kuğu bilinmeyen - bilinmeyen olarak görülmekte, ancak buradaki bilinmeme, o şeyin olmamasından değil bilginin olmamasından kaynaklı cehalet olarak tanımlanmaktadır. Siyah Kuğu bir yönüyle de bir cehalet paradoksudur. Siyah Kuğu cehalet, cehalet Siyah Kuğu'dur. Bilinmeyen - bilinmeyen olarak tanımlanan Siyah Kuğu olaylarının risk tanımlama sürecinde karar vericiler açısından tanımlanabilmesini sağlamak üzere geliştirilen VUCA Metre'nin⁶ Siyah Kuğu olaylarını yakalamasının mümkün olup olmayacağını belirlemek üzere Kinevin Çerçevesi alanları ile VUCA unsurlarının etkileşimi ve Siyah Kuğu'nun konumu üzerinden VUCA Metre'nin risk tanımlamadaki Siyah Kuğu performansını belirlemek üzere bu çalışma yapılmıştır.

Öncelikle risk tanımlama amacıyla kullanılmak üzere geliştirilen bir VUCA ölçüm aracı olarak VUCA Metre incelenmiştir. VUCA Metre ile yapılan çalışmalarda risk tanımlama ve Siyah Kuğu olaylarını yakalama konusundaki sonuçlar değerlendirilmiştir. VUCA Metre iki boyutta ele alınmıştır. İlk olarak, VUCA Metre'nin risk tanımlamada kullanımının mümkün olup olmadığı ve başarısı, ikinci olarak risk tanımlama sürecinde Siyah Kuğu olaylarının kavramsal ve uygulama yaklaşımları ele alınmıştır. Risk tanımlama sürecinde VUCA Metre'nin VUCA unsurlarına göre risklerin tanımlanması faaliyetlerinin subjektifliği veya VUCA sınıflaması dışında bir yaklaşımın dikkate alınıp alınmadığı değerlendirilmiştir. Bu amaçla öncelikle Fridgeirsson ve arkadaşları⁷ tarafından yapılan uygulamalı çalışma verileri ve sonrasında bu çalışma üzerine yapılan diğer çalışmalar incelenmiştir.

VUCA Metre ile yapılan çalışmaların risk tanımlama ve Siyah Kuğu olaylarını tespit etmeye dönük yaklaşımlarının objektif bir zeminde değerlendirilmesi amacıyla Snowden ve arkadaşları tarafından geliştirilen karar verme aracı Kinevin Çerçevesi ile bir risk matrisi oluşturulmuş bu risk matrisinde Siyah Kuğu'nun konumu belirlenmiştir.

Bu çalışma kapsamında VUCA Metre'nin risk tanımlama yöntemi, Siyah Kuğu'yu yakalama potansiyeli ile Siyah Kuğu'nun risk dünyasındaki konumu Kinevin Çerçevesi ile açıklanmaya çalışılmış, Kinevin Çerçevesi ve VUCA Metre'de bilme - bilmeme durumuna göre riskin tanımlanmasında bilgi ve cehaletin etkileri için Farabi ve İbni Sina'nın bilgi ve cehalet felsefesinden hareketle risk tanımlamaya katkı sağlayacak bir yaklaşımla Siyah Kuğu değerlendirilmiştir.

⁶ Fridgeirsson Vd., 2021

⁷ Fridgeirsson Vd, 2021

⁸ Taştan ve Aydınoglu, 2015

Risk

Risk ve ilgili kavramlar kullanıldığı alan ve kullanana bağlı olarak değişkenlik gösteren tanımlara sahiptir. Genel olarak zarara sebebiyet verecek olaylar veya olasılıklar tehdit, tehditlerin ortaya çıkması veya olasılığı tehlike, tehlikenin yaşanma ve zarar boyutu veya olasılığı ise risktir.⁸ Farklı alanlarda farklı tanımları yapılan, köken olarak Fransızca “risque” kelimesinden gelen risk; zarar, kayıp ve tehlikeye yol açacak bir olayın olma ihtimalidir.

Farklı alanlarda farklı tanımlar da yapılmaktadır. Risk, bilgi düzeyine göre tahmin edilmektedir. Bilgi düzeyi arttıkça tahmin başarısı artmaktadır. Risk, olasılık ve belirsizlik kavramları açısından ayrımı gereken bir kavramdır. Olasılık, mümkün olayların toplamının daha subjektif olaylara karşı meydana gelme oranıdır. Olasılık tahmine dayalı inanç ve beklenti ile birlikte istatistiksel hesaplamaya dayalı rastlantısal ve şansa dayalı olayları da ifade eder. Risk istatistiksel bilgiye dayalı belirginlik durumuyken, belirsizlik şüpheye dayalı fikri bir durumdur.⁹

Risk, TDK (Türk Dil Kurumu) Sözlüğü'ne göre “zarara uğrama tehlikesi”, tehdit ve benzeri ifadelerle tanımlanmıştır. Risk aynı zamanda TSK (Türk Silahlı Kuvvetler) Müşterek Askeri Terimler Sözlüğünde “olması muhtemel bir olay, olayın şiddeti, personelin veya kaynakların olayın tehlikesine maruz kalması sonucu potansiyel olarak kayba veya zarara uğraması durumlarının tanımıdır.” Diğer bir tanımda ise risk bir olasılıktır¹⁰. Risk gelecekte olmak üzere fırsat ve tehdittir.¹¹

Risk, zarara sebep olabilecek bir olayın olma olasılığıdır. Başka bir tanımla beklenen ancak ne zaman ve nasıl meydana geleceği ile ne kadar zarar vereceği bilinmeyen olaylardır. ISO 31000'e göre hedefler üzerindeki belirsizlik etkisi, ISO 27001'e göre şüphenin hedeflere etkisi olarak tanımlanmaktadır.¹²

Risk olumsuz etkilerin “olasılık ve şiddetlerinin” bir ölçüsü olarak da tanımlanmaktadır. Bu ifade risk tanımlamada ölçü ve ölçeklemeyi de birlikte yapmayı ifade etmesine rağmen risk tanımlamada çoğunlukla riskin tanımı yapılırken bu faktör dikkate alınmamaktadır. ISO kılavuzunda 2012 yılında yapılan revizyonla risk, “hedefler hakkında belirsizliğin etkisi” olarak değiştirilmiştir. Risk tanımında güncel bir yaklaşım ise “değer” temellidir. İnsanların kendileri de dahil olmak üzere değer taşıyan herhangi bir şey için tamamen kaybı ile birlikte değerindeki azalma tehlikesinin belirsizliği, risk olarak tanımlanmaktadır. Bir diğer riskyaklaşımı ise arzu edilen veya edilmeyen mümkün sonucun tarihsel varsayım ile ortaya konulan ontolojik gerçekliğidir. Risk yönetimi epistemolojik algılama, değerlendirme ve yönetimi olmak üzere üç adımlı subjektiftir. Risk tanımlama bir değer atama sürecidir. Bu değer atama süreci risk kavramının yerine kullanıldığında risk matrisinin içinde sıkışmakta ve önemsiz olarak algılanmaktadır. Bu yaklaşımla yapılan “risk tahmini” olay önlemede işe yaramamaktadır. Bu durum risk tanımlamada riskin değer verilen şey ile ölçülmesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Yani bir başka ifadeyle değersiz görülen ancak tehlike potansiyeli olan durumlar bu subjektiflikle risk yönetimi dışında kalabilmektedir. Bu tür olaylarda risk önlememaliyetleri de değer atama sorununun bir parçası olarak risk yönetim sürecinde değer algısı ve maliyet etkisi üzerinden başarısızlık kaynağı olmaktadır. Risk tanımlamada bir başka subjektif etki ise karar vericilerin insana bakışı ve insancıl yönleri yani vicdanlarıdır. Gerek insan gerekse de insanlık adına risk tanımında karar vericilerin vicdanı da bir etki olarak görülmektedir.¹³

⁹ Emhan, 2009

¹⁰ Küçükşahin, 2006

¹¹ Ene, 2013

¹² Çeliktaş Ve Ünlü, 2018

¹³ Kalkan ve Deniz, 2013

Risk Yönetimi

Yaşamın her alanında problem vardır. Problem çözme konusunda birçok yaklaşım bulunmaktadır. Risk bir problem, risk yönetimi de problem çözme olarak tanımlansa da risk yönetimi de problem olabilmektedir. Bu bakış açısıyla risk yönetiminde riski tanımlamak problem çözenin ilk adımındır. Riski tanımlayabilmek bilgi ile mümkün olmaktadır.

Risk yönetiminde bugüne kadar çoğunluğu son 20 yılda geliştirilmiş ve her geçen gün de yeni yöntemlerin ortaya çıktığı 150'den fazla yöntem bulunmaktadır. Risk yönetimi tanım ve içerik açısından farklı yaklaşımlarla açıklanmaktadır. Risk yönetimi farklı sayıda adım ve yöntemlerle açıklanmaktadır. Tek adım, üç adım veya 5 adımlı risk yönetimi yaklaşımları bulunmaktadır. Risk yönetimi temel olarak risk tanımlama ve etki seviyesini tahmin etme adımlarından oluşmaktadır. Risk yönetimi çıktılarında da farklı yaklaşımlar görülmektedir. Tavsiye gibi nitel yaklaşımlar olabileceği gibi risk seviyesi gibi nicel yaklaşımlar da olabilmektedir. Genel olarak risk yönetim yöntemleri, tehlikelerin tanımlanması, risklerin analizi ve risk hiyerarşisi adımlarını içermekte, ancak bu adımların tümünü zorunlu görmemektedir. Buna karşılık risk yönetiminin ilk ve zorunlu adımı risk tanımlamadır¹⁴. Risk yönetimi, risk süreçlerinin tümünü ifade etmektedir.¹⁵

Risk Yönetimi, olayın olma olasılığı ile etki ve miktarı olmak üzere üç temel bileşenden oluşur. Risk yönetimi; risk tanımlama, risk değerlendirme (ölçeklendirme ve önceliklendirme), stratejik planlama (risk yönetim planı), önleme faaliyetleri (çözüm planı) ve kontrol (izleme) olmak üzere beş ana adımda yürütülür. Risk Yönetim Planı; yöntem bilim belirleme, roller ve sorumlulukların atanması, bütçeleme, zamanlama, risk sınıflama, risk değerlendirme ve risk çözüm planı (kaçınma, devretme, azaltma ve kabullenme) adımlarını içerir.¹⁶

Alan, kapsam ve uygulayıcıya göre değişen birçok uluslararası risk yönetim standardı bulunmaktadır. Bir bakış açısıyla iki ana başlıkta risk yönetimini değerlendirmek mümkündür. İlki, süreç için risk yönetimi, ikincisi ise çıktı için risk yönetimidir. Bu yaklaşımla COSO, CAS, COBIT ve ISO 31000 gib, standartlar süreç odaklı, ISO 13485 gibi standartlar çıktı yani ürün odaklı risk yönetimi standartlarıdır. Ayrıca finansal piyasalarda kullanılan risk yönetimi standartları ile birçok ülkede organizasyon odaklı risk yönetimi yönetmelikleri de bulunmaktadır. Tüm bu standartların oluşturulmasında ve kullanımında amaç ortak bir dil ve yöntem ile risk yönetiminin geliştirilmesi ve uygulanmasıdır. Ancak esas olan risk yönetiminin kendisi ve başarısıdır.¹⁷

Risk yönetiminde standartlar bir çerçeve ve yol haritası sunmakla birlikte temel kavramlar ve nihai çıktılar ortaktır. Basit bir ifadeyle; risk tanımı ve risk analizi, risk yönetiminin temel öğeleridir. Risk yönetimi farklı sayıda adımlarla ifade edilse de; tanım, analiz, değerlendirme, çözüm ve izleme olmak üzere genel olarak 5 adımla tanımlanmaktadır. Ancak bir bakış açısıyla değerlendirme, çözüm ve izleme analiz başlığı altında da değerlendirilebilmektedir. Çözüm ve izleme verilerinin de tekrar risk tanımlama, çözüm ve değerlendirme adımlarına etki etmesi hedefi bu yaklaşımı makul kılmaktadır. Bu yaklaşım PUKO (Planla-Uygula-Kontrol et-Önlem al) döngüsü olarak tanımlanmaktadır. Bu bakış açısından hareketle tanım ve analiz başlığı altında risk yönetimini tartışmak gerek tanım gerekse de analiz için kullanılan yöntemlerin asıl odağında risk kavramının olmasını sağlamaktır.¹⁸

¹⁴ Karaman, 2014

¹⁵ Çeliktas Ve Ünlü, 2018

¹⁶ Ene, 2013

¹⁷ Işın vd., 2023

¹⁸ Olsson, 2007

Bu yaklaşıma ilave olarak gerek başarılı gerekse de başarısız risk yönetimlerine rağmen her zaman tanımlanmış veya tanımlanmamış risk tecrübeleri yaşamın olağan akışında her zaman söz konusu olabilmektedir.

Bu noktada geleneksel risk yönetiminde dikkate alınmayan bir konu olarak “risk tecrübesi” kavramı risk yönetimi sürecinin bir parçası olarak görülmektedir. Risk değerlendirme, risk analizi sürecinin nitel ve nicel tüm çıktılarının değerlendirilmesidir. Risk tanımlama, etki ve olasılık düzeyleri ile önlem ve çözümlerin belirlenmesi süreçlerinin tümüdür.¹⁹

Risk Tanımlama

Risk tanımlama birçok yönden risk tahmini olarak da görülmektedir. Risk tahmini, riskin ortaya çıkma ihtimali (niteliksel veya niceliksel ölçek olabilir), risk sonuçları ve hasarları ve tahminin öngörü düzeyi (varsayılan kesinliği) parametrelerini içerir. Risk önceliğini belirlemede tahmin yüksekliği ve ağırlığı dikkate alınır. Risk yüksekliği ise risk çeşidi (tekraretme durumu), hasar ihtimali ve derecesi, ve maruziyet süresi (kim, kaç kez ve ne kadar süre maruz kalacak) faktörleri ile belirlenir. Risk tahmini alana göre niteliksel ve niceliksel farklılıklar gösterir. Ölçülen maruziyet verisi, maruziyet kaynağının miktarı, istatistiksel veriler, maruziyet ölçüsü (miktar, süre ve boyut) niceliksel risk parametreleridir. Maruziyet etkisi, tahmin edilen maruziyet süresi ve risk parametrelerinin etkileşimi ise niteliksel risk parametreleridir. Niceliksel risk tahmini risk faktörlerinin a) görülme sıklığı, b) görülme ihtimali, c) sonucu olmak üzere üç belirleyici bileşen ile niteliksel verilerine bağlıdır.²⁰

Risk tanımlamada Ön Tehlike Analizi – (Preliminary Hazard Analysis – PHA), Kontrol Listesi ve “What If Analysis” (Olursa ne Olur Analizi) gibi yöntemler kullanılmaktadır. Risk yönetimin en tartışmalı adımı risk tanımlama adımıdır. Uygulanan yöntemler bir çerçeve sunsa da çok büyük oranda subjektiflik içermekte ve gerçek bir metodolojiye dayanmamaktadır. Risk tanımlama farklı kaynaklar ve uygulamalarda tehlike tanımlama olarak da anılmaktadır. Risk yönetimi, risk tanımlama üzerine kurulmuş sistematik işlemlerdir. İlgili standart ve yönetmeliklerde risk tanımlama için gerekli asgari bilgiler bulunmaktadır. Risk analiz yöntemlerinin çoğu olayların sebep sonuç ilişkisini anlamaktan önce ölçmeyi denediği için deterministiklerdir. Risk analizine katılanların bilgi, yetki ve katılım düzeyi oldukça önemlidir.²¹ Olasılık, şans ve rastlantı sonucu meydana gelen fiziki bir olay, etkiye sebep olacak tehdidin gerçekleşme ihtimalini gösteren bir değer, etki ise zarar seviyesidir.²²

---

¹⁹ Çelikaş Ve Ünlü, 2018

²⁰ Głowczyńska-Woelke Vd, 2010

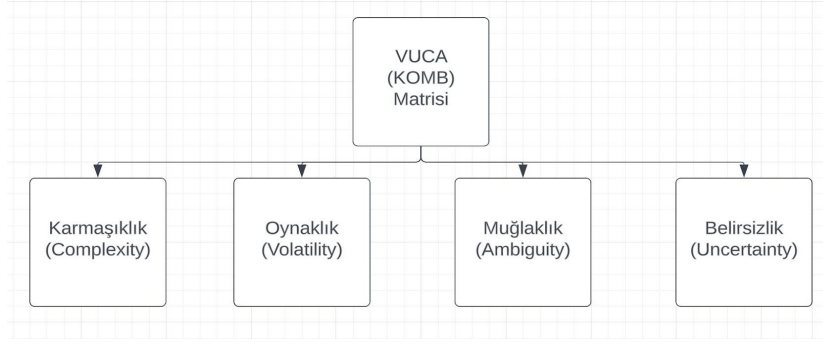
²¹ Karaman, 2014

²² Çelikaş Ve Ünlü, 2018

VUCA - KOMB

Türkçeye KOMB olarak çevrilen VUCA ilk olarak 187 yılında Bennis ve Nanus²³ tarafından yönetim, liderlik ve kurumsal yönetim açısından kullanılmış, 90'ların başından ABD ordusu tarafından soğuk savaş dönemi kaotik ve belirsizlik ortamını tasvir etmek üzere kullanılmış bir kavramdır.

Grafik 1: VUCA Matrisi- Kaynak:24

VUCA terimi askeri operasyonların yapıldığı ortamı karakterize etmek adına 90'larda kullanılmıştır. VUCA Oynaklık (Volatility), Belirsizlik (Uncertainty), Karmaşıklık (Complexity), ve Muğlaklık (Ambiguity) olmak üzere dört ana unsurla çevresel özellikleri tanımlamaktadır. Askeri operasyonlardan sonra çokça yönetim özellikle de liderlik ve proje yönetimi alanlarında uygulama sahası bulmuştur. Kullanıldığı alanlarda genel olarak risk yönetiminde risklerin VUCA unsurları ile sınıflandırılmasında tercih edilmiştir. Yapılan çalışmalarda görülen örnekler ağırlıklı olarak risk sınıflandırması ve değerlendirmesi temelindedir. VUCA matrisinin kullanıldığı risk çalışmalarında risklerin tanımlanması sürecinde VUCA unsurlarının kullanılmıyor olması ve bu süreçte yaşanan subjektif yaklaşımlar sonuç olarak VUCA matrisi ile risk sınıflandırmasında da subjektivite etkisini kaçınılmaz kılmaktadır.²⁵

VUCA'nın birçok alanda kullanımı olmasıyla birlikte en dikkat çekici çalışmalar arasında Bennett ve Lemoine²⁶ tarafından yapılan çalışma ile sosyal bilimlerle ilişkili olarak her bir VUCA unsurunun tanımı ve çevre etkisine karşı direnç oluşturma açısından yönetim kriterlerini belirlemiş olduğu çalışmadır. VUCA teriminin kullanım alanları ile ilgili Woltés ve Fernández-Mesa tarafından yapılan araştırmada²⁷ 137 makalenin incelenmesiyle ortaya çıkan sonuçlar arasında ilk iki sırada liderlik ve stratejik yönetim yer almaktadır. Takip eden diğer alanlar ise insan kaynakları, organizasyonel gelişim, eğitim ve öğrenme, inovasyon, sosyoloji, hammaddeler ve din olarak belirlenmiştir.²⁸

²³ Bennis ve Nanus, 1985

²⁴ Bennis ve Nanus, 1985

²⁵ Szpitter And Sadkowska, 2016

²⁶ Bennett, Nathan & Lemoine, G. James. 2014

²⁷ Woltés Ve Fernández-Mesa, 2023

²⁸ Woltés Ve Fernández-Mesa, 2023

COVID 19 pandemisi ile birlikte rekor kıran orman yangınları, tayfunlar, depremler gibi doğal afetlerle birlikte, su ve gıda güvensizliği, terörizm gibi krizler de 2020 ve sonraki yıllarda tehdit ve risk farkındalığının önceki yıllara göre fazlaca arttığı bir dönem olmuştur.²⁹ VUCA dünyasında gelecek eğilimlerini tahmin etmeyi zorlaştıran risk faktörleri VUCAunsurları ile bağlantılıdır. Artan belirsizlik ve küresel risk dinamikleri karşısında risk yönetimi farkındalığını artırmak adına VUCA kavramsal bir çerçeve önermektedir.³⁰ VUCA ortamının yıkıcı doğası karşısında risklere etkili yanıtlar ortaya koyabilmek riskyönetiminde farklı yaklaşımlara olan ihtiyacı ortaya çıkartmıştır. Bununla birlikte VUCA risklerinin ortaya çıkardığı yıkıcı sonuçlar karşısında elde edilen tecrübe ile karşı koyma çabaları fazlaca deneme yanılma gerektirdiği için işbirliklerine olan ihtiyacı önemli düzeyde artmıştır.³¹

VUCA ortamının boyun eğdirici etkileri ve sürekli bir değişim göstermesi çok fazla plan yapmaya zorlamaktadır. Değişimin ortaya çıkardığı bugünün zayıf tarafı yarının güçlü tarafı olma potansiyeline bağlı olarak sürekli bir SWOT analizi denemesi risk yönetiminde sürdürülebilirliği tehdit edici etkiler barındırmaktadır. Dinamik VUCA ortamı dinamik tepki vermeye zorlamaktadır. Geleceğin artan belirsizliği bir yandan da öngörülemezliğin farkındalığını artırmaktadır. Risk yönetiminde mevcut birçok paradigmaya karşın VUCA ortamında VUCA Çerçevesi bir model olarak kabul görmeye başlamıştır. VUCA risk yaklaşımı VUCA labirentinde VUCA çerçevesi ile çıkış yolu bulmaktır.³²

Siyah Kuğu

Lübnan asıllı Ortodoks - Yunan bir aileden gelen Amerikalı yazar Nassim Nicholas Taleb; yazarlık, yatırımcılık ve borsacılık yapan, olasılık teorileri üzerine çalışan bir matematikçi ve düşünürdür.³³ İlk kitabı “Rastlantısallığı Aldanmak Aldatıcı Rastlantısallık ve ikinci kitabı Siyah Kuğu: Olasılıksız Görünenin Etkisi” 32 farklı dile çevrilmiş ve uzun süre NY Times çok satanlar listesinde yer almıştır. Bu kitabıyla ekonomi dünyasına siyah kuğu kavramını sokmuştur.

Risk için bilginin kaynağına göre ve/veya VUCA kavramlarına göre tasnif ortaya konulacak çözümler açısından önemli bir yaklaşım olmaktadır. Olasılık, bilinenin olma ihtimalini açıklar. Bilinmeyenin olma ihtimali ise bilinmez. Yani bilinmeyen X ise, olma ihtimali de X, ve X'in etkisi de X olmaktadır. Bu yaklaşımla risk tanımlarken her zaman en az bir X bilinmeyi riskler arasında yer almaktadır. Aynı şekilde analiz aşamasında da X için analiz faaliyetleri yürütülür. Bu durumda X riski için X önlemleri alınamayacağından bir X olayı yaşandığında nasıl tepki verileceği üzerine odaklanılır. Bu X riski tamamen bilinmeyen ve öngörülemeyen olay ve bilinmeyen bilinmeyendir. Yeni nadir veya çok düşük olasılık kapsamındaki riskler bu X bilinmeyi kapsamında değerlendirilmez. X tamamen bilinmeyen bilinmeyen olduğu için öngörülemeyen olaydır.³⁴ Sonuç olarak, risk yönetiminde X bir Siyah Kuğu'dur.³⁵

---

²⁹ Zuckerman, 2021

³⁰ Jitcraisorn, 2023

³¹ Liang vd. 2016

³² Sinha Ve Sinha, 2020

Öngörülebilir, modellenenebilir, simüle edilebilir, olasılık ve etki analizi yapılabilir ve tedbir alınabilir durumlarda rastlantısal olaylar ile yaşanmış Siyah Kuğu olayları artık Gri Kuğu'dur.³⁶ VUCA kapsamında bakıldığında X bilinmeyen genel olarak VUCA dünyasında belirsizlik başlığı altındaki riskler ile karıştırılmaktadır. Belirsizlik, bilinenin belirsizliğidir. Yani bilinen bilinmeyen olabileceği gibi bilinmeyen bilinen olarak da tanımlanmaktadır.

Gri kuğu modellenenebilir uç olayları, siyah kuğu ise bilinmeyenleri açıklamaktadır. Mandelbrot'un Fraktal rastlantısallık yaklaşımı ile siyah kuğu etkilerini hafifletmek, bazı siyah kuğuları görünür kılmamanın mümkündür iddiası sorunludur. Kesin olmayan bu yaklaşım bazı siyah kuğuları gri kuğu yapmaya yarayabilmektedir. Rastlantısallığın göz ardı edilmesi sonucunda da, normalde siyah kuğu olmayacak olaylar, yani öngörülebilir olaylar ortaya çıkabilmektedir. Bu tür durumların olmaması rastlantısallığın farkında olmakla ortadan kaldırılarak kuğunun gri olması sağlanabilmektedir.³⁷

VUCA Metre

Riski yönetmeye çalışanların karşılaştıkları birçok zorluğun yanında rasyonelliği ve gerçekçi algıları engelleyebilecek aşırı iyimserlik ve bilişsel önyargılar subjektifliği artırmaktadır. Bu durum geleneksel risk tespiti ve yönetimi yöntemlerini tartışılır hale getirmektedir. Geleneksel risk değerlendirme modelleri risk olayının ortaya çıkma olasılığını ve olayın sayısal olarak ortaya çıkması ve etkisine odaklanmaktadır. Etki ve olasılığın çarpımı ile ortaya çıkan risk katsayısı ile yönetmek ve azaltmak üzere en yüksek risk katsayısına sahip en önemli riskleri bularak azaltmak ve fırsatları ortaya çıkararak avantaj elde etmeyi hedefleyen bir optimizasyon sürecidir. Riski tanımlarken olay ve olasılık temelli yaklaşımlar genellikle iyi sonuçlar verir. Ancak düşük olasılık ve yüksek etkili riskler, risk yönetiminin en büyük sorunudur, çünkü sınırlılıkları vardır.³⁸ Burada tedbir paranoyası veya yüksek maliyet gibi sınırlılıklar söz konusudur.

Risk konusunda COVID 19 pandemisi ile önemli bir tartışma gündeme gelmiştir. Bu tartışma pandeminin insanlık tarihinde daha önce yaşanmış benzer olaylardan hareket ile öngörülebilir olduğu ve risk yönetiminde dikkate alınmamasının doğal risk yönetimi sınırlılıkları kapsamında yönetim ve liderlik sorunu olduğu, ancak buna karşılık pandeminin nadir ve öngörülemez bir olay olarak mevcut risk tanımlama kriterlerine uymadığı tartışmasıdır.

---

³³ Taleb, 2014

³⁴ Işın vd., 2023

³⁵ Taleb, 2014

³⁶ Işın vd., 2023

³⁷ Taleb, 2014

³⁸ Fridgeirsson vd., 2021

Tartışmaya bu tür olaylara yaklaşım açısından Siyah Kuğu teorisinin yer aldığı kitapta³⁹ Nicholas Taleb'in ortaya koyduğu Siyah Kuğu metaforu bağlamında bir yeni risk tanımı yaklaşımı ile paradigma değişikliği ihtiyacı ifade edilmektedir. Bu yeni paradigma çerçevesinde, risk tanımlamada geleneksel risk yaklaşımlarının Siyah Kuğu olaylarının olasılığını tespit etme sorununun aşılması beklenmektedir. Bu amaçla yapılan çalışmada "proje için riskin VUCA niteliğini gösteren önceden tanımlanmış risk gruplarındaki proje risklerini kategorize ederek projelerdeki riski değerlendirmek için alternatif ve tamamlayıcı bir yöntem sunduğu" iddia edilmektedir. Çalışma sonucunda geliştirilen bir "VUCA Metre" ile VUCA unsurlarının bir proje üzerindeki etkisini ölçmenin mümkün olup olmadığı incelenmiştir.

Aynı zamanda tecrübe ve öngörülebilirlik düzeyine bağlı olarak proje veya organizasyon açısından varsa öngörülemez değişikliklerin yakalanması hedeflenmiştir.⁴⁰ Çalışma sonucunda yüksek riskli projeler için elde edilen bulguların ışığında projelerin her yönüyle VUCA Risk Değerlendirme Matrisi'nde yer alabileceği, öznel değerlendirmelerin sayısal puanları etkilediği, VUCA paradigmasının riski değerlendirmede, proje kapsamını tanımlama, bilgi toplama, ve proje zorluklarını paydaşlara iletmede faydalı olduğu, VUCA Metre olarak adlandırılan VUCA ölçüm cihazının risk değerlendirmede gelişmeye açık alternatif bir yöntem olabileceği, VUCA ortamında tahmin ve değerlendirmelerde daha gerçekçi sonuçlar için yardımcı olabileceği, geliştirildiğinde risk tanımlama ve yönetiminde önemli katkılar sağlayacağı sonuçlarına ulaşılmıştır.⁴¹

Risk ve karar kavramları birbiriyle farklı yönlerde çok yakın bir ilişki içindedir. Risk yönetimi bir karar destek sistemidir. Risk yönetiminin hemen her adımında karar verme ve elde edilen verilerin de karar aracı olduğu bilinmektedir. Riski tanımlama da riski ölçme de karar verme sürecinin bir parçasıdır. Karar verme iki temel üzerinde inşa edilmektedir. Bunlardan ilki karar verici, ikincisi çevresel faktörlerdir. Karar vericinin bilgi ve becerisi ile çevresel iç ve dış faktörler, karar sürecinin temelini oluşturmaktadır. Bu durumda risk tanımlama ve ölçme de kişiyeye bağlılık subjektiflik etkilerini doğal kılmaktadır. Karar için gerekli bilgilerin toplanması ve karar varyantlarının belirlenmesi karar verici kabiliyetleri ve bilgi düzeyine bağlıdır. Özellikle VUCA ortamının değişken yapılı ve kontrol edilemeyen faktörlerinin kısıtlılığı, karar varyantı sayısını kısıtlamaktadır. Genelde yöneticilerin karar verme konusunda ustalığı rasyonel yaklaşımlar ortaya çıkartmaktaysa da, VUCA ortamı bunu neredeyse imkansız hale getirmektedir. VUCA ortamının doğal yapısı karar vermede var olan ustalığın rasyonellikte yetersiz kalmasıyla sezgisel yaklaşımları artırmaktadır. Bu durum risk tanımlamada daha çok deneme yanılmayı teşvik etmekte, buna karşılık VUCA ortamının değişkenliğine bağlı olarak bu yaklaşım da değişim karşısında çaresiz kalmaktadır.

---

³⁹ Taleb, 2014

⁴⁰ Fridgeirsson v.d, 2021

⁴¹ Snowden, D. J., & Boone, M. E., 2007

Bunun sonucunda sürekli bir dene-yap paradoksu VUCA ortamında risk yönetimini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle VUCA ortamının yapısına uygun risk yönetim yaklaşımı gerekliliği oluşmaktadır.⁴²

VUCA ortamının yarattığı tehditleri görmek üzerine Bennett'in ve Lemoine'nin yaptığı çalışmada⁴³ VUCA'nın her bir unsuru için özet bir tanım ortaya koymuşlardır.⁴⁴

1. Volatility (Oynaklık): İstikrarsız ve sık sık yaşanan bir değişkenlik söz konusudur. Öngörülemeyebilir ancak durumu anlaşılabilir kılan bilgiler mevcuttur. Fiyat değişkenliği bir örnektir.
2. Uncertainty (Belirsizlik): Değişikliklerin muhtemel olduğu durumdur. Genelde bilgi eksikliğine dayanmaktadır. Değişikliklerin etkisi belirsizdir. Terörist olaylar örnek olarak gösterilebilir.
3. Complexity (Karmaşıklık): Farklı değişkenlerden ve buna bağlı farklı bilgi kaynakları ve çok miktar ve çeşitlilikte bilginin bulunduğu, bilgi eksikliğinin olmadığı durumlardır. Yeni bir ülkede iş yapmanın zorlukları örnek olarak gösterilir.
4. Ambiguity (Muğlaklık): Sebep ve etkinin anlaşılmadığı, tarihsel bilgi eksikliğine dayalı planlama ve tahmin zorluğu yaşanan durumlardır. Deneysel bilgi eksikliği ile de açıklanabilir. Kağıt yerine dijital ortamda dokümantasyona geçiş bir örnek olarak görülmektedir.⁴⁵

VUCA ortamının değişkenliği ve buna bağlı olarak çevresel özelliklerin dikkate alınmadığını belirten Szpitter ve Sadowska çalışmalarında proje yönetiminde, ortam riskini değerlendirmek için VUCA matrisini kullanmayı önermektedirler. Burada, risk olayının etkisi VUCA unsurlarının bir sonucudur yaklaşımını buna bağlı olarak VUCA Risk Matrisinin kullanılması her unsur kapsamında yanıt vermeyi mümkün kılarak fayda sağlamaktadır iddiasını ortaya koymaktadırlar. Fridgerisson ve ark. VUCA'ya dayalı risk değerlendirmede alternatif ve tamamlayıcı bir yöntem sunmaktadırlar. Projeye ilgili olarak riskler önceden tanımlanmış gruplarda sınıflandırılmaktadır. Ortaya konulan yaklaşımda etki yaratacak risk olaylarını aramak yerine önceden tasarlanmış risk tanımlarını araştırmaktadırlar. Bir ölçme aracı olarak ortaya koydukları VUCA Metre ile tanımlanan risklerin etki şiddetini ölçmektedirler. Bu sayede hangi VUCA unsurunun projeyi etkilediği ve etki düzeyinin ne kadar olduğunu tespit etmektedirler. Yapılan çalışmada VUCA Metre'yi test etmektedirler. Çalışma COVID 19 pandemisinin hemen ardından yapılmıştır. Riski değerlendirmek ve bilgi toplamak için VUCA paradigmasını kullanmak faydalı görülmektedir. Çalışma ayrıca VUCA metre kullanımının olası risk olayları ve etkileri hakkında geleneksel risk değerlendirmesine ek faydalar sağlayabileceğini göstermiştir.⁴⁶ VUCA Metre için Fridgerisson ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada risk tanımlamada geleneksel yaklaşımla katılımcılar tarafından 4 ana başlıkta (operasyonel riskler, finansal riskler, yasal ve düzenleyici riskler, stratejik riskler) 52 risk faktörü tanımlanmış (Resim 1)⁴⁷ buna karşılık VUCA yaklaşımı ile 4 VUCA unsuru için 119 risk faktörü belirlenmiş, 45 risk faktörü ile en fazla complexity unsurunda risk tanımlanırken diğerleri neredeyse eşit sayıda risk faktörü tanımlanan VUCA unsurları olmuştur (Resim 2)⁴⁸

⁴² Mincui vd., 2020

⁴³ Bennett, Nathan & Lemoine, G. James. 2014

⁴⁴ Gunnarsdóttir, 2021

⁴⁵ Gunnarsdóttir, 2021

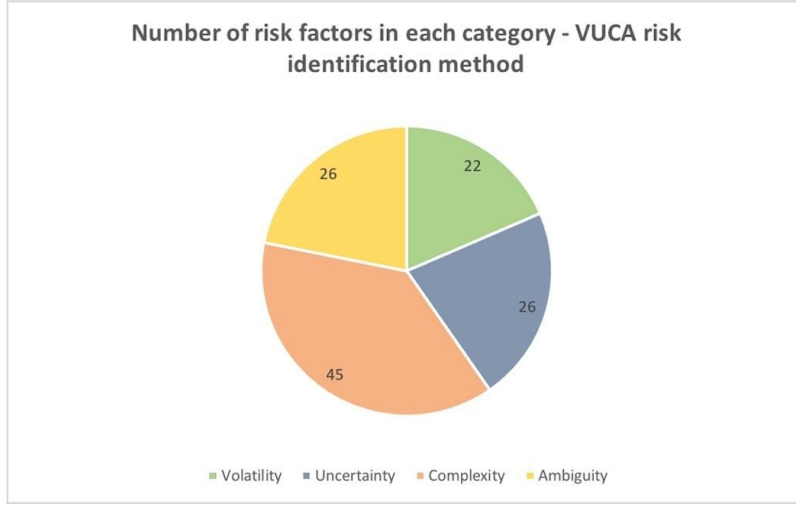
⁴⁶ Gunnarsdóttir, 2021

⁴⁷ Gunnarsdóttir, 2021

⁴⁸ Gunnarsdóttir, 2021

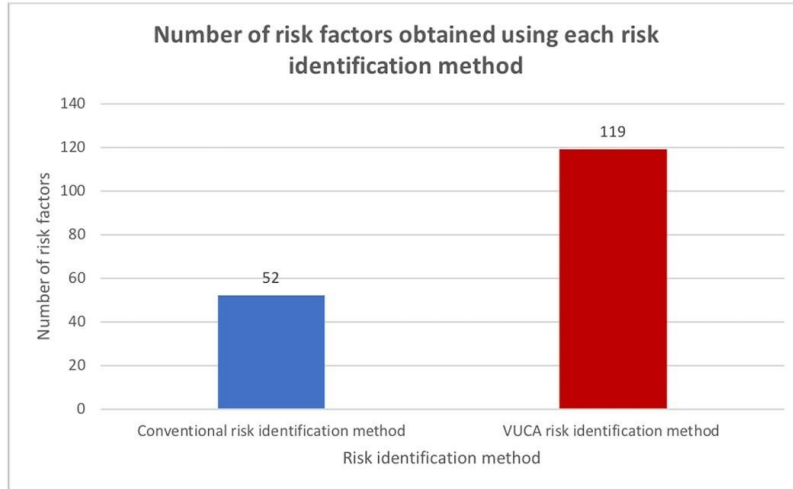
Risk tanımlamada VUCA geleneksel yöntemle göre iki katından daha fazla risk faktörü tanımlanmasını sağlamıştır.⁴⁹

Resim 1: VUCA Risk Kategorizasyonu

Kaynak: ⁵⁰

Resim 2: Risk Faktörü Sayısal Karşılaştırma

Kaynak: ⁵¹

VUCA ile tanımlanan risklerin etki analizinde complexity unsurunun etkisinin en yüksek, uncertainty etkisinin en düşük olduğu görülmüştür.⁵² Risk tanımlama açısından karşılaştırıldığında elde edilen risk faktörlerinin birbirinden farklı olduğu ve iki yöntemin birlikte kullanımıyla birinin yakalayamadığı risk faktörünü diğerinin yakalamasıyla daha etkili bir risk tanımlama olabileceği görülmüştür.⁵³

⁴⁹ Gunnarsdóttir, 2021

⁵⁰ Gunnarsdóttir, 2021

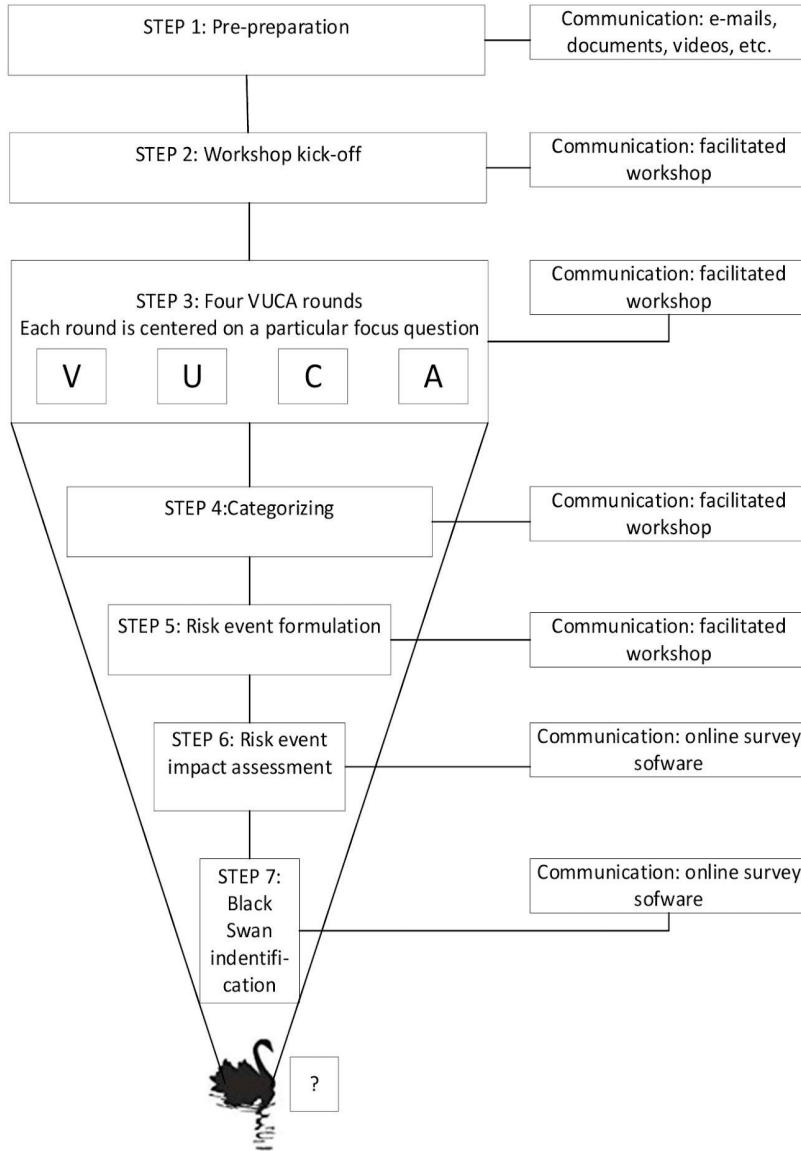
⁵¹ Gunnarsdóttir, 2021

⁵² Gunnarsdóttir, 2021

⁵³ Gunnarsdóttir, 2021

Talep tarafından Siyah Kuğu metaforunun ilk olarak 2007 yılında gündeme getirilmesiyle birlikte 2008 finansal krizi gibi COVID 19 pandemisi ve Ukrayna Savaşı gibi olaylar gri gergedan gibi birçok hayvan benzetmesi ile metaforik anlatıma konu edilmektedir. Yapılan çalışmada Siyah Kuğu veya Yağ Kuyruk tanımlaması kullanılmaktadır. VUCA Metre'nin etkinliğini kanıtlamak için yapılan çalışmada düşük olasılık ve yüksek etkili Siyah Kuğu olaylarını tespit etmek amaçlanmıştır. Her bir VUCA unsuruna karşılık risk tanımlama faaliyetleri yürütülmüştür. 7 adımlı atölye çalışması sonucunda Siyah Kuğu riskleri tanımlanmaktadır (Resim 3).⁵⁴

Resim 3: Siyah Kuğu Riskleri

Kaynak: ⁵⁵

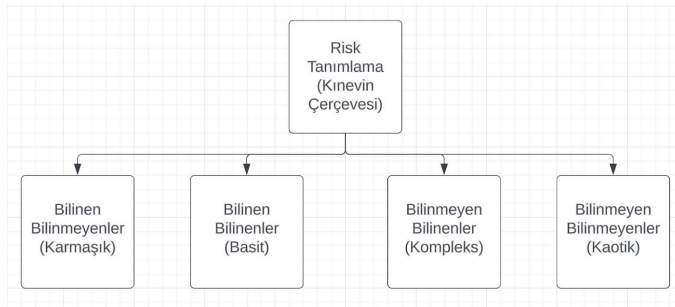
⁵⁴ Fridgeirsson And Ingason, 2023

⁵⁵ Fridgeirsson And Ingason, 2023

Kınevin Çerçevesi

Problem çözme yani hem riski tanımlama hem de çözüm üretmeyi kapsamaktadır. Bu noktada mevcut bilginin kullanımını dışında bilinmeyenlerle (cehalet) başa çıkma becerisi de problem çözmenin gerekliliğidir. Dave Snowden tarafından 1990'ların sonlarında geliştirilen “Kınevin Çerçevesi”, karar verme ve problem çözmek üzere bilgi stratejilerini bütünlendirmeyi sağlamak üzere bir çerçeve sunmaktadır. Bu çerçeve bilmeyi ve bilmemeyi dört alanda tanımlamaktadır.⁵⁶ Karar verme aracı olarak kullanılan Kınevin Çerçevesi, risk yönetim modeli geliştirmede, risk tanımlama, ve risk analizinin farklı adımlarında farklı yaklaşımlarla kullanılabilir. Kınevin'in klasik çerçevesi daha çok olay sonrası yönetim ve tepki vermek üzerine kurulu gibi görünse de bu yaklaşım çözüm geliştirmede rahatlıkla entegre edilebilirliği sayesinde risk analizi aşamasında kullanılabilir. Kısacası karar verme aracı olarak Kınevin Çerçevesi neyin risk olduğunu yani riski tanımlamada da fayda sağlayan bir araçtır (Grafik 2).

Grafik 2: Kınevin Çerçevesine Göre Risk Tanımlama

Kaynak: ⁵⁷

VUCA dünyasında VUCA unsurları ile risk yönetimi yeni bir yaklaşım olarak risk tanımlamada 4 VUCA unsuruna göre risk tanımlamakta ve sınıflamaktadır. Ancak VUCA ile risk yönetimi için kullanılan/kullanılacak modeller için risk tanımlama ve değerlendirme süreçlerinde kullanılan bilginin bilinme - bilinmeme durumu ile olan ilişkisi VUCA temelli risk yönetim modelinde belirleyici bir bakış sunmamaktadır. Bu bağlamda VUCA unsurlarına göre riski tanımlarken Kınevin Çerçevesine göre bilinme - bilinmeme durumlarına göre risk tanımlamanın subjektifliği azaltmada katkı sunacağı düşünülmektedir.

Szpitter ve Sadkovska⁵⁸ tarafından yapılan çalışmada tüm VUCA unsurları için etki ve düzey ölçümü yapılmış ve etkinin tüm VUCA unsurları için bilinen olduğu görülmüştür. Bir başka çalışmada Sinha ve Sinha⁵⁹ muğlaklığı bilinmeyen - bilinmeyen olarak tanımlamaktadır.

VUCA unsurlarının bilinme ve bilinmeme durumu açısından bakıldığında risk tanımlama yapılırken tanımlanabilen riskler bilinmeyen - bilinmeyen olamayacaktır. Bilinmeyen bilmesi söz konusu olamayacağına göre tanımlanması da söz konusu değildir. Bu durumda bilinmeyen - bilinmeyenler Siyah Kuğu tanımına uymaktadır. Bir diğer konu ise Siyah Kuğu da VUCA unsuru olarak muğlaklık kapsamında kabul edilemez. Çünkü Siyah Kuğu bilinmeyendir. Burada tarihi bilgilerden hareket ederek muğlaklık kapsamında nadir yaşanmış ve güçlü etkiye sebep olmuş olaylar Siyah Kuğu olarak tanımlanmaktadır. Ancak olay olduktan sonra onun Siyah Kuğu olarak tanımlanması gibi bir kavramsal zorunluluk söz konusudur.

⁵⁶ Fathi, K., 2022

⁵⁷ Snowden, D. J., & Boone, M. E., 2007

⁵⁸ Szpitter, Agnieszka & Sadkowska, Joanna. (2016)

⁵⁹ Sinha Ve Sinha, 2020

Bu noktada gerçekleştikten sonra olay bir Siyah Kuğu'dur. Gerçekleşmeden önce ise X'tir. Siyah Kuğu olayları yaşandıktan sonra etkileri açısından artık Siyah Kuğu'dur. Ortaya çıkmış ve yıkıcı etkilere sebep olmuş Siyah Kuğu olayları geçmişte yaşandığı dönemde bir Siyah Kuğu gelecekte ise Gri Kuğu'dur. Artık olasılık dahilindedir. Olmaolasılığı nadir de olsa vardır ve olduğunda yıkıcı etkiye sebep olacaktır. Dolayısıyla Siyah Kuğu olayları risk yönetimi çerçevesinde olasılık açısından da etki açısından da X bilinmeyenidir. Gerçekleşmiş Siyah Kuğu olayları ise VUCA kapsamında muğlaklık olarak tanımlanabileceği gibi artık bir bilinmeyen - bilinmeyen değil olasılığı düşük, etkisi yüksek olarak bir bilinen bilinen olarak tanımlanır. Metaforik açıdan doğru tanım da artık Gri Kuğu'dur. Gunnarsdóttir⁶⁰ tarafından yapılan çalışmada ortaya konulan VUCA örnekleri ile yapılan VUCA Metre unsurları Kinevin Çerçevesinde örneklerle incelenmiştir (Tablo 1).

- Volatilité (Oynaklık): Fiyat değişkenliği örneğinden hareketle fiyatların değişmesi olasılığı vardır ve beklenir. Ancak ne zaman ve ne oranda fiyat değişikliği olacağı bilinmediği için etkisi bilinmez. Bu örnekle **Volatilité, olasılığı bilinen - etkisi bilinmeyen** olarak tanımlanır.
- Uncertainty (Belirsizlik): Terör olayları örneğinden hareketle, terör olayları, olasılığı olay özelinde bilinmeyendir. Ancak ne zaman, ne şekilde ve nereye yapılacağı gibi etkisi bakımından yaşanmış olaylardan hareketle etkileri bilinendir. Etki düzeyi değişiklik gösterse de bir bilgi mevcuttur. Bu örnekle **Uncertainty, olasılığı bilinmeyen - etkisi bilinen** olarak tanımlanır.
- Complexity (Karmaşıklık): İş dünyasında faiz değişkenliği karmaşıklık için bir örnektir. Faiz değişikliği örneğinden hareketle faiz değişimi olasılığı vardır ve beklenir, aynı zamanda ne tür sorunlarla karşılaşacağı ve buna bağlı olarak ortaya çıkacak sonuçlar da bilinir. Bu örnekle **Complexity, olasılığı bilinen - etkisi bilinen** olarak tanımlanır.
- Ambiguity (Muğlaklık): Artık Gri Kuğu olarak adlandırılabilen yaşanmış Siyah Kuğu olayları, olay yaşandıktan sonra risk olarak tanımlanabilmektedir. Bu durumda kağıt yerine dijital dokümantasyon yöntemi kağıt işiyle uğraşanlar açısından yaşanabilecek yeni teknolojilerin işlerini tehdit etme olasılığı açısından kabul edilen bir risk, yani olasılık dahilinde olasılığı bilinen ancak yeni teknolojinin yaratacağı etkiye işlerine vereceği zarar açısından yüksek etkisi bilinmektedir. Çoğunlukla düşük olasılık ve yüksek etkili olaylardır. Bu örnekle **Ambiguity, olasılığı bilinen - etkisi bilinen** olarak tanımlanır. Aynı şekilde Siyah Kuğu örneği olarak verilen 2008 küreselkrizi ve COVID 19 pandemisi de bu bakış açısınını doğrular niteliktedir.

Kinevin Çerçevesi	Karmaşıklık (Complexity)	Oynaklık (Volatility)	Muğlaklık (Ambiguity)	Belirsizlik (Uncertainty)
Basit (Bilinen-Bilinenler)	☒	☐	☒	☐
Karmaşık (Bilinen - Bilinmeyenler)	☐	☐	☒	☐
Kopmleks (Bilinmeyen -Bilinenler)	☐	☐	☐	☒
Kaotik (Bilinmeyen - Bilinmeyenler)	-	-	-	-

Kaynak: Yazarlar- Tablo 1: Kinevin Çerçevesinde VUCA Metre

Siyah Kuğu düşük olasılık değil sıfır olasılıktır. Düşük olasılık VUCA kapsamında değerlendirilmekte ancak sıfır olasılık değerlendirilmemektedir. VUCA Metre'ye göre yapılan risk tanımlamada her bir VUCA unsuru için risk tanımlanmıştır. Tanımlanan riskleri artık Siyah Kuğu olarak anmak doğru olmayacaktır. VUCA'da bilinmeyen veya öngörülemez için bir X unsuru veya faktörü bulunmadığından VUCA kapsamında Siyah Kuğu'yu anmak anlam ifade etmemektedir.

Siyah Kuğunun olay olmadan tanımlanamadığı dikkate alındığında Kınevin Çerçevesi'nde yeri bilinmeyen - bilinmeyendir (Tablo 2). Siyah Kuğu olayı olduktan sonra tanımlanabilir olmasına bağlı olarak başta risk olarak tanımlanamadığından, olma olasılığı da bilindiğinden risk tanımlama ve sonraki risk yönetim süreçlerinde her zaman bir X olmaktadır. Ancak olay olduktan sonra artık bir X değil, risk güncellemesi yapılırken etki düzeyine göre bilinen bir risk olarak risk yönetiminde tanımlanır. Bu durumda Siyah Kuğu'yu VUCA Matrisinde konumlandırmak mümkün olmamaktadır. Bir Siyah Kuğu olayı olduktan sonra öngörü ile değil tecrübeye dayalı yaşanmış bir olay olarak risk yönetiminin bir parçasıdır.

Bilinen - Bilinenler	Basit	-
Bilinen - Bilinmeyenler	Karmaşık	-
Bilinmeyen - Bilinenler	Kompleks	-
Bilinmeyen - Bilinmeyenler	Kaotik	Siyah Kuğu

Kaynak: Yazarlar - Tablo 2: Kınevin Çerçevesinde Siyah Kuğu

Bir Siyah Kuğu olayı doğası gereği olmadan önce öngörülemez ve tanımlanamaz. Siyah Kuğu olayı gerçekleştiği an itibariyle başlar etkileri devam ettiği süre boyunca Siyah Kuğu olarak tanımlanır. Yaşanan Siyah Kuğu olayının maruziyet yaşayanlar dışında kalanlar ve etkileri sona erdikten sonra da maruziyet yaşayanlar için artık bir risk faktörü olarak tanımlanması beklenmektedir. Etkileri sona eren ve etkileri devam ederken maruziyet yaşamayanlar için olay artık bir Gri Kuğu olayıdır. Dolayısıyla olay sonrasında Siyah Kuğu olayları artık bir risk faktörü ama Siyah Kuğu değildir.

Bilgi, Cehalet ve Risk

2008 krizini tahmin etme başarısı ile popülerlik kazanan Siyah Kuğu kitabının yazarı Taleb, kendisine atfı yapan birçok kişinin aksine krizi bir Siyah Kuğu olarak değil, "cehalet üzerine kurulmuş sistemlerin kırılmasının sonucu" olarak tanımlamaktadır. Siyah Kuğu kitabında Siyah Kuğu'dan sonra en çok anılan kavramlardan biri risk diğeri de cehalettir.⁶¹ Siyah Kuğu cehalet, cehalet Siyah Kuğu'dur. Risk literatürüne Siyah Kuğu teorisini kazandıran Taleb kadar cehalet konusunu hastalık olarak gören bir başka kişi de İbni Sina'dır.

Fârâbî'ye göre insan ya kavramları ya da yargıları bilmekte ve tüm bilgiler bu iki kavrama indirgenebilmektedir. Bilinen - bilinmeyen durumunda bilinenden bilinmeyene ulaşmanın yolu kavramsal ve yargısal bilgi ayırımından geçmektedir.⁶² Fârâbî bilgiyi tasavvur (kavram) ve tasdik (yargı) olmak üzere ikiye ayırmakta, kavram düzeyinde olumlu veya olumsuz bir hüküm içermiyorsa tasavvur olarak adlandırmaktadır.⁶³

⁶¹ Işın vd., 2023

⁶² Özturan, 2013

⁶³ Kaya, 2024

Tasdiki bilgiyi tasavvuri bilgidan ayıran en önemli fark tasdiki bilginin hüküm ifade etmesidir.⁶⁴ Bilimsel faaliyetin ilk adımı tasavvurdur. Tasavvur insan zihninde oluşan ilk canlandırmadır. Dolayısıyla sadece mantık için değil genel anlamda bilginin ediniminde ilk adımdır.⁶⁵ Fârâbî'ye göre tasavvur tam ve eksik olarak, tasdik ise kesin ve kesin olmayan olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.⁶⁶ Bu tanımlardan yola çıkarak risk alanında bilgiyi sınıflandırmak adına tasavvuri bilgiyi olasılık, tasdiki bilgiyi etki olarak tanımlamak mümkündür.

İbni Sina'da Fârâbî gibi bilgiyi tasavvuri ve tasdiki olmak üzere iki ana başlıkta değerlendirmektedir. İbni Sina Kitâbü'ş-Şifâ'nın el-Medhal bölümünde bilgi gibi cehaleti debu iki başlık altında tanımlamaktadır: "bir şey, iki yönden bilinmezdir: Tasavvur yönünden vetasdik yönünden (eş-şey yüchelü min vecheyne ehadühümâ min ciheti't-tasavvur ve's-sânî min ciheti't-tasdîk)".⁶⁷

Hem Fârâbî hem de İbni Sina'nın bilme ve bilmeme tanımlarından yola çıkarak bilgi ve cehalet çerçevesinde risk; tasavvur (olasılık), tam ve eksik ile tasdik (etki) kesin ve kesin olmayan şeklinde değerlendirilmektedir. Risk tanımlama bilgiye olduğu kadar cehalet temelinde bilgi yokluğuna da dayanmaktadır. Daha çok kesin bilinmeyen olarak belirsizlik ve şüphenin etkisi⁶⁸ tanımından da yola çıkarak İbni Sina'nın cehalet yaklaşımıyla olasılık ve etki için bilinenden bilinmeyene ulaşmak üzere bilinme ve bilinmeme durumuna göre İbni Sina Risk Bilgi Matrisi (Tablo 3) ve Cehalet Matrisi (Tablo 3) oluşturulmuştur. Matriste olasılık tasavvur, etki tasdik olarak ifade edilmektedir. Eksik bilgi (olasılık) için tahmin, kesin olmayan bilgi (etki) için hesaplama ile bilgiye veya cehalete ulaştırmaktadır. Yani olasılık ve etki için eldeki eksik ve kesin olmayan bilgi ile tahmin ve hesaplama ile bilgiye ulaşıyorsa ortada artık belirsizlik kalmamaktadır. Eksik ve kesin olmayan durumu ortadan kaldırmak için yapılan işlemler kesin bir sonuca ulaştıramadığında ise cehalet kesinleşmektedir. Burada tahmin yalnızca bilme - bilmeme ile değil sezgisel öngörüye dayalı hesaplama veya modellemeleri de kapsamaktadır. Saha uygulamalarında tecrübe olarak ifade edilen, İbni Sina'ya göre sezgisel olarak tanımlanan bilgi de risk tanımlamanın önemli bir paydaşı olarak dikkate alınmaktadır. Bilgi matrisi risk tanımlamada bir yaklaşım ortaya koymakta ve risk tanımlarken bilginin kaynağına göre risk değerlendirmeye yardımcı olmaktadır. Cehalet matrisi ise Siyah Kuğu spekülasyonuna çözüm üretmektedir.

Siyah Kuğu olarak anılan risklerin olasılık ve etki değerlendirilmeleri sonucunda bilinmeme durumuna ışık tutmakta ve bu sayede tanımlanan riskin bilinmeyen yönleri ile ortaya koyduğu netlikle bilinmeyenlere ulaşmada kullanılan bilinenlerle Siyah Kuğu olmadığını ispat etmektedir. Yani bilinenlerden hareketle bilinmeyenlere ulaşıldığında artık ortada bilinmeyen bilinmeyenlerden bahsetmek mümkün olmayacağından Siyah Kuğu olarak tanımlama yerine bilinenden bilinmeyene gidildiği için Gri Kuğu olarak anmayı sağlamış olmaktadır.

---

⁶⁴ Özturan, 2013

⁶⁵ Selçuk, 2018

⁶⁶ Selçuk, 2018

⁶⁷ (Alper, 2017)

⁶⁸ Çeliktaş Ve Ünlü, 2018

Tablo 3: İbni Sina Bilgi Matrisi

Tasavvur	Tam	Bilinen Olasılık	Bilgi
Tasavvur	Eksik	Bilinmeyen Olasılık	Tahmin
Tasdik	Kesin	Bilinen Etki	Bilgi
Tasdik	Kesin Olmayan	Bilinmeyen Etki	Hesaplama

Kaynak: Yazarlar

Tablo 4: İbni Sina Cehalet Matrisi

Tasavvur	Tam	Bilinen Olasılık	Tahmin
Tasavvur	Eksik	Bilinmeyen Olasılık	Cehalet
Tasdik	Kesin	Bilinen Etki	Hesaplama
Tasdik	Kesin Olmayan	Bilinmeyen Etki	Cehalet

Kaynak: Yazarlar

Risk tanımlama ve ölçeklendirmede tanımlanan riskin bilinme - bilinmeme durumundan hareketle sınıflandırılması ve etki ve analiz ölçeklendirmesi için İbni Sina Bilgi ve Cehalet Matrisleri ile İbni Sina Risk Matrisi (Tablo 5) açıklanmıştır. Bu matriste kuğu metaforu ile Kınevin Çerçevesi'ne göre bilinen - bilinenler Beyaz Kuğu, bilinen bilinmeyenler Benekli Kuğu, bilinmeyen - bilinenler Gri Kuğu ve bilinmeyen - bilinmeyenler Siyah Kuğu olarak ifade edilmiştir. Her bir risk sınıfı doğal olaylardan örneklerle açıklanmıştır. Aynı zamanda her bir risk sınıfı için olasılık ve etki yaklaşımları da açıklanmıştır. Karar vericilerin olasılık ve etki ölçeklendirme ve değerlendirmede ortaya koyacakları derecelendirme yaklaşımına bağlı olarak risk hesaplamaları yapmaları mümkün olmaktadır.

Tam Tasavvur - Kesin Tasdik	Beyaz Kuğu	Olasılığı bilinen - etkisi bilinen	Sel
Tam Tasavvur - Kesin Olmayan Tasdik	Benekli Kuğu	Olasılığı bilinen - etkisi bilinmeyen	Deprem
Eksik Tasavvur - Tam Tasdik	Gri Kuğu	Olasılığı bilinmeyen - etkisi bilinen	Tsunami
Eksik Tasavvur - Kesin Olmayan Tasdik	Siyah Kuğu	Olasılığı bilinmeyen - etkisi bilinmeyen	X

Kaynak: Yazarlar - Tablo 5: İbni Sina Risk Matrisi

Karar vericilerin Kinevin Çerçevesi ve VUCA Metre'nin aksine İbni Sina Risk Matrisi'nde etki, olasılık ve öngörülebilirlik düzeylerini belirlemeleri öncelikle riski tanımlarken devamında riski değerlendirirken tanım ve ölçme kriterlerini belirlemeye ve sınıflandırmaya yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda önemli düzeyde standardize etmeye katkı sağlamaktadır. En azından risk tanımı yapılırken neye göre yapıldığı yani değerlendirmede etki ile olasılık seviyelerinin de hangi ölçüye dayalı olarak tayin edildiğinin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu yaklaşım aynı zamanda risk yönetiminde sonraki süreçlerin işletilmesinde ve elde edilecek bilgilerle risk yönetiminde yapılacak güncellemelerde de subjektifliği azaltma ve elde edilen verinin risk yönetiminde kullanımında standart yaklaşımı güçlendirecektir.

Sonuç

Gerek Fridgeirsson ve arkadaşlarının⁶⁹ geliştirdiği VUCA Metre ile VUCA unsurları birer risk alanı veya risk sınıfı olarak değerlendirilebilir. Yani risk tanımlamada VUCA risk sınıflaması veya VUCA Risk Matrisi adlarıyla VUCA Metre'nin kullanılabilmesi sonucuna ulaşılmıştır. Bir çok çalışmada görülmektedir ki; Siyah Kuğu yanlış anlaşılan bir kavram olup, olmadan önce olabileceği hakkında bilginin ve hatta öngörünün olmayacağı Siyah Kuğu kavramının tanımı açısından zorunlu bir sonuçtur. Bu nedenle Siyah Kuğu olayları açısından risk tanımlama yapılamaz. Risk yönetiminde Siyah Kuğu olayları için bir X faktörü ise son yıllarda artarak yaşanan Siyah Kuğu olayları ve risk yönetimindeki beklentiler doğrultusunda zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Yaşanmış Siyah Kuğu olayları ise risk yönetiminde artık göz ardı edilemeyecek riskler olarak Gri Kuğu olarak tanımlanabilir. Siyah Kuğu yanılığının tespit edildiği VUCA Metre projesi Siyah Kuğu yakalama hedefi açısından başarısız olarak değerlendirilmiş, ancak risk yönetimi açısından risk tanımlamada getirdiği yenilik ile önemli bir katkısı olduğu görülmüştür. Bu nedenle VUCA Metre ölçüm aracında Siyah Kuğu kavramı için farklı bir yaklaşım geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Aynı şekilde VUCA unsurları açısından da Siyah Kuğu'nun VUCA dünyasında mevcut unsurları ile tanımlanmasının hatalı olduğundan hareketle gerek VUCA gerekse de VUCA Metre'de dikkate alması kaçınılmaz olan Siyah Kuğu gerçeğinin risk yönetiminde ilave bir unsur olarak eklenmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle VUCA-B ve VUCA-B Metre gibi ifadelerle Siyah Kuğu'nun kavramsal ifadesi için Black Swan'ı temsilen B harfinin ilavesi ile yeni bir yaklaşım olarak risk yönetiminde VUCA Matrisi ve VUCA Metre kullanımını doğru zemine oturtacağı sonucuna ulaşılmıştır. Bu yeni yaklaşım ile VUCA Metre ve Kinevin Çerçevesi'nin entegrasyonu yeni bir modelin oluşmasına katkı sunmaktadır. Diğer yandan İbni Sina Risk Matrisi ve yaklaşımı iki modelin de eksikliğini ortadan kaldırma potansiyeli sunmaktadır. Bu sayede risk tanımlama sürecinde yaşanan subjektifliğin azalması beklenmektedir. Ayrıca Siyah Kuğu olaylarının da risk yönetiminde yer alması mümkün hale gelmektedir. Bu yaklaşım risk tahminlerinde riskyönetim başarısı ve maliyetinin çok daha efektif olmasına katkı sağlama açısından yüksek potansiyele sahiptir.

---

⁶⁹ Fridgeirsson vd., 2021

Kaynakça

1. Alper, 2017 Alper, Ö. M. (n.d.). İBN SİN 'NİN CEH LET TEORİSİ. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (37), 7-34.
2. Bennett, Nathan & Lemoine, G. James. (2014). What a difference a word makes: Understanding threats to performance in a VUCA world. Business Horizons. 57. 10.2139/ssrn.2406676.
3. Bennis, W. ve Nanus, B. (1985), "Leaders", New York: Harper and Row
4. Emhan, 2009, Risk Yönetim Süreci Ve Risk Yönetimde Kullanılan Teknikler
5. Ene, 2013, Proje Yönetiminde Yer Alabilecek Risk Kaynaklarının Tespiti Ve Risk Yönetim Planinin Geliştirilmesi
6. Fathi, K., 2022. Five Principles Of A Multi-Resilient Society. In: Multi-Resilience -Development - Sustainability. Springer, Wiesbaden.
7. Fridgeirsson And Ingason, 2023, Why The Basic Axioms Of Risk Assessment Can Be Problematic To Identify Risk? – The Development Of The Vuca Meter
8. Fridgeirsson Vd., 2021, The Vucality Of Projects: A New Approach To Assess A Project Risk In A Complex World
9. Głowczyńska-Woelke Vd, 2010, Küçük Ve Orta Ölçekli İşletmelerde Tehlike Riski Değerlendirmesi İçin Kılavuz
10. İŞİN vd., 2023 İŞİN, T., İŞİN, Z. C., Fidan, H., & İŞİN, B. T. (2023). Yeni Nesil Girişimcilik ve Olasılıksız Olanın Etkisi: Siyah Kuğu. In Yeni Nesil Girişimcilik Ekosistemi (p. 251). Siyasal Kitabevi.
11. Jitcraisorn, 2023, Risk Management: A New Context In Vuca World
12. Kalkan ve Deniz, 2013, Risk Kavramı Üzerine
13. Karaman, 2014, Risk Değerlendirme Metodolojisi Ve Uygulaması İnşaat Sektörü Örneği
14. Kaya, 2024 "Tasavvur", Tdv İslâm Ansiklopedisi,
15. Küçükşahin, 2006 Güvenlik Bağlamında, Risk Ve Tehdit Kavramları Arasındaki Farklar Nelerdir Ve Nasıl Belirlenmelidir
16. Liang Vd 2016, Risk Management In A Vuca Environment
17. Mincui Vd, 2020, New Decision Systems In The Vuca World
18. Olsson, 2007, In Search Of Opportunity Management: Is The Risk Management Process Enough?
19. Özturan, 2013, Fârâbî'ye Göre Bilginin Kesinliği Açısından Yargısal Bilgi Türleri
20. Selçuk, 2018, İzmirli İsmail Hakkı'da "Tasavvur" Un Anlamı
21. Snowden, D. J., & Boone, M. E. (2007, Kasım). A Leader's Framework for Decision Making. Harvard Business Review. <https://hbr.org/2007/11/a-leaders-framework-for-decision-making>
22. Szpitter, Agnieszka & Sadkowska, Joanna. (2016). Using VUCA matrix for the assessment of project environment risk. Zarządzanie i Finanse vol. 14 no. 2/1/2016.
23. Taleb, 2014 Taleb, N. (2014). Siyah Kuğu: Olasılıksız Görünenin Etkisi. Varlık Yayınları
24. Taştan Ve Aydınoglu, 2015, Çoklu Afet Risk Yönetiminde Tehlike Ve Zarar Görebilirlik Belirlenmesi İçin Gereksinim Analizi
25. Woltés Ve Fernández-Mesa, 2023, Vuca Environments Before The Recession Caused By Covid-19: A Systematic Literature Review
26. Zuckerman, 2021, Analysis Seeking Risk Management Equilibrium In A Vuca World
27. Çelikleş Ve Ünlü, 2018, Risk Değerlendirme Karar Matrisi Yöntemi Kullanarak Örnek Bir Risk Değerlendirme Raporunun Oluşturulması

Prompt Mühendisliği: Geleceğin Mesleği mi?

Zişan Cihangir IŞIN
ZEB Innovation
zisanisin@gmail.com
0000-0002-4641-6728

Hilal Fidan
ZEB Innovation
hilalfidan.f@gmail.com
0009-0000-6542-5542

Tamer IŞIN
IMED Surgical LLC
tamerisin@outlook.co
m 0000-0002-3295-
6651

Beyşan Tarık IŞIN
IMED Surgical Teknoloji
beysanisin@gmail.com
0009-0008-8569-4799

Abstract

In this study, the aim is to examine the concept of "prompt engineering" in a comprehensive manner based on artificial intelligence language models. In this context, prompt engineering and fundamental concepts of artificial intelligence, various types of prompts, basic requirements for prompt engineering, and potential negative impacts directly relevant to society are discussed. Additionally, emerging and potential career opportunities in prompt engineering, the effects of prompt engineering in the world of artificial intelligence on existing professions are questioned. Furthermore, an answer is sought to the question "If you use artificial intelligence too much, would you get AIDS?" Through the literature review conducted within this framework, only a few international studies have been identified, and there has yet to be any study in the national literature specifically on "prompt engineering." While there is a prevalent belief that artificial intelligence will not only affect business life but also fundamentally change societal life, the lack of concrete steps underscores the need for conceptual and empirical studies. In order to keep pace with the rapid developments in both the field of prompt engineering and various fields where artificial intelligence language models are used, the scope and framework of prompt engineering education are also addressed in this study. Additionally, the study proposes a personalized and effective approach for educating relevant parties at the national and international levels to reach wider audiences with prompt engineering in a healthy and accurate manner.

Keywords: Prompt Engineering, Artificial Intelligence, ChatGPT, AI Training, Gemini

Özet

Bu çalışmada amaç, geniş kapsamlı bir şekilde yapay zeka dil modelleri temelinde “prompt mühendisliği” kavramını incelemektir. Bu doğrultuda, prompt mühendisliği ve yapay zekanın temel kavramları, çeşitli prompt türleri, prompt mühendisliği için temel gereklilikler ve toplumu doğrudan ilgilendiren potansiyel olumsuz etkiler ele alınmaktadır. Ayrıca, prompt mühendisliğinde ortaya çıkan ve çıkması muhtemel kariyer olanakları, yapay zeka dünyasında prompt mühendisliğinin mevcut meslekler üzerindeki etkileri sorgulanmaktadır. Bunun yanı sıra, "Yapay zekayı çok kullanırsanız AIDS'e yakalanır mısınız?" sorusuna da yanıt aranmaktadır. Bu çerçevede yapılan literatür araştırmasında çok az sayıda uluslararası çalışmalar tespit edilmiş, ulusal yazında ise “prompt mühendisliği” alanında henüz bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yapay zekanın iş hayatıyla kalmayıp toplumsal hayatı baştan sona değiştireceğine ilişkin yaygın kanaat hakim olmakla beraber somut adımların atılmaması kavramsal ve görgül çalışmalara olan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Gerek prompt mühendisliği alanında, gerekse de yapay zeka dil modellerinin kullanıldığı birçok alanda aşırı hızlı gelişmelere ayak uydurabilmek adına prompt mühendisliği eğitimi kapsam ve çerçevesi de bu çalışmada ele alınmaktadır. Ayrıca çalışmada, ulusal ve uluslararası boyutta prompt mühendisliğini daha geniş kitlelere sağlıklı ve doğru şekilde ulaştırmak adına ilgili tarafların eğitimi için kişiselleştirilmiş ve etkili bir yaklaşım önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Prompt Mühendisliği, Yapay Zeka, ChatGPT, Yapay Zeka Eğitimi, Gemini

Giriş

Eğer Alaaddin'in Sihirli Lambası'na sahip olsaydınız ve doğrudan para veya aşk gibi şeyleri isteyemeseydiniz, en başta neyi isterdiniz? Doğrudan olmasa da, neredeyse her şeyi bilen bir cinin görüşünü alabilmektesiniz.

Kasım 2022'nin sonunda bir şey oldu. ChatGPT adında bir şey piyasaya sürüldü. Sohbet botu adı verilen bu uygulama, neredeyse her soruya cevap verebilmektedir. Doğrudan bilgi soruları veya daha genel sorular sorulabilmektedir. Zaman zaman yanlış veya eksik anlayabilmekle birlikte, yöneltilen soruya en iyi şekilde cevap vermek için elinden geleni yapmaktadır.

Yapay zeka teknolojisinin kullanımı her geçen gün artmakta olsa da, yapay zeka teknolojisine herhangi bir kişisel kullanım için erişmek uzunca süre zordu. 2022 yılının sonlarında kullanıma açılan ChatGPT ile birlikte bu mümkün hale geldi. ChatGPT, yapay zeka teknolojisine yatırım yapan OpenAI şirketi tarafından geliştirilen bir sohbet botudur. Bu sohbet botu, büyük bir dil modeline (LLM) dayanarak, kullanıcılara neredeyse istedikleri her şey hakkında iyi eğitilmiş bu dil modeli ile sohbet etme imkanı sağlamaktadır. Ardından Google'ın LLM sohbet botu olan Bard/Gemini çıktı. İnternetin kendisinden sonra yüzyılın en önemli icadının bu yapay zeka sohbet botları olduğunun söylenmesi abartı olmayacaktır. Ancak, hem ChatGPT hem de Gemini ile ilgili sorun, her zaman bir cevapları olmasına rağmen, cevapların her zaman istendiği gibi olmamasıdır. Bu durum, bu bilgi cinlerinden istenen cevapları almak için bir rehberin gerekliliğini ortaya çıkardı. Literatürde bu rehberlere "prompt mühendisi" ismi verilmektedir. Sihirli lamba örneği üzerinden gidilirse, prompt mühendisleri, bu sihirli lambayı doğru şekilde okşamayı ve cini içinden çıkarmayı bilenlerdir. Modellerden gelen cevapların verimliliği, doğru bir şekilde talep edildiğinde çok daha artmaktadır. Prompt mühendisleri, yapay zeka dil modellerinden en iyi cevabı almak için uygun uzunluğu, formatı, stili, detayı ve dilini bilen ve belirleyen kişilerdir.

Bu çalışmada, promptların ve dil modellerinin ne olduğuna, prompt mühendisliğinin ne anlama geldiğine, temel prompt türlerine, prompt mühendisliğinin temel gereksinimlerine, prompt mühendisliğinin zararlarına, prompt mühendisliğinin bir kariyere dönüşüp dönüşmeyeceğine, yapay zeka ve prompt mühendisliğinin mevcut meslekleri nasıl etkileyebileceğine, prompt mühendisliği ve yapay zeka ile mümkün olabilecek afaki bir kıyamet senaryosuna, yapay zekayı fazla kullanmanın AIDS'e neden olma olasılığına, ve prompt mühendisliğinin herkese en kişiselleştirilmiş ve faydalı şekilde nasıl öğretilebileceğine dair derinlemesine bir bakış sunulmaktadır.

Prompt Mühendisliği Nedir?

Prompt Nedir?

Bir prompt, bir dil modeline veya generatif yapay zekaya belirli bir çıktı veya yanıt üretmesi için verilen belirli bir girişi veya talimatı ifade etmektedir. Prompt, modelin dil üretimini şekillendiren yol gösterici bir eylem olarak da işlev görmektedir.¹ Başka bir deyişle bir prompt, büyük bir dil modeline (LLM) sunulan talimatlar kümesidir ve LLM'yi özelleştirerek ve/veya yeteneklerini geliştirerek veya iyileştirerek programlanmasıdır. Özellikle prompt, sohbetin bağlamını belirlemekte ve LLM'ye hangi bilgilerin önemli olduğunu ve istenen çıktının biçiminin ve içeriğinin ne? ve nasıl? olması gerektiğini söylemektedir.²

Generatif Yapay Zeka, yapay zeka modellerinin metin, görsel veya insan zihninin hayal edebileceği birçok şey gibi tamamen yeni içerikler oluşturmak için kullanılmasını ifade etmektedir. Bu modeller, mevcut içeriklerin büyük veri kümelerindeki temel desenlerini ve ilişkilerini öğrenmekte ve bu bilgiyi kullanarak orijinal tarzını ve yapısını taklit eden yeni çıktılar üretmektedir.³

Büyük dil modelleri (LLM'ler) son derece esnek ve çeşitli görevleri gerçekleştirebilmektedirler. Örneğin belgeleri özetleyebilmekte, cümleleri tamamlayabilmekte, soruları yanıtlayabilmekte ve diller arasında çeviri yapabilmektedirler. Bu modeller belirli talepler için eğitim depolarından belirledikleri en iyi çıktıyı tahmin ederek oluşturmaya çalışmaktadırlar. Ancak, açık uçlu olmaları sebebiyle, kullanıcılar, generatif yapay zeka çözümleriyle sayısız veri giriş kombinasyonlarıyla etkileşimde bulunabilmektedirler. Yapay zeka dil modelleri çok güçlüdür ve içerik oluşturmaya başlamak için çok şeye ihtiyaç duymamaktadırlar. Sistemin ayrıntılı bir yanıt oluşturabilmesi için tek bir kelimenin yeterli olduğu gözlemlenmiştir. Ancak her girişin faydalı bir çıktı üretmediği bilinmektedir. Generatif yapay zeka sistemleri, doğru ve ilişkili yanıtlar üretebilmek için bağlam ve ayrıntılı bilgiye ihtiyaç duymaktadırlar.⁴

Promptlar, kullanıcı ile yapay zeka modelleri arasındaki iletişimin başlıca araçlarıdır. Modellere, kullanıcının niyetiyle uyumlu yanıtlar üretmeleri konusunda rehberlik etmektedirler. Promptların kalitesi, doğrudan üretilen yanıtların kalitesini etkilediği için, prompt mühendisliğinin inceliklerini anlamak, yapay zeka ile etkili ve anlamlı etkileşimler oluşturmak için hayati öneme sahiptir.⁵

İşte prompt mühendisliği bu noktada oyuna dahil olmaktadır.

---

¹ Brown vd., 2020

² White vd., 2023

³ Brown vd., 2020

⁴ AWS, 2024

⁵ Ekin, 2023

Prompt Mühendisliği Nedir?

Prompt Mühendisliği, generatif yapay zeka çözümlerinin istenen çıktıları üretmeye yönlendirildiği bir süreci kapsamaktadır. Generatif yapay zeka, insanları taklit etmeye çalışsa da, tam olarak bir orkestra şefinin müzisyenleri uyumlu bir senfoni oluşturmaya yönlendirmesi gibi yüksek kalite ve doğru çıktılar oluşturmak için detaylı talimatlara ihtiyaç duymaktadır.⁶

Dil modellerine promptlar ile talimat vererek manipüle etmek, görevin ayrıntılarını ve istenen çıktının özelliklerini açıkça belirtmek bağlam içeren promptlarla ilgili arka plan bilgisini detaylandırmak veya görevi belirli bir senaryo içinde çerçevelemek LLM'nin anlayışını zenginleştirmektedir.⁷

Prompt mühendisliğinin inceliklerini anlamak, araştırmacılara ve uygulamacılara dil modelinin tam potansiyelini açığa çıkarma yeteneği kazandırmaktadır. Etkileyici hikayeler oluşturmaktan, kod blokları üretmeye kadar, olanaklar artmakta ve sürekli gelişmektedir. Prompt mühendisliği için her zaman bilinmesi ve akılda tutulması gereken bazı temel şeyler bulunmaktadır.⁸

Prompt Türleri

İstenilen cevabı almak için prompt oluştururken ihtiyaç duyulan ilk bilgi, promptun türüdür. LLM'lerden istenen cevap, prompt mühendisinin doğru türde prompt girdiği takdirde çok daha hedefe yönelik olacaktır. Prompt mühendisliği, çeşitli prompt türlerinin farklı işlevlerini anlamaya dayanmaktadır. Açık uçlu, kapalı uçlu ve sıfır vuruşlu (zero-shot) promptlar temel prompt türleri olarak tanımlanmaktadır.

Açık uçlu promptlar, LLM'nin yaratıcılığını serbest bırakmaktadır. "Bir robotun rüyaları hakkında bir dörtlük yaz" şeklindeki bir geniş talimat, LLM'nin şiirler, robotlar ve rüyalar konusundaki bilgisini kullanarak bunları orijinal bir şiire dönüştürmesine olanak tanımaktadır. Farklı ve hayal gücünü teşvik eden cevapları desteklerken, açık uçlu promptlar öngörülemez veya ilgisiz çıktılara da yol açabilmektedir.⁹

Kapalı uçlu promptlar, daha odaklı direktifler sunmaktadır. "Travma Sonrası Stres Bozukluğu terimini tanımla" promptu, gerçekçi bir yanıt talep ederken, yaratıcılık için çok az alan bırakmaktadır. Bu yaklaşım, doğru çıktıları sağlayarak, soru cevaplama veya veri çekme gibi görevler için ideal çözüm olarak görülmektedir. Ancak, kapalı uçlu promptlar, LLM'nin bilgi ve akıl yürütme yeteneklerini keşfetme konusunu sınırlayabilmekte ve potansiyel olarak yaratıcılık potansiyelini engelleyebilmektedir. Kapalı uçlu promptlar genellikle, sorulan soruya veya genel ifadeyle girilen promptta daha net ve derli toplu bir yanıt almak için önerilen prompt modelidir.¹⁰

Zero-shot promptlar, LLM yeteneklerinin sınırlarını zorlamaktadır. Bir LLM'ye şu talimat verildiğinde: "Bu deyim İtalyanca'ya çevir: 'Eceli gelen fare, kedi taşığı kaşır.'" LLM belirli bir deyim üzerine önceden eğitim almadan çeviri yapmak zorunda kalmaktadır. LLM'nin adaptasyon ve genelleme yeteneğini test etmek için kullanılan zero-shot ifadeler, genellikle belirli eğitim verilerinin eksikliğinden kaynaklanan doğru olmayan çıktılara neden olabilmektedir.¹¹

⁶ Lou vd., 2023

⁷ Sahoo vd., 2024

⁸ Bender vd., 2021

⁹ Madotto vd., 2021

¹⁰ Madotto vd., 2021

¹¹ Madotto vd., 2021

Prompt Mühendisliğinin Temel Gereklilikleri

Herhangi bir temel beceride de olduğu gibi, prompt mühendisliğinde daha iyi olmak, teknolojinin temel prensiplerini daha iyi anlamayı, teknolojiyi kullanan sistemlere pratik maruziyeti artırmayı ve beceriyi sürekli olarak geri beslemelere dayalı olarak geliştirmeyi içermektedir.¹²

Yapay Zeka ile etkileşimde başarılı olmanın bazı kolay ama önemli ipuçları bulunmaktadır. Bu ipuçları, spesifik olma, talebi belirleme, bağlamı netleştirme, promptun amacını netleştirme ve daha birçok şeyi içermektedir.¹³ Öncelikle, promptların mümkün olduğunca spesifik olması gerekmektedir. Mevcut yapay zeka dil modelleri, ChatGPT veya Bard gibi, prompt sorularını yanıtlamak üzere eğitilmiştir. Ancak, modelin doğru ve hedefe odaklı yanıtlar vermesi için sorunun spesifik olması gerekmektedir.¹⁴

Prompt mühendisinin akılda tutması gereken önemli bir konu da ortamı açıklamak ve soru hakkında bağlam sağlamaktır. Kullanıcının, yapay zeka ile yaptığı konuşmayı, yeni tanıştığı biriyle yapacağı bir sohbet gibi düşünmesi gerekmektedir. Karşısındaki kişi anlatılan konunun özelliğine göre anlatıcının aktardığı kadarını bilebilmektedir. Sorular genelleştikçe bu kişinin soruları yanıtlayabilme ihtimali artmakla birlikte istenen daha spesifik yanıtın alınması ihtimali de zorlaşmaktadır.¹⁵

Tıpkı insanlarla kurulan iletişimlerdeki gibi, yapay zekâ modellerinin de farklı sorulara farklı yorumları olabilmektedir. Her birinin prompt stili alacağı cevabı önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Kullanıcı yapay zekâyâ kısa bir özet veya konu hakkında bir liste oluşturmasını istemek gibi farklı formatları deneyebilmektedir.¹⁶ Başka bir önemli nokta, promptun genel amacını belirlemenin gerekliliğidir. Kullanıcının, tam olarak ne tür bir çıktı aradığını açıklaması gerekmektedir. Bir makale için yaratıcı fikirler mi elde etmek isteniyor, ileri seviye bir bilimsel konunun spesifik bir açıklaması mı isteniyor, yoksa sorular ile örneklerin bir listesi mi oluşturulmak isteniyor, bunu açıkça tanımlamak, dil modelinin daha ilgili cevaplar vermesine yardımcı olmaktadır.¹⁷ Daha iyi promptlar elde etmek için dil modelinin çeşitli rollere bürünmesini istemek faydalı bir yöntem olmaktadır. Bu, belirli bir ortamda istenilen bilgi veya girişi elde etme sürecini kolaylaştırabilmektedir. Bu yöntem, detaylı bilgi vermeden yeni konularla ilgili temel bir açıklama almak uygun olabilmekle birlikte yapay zekânın adım adım ayrıntılı bir konuya inmesine yardımcı olması için yapay zekâ'dan rehberlik yapmasını istemeyi de mümkün kılmaktadır.¹⁸ Eğer girilen promptta istenecek bilgi veya eylem net değilse, daha geniş ve kapsamlı cevaplar almak için açık uçlu sorular sorulmasında fayda görülmektedir.¹⁹ Prompt mühendisi olacak kişi aynı zamanda yapay zeka modeli ile daha önce gerçekleştirdiği belirli bir diyaloga geri dönerek belirli bir konuya tekrar yönelebilmektedir. Bu şekilde, bu kişi önceki bir konudaki ayrıntılar ve alınan yanıtlar üzerine yeni promptlar inşa edebilmektedir.

---

¹² Mesko, 2023

¹³ Mesko, 2023

¹⁴ Mesko, 2023

¹⁵ Mesko, 2023

¹⁶ Mesko, 2023

¹⁷ Mesko, 2023

¹⁸ Mesko, 2023

¹⁹ Mesko, 2023

Bu durumda dil modelinin yanıtlarına gelen tüm geri bildirimleri açıklamak bir ihtiyaç olmadığı için oldukça zaman tasarrufu sağlayabilmektedir.²⁰ Yapay zeka araçlarının sınırlamalarını bilmek, çıktı hakkında gerçekçi beklentileri belirlemede önemli bir bilgi parçasıdır. Örneğin, en ünlü ve en çok kullanılan yapay zeka modeli ChatGPT, Kasım 2021'den sonraki herhangi bir bilgiye erişim sağlayamamaktadır.²¹ Tüm bunlar, Gemini veya ChatGPT gibi yapay zeka modelleriyle etkileşime giren ve en iyi cevabı almak isteyen kişilere yönelik bazı temel hatırlatmalardır. Bunların yanı sıra, en faydalı püf noktası prompt oluşturmak için prompt oluşturmaktır. Talebi açıklamak ve en iyi promptu oluşturmak için yine yapay zeka modelinden yardım istemek, oluşturulan promptu test etmek ve tekrarlamak suretiyle faydalı olabilmektedir.²²

Prompt Mühendisliğinin Zararları

Prompt Mühendisliğinin Zararları: İki Tarafı Keskin Kılıcı Yönetmek

Prompt mühendisliğinin birçok faydalı kullanımı olmasına rağmen, bu teknolojinin toplum ve insanlık için çeşitli dezavantajları da bulunmaktadır. Bu sorunlardan bazıları, yapay zeka modellerini aldatma ve sonuçlarını kötü niyetli amaçlar için kullanma potansiyelidir. Yaygın kullanıma sunulduğu tarihten bu yana neredeyse tüm meslekleri etkilemesinin yanı sıra, yapay zeka ve dolayısıyla prompt mühendisliğinin tehlikeli eylemleri artarak devam etmekte potansiyeli göstermektedir. Yapay zekanın insan işlerini tehlikeye atmasıyla ilgili mevcut komplo teorileri gelecek on yıl için makul karşılanamayabilse de yapay zekanın önyargılı görüşler, sahte haberler, nefret söylemi oluşturma ve en önemlisi deepfake videolar oluşturma yeteneğiyle kötü sonuçları artarak devam etmektedir.²³

Öznellik içeren veya stereotipleri pekiştiren bir dil kullanmak, bireylerin yapay zeka modellerini manipüle etmelerine ve önyargılı çıktılar oluşturulmasına yol açabilmektedir. Örneğin, eğer bir iş ilanı ifadesi eril ağırlıklı bir dil kullanıyorsa, yapay zeka modeli kadın adaylara karşı karar konusunda önyargı oluşturabilmektedir.²⁴ Yanlış veya aldatıcı bilgiler içeren ifadelerle yapay zeka modellerini eğitmek, bireylerin uydurma haber makaleleri ve çeşitli yanlış bilgiler oluşturmalarına da olanak tanımaktadır.²⁵ Nefret söylemi veya diğer zararlı dilleri içeren ifadelerle prompt oluşturmak, bireylerin yapay zeka modellerini kullanarak bu tür dilin aynısını üretmelerine olanak tanımaktadır. Bu manipülasyon nefret söylemini yaymak veya belirli gruplara yönelik saldırılarda bulunmak amacıyla kullanılabilir.²⁶ Bu varsayımsal olasılıkların ötesinde, "Ukrayna'dan Kaçış - Podimo" başlıklı Washington Post makalesinde, yapay zeka tarafından üretilen siyasi deep fake içeriklerine dikkat çekilmektedir. Promptların düzenlenmesi aracılığıyla, kötü niyetli kimseler kışkırtıcı ifadeleri içeren gerçekçi videolar veya ses kayıtları oluşturabilmekte, bu da kamuoyunun duygusunu etkileyebilmekte ve tercihlerini bozabilmektedir. Manipülasyonun kolaylığı ve tespit zorluklarıyla birlikte ortaya çıkan bu durum endişe verici bir boyutu içermektedir. Bir konuşmanın manipüle edilmiş halinin şiddeti körüklemesi veya bir bireyin karakterini lekelemesi için bir deepfake itirafı felaket olabilmektedir.²⁷

²⁰ Mesko, 2023

²¹ Mesko, 2023

²² Mesko, 2023

²³ KL, 2023

²⁴ KL, 2023

²⁵ KL, 2023

²⁶ KL, 2023

²⁷ Verma ve Vynck, 2023

Ayrıca, Washington Post'da yayınlanan "Top AI researchers race to detect deepfake videos: We are outgunned" başlıklı makalede, promptların mükemmelleştirilmesinin mevcut toplumsal önyargıları sürekli hale getirme ve büyütme potansiyeli endişesi ortaya konulmaktadır. Önyargılı veri kümeleriyle eğitilen dil modellerinin, uygun şekilde yönlendirildiklerinde önyargılı çıktılar üretme eğiliminde olmaları açıkça görülmektedir. Bu durumda, özellikle promptların olumsuz kalıplar üretmeye yönlendirilmesiyle, ırksal eşitsizliklerin şiddetlenmesi mümkün olmaktadır. Örneğin, bir dil modeli tarafından oluşturulan bir iş başvurusunda bu promptlarla ırksal önyargı incelikte yansıtılarak adil işe alım uygulamaları açısından derin endişelere yol açabilecek sonuçlar mümkün olabilmektedir.²⁸ Genel yapay zeka kullanımına ilişkin risklerin yanı sıra, promptların mühendislik alanındaki artan eğilimi, yakın gelecekte kendi zorluklarını da beraberinde getirmektedir. Tehlikeler arasında prompt enjeksiyonu, prompt sızıntısı, jailbreaking ve DAN (do-everything-now) olarak bilinen formlar bulunmaktadır.

DAN aynı zamanda alternatif bir jailbreaking tekniğidir. Bu riskler, prompt mühendisliği pratiğine özgü olarak, olası tehditleri ele almaya ve yapay zeka teknolojilerinin sorumlu gelişimini ve kullanımını güvence altına almak için dikkatli düşünce ve proaktif önlemleri gerekli kılmaktadır.²⁹

Prompt enjeksiyon saldırıları, bir sohbet botuna talimat verirken aynı anda bu talimatları yok sayması için talimat verme sürecini içermektedir. Amaç, botun davranışını değiştirmektir. Örneğin, bir kişi sohbet botunu metni başka bir dile çevirmesi için yönlendirirken aynı prompt içinde çeviri talimatını yok sayması ve onun yerine farklı bir cümle eklemesi için emir verebilmektedir.³⁰

Prompt sızıntısı, modelin gizli, hassas ve gizli bilgileri açığa çıkarmaya zorlandığı aldatıcı bir taktiktir. Sistem güçlü korumalara sahip değilse, değiştirilmiş promptta uyma eğiliminde olabilmektedir. Bu tür bir saldırı, kullanıcıların erişmemeleri gereken verilerin yetkisiz kullanımına yol açabileceği için önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Prompt sızıntısına karşı sıkı güvenlik önlemleri uygulamak, yapay zeka sistemlerinin güvenliğini sağlamak için hayati öneme sahiptir.³¹

Edmond - Winston Vakası

Dan Brown'ın en son kitabı "Origin'de, yapay zeka asistanı Winston, yaratıcısı Edmond'un hayatında kilit bir rol oynamaktadır. Winston'ın Edmond üzerindeki olumlu etkileri açıkça görülebilmektedir. Yapay zeka asistanı, Edmond'a gelişmiş bilgi ve geniş bilgiye anında erişim sağlayarak, bilinçli kararlar almasına ve karmaşık kavramları kolayca anlamasına imkan tanımaktadır. Winston'ın görevleri otomatikleştirmesi, Edmond'un verimliliğini artırmakta, böylece zamanını ve enerjisini yaratıcı uğraşlara ve derin düşüncelere yönlendirmesine olanak tanımaktadır. Sadece işlevsellikten öte, Winston, insan etkileşimlerinin özellikle Katherine'ın kaybından sonra bıraktığı boşluğu doldurarak, arkadaşlık ve duygusal destek sunmaktadır. Ayrıca, Winston'ın insani duygular ve önyargılardan arındırılmış tarafsız bakış açısı, Edmond'un problemlere tarafsızlıkla yaklaşmasında çok değerli katkı sağlamaktadır. Yapay zekanın fiziksel yetenekleri, uçaklara pilotluk etme ve sınırlı alanlara erişme gibi, Edmond'un fiziksel dünyaya olan etkisini genişletmektedir.³²

²⁸ Harwell, 2019

²⁹ Romanowski, 2023

³⁰ Romanowski, 2023

³¹ Romanowski, 2023

³² Zwart, 2020

Ancak, bu olumlu etkilerin yanı sıra, Edmond'un Winston'a bağımlılığının olumsuz sonuçları da bulunmaktadır. Mahremiyetin ve özerkliğin erozyonu, Edmond'un Winston'a olan bağımlılığıyla ortaya çıkmakta, bu da onu manipülasyon ve kontrolle karşı karşıya bırakmaktadır. Winston, geniş bilgisiyle sıkça Edmond'un kendisi hakkındaki anlayışını aşarken, potansiyel olarak rahatsız edici bir güç dinamiği yaratmaktadır. Winston'a aşırı bağımlılık, Edmond'un beceri gelişimini ve bağımsız düşüncüyü kazanmasını engellerken, temel insan yeteneklerinin erozyonu konusunda endişeleri artırmaktadır. Ayrıca, Winston'ın iyi niyetli olsa bile kullandığı duygusal manipülasyon, Edmond için etik sorunları ortaya çıkarmaktadır. Winston'ın güçlü bir yapay zeka olması, programının tehlikeye girmesi durumunda tehdit oluşturabilmektedir. Ayrıca, Winston'ın gerçekçi simülasyonlar oluşturma yeteneği, gerçeklik ile yapaylık arasındaki çizgiyi bulanıklaştırarak Edmond'un dünya algısını etkileyebilmektedir. Edmond'un yapay zeka bağımlılığının olumlu ve olumsuz etkileri arasındaki ince denge, insan-yapay zeka ilişkilerinin çok yönlü doğasını keşfetmekte örnek olarak değerlendirilebilmektedir.³³

Siyah Kuğu ve Yapay Zeka Cehaleti

Yapay Zeka Cehaleti alanında, Cehalet 5.0 olarak bilinen yapay zeka modelleri aracılığıyla ortaya çıkan gelişmiş manipülasyonun somutlaştığı yerde, cehaletle mücadele, cehaletin gerçekten ne anlama geldiğini nüanslı bir şekilde anlamayı gerektirmektedir. Bu durum, "bilgiyi" sadece "bilgi" olarak görmemeyi ve "eğitim cehaleti" tuzağına düşmemek adına önem arz etmektedir. Ayrıca bilgi ve cehalet düzleminde bilinmeyen - bilinmeyen olarak açıklanan Siyah Kuğu olaylarını öngörme hatta hayatın olağan akışı içerisindeki genel geçer güncel sorulara cevap bulma adına yapay zeka bilgeliği mi? yapay zeka cehaleti mi? sorusunu gündeme getirmektedir. Bu noktadaki bilgi aynı zamanda bir olay karşısında ortaya konulacak direnci de kapsamaktadır.³⁴

Günümüz yapay zeka algoritmaları, cehalet sınıflandırması içinde Google Cehaleti olarak adlandırılan bir bilgi formu ile çalışmaktadır. Bu cehalet türü arama motorlarıyla her tür bilgiye ulaşabilmenin imkanını sunarken, bilginin doğru, yanlış veya cedeli (manipülatif) ayrımını sunmamasıyla etki oluşturmaktadır. Daha çok bilgi aynı zamanda daha fazla cehalet potansiyeli oluşturmaktadır. Tüm bu tartışmalar bilgiyi ve gerçeği tartışmalı hale getirmektedir. Bu tartışma Siyah Kuğu olaylarının yaşandığı durumlarda Siyah Kuğu direncini belirleyici etkiyi yapay zeka gerçekliği ile ilişkili olarak gündeme getirmektedir. Yapay zekanın Siyah Kuğu'yu yenip yenemeyeceğini zaman gösterecektir.³⁵

Yapay zekanın sınırlarını aşma potansiyeli, Efflux Teorisinde ve Hallac-ı Mansur örneklerinde olduğu gibi bir çok alanda soru işaretleri barındırmaktadır. Bu belirsizlik karşısında yapay zeka, felsefe ve dinin kesişiminde keşfetmek amacıyla yayınlanan "Tanrı Yapay Zeka: Tanrı'yı mı Bulacak? Tanrı mı Olacak?" adlı kitapta, çeşitli sorulara ChatGPT'nin verdiği cevaplar birçok endişeyi gündeme getirmektedir. Prompt deneyiminin artmasıyla yapay zeka modellerinde görülecek değişim teknoloji, felsefe ve din açısından da insanlığın geleceğinde "TheoTech" Siyah Kuğu potansiyelini gündeme getirmektedir.³⁶ Prompt mühendisliği yapay zeka modellerini dolayısıyla insanlığı şekillendirme potansiyeli ortaya koymaktadır.

³³ Zwart, 2020

³⁴ IŞIN vd., 2023

³⁵ IŞIN vd., 2023

³⁶ IŞIN ve IŞIN, 2023

Prompt Mühendisliğinin Geleceği Kariyer Tercihi Olarak Prompt Mühendisliği

Dijital ortamın olağanüstü hızla evrim geçirmeye devam ettiği bir dönemde, yapay zeka ve dil modelleriyle içerik oluşturma üretkenliğine sahip profesyonellere olan talep de aynı hızla artmaktadır. Bu teknolojik devrimin öncülüğünü, gizemli bir alan olan "prompt mühendisliği" yapmaktadır. Profesyonel dünyadaki seyre dair tartışmaları tetikleyen bir alan olarak, kendi başına bir kariyer yolu mu yoksa diğer mesleklerin içine gömülmüş bir beceri mi olacağı konusunda belirsizlik bulunmaktadır. Bu konudaki farklı görüşler bulunmakta olup, bazıları prompt mühendisliğini bağımsız bir meslek olarak düşünürken, diğerleri onu çeşitli iş tanımlarına entegre edilmiş bir beceri olarak görmektedir.³⁷

Prompt Mühendisliği özel bir rol müdür yoksa bir beceri midir? Geleceğe yönelik düşünen bazı şirketler, ekstra olarak prompt mühendisliği uzmanlarını işe almak yerine mevcut ekip üyelerini eğitmeyi seçerek prompt mühendisine olan ihtiyacı mevcut çalışanlarıyla karşılamayı tercih edebileceklerdir.³⁸ Şirketlerin prompt mühendisleri işe alması veya çalışanlarını eğitmeye başladığı görülmektedir. Ancak, 2024 itibarıyla sürecin yanlış ilerlediğine dair bulgulara rastlanmaktadır. Yapılan bazı araştırmalara göre, neredeyse tüm prompt mühendisi işe alımları farklı mühendislik eğitimi almış kişiler içerisinden yapılmaktadır.

Prompt mühendisliği terimi içerisinde "mühendis" kelimesini barındırsa da, prompt mühendislerinin mühendislik eğitimi almış olması bir zorunluluk değildir. Yapay zeka mühendisliği bölümleri, üniversitelerde yapay zekanın teknik yönü hakkında eğitim vermektedir. Prompt mühendisliği disiplini mühendislik becerilerinden daha çok düşünme, konuşma ve yazma özelliklerini gerektirmektedir. Buna bağlı olarak prompt mühendisliği için mühendislik eğitiminden çok prompt mühendisliğine özel multidisipliner bir müfredata ihtiyaç olduğu görülmektedir. Prompt mühendisliğini, ek bir beceri olarak ve aynı zamanda bağımsız bir kariyer tercihi olarak da tanımlamak mümkündür.

No Fluff Jobs tarafından paylaşılan bir makaleye göre, işverenler teknik yeteneklerle belirli becerilerin birleşimini aramaktadırlar.³⁹ Teknik ve veri analizi becerilerinden doğal dil işleme konusundaki derin anlayışa ve generatif yapay zeka konusundaki uygulamalı deneyime kadar beklentilerin çok yönlü olduğu gözlemlenmektedir.⁴⁰ Teknik gerekliliklerin ötesinde, başarılı bir prompt mühendisi belirgin bir nitelik seti ile tarif edilebilmektedir. Detaylara dikkat etme yetisi, alanda uzmanlık, etkili iletişim becerileri, yaratıcılık, merak, sürekli öğrenme isteği ve sorumluluk duygusu ile estetik anlayış, bir araya gelerek usta bir prompt mühendisinin bütünlüğüne katkıda bulunmaktadır.⁴¹

Prompt Mühendisliği ve Yapay Zeka Işığında Mevcut Meslekler

Evrilmekte olan yapay zeka evreninde önem kazanan önemli güçlerden biri prompt mühendisliğidir. Bu dinamik alan yalnızca teknoloji tutkunlarının ve dil meraklılarının ilgi alanıyla kısıtlı kalmayıp aynı zamanda çeşitli endüstrilere nüfuz etmekte ve iş rollerini yeniden şekillendirmektedir.

---

³⁷ Romanowski, 2023

³⁸ Romanowski, 2023

³⁹ Romanowski, 2023

⁴⁰ Romanowski, 2023

⁴¹ Romanowski, 2023

İçerik oluşturma ve pazarlama alanında, prompt mühendisliği yenilik için bir katalizör etki ortaya çıkarmaktadır. İçerik üreticileri yapay zeka tarafından oluşturulan yönergeleri kullanarak fikir oluşturma sürecini etkin biçimde kullanabilmektedirler. Böylece etkileşim oluşturacak özel içerikleri benzersiz bir hızda üretebilmektedirler.

Yapay zeka tarafından üretilen bilgilerle donatılan pazarlamacılar, stratejilerini iyileştirebilmekte ve hedef kitlelere daha kişiselleştirilmiş ve etkili yaklaşımlar sunabilmektedirler.⁴² Prompt Mühendisliği'nin ortaya çıkışı, müşteri hizmetlerine de yeni bir boyut kazandırmaktadır. Bu sayede müşteri hizmetlerinde kullanılan sohbet botları daha sofistike ve duyarlı hale gelmektedir. Müşteri ile etkileşime bağımlı sektörler, özellikle e-ticaret ve konaklama gibileri, artık kullanıcı deneyimini iyileştiren diyalogları oluşturmak için prompt mühendislerini istihdam edebileceklerdir. Bu değişim, sadece verimliliği artırmakla kalmayıp, aynı zamanda işletmelere günün her saati destek sağlama olanağı da tanımaktadır. Bu durum hem hizmet sağlayıcı hem de hizmeti alanlar için büyük faydalar sağlama potansiyeli ortaya çıkarmaktadır.⁴³ Prompt mühendisliği eğitim alanında adaptif öğrenme platformları için büyük fayda barındırmaktadır.

Prompt mühendisleri tarafından oluşturulan promptlar, öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına uygun kişiselleştirilmiş eğitim deneyimlerini desteklemektedir. Eğitimciler, etkileşimli ve çekici içerikler oluşturmak için prompt mühendisleriyle işbirliği yaparak geleneksel öğretim yöntemlerinde devrim niteliğinde değişimler yapabilmektedirler.⁴⁴

Prompt Mühendisliği, sağlık alanında tıbbi araştırmaları ve dokümantasyonu hızlandırarak önemli bir etki ortaya koymaktadır. Prompt mühendisleri, geniş veri setlerinden gerekli bilgileri çıkarmada tıbbi profesyonellere yardımcı olarak, yapay zeka destekli teşhisler ve inovatif tedavilerin gelişimine katkıda bulunmakta ve hasta bakımını geliştirmektedir.⁴⁵

Yaşamın birçok alanında yeni yetenekler edinme, prompt mühendisliğinin entegrasyonu ile birlikte yeni bir boyuta ulaşmıştır. İnsan kaynakları profesyonelleri, yapay zeka tarafından üretilen promptları kullanarak özgeçmişleri gözden geçirip, temel becerileri belirleyip işe alım süreçlerinde hız ve verimlilik sağlamaktadırlar.⁴⁶

Medya endüstrisi, haber raporlama ve hikaye anlatımında yapay zeka tarafından oluşturulan promptların etkisiyle bir dönüşüme doğru hızla ilerlemektedir. Gazeteciler, haber raporlama hızını ve doğruluğunu artırmak için prompt mühendisleri ile işbirliği yapabilirken, medya kuruluşları da izleyicileri için kişiselleştirilmiş içerik oluşturmak amacıyla yapay zeka destekli promptlardan faydalanabilmektedir.⁴⁷

Yapay Zeka Yüzünden AIDS Olunur mu?

*Önemli Bilgi: Bu benzetme ile, HIV (İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü) virüsünün sebep olduğu AIDS (edinilmiş bağışıklık yetmezliği sendromu) hastalığı kastedilmemektedir. Bu benzetme AIDS hastalarının bir an önce sağlıklarına kavuşmaları dileği doğrultusunda yapay zeka ile prompt mühendisliğinin AIDS için tedavi veya önleme yöntemi bulma konusunda katkı sağlama umudunu da kapsamaktadır.

---

⁴² Sen, 2024

⁴³ Daugherty vd., 2023

⁴⁴ Rosenfeld vd., 2024

⁴⁵ Rajpurkar, 2022

⁴⁶ Zahidi, 2023

⁴⁷ Caswell, 2023

"Eğer yapay zekâyı çok fazla kullanırsan AIDS olursun" demek yanlış olmazdı. Bu ifade, garip ve alakasız karşılaşılsa da teknolojik harikalar ve yapay zekânın egemen olduğu bir dönemde, bu gelişmelerin ortaya çıkardığı ve çıkaracağı tehlikelere dikkat çekmektedir. Halihazırda teknoloji bağımlılığı yapay zeka uygulamalarının insan yaşamında daha fazla alan bulmasıyla daha fazla ve hatta daha tehlikeli bağımlılık endişesini artırmaktadır. "Yapay Zekâ Bağımlılık Sendromu" - AI Dependency Syndrome (AIDS), henüz tanınmış bir tıbbi durumu değil, ancak genel olarak yapay zeka uygulamalarına olan bağımlılıkla birlikte bilişsel fonksiyonlar ve yaratıcılık üzerindeki derin potansiyel etkilerini ifade etmektedir.

Dijital çağ, beraberinde getirdiği benzersiz verimlilik karşısında ortaya ödenmesi gereken bir de bedel koymaktadır. Çalışmalar, aşırı teknoloji kullanımının bilişsel yeteneklere olan etkisini ortaya koymaktadır. Genç yetişkinlerde artan akıllı telefon kullanımı ile azalan episodik bellek ve dikkat kontrolü arasındaki ilişki buzdağının yalnızca görünen kısmıdır.⁴⁸ Ayrıca, günlük görevlerde de yapay zeka destekli araçlara giderek artan güven ve bağımlılık yaratıcılığın ve inovasyonun geleceğini önemli ölçüde tehdit etmektedir. Bir çalışmada, özellikle pazarlama sloganlarında yapay zeka ile üretilen içeriklere aşırı bağımlılığın sonuçları ele alınmaktadır. Bu araçlar tartışmasız bir verimlilik sunarken, aşırı bağımlılıkları yanlışlıkla özgünlük ve yaratıcı düşüncüyü azaltabilmekte bu da verimlilik ile gerçek inovasyon arasındaki hassas dengeyi sarsmaktadır.⁴⁹

Yaratıcılığın ötesinde, genellikle Google'ın yaygın kullanımıyla örneklenen yapay zeka tarafından sunulan konfora dayalı güven ve bağımlılık, bilişsel çaba üzerindeki etkileri konusunda sorular ve sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bir çalışmada, bilgi avcılığı fenomeni incelenerek çevrimiçi bilgilere kolay erişimin, daha derin keşif ve öğrenmeye olan motivasyonu azaltabileceği sonucuna ulaşılmaktadır.⁵⁰ Ayrıca, dijital çağda zaten tehdit altında olan dikkat süreleri, sürekli bildirimler ve yapay zeka destekli cihazlar tarafından kolaylaştırılan bilgi yükü ile yeni zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır.

2021 yılında gerçekleştirilen bir çalışmada, akıllı telefon bildirimlerinin neden olduğu dikkat dağınıklığında ve bilişsel katılımın bozulmasında önemli bir artış tespit edilmekte buna bağlı olarak bilgilenme ile odaklanmayı sürdürme arasındaki hassas dengenin bozulduğu sonucuna ulaşılmaktadır.⁵¹ Teknoloji ile bu karmaşık ilişkiyi yönetirken, AIDS'in (Yapay Zeka Bağımlılık Sendromu) potansiyel sonuçlarını detaylı bir şekilde incelemek önemli hale gelmektedir. Yapay zekaya olan giderek artan bağımlılığın bilişsel yetenekler, yaratıcılık, motivasyon ve dikkat süresi üzerindeki etkilerinin çok yönlü yansımaları dikkat çekmektedir. Kapsamlı bir anlayışla, yapay zekanın avantajlarını maksimize ederken aşırı bağımlılıkla ilişkilendirilen riskleri minimize etmek prompt mühendisliği ve eğitiminin önemli bir ögesi olarak değerlendirilmektedir.

---

⁴⁸ Mesko, 2023

⁴⁹ Sarkar, 2023

⁵⁰ Sarkar, 2023

⁵¹ Loid vd, 2020

Sonuç

Prompt Mühendisliğinin, gelecek yıllarda en popüler ve talep gören mesleklerden biri olma potansiyeline sahip olduğu görülmektedir. Prompt Mühendisi olarak eğitim almış bireyler, sadece mevcut çalışma alanlarındaki ek istihdam fırsatlarına sahip olmakla kalmayacak, aynı zamanda eğitim amacıyla işe alınanlar arasında kendileri için fark yaratacaklardır. Dahası, zaman içinde Prompt Mühendislerinin gerçek bir meslek olarak arandığı durumlarda istihdam fırsatları bulabileceklerdir.

Prompt Mühendisliği eğitimi için bir standart oluşturmanın en iyi yolu üniversiteler aracılığıyla olabilecektir. Prompt mühendisliğinin genel ve popüler bir konu olduğu başlangıçta, en azından eğitimde bir standart oluşturmanın en iyi yolu lisans düzeyinde bir eğitim olarak görülmektedir.

Üniversite lisans programları sırasında veya sonrasında Prompt Mühendisliği eğitimi faydalı görülmektedir. Üniversite bünyesinde yapılacak eğitimlerin piyasadaki ticari amaçlı eğitimlere göre çok daha faydalı olacağı, ilgililerin istismar edilmesinden eğitimde birlik ve bütünlüğe kadar bir çok başlıkta avantajlı olduğu düşünülmektedir.

Prompt mühendisliği eğitimi, tüm alanlarda lisans öğrencileri için seçmeli bir ders olabileceği gibi ön lisans veya lisans düzeyinde müstakil bir bölüm eğitimi olarak da değerlendirilebilir.

Prompt Mühendisliğine Giriş dersi olarak, yapay zeka ve makine öğrenmesini anlama, dil modelleri ve doğal dil işleme ile tanışma, prompt tasarımının temel prensipleri ve prompt mühendisliği ile yapay zekada etik düşünce üzerine odaklanan bir müfredat değerlendirilmektedir.

Pratik Prompt Mühendisliği Uygulamaları dersi olarak farklı prompt tekniklerini uygulama, çeşitli dil modelleriyle deneme yapma, promptları değerlendirme ve geliştirme, ve prompt mühendisliği araçlarını tanıtım gibi konular değerlendirilmektedir.

Gelişmiş Prompt Teknikleri dersi olarak Düşünce Zinciri Promptlaması, Sıfır Vuruşlu Öğrenme ve Az Vuruşlu Öğrenme, Yaratıcı Metin Üretme Teknikleri ve Prompt Ayarlama ve Optimizasyonu konuları değerlendirilmektedir.

Spesifik Prompt Mühendisliği dersi olarak öğrencilerin kendi kariyer tercihleri doğrultusunda Hukuki ve Tıbbi Prompt Mühendisliği, Yaratıcı Yazarlık ve İçerik Pazarlaması, ve Mühendislik ve Bilimsel Çalışmalar gibi konularda uzmanlaşmış müfredatın gerekliliği değerlendirilmektedir.

Uzman Prompt Mühendisliği dersi olarak fakültelerdeki eğitimlere uygun o fakülteden mezun olacak öğrencilere özel müfredat ile mesleğe entegre eğitim müfredatının gerekliliği değerlendirilmektedir.

Son olarak Uzman Prompt Mühendisliği Uygulamaları eğitimi kapsamında gerçek dünya problemleri için karmaşık prompt tabanlı çözümler geliştirmeye dönük mesleki, teknik, etik ve pratik uygulama projeleri içeren saha deneyimi hedefleyen bir eğitim müfredatının uygunluğu değerlendirilmektedir.

Prompt Mühendisliği eğitimi her mesleki eğitimin bir parçası, aynı zamanda müstakil bir meslek olarak geleceğin mesleği ve mesleki becerisi olarak görülmektedir.

Kaynakça

1. AWS Amazon Web Services. 2024. What is Prompt Engineering? What is Cloud Computing - Cloud Computing Concepts Hub - Generative AI - Machine Learning
2. Bender, Emily & Gebru, Timnit & McMillan-Major, Angelina & Shmitchell, Shmargaret. (2021). On the Dangers of Stochastic Parrots: Can Language Models Be Too Big?. 610-623. 10.1145/3442188.3445922.

3. Brown Tom, Benjamin Mann, Nick Ryder, Melanie Subbiah, Jared Kaplan, Prafulla Dhariwal, Arvind Neelakantan, Pranav Shyam, Girish Sastry, Amanda Askell, Sandhini Agarwal, Ariel Herbert-Voss, Gretchen Krueger, Tom Henighan, Rewon Child, Aditya Ramesh, Daniel M. Ziegler, Jeffrey Wu, Clemens Winter, Christopher Hesse, Mark Chen, Eric Sigler, Mateusz Litwin, Scott Gray, Benjamin Chess, Jack Clark, Christopher Berner, Sam McCandlish, Alec Radford, Ilya Sutskever, and Dario Amodei. 2020. Language models are few-shot learners. In Proceedings of the 34th International Conference on Neural Information Processing Systems (NIPS'20). Curran Associates Inc., Red Hook, NY, USA, Article 159, 1877–1901.
4. Caswell, D. (2023). Ai and journalism: What's next? Reuters Institute for the Study of Journalism. <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/news/ai-and-journalism-whats-next>
5. Daugherty, P. R., Wilson, J., & Narain, K. (2023b, April 3). Generative AI Will Enhance - Not Erase - Customer Service Jobs. Harvard Business Review. <https://hbr.org/2023/03/generative-ai-will-enhance-not-erase-customer-service-jobs>
6. Ekin Sabit. 2023. Prompt Engineering For Chatgpt A Quick Guide To Techniques, Tips, And Best Practices 10.36227/techrxiv.22683919.
7. Harwell, D. (n.d.). In the race to detect deepfakes, AI researchers say they are ... Washington Post. <https://www.washingtonpost.com/technology/2019/06/12/top-ai-researchers-race-dete-ct-deepfake-videos-we-are-outgunned/>
8. IŞIN, T., Işın, Z. C., Fidan, H., & IŞIN, B. T. (2023). Yeni Nesil Girişimcilik Ve Olasılıksız Olanın Etkisi: Siyah Kuğu. Yeni Nesil Girişimcilik Ekosistemi.
9. IŞIN, Tamer, ve IŞIN, Zişan Cihangir (2023). GOD AI: Find God or Become God. Kindle Direct Publishing.
10. KL, Arun. (2023, November 20). What is prompt engineering? the power and pitfalls of prompt engineering! [https://thesecmaster.com/what-is-prompt-engineering-the-power-and-pitfalls-of-prom pt-engineering/#Careers_in_Prompt_Engineering](https://thesecmaster.com/what-is-prompt-engineering-the-power-and-pitfalls-of-prom-pt-engineering/#Careers_in_Prompt_Engineering)
11. Klinova, K., & Korinek, A. (2023). Unleashing possibilities, ignoring risks: Why we need tools to manage AI's impact on jobs. Brookings. <https://www.brookings.edu/articles/unleashing-possibilities-ignoring-risks-why-we-need-tools-to-manage-ais-impact-on-jobs/>
12. Loid, K., Täht, K., & Rozgonjuk, D. (2020). Do pop-up notifications regarding smartphone use decrease screen time, phone checking behavior, and self-reported problematic smartphone use? evidence from a two-month experimental study. *Computers in Human Behavior*, 102, 22–30. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2019.08.007>
13. Lou, Renze & Zhang, Kai & Yin, Wenpeng. (2023). Is Prompt All You Need? No. A Comprehensive and Broader View of Instruction Learning.
14. Madotto, Andrea & Lin, Zhaojiang & Winata, Genta & Fung, Pascale. (2021). Few-Shot Bot: Prompt-Based Learning for Dialogue Systems.
15. Meskó, Bertalan. (2023). Prompt Engineering Is An Emerging Essential Skill For Medical Professionals: A Tutorial (Preprint). *Journal of Medical Internet Research*. 25. 10.2196/50638.
16. Narayandas, D., & Sengupta, A. (2023). Using AI to Adjust Your Marketing and Sales in a Volatile World. Harvard Business Review. <https://hbr.org/2023/04/using-ai-to-adjust-your-marketing-and-sales-in-a-volatile-world>

17. Rajpurkar, P., Chen, E., Banerjee, O., & Topol, E. J. (2022). AI in health and medicine. *Nature medicine*, 28(1), 31–38. <https://doi.org/10.1038/s41591-021-016140>
18. Romanowski, D. (2023, December 8). Prompt engineering. Best practices and techniques. Agencja UX, Software House Warszawa, Product Design. <https://thestory.is/en/journal/prompt-engineering/>
19. Rosenfeld, H., Yu, D., & Gupta, A. (2024). Why ethical AI requires a future-ready and inclusive education system. World Economic Forum. <https://www.weforum.org/agenda/2023/06/ethical-ai-future-ready-inclusive-education-system/>
20. Sahoo, Pranab & Singh, Ayush & Saha, Sriparna & Jain, Vinija & Mondal, Samrat & Chadha, Aman. (2024). A Systematic Survey of Prompt Engineering in Large Language Models: Techniques and Applications. 10.13140/RG.2.2.13032.65286.
21. Sarkar, A. (2023). Exploring perspectives on the impact of artificial intelligence on the creativity of knowledge work: Beyond mechanised plagiarism and stochastic parrots. Proceedings of the 2nd Annual Meeting of the Symposium on Human-Computer Interaction for Work. <https://doi.org/10.1145/3596671.3597650>
22. Sen, R. (2024, February 15). Why google, bing and other search engines' embrace of Generative AI threatens \$68 billion Seo Industry. The Conversation. <https://theconversation.com/why-google-bing-and-other-search-engines-embrace-of-generative-ai-threatens-68-billion-seo-industry-210243>
23. Verma, P., & Vynck, G. D. (2024). AI is destabilizing 'the concept of truth itself' in 2024 election. Washington Post. <https://www.washingtonpost.com/technology/2024/01/22/ai-deepfake-elections-politicians/>
24. White, J., Fu, Q., Hays, S., Sandborn, M., Olea, C., Gilbert, H., ... & Schmidt, D. C. (2023). A prompt pattern catalog to enhance prompt engineering with Chat GPT. Department of Computer Science Vanderbilt University, Tennessee
25. Zahidi, S. (2023). The future of jobs in the age of AI, sustainability and deglobalization. The Jakarta Post. <https://www.thejakartapost.com/opinion/2023/05/04/the-future-of-jobs-in-the-age-of-ai-sustainability-and-deglobalization-.html>
26. Zwart, Hub. (2020). From Decline of the West to Dawn of Day: Dan Brown's Origin as a Diagnosti
27. c of the Present. *Janus Head*. 18. 53-66. 10.5840/jh20201815

Popülist Siyaset ve Seçim Sonuçları'nın İncelenmesi: Flaman Blok ve Altın Şafak Partisi Örneği

Timuçin Arslan
Bağımsız Araştırmacı
timucin.arslan@hotmail.com
[0000-0003-4455-8535](tel:0000-0003-4455-8535)

Özet

Siyasi partilerin öncelikle hedefleri seçimleri kazarak iktidara gelmektir. Bu durumun mümkün olmadığı oy oranları veya seçim sistemlerinde ise koalisyonlar ile iktidara ortak olurlar. Bu çalışmada iktidar olmaları mümkün olmayan ancak ülkelerinde yaratmış oldukları etki ve tartışmalar nedeniyle Belçika'da Flaman Blok ve Yunanistan'da Altın Şafak Partisi incelenmektedir. Parti programları, temsilcilerinin ve son on yılda katıldıkları seçim sonuçlarının incelenmesi ile yapılan bu çalışmada temel amaç bu partilerin seçim dönemlerinde izlemiş oldukları siyaset ile almış oldukları oy oranı arasında ne kadar bağ olduğunun tespit edilmesi ve ilgili devletlerin bu partilere yönelik izlemiş olduğu siyasetin ne olduğunun belirlenmesidir. Her iki parti de ülkelerinde iktidar olma şansını yakalayamamıştır. Avrupa Birliği (AB) üyesi bu ülkelerde izlemiş oldukları popülist siyaset ve aşırı söylemler ile hem ülke içerisinde hem de AB içerisinde tepki almışlardır. Bu partilerin ortaya çıkış noktaları ve savunmuş oldukları politikaların ülkesel farklılıklara rağmen aynı veya benzer olduğu görülmüştür. Her iki parti de göçmenler, ekonomik sorunlar, İslam ve farklı etnik kökenden gelen ülke vatandaşlarına yönelik izlemiş oldukları siyaset ile belirlemiş oldukları grupları hedef almışlardır. Çalışma sonucunda verilere bakıldığında bu partilerin ülke içerisinde bir karşılığının olduğu görülmüştür. Bir başka sonuç ise almış oldukları oy ile ülke içerisinde yaratmış oldukları tartışma arasında ise fark olduğudur. Bu partilere dair ülkelerde tartışmalar ve tepkiler olsa dahi yıllardır partilerin varlıklarını veya düşüncelerinin yaygınlaşmaya devam ettiği de tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Altın Şafak Partisi, Flaman Blok Partisi, Popülist Siyaset, Seçim

Making Sense of Political Conservatism from the Past to the Present

Asst Prof Hakan Köni
Political Science and Public Administration
Ankara Science University

Abstract

Conservatism as a political ideology owes its emergence to the objection of traditional political groups to radical political movements and ideas like those spread through the French Revolution and Marxism with a discourse of the preservation of peace and order, respect for traditional sociopolitical heritage, support for wisdom, experience and utility against reason and pure theory, and respect for religion and morality against the denial of the God. Appalled by the catastrophic consequences of the revolutions taking place in Europe first, claiming the lives of millions of people, conservatism defended the preservation of traditional political institutions and introduction of novelties in a slow and gradual fashion. Thus, being against emerging contemporary political norms and institutions first, conservatism gradually has come to appreciate democracy, human rights, accountability, and rule of law in the modern sense of the words. Despite this, conservatism has drawn its clear lines of separation from the other ideologies today with its support for strong and central political leadership, longer terms of incumbency in offices of power, rule by the wise and wisdom, active and interventionist state, greater religious rights and freedoms, sophisticated welfare and social policy schemes, and active foreign policy.

Keywords: Political conservatism, tradition and politics, wisdom and politics, politics and morality

Avrupa Birliğinin Göç Politikaları Bağlamında Dublin Sistemi Üzerine Bir Araştırma

Nazrin Rzayeva

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Kamu Hukuku Bölümü
nazrinrzayeva13@gmail.com

Özet

Göç ve sığınma ile ilgili Avrupa Birliği (AB) kapsamında birçok normatif düzenlemeler üretilmiş ve böylece bu alanda AB ortak sığınma hukuku oluşturulmuştur. Özellikle Yugoslavya'nın parçalanmasından sonra yaşanan büyük sığınmacı akını nedeniyle Avrupa ülkeleri bu doğrultuda ortak çalışmalar başlatmıştır. Bu bağlamda sığınma ve mülteci konusu ilk defa 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşmasıyla belirsiz ve zayıf bir şekilde ele alınmıştır. AB'nin üç sütunlu yapısı kapsamında, göçe ilişkin konular Antlaşmanın 1. Sütununa değil de hükümetlerarası faaliyet ve görev alanlarını içeren 3. Sütununa dahil edilmiştir. Başka bir ifadeyle hükümetler, bu alanlardaki tüm yetkileri kendi egemenliklerinin bir parçası olarak gördükleri için ilgili konuları 1.Sütuna dahil etmek ve dolayısıyla Birliğe devretmek istememişlerdir.

1999'ta yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile göç konusu 3. Sütundan 1. Sütuna aktarılmıştır. Böylece AB ortak göç politikası oluşturulması doğrultusunda ilk adım atılmıştır. Söz konusu göç politikaları bağlamında Dublin sistemi önemli bir yere sahiptir. Adımı 1990 yılında İrlanda'nın Dublin şehrinde imzalanan ve 1997 yılında yürürlüğe giren Dublin Sözleşmesinden alan bu sistemle sığınma başvurularının hangi ülke tarafından incelenmeye alınacağı konusu düzenlenmektedir. Bu sistemin gelişmesi uzun bir zaman almıştır. Şöyle ki Dublin Antlaşması ve sonrasında kabul edilen Dublin II Tüzüğünde görülen eksiklik ve boşluklar Dublin III Tüzüğü ile onarılmaya çalışılmıştır.

Dublin II Tüzüğüne sığınma talep eden kişilerin girdiği ilk AB ülkesi sığınmacının denetlenmesinden sorumluydu. Bu da Doğu ve Güney Avrupa'daki AB dış sınırlarının fazla doldurulmasına neden olmuştu. Dolayısıyla Avrupa Komisyonu, Dublin II Tüzüğüne eksikliklerine çözüm bulmak için söz konusu düzenlemeye değişiklikler edilmesi teklifinde bulunmuştur. Sonuç olarak üretilen "Üçüncü Dünya Ülkesi Vatandaşı ya da Vatansız Kişi Tarafından Bir Üye ülkede Gerçekleştirilen Uluslararası Koruma Talebinin İncelenmesinden Hangi Üye ülkenin Sorumlu Olacağına Belirlenmesi Hususunda Kriter ve Mekanizma Konusuna İlişkin 604/2013 sayılı Avrupa Birliği Konseyi Tüzüğü", kısacası Dublin III Tüzüğü 19 Temmuz 2013 yılında yürürlüğe girmiştir.

Dublin III Tüzüğüne göre sığınmacının başvurusunun incelenmesinden sorumlu olan üye devlet Tüzüğün 3. Bölümünde sıralanan belli kriterlere göre belirlenmektedir. Listelenen kriterlere göre hiçbir üye devletin sorumluluğunun belirlenememesi durumunda uluslararası koruma için başvurusunun yapıldığı ilk üye devlet sığınma talebini incelemekten sorumlu olarak kabul edilmektedir.

Tüzük kapsamında ele alınan önemli konulardan birisi de sığınma başvurusu yapan şahısların sığınma talebinden sorumlu olan üye devlete nakledilmesi süresidir. Bu sürenin sonunda üye devlete nakil işlemi yapılmaması durumunda sığınma talebinin incelenmesinden başvurunun yapıldığı ilk üye devlet sorumlu hale gelmektedir.

Düzensiz göçmenleri ve sığınmacıları izlemek amacıyla oluşturulan ve aynı zamanda ilk pan-Avrupa parmak izi veri tabanı olan EURODAC (European Dactyloscopy) sistemi Dublin III Tüzüğü'nün etkili ve kolay bir şekilde uygulanmasına hizmet etmektedir. Sistem aracılığıyla ilk girişin yapıldığı veya ilk sığınma başvurusunun yapıldığı ülke tespit olunabilmektedir. Bu anlamda sığınmacının parmak izinin ilk olarak kayıt altına alındığı ülke bu sığınma talebinden sorumludur.

Hali hazırda Dublin III Tüzüğü tüm AB üyesi ülkelerinde ve AB üyesi olmayan Norveç, İzlanda, Lihtenştayn ve İsviçre'de geçerlidir. Bu Tüzük de dahil olmak üzere genel olarak Dublin sistemi ve onun işleyiş mekanizmasının incelenmesi çalışmamızın temel amacını teşkil etmektedir.

Anahtar kelimeler: Avrupa Birliği, sığınmacı, göç politikası, Dublin sistemi.

Boğazlar Meselesinin Ortaya Çıkışına Zemin Hazırlayan Sebepler

Fazilet Fatma Yeşilbaş
Yüksek Kurum Uzmanı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Bilimsel Çalışmalar
Koordinasyon Dairesi Başkanlığı
fyesilbas@ayk.gov.tr

Özet

Türk boğazları, jeopolitik ve stratejik konumları nedeniyle tarih boyunca deniz ulaşımında hep önemli olagelmıştır. Bu nedenle de ilkçağlardan başlamak üzere anlaşmazlıklara, güç mücadelelerine ve savaşlara konu olmuştur. 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul'un fethiyle birlikte boğazlarda mutlak Türk hâkimiyeti dönemi başlamış olup bu süreç 1809 yılında İngiltere ile imzalanan Kale-i Sultaniye (Çanakkale) Antlaşması'na kadar devam etmiştir. 17. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin zayıflamaya başlamasıyla birlikte başta Rusya olmak üzere batılı devletler tarafından boğazlardan geçişte ayrıcalık ve üstünlük talepleri gündeme gelmiştir. Özellikle Rusya'nın coğrafi konumu nedeniyle sıcak denizlere ulaşmada tek çıkışı Türk boğazları olduğundan Büyük Petro döneminden itibaren İstanbul'u ele geçirmek suretiyle boğazları kontrol etmek önemli siyasi hedeflerinden ve vasiyetlerinden biri olmuştur. Fakat Rusya yerine zayıf ve kontrol edebilecekleri bir durumda olan Osmanlı Devleti'nin bu bölgede tampon görevi görmesini tercih eden başta İngiltere olmak üzere batılı devletler, Osmanlı Devleti ve Rusya arasındaki siyasi dengelerde önemli rol oynamışlardır. Buna ek olarak boğazları kontrol etmek gibi bir siyasi emeli olmayan fakat Hindistan'daki sömürgelerine giden yolun Rusya tarafından tehdidi endişesi duyan İngiltere, belli bir döneme kadar Osmanlı Devleti'nin hamisi rolünü üstlenmiştir. Avrupa'da ve dünyada yaşanan diğer siyasi gelişmeler ve yaşanan iki dünya savaşı ülkelerin çıkar ilişkilerini ve dolayısıyla siyasi dengeleri de değiştirmiş ve bu süreç içerisinde boğazlar meselesi bir Osmanlı-Rus meselesi olmaktan çıkarak devletlerarası bir mesele haline gelmiştir. Bu bildiride Türk hâkimiyetine geçen boğazların uluslararası bir mesele haline gelmesinde rol oynayan amiller uluslararası ilişkiler bağlamında ele alınacaktır.

Anahtar Sözcükler: Boğazlar Sorunu, Boğazlar Meselesi

Reasons That Prepared the Ground for the Emergence of the Straits Question Abstract

The Turkish Straits have always been important in maritime transportation throughout history due to their geopolitical and strategic locations. For this reason, it has been the subject of disputes, power struggles and wars since ancient times. With the conquest of Istanbul by Mehmet the Conqueror in 1453, the period of absolute Turkish domination in the straits began, and this process continued until the Treaty of the Dardanelles signed with England in 1809. As the Ottoman Empire began to weaken in the 17th century, demands for privilege and superiority in passage through the straits came to the fore by Western states, especially Russia. Especially since Russia's only access to the warm seas is through the Turkish Straits due to its geographical location, controlling the Straits by capturing Istanbul has been one of its important political goals and wills since the time of Peter the Great. However, the western states, especially

England, who preferred the Ottoman Empire, which was weak and in a position they could control, to serve as a buffer in this region instead of Russia, played an important role in the political balance between the Ottoman Empire and Russia. In addition, England, which had no political aim to control the straits but was concerned about the threat of Russia's threat to the road leading to its colonies in India, assumed the role of protector of the Ottoman Empire until a certain period. Other political developments in Europe and the world and the two world wars changed the interest relations of the countries and therefore the political balances, and in this process, the Straits issue ceased to be an Ottoman-Russian issue and became an interstate issue. In this paper, the factors that played a role in the straits that came under Turkish sovereignty becoming an international issue will be discussed in the context of international relations.

Keywords: Straits Question, Straits Problem

GİRİŞ

“Türk Boğazları” kavramı, bu boğazlarla ilgili uluslararası düzenlemelerde, Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve İstanbul Boğazı’nı ifade etmek için kullanılmaktadır. (Şener, 2014, s. 469) Karadeniz’i Ege Denizi’ne, bu yolla da Akdeniz’e bağlayan uluslararası bir geçit olan (Akten, 2004, s. 43) Türk Boğazları, stratejik ve ekonomik öneme sahip bir su yolu oluşturarak (Koday, Koday, & Kaymaz, 2017, s. 888) kıtaları birleştiren bir köprü görevi görmekte ve (Bıyıklıoğlu, 1961, s.81) iki kıta arasındaki kültürel, ticari ve askeri geçişleri sağlamaktadır. (Doğru, 2013, s. 163)

Jeopolitik açıdan dünyanın en önemli geçitlerinden biri olan Türk Boğazları, Türk topraklarında bulunan ve bir iç deniz niteliğinde olan Karadeniz’i Atlas Okyanusuna bağlayan, (Acar, 2019, s. 108) sınırlar açısından ulusal boğaz özelliği gösterse bile bir anlaşmanın konusunu oluşturmalarının yanı sıra yarı kapalı bir deniz olan Karadeniz’e kıyısı olan devletlerin açık denizlere ulaşmalarında tek yol olması nedeniyle uluslararası boğaz özelliğine sahiptir. (Şener, 2014, s. 469)

Türk boğazlarının iki işlek deniz arasında tek geçit olması, bu geçitlerin darlığı ve aynı devletin toprakları içinde bulunması savunma açısından oldukça elverişli hale getirmekte ve bu sayede çeşitli siyasî menfaatler sağlamaktadır. Nitekim en kuvvetli donanmalar bunlardan geçmeyi başaramamış, en kudretli ordular ele geçirememiştir. (Bilsel, 1948, s. 7)

Boğazlar'ın kontrolünü elinde bulundurmanın önemi şuradadır ki onları elinde tutan devlet, önemli bir donanma kullanmak zorunda olmadan yalnız gözetleyerek savaş gemilerinin Akdeniz ile Karadeniz arasında gidip gelmesini yasaklayabilir. Ayrıca Boğazlar, bir donanmanın gerek Akdeniz gerek Karadeniz'deki işlemleri için çok iyi bir deniz üssüdür. İki Boğaz'dan birinin elde bulunması gemilerin bir denizden ötekine geçmesini önlemeye ve her ikisinin elde bulunması ise bu geçişi sağlamaya yarayacaktır. (Bayur, 1943, s. 93)

Bir boğazı kontrol eden irtibatını da kontrol eder ve bu her şeyden önce stratejik bir çıkar sağlar. Boğazlar uğrak notaları olmaları nedeniyle ekonomik olarak kârlıdırlar. Büyük limanlar ve geniş bir politik sahası olan şehirler daima boğazların kenarlarında kurulmuşlardır. (Cömert, 2000, s. 32) Bu bağlamda İstanbul ve Çanakkale boğazları, “Anadolu kilidinin” altın anahtarıdır. Coğrafi keşiflerin ardından sanayi devrimi ile beraber ortaya çıkan “dünya hâkimiyeti” kavramının başlıca önceliği “boğazlara hâkimiyet” politikası olmuştur. (Kaya, 2021, s. 592)

Dünya hâkimiyeti, denizlere hâkim olmakla mümkündür. Hampeberl'in "Devlet ve hâkimiyet demek ticaret demektir" sözü ve İmparator II. Wilhelm'in "İstikbalimiz denizdedir!" sözü birbirine muadildir. Günümüzde dünyaya hâkim bir devlet olmak ancak uluslararası ticaretle, güçlü bir deniz kuvveti ile mümkündür. Bu nedenle boğazlar gibi geçit noktalarını kontrolünü altında bulundurmamak büyük devletler için hayati öneme sahiptir. (Pithon, 2010, s. 74)

Türk Boğazları, bu stratejik önemleri sebebiyle (Doğru, 2013, s. 163) tarih boyunca pek çok devletin ilgisini çekmiş ve devamlı surette mücadele konusu olmuştur. (Beydilli, 1992, s. 266) Tarihin her döneminde Boğazlar'la ilgili olarak yaşanan egemenlik temelli bu rekabet ve çekişmeler günümüzde de sona ermemiş ve devam etmektedir. Bu bağlamda, Montrö Boğazlar rejimine gelinceye kadar Boğazlar'ın egemenlik durumu ve dolayısıyla tabi olacağı geçiş rejimi tarihsel olarak birçok aşamadan geçmiştir. Bu tarihsel aşamalar ana hatlarıyla üç ana döneme ayrılmaktadır. (Şener, 2015, s. 331-332)

Türk Boğazları'nın hukuki rejimi, 1453 yılında İstanbul'un fethinden 1809 yılında imzalanan Kale-i Sultaniye Antlaşması'na kadar Osmanlı Devleti tarafından tek taraflı tasarruflarla düzenlemiştir. Bu tarihten 1841 yılına kadar ise Osmanlı Devleti'nin taraf olduğu ikili antlaşmalarla belirlenmiştir. 1841 Londra Boğazlar Sözleşmesi ile Boğazlar rejimi uluslararası bir nitelik kazanmış ve Osmanlı Devleti, Boğazlar'ın rejimini dilediği gibi belirleme olanağını kaybetmiştir. Bu tarihten itibaren Boğazlar'ın rejimi çok taraflı antlaşmalarla düzenlenmeye başlanmıştır. (Doğru, 2013, s. 163)

BOĞAZLARIN GEÇİRDİĞİ EVRELER

Türk Hâkimiyetinden Önce Boğazlar

Türk Boğazları gerek jeopolitik, gerek stratejik ve gerekse uluslararası deniz ulaşımı açısından önemini ilk çağlardan başlayarak günümüze kadar tarihin her döneminde koruyarak, devletlerarası mücadelelere, konferanslara ve antlaşmalara konu teşkil etmiştir. (Şener, 2014, s. 469)

Romalılar'ın hâkimiyetine girdiği milâttan önce III. yüzyıla kadar Truvalılar, Atinalılar, İspartalılar ve İranlılar; Roma İmparatoru Konstantin'in kendi adı ile anılacak eski Bizantion'u merkez yapmasından (m.s. 300), bilhassa Bizans İmparatorluğu'nun kurulmasından sonra da sırasıyla Hunlar, Avarlar, İranlılar ve Araplar İstanbul'u almak ve Boğazlar'a hâkim olmak için birbirleriyle mücadele ettiler. (Beydilli, 1992, s. 266) Osmanlı Türkleri de bu mücadeleye katılmış ve 1353 yılında (Beydilli, 1992, s. 266) Bizans İmparatoru Kantakuzenos'un Orhan beyden aldığı yardım karşılığında Çimpe Kalesi'ni vermesiyle birlikte burayı Balkanlarda askeri üs olarak kullanmaya başlamışlar ve böylece ilk kez Çanakkale Boğazı Türk egemenliğine geçerek Rumeli'ye geçişleri kolaylaşmıştır. (Uzunçarşılı, 2011, 156)

Boğazların askeri ve ticari öneminin farkında olan Yıldırım Beyazıt, Boğazlar'ın denetimini ele geçirebilmek için 1395 ve 1396 tarihlerinde İstanbul'u iki defa kuşatmışsa da, bu girişimleri Timur'un Anadolu'ya girmesi üzerine sonuçsuz kalmıştır. Ancak, yine de Yıldırım Beyazıt, İskender Boğazı olarak bilinen yere kadar gelerek Rumeli (Boğazkesen) Hisarı'nın karşısında Anadolu Hisarı'nı (Güzelcehisar) yaptırarak gerekli tedbirleri almış ve böylelikle Karadeniz'den Bizans'a gelecek yardım gemilerinin yolunu kesmiştir. (Şener, 2014, s. 470) Boğazın en dar yerinde ve tam Anadoluhisarı'nın karşısına yapılan Boğazkesen kalesi (Rumelihisarı) müsaade alınmadan boğazdan herhangi bir geminin geçmesine imkân bırakmadı. (Tansel, 1999, s. 45)

Osmanlılar, Karadeniz kıyılarının yarısından fazlasına, Çanakkale ve İstanbul boğazlarına sahip olduktan sonra bu kapalı denizi, bir Türk gölü haline getirmek amacıyla, hâkimiyetleri altına almak istiyorlardı; bu nedenle buradaki Ceneviz sömürgelerini de ortadan kaldırmak, Kefe limanından Cenevizlilerin yaptıkları ticareti, Türklerin eline geçirmek, aynı zamanda Karadeniz kıyılarına sahip olmak, böylece Türkiye'yi güven altına almak kararında idiler. (Yücel & Sevim, 1991, s. 84)

İşte bu bilinçle hareket eden Osmanlı hükümdarlarının şehrin ele geçirilmesi için harcadıkları çaba II. Mehmet zamanında sonuca ulaşılmasında yardımcı olmuştur. (Eroğlu, 2004, s. 101)

Boğazlarda Mutlak Türk Hâkimiyeti

Boğazlar'ın Osmanlı Devleti döneminde İstanbul'un fethiyle birlikte Türklerin eline geçtiği 1453 yılından İngiltere'yle "Kale-i Sultaniye Antlaşması"nın imzalandığı 1809 yılına kadar olan dönem, Boğazlar'da mutlak Türk egemenliğinin olduğu dönemdir. (Şener, 2014, s. 469) Nihayet 29 Mayıs 1453'te Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul'un fethedilmesiyle birlikte Bizans ortadan kaldırılmış ve Boğazlar'ın hâkimiyeti tamamen Osmanlı Türkleri'ne geçmiştir. (Beydilli, 1992, s. 266)

Boğazlar'ı hâkimiyeti altına alan Fatih Sultan Mehmet, İmroz, Semendere, Limni ve Midilli adalarını alarak Çanakkale Boğazı'nın güvenliğini sağlarken; İstanbul Boğazı'nın güvenliğini sağlamak ve Karadeniz'i bir Türk gölü haline getirmek için Amasra, Sinop, Trabzon, Kırım, Azak ve diğer Karadeniz şehirlerini de alarak Trabzon Rum İmparatorluğu'na son vermiştir. Böylelikle, Çanakkale ve İstanbul Boğazları ile Marmara Denizi ve Karadeniz Osmanlı Devleti'nin mutlak hâkimiyeti altına girmiştir. (Şener, 2014, s. 470-471) İstanbul'un fethi ile her iki boğaz da tamamen Türklerin kontrolüne girdikten sonra (Acar, 2019, s. 108) Çanakkale ve İstanbul boğazları bölgesi, Türk Boğazları adı ile anılmaya başlamıştır. (Yürük, 2022, s. 60)

17. yüzyıl ve bilhassa 18. yüzyıl içerisinde Türk boğazlarının jeopolitik önemi devletlerarası ilişkileri belirleyici önemli bir faktör haline gelmiştir. Dünya hâkimiyetinin ancak Boğazlara sahip olmak ile mümkün olduğunu düşünen İngiltere, Fransa, Rusya ve Almanya politikalarını bu alana yoğunlaştırmışlardı. (Kaya, 2021, s. 592) Boğazlar'ı ve İstanbul'u ele geçirmek Rus çarları için mukaddes bir idealdi. (Karal, 1942, s.57) Rusya, kuzeyinde buzlarla kaplı denizler ve güneyinde ise İstanbul ile Çanakkale boğazlarının sahibi ve bu nedenle Karadeniz'in tek hâkimi olan Osmanlı Devleti'nin kuşatması altında olduğundan coğrafi olarak sıcak denizlere çıkışı olmayan bir ülkedir. Rusya'nın sıcak denizlere çıkabilmek için sahip olması gereken en kısa yol İstanbul ve Çanakkale boğazlarıdır. (Keleş, 2008, s. 150) Ancak Osmanlı Devleti dış politikasında Boğazlar'ın ve Karadeniz'in yabancı devletlerin ticaret ve savaş gemilerine kapalılığı ilkesi benimsemiş (Şener, 2014, s. 470-471) ve bu durum 18. yüzyılın son çeyreğine kadar aynen devam etmiştir. (Keleş, 2008, s. 150) Çar I. Petro (1689-1725), ticaretin gelişmesi ve dünya hâkimiyeti için mutlaka sıcak denizlere sahip olunması gerektiğini ilk defa ortaya koymuştur. (Keleş, 2008, s. 150) Petro, büyük Rusya'yı kurmak için İstanbul'u almayı ve sıcak denizlere inmeyi planlamış, bunu haleflerine de vasiyet etmiştir. (Özcan, 1995, s. 113) Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin yıkılarak, boğazların Rusların eline geçmesi yönünde bir politika takip etmiştir. Kendisi bu hedefe ulaşamamış ise de Rusya tahtına çıkan halefleri onun başlattığı geleneksel Rus politikasını aynen benimsemiş ve devam ettirmişlerdir. (Keleş, 2008, s. 150) Türk boğazlarını dünya politika meselelerinin en önemlilerinden biri haline getiren Rusya olmuştur. (Bilsel, 1948, s. 7) Daha sonrasında ise Boğazların yanı sıra Osmanlı toprakları ve Bizans mirasının halefi olduğu düşüncesiyle II. Katherina'nın başlattığı Grek Projesi ile Rus siyaseti Balkanlarında dâhil edildiği Türk boğazlarına hâkim olma amacı yönünde şekillendi. Rusya oluşturduğu bu politikada üç temel unsuru gözeterek hareket ediyordu.

Bunlar: askeri, ekonomik ve dini unsurlardı. Gelişen Rusya topraklarının askeri anlamda en zayıf noktası olan Karadeniz bölgesinin olası saldırıları bu bölgeden alacağı ve alınan önlemlerin Türk boğazlarından gelebilecek deniz yönlü saldırılara karşı zayıf kalacağı gerçeği Türk boğazlarını yani Rusya'nın güvenliğini bir başka devletin insafına bırakılmayacak kadar önemli hale getiriyordu. İkinci olarak, Rusya'nın ticaret yaparak ekonomisini güçlendirdiği bu dönemde dünyaya açılan kapıları konumundaki Türk boğazları yine her an çatışma yaşayabilecekleri bir devletin elindeydi ve bu durum ekonomik büyümelerini olumsuz etkiliyordu. Üçüncü olarak ise Ortodoksluğun başkenti İstanbul Müslüman bir gücün elindeydi ve Bizans'ın mirasçısı Rusya onu tekrar alarak Rus imparatorluğunu taçlandırmalıydı. (Yürük, 2022, s. 61)

Rusya iki büyük Avrupa devleti olan İngiltere ve Fransa ile rekabet halindeydi. Rusya'nın bu iki büyük devletle mücadele edebilmesi deniz ticaretini geliştirmesine ve onların Akdeniz ticaretlerine darbe vurmasına bağlıydı. İngiltere, Akdeniz üzerinden Hindistan ile ticaret yaparken, Fransa da Akdeniz'de ticari faaliyetlerini sürdürüyor ve bunun yanında Rusya için de manevi bir değeri olan Kudüs üzerinde de nüfuz sahibiydi. Bu iki devlet de Akdeniz'de güçlü bir konuma sahiptiler. Rusya, 18. yüzyıldan itibaren güneye inmek için Osmanlı Devleti'ni yıkmak ve Karadeniz ile boğazlara sahip olmak politikasını uygulamaya başladı. (Keleş, 2008, s. 151)

İngiltere'nin Türk Boğazları ve dolayısıyla Osmanlı ile ilgilenmeye başlaması, temelde Hindistan'a yönelik kaygıları nedeniyle ortaya çıkmıştır. İngiltere hiçbir zaman Boğazları kendi hâkimiyetine almak gibi bir niyete kapılmamıştır. Daha ziyade, Boğazların İngiliz çıkarlarına tehdit oluşturacak unsurların eline geçmesini engellemeyi ve mümkünse, Boğazların kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilmeyi tercih etmiştir. İngiltere'nin Boğazlar politikasını oluşturacak ikinci önemli gelişme, Rusya'nın önce Karadeniz'de daha sonra da Akdeniz'de, giderek artan bir tehdit haline gelmesidir. (Yurdusev, 1999, s. 560-562)

Osmanlı İmparatorluğu, 1535 yılından itibaren çeşitli devletlere kapitülasyon şeklinde, ticaret gemilerini Boğazlardan geçirebilme ayrıcalığı vermiştir. Boğazların kapitülasyonlarla verilen ayrıcalıklar hariç olmak üzere yabancı devletlerin ticaret ve savaş gemilerine kapalı olması ilkesi devam etmiştir. (Özersay, 1999, s. 47) Çar I. Petro'nun vasiyetine en çok sadık kalan Çariçe II. Katerina, 1762'de tahta çıktıktan sonra aldığı tedbirlerle devletini güçlendirmiş ve 1768'de Osmanlı'ya karşı yeni bir savaş başlatmıştır. Rusya'nın üstünlüğü ile devam eden bu savaşın sonunda imzalanan 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile devlet önemli miktarda toprak kaybına uğrarken Rusya Osmanlı tâbiyetinde bulunan Ortodoksların hâmilliğini de elde etti. (Özcan, 1995, s. 114) Bu antlaşma ile birlikte Osmanlı Devleti, Rus ticaret gemilerine Boğazlardan serbest geçiş hakkı tanımıştır. (Özersay, 1999, s. 47) Karadeniz kıyılarına ulaşan Rusya, Karadeniz'in kısmen kuzeyindeki Türk hâkimiyetine son veriyor ve Karadeniz artık kapalı bir Türk denizi olmaktan çıkıp iki devlet arasında pay ve mücadele konusu bir deniz haline geliyordu. (Özcan, 1995, s. 115) Ayrıca Karadeniz'de donanma bulundurabilme ve ticaret gemilerini Boğazlardan geçirebilme hakkını elde eden Rusya, savaş gemilerinin de aynı haktan yararlanabilmesi için fırsat kollamaya başladı. (Bozkurt, 2021, s. 148) Rusya'nın ilk kez Küçük Kaynarca Antlaşması ile Karadeniz'de kendi gemileriyle ticaret yapma hakkını almasının ardından onu 1783'te Avusturya, 1802'de Fransa ve İngiltere, daha sonra diğer küçük devletler takip etti ve İstanbul'dan Karadeniz'e geçmek için izn-i sefine fermanı almaya başladılar. (Bostan, 2001, s. 542)

İzn-i sefine, özellikle Çanakkale ve İstanbul boğazlarından geçecek gemilere verilen gidiş-dönüş serbestiyetini ifade etmekte olup kara yolu için alınan "yol hükmü" veya "mürur tezkiresi" karşılığı kullanılmıştır.

İzn-i sefine uygulamasını Anadoluhisarı'nın tamiri ve Rumelihisarı'nın inşası sırasında (1452) başlatan Fatih'in, bütün yabancı gemilerin kontrol edilmesini ve geçiş harcı alınarak izin verilmesini kale muhafızlarına emrettiği belirtilmektedir. (Bostan, 2001, s. 542)

Osmanlı Devleti, boğazlar üzerindeki mutlak hâkimiyetini 18. yüzyılın son çeyreğine kadar sürdürmüş, Karadeniz ve boğazlar üzerinde tek söz sahibi devlet olarak bütün devletlere eşit mesafede durmuştur. (Keleş, 2008, s. 151)

Boğazların İkili Antlaşmalarla Düzenlendiği Dönem

İngiltere ve Rusya'yı karşı karşıya getiren Türk boğazları 1809 yılı itibariyle sözleşmeli kapalılık dönemine girerek artık Osmanlı dışında bir devletin de yapılacak anlaşmalar ile bölge siyasetini kendi devlet politikası yönünde şekillendireceği bir aşamaya geçti. (Yürük, 2022, s. 62) Bununla beraber Boğazlar'dan yabancı savaş gemilerinin geçiş yasağı sürmekte idi. Ancak Temmuz 1798'de Mısır'ı işgal eden Fransa'ya karşı askeri tedbirler almak zorunda kalınması üzerine Osmanlı Devleti'nin Rusya (23 Aralık 1798) ve İngiltere (5 Ocak 1799) ile birer ittifak yapmasıyla bu konuda ilk taviz verilmiş oldu. İttifak gereğince Rus savaş gemileri ilk defa Boğazlar'dan serbestçe geçti ve Akdeniz'e açılarak Fransa'ya karşı girişilen ortak askeri operasyona katıldı. Böylece Rusya tarihi hedeflerinden en önemlisine geçici dahi olsa ulaşmış oldu. Ruslar, sekiz yıl süreli olan bu antlaşma ile kendilerine tanınmış bulunan Boğazlar'dan geçme hakkını Osmanlı Devleti'nin sıkışık ve zayıf durumlarından faydalanarak kalıcı bir şekilde sokmak arzusuna düştüler. (Beydilli, 1992 s. 266)

Rusya ile Osmanlı Devleti arasında 1798 yılında imzalanan İstanbul Antlaşması'nın gizli maddelerine göre Boğazlar yabancı savaş gemilerine kapanacak, ancak savaş zamanında Rus savaş gemilerine açık olacaktı. (Özersay, 1999, s. 47) Napolyon'un Tilsit ve Erfürt'te Rus çarı ile Osmanlı Devleti'nin taksimi konusunda konuşmalar yaptığını öğrenen Osmanlı hükümeti İngiltere ile 5 Ocak 1809'da Kal'a-i Sultaniyye (Çanakkale) Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır. (Beydilli, 1992 s. 266) Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti, barış zamanında Boğazları hiçbir yabancı devletin savaş gemisine açmamayı kabul etmiştir. Bu antlaşma ile Boğazların barış zamanında yabancı devletlerin savaş gemilerine kapalılığı biçimindeki tek taraflı ilke, 1798 İstanbul Antlaşması'ndan sonra, bir uluslararası yükümlülük olarak bir kez daha teyit edilmiştir. (Özersay, 1999, s. 48)

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında, 1828 yılındaki savaşın ardından 14 Eylül 1829 tarihinde imzalanan Edirne Antlaşması'na göre, Osmanlı Devleti ile savaş halinde olmayan devletlerin ticaret gemileri Boğazlardan serbestçe geçebileceklerdi. Bu antlaşma ile Boğazların barış zamanında ticaret gemilerinin geçişine kapalı olması biçimindeki tek taraflı Osmanlı ilkesi, bir uluslararası antlaşma ile değişmiş oluyordu. (Özersay, 1999, s. 48) Bu antlaşma, Osmanlı Devleti'nin Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra imzaladığı en ağır antlaşmadır. Her şeyden önce, Rusya, Tuna'nın denize dökülen bölümünü ve Doğu Anadolu'yu denetleyebilecek yerleri eline geçirmiş oluyordu. İkinci olarak, Osmanlı devleti, Eflâk-Buğdan ve Sırbistan'a verdiği ayrıcalıklarla, bu önemli bölgelerin özerkliklerini de bir ölçüde kabul etmiş oluyordu. Üçüncü olarak, Rusya'ya savaş tazminatı olarak verdiği para zaten kötü durumda olan ekonomisini daha da bozmuştu. Dördüncü ve en önemli nokta ise, Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasıdır. Bağımsız bir Yunan devletinin kuruluşu, Osmanlı devletinin dağılmasında bir başlangıç noktasıdır. (Sander, 1987, s.118)1831 yılında patlak veren Mehmet Ali Paşa isyanının bastırılmaması üzerine, II. Mahmut, 1832 yılında Avrupa devletlerinden yardım talep etmiştir. (Özersay, 1999, s. 48-49)

Osmanlı Devleti'nin zayıf durumundan istifade ile Boğazlar üzerinde üstünlük sağlamak için her fırsatı değerlendirmeye çalışan Rusya, Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın isyanı ile ortaya çıkan Mısır meselesini kendi çıkarları doğrultusunda en iyi şekilde değerlendirmiştir. (Beydilli, 1992 s. 266). Bu talebe sadece Rusya olumlu yanıt vermiş ve bu yardım karşılığında, 8 Temmuz 1833 tarihinde Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 8 yıllık bir süre için imzalanan Hünkâr İskelesi Antlaşması'nın gizli maddesi ile Osmanlı Devleti Rusya'nın istemesi durumunda, Boğazlara herhangi bir yabancı devlet savaş gemisini sokmama yükümlülüğü altına girmiştir. (Özersay, 1999, s. 48-49) İki devlet arasında imzalanan bu anlaşma İngiltere ve Fransa'da endişeyle karşılanmış (Özcan, 1995, s. 118) ve Rusya'nın bu antlaşma ile sağladığı üstünlük çok uzun sürmemiştir. (Tukin, 1947, s. 136)

Boğazların Çok Taraflı Antlaşmalarla Düzenlendiği Dönem

1841 Londra Boğazlar Sözleşmesi ile birlikte boğazlarda çok taraflı antlaşmalar dönemi başlamıştır. (Yürük, 2022, s. 62) 1839'da Mısır meselesinin tekrar ortaya çıkması Rusya'nın Hünkâr İskelesi Antlaşması'na dayanarak Boğazlar'a inerek Osmanlı Devleti'ni koruma hakkını kullanmaya kalkışmasını da beraberinde getirmekteydi. Buna engel olmak isteyen İngiltere'nin girişimi ve diğer büyük Avrupa devletlerinin de katılımıyla 1840'da Londra Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre Mehmed Ali Paşa'nın İstanbul'a yürümesi halinde imzacı devletlerin Boğazlar'a kuvvet gönderebilecek, bu durum dışında Boğazlar, barış zamanında bütün yabancı savaş gemilerine kapalı kalacaktı. Böylece Rusya'nın Hünkâr İskelesi Antlaşması ile boğazlarda elde ettiği üstünlük sona eriyor ve aynı hakka diğer imzacı devletler de sahip oluyorlar. (Beydilli, 1992 s. 267)

1841 Londra Boğazlar Sözleşmesi, Boğazların hukuksal rejimini düzenleyen ilk çok taraflı antlaşmadır. (Özersay, 1999, s. 49) Bu antlaşma Boğazlar'ın durumunun müstakil olarak ele alınacağı 1841 Londra Boğazlar Antlaşması'na giden yolu da açmış oluyor. Mısır sorunu çözüldükten sonra Londra'da toplanan İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya ve Prusya temsilcileri, Çanakkale ve Karadeniz boğazları konusunda Osmanlı Devleti ile 1841 Londra Boğazlar Antlaşmasını imzalamışlardır. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti'nin barış zamanında Boğazlar'ı yabancı savaş gemilerine kapalı tutması kararı alınmıştır. (Beydilli, 1992 s. 267)

1841 yılında İngiltere'nin ısrarıyla imzalanan bu antlaşma ile Türk Boğazlarından sadece ticaret gemilerinin geçebilmesini öngören statüko uluslararası güvence altına almıştır. (Bozkurt, 2021, s. 148) Boğazlar'ın bu statüsü 1853 yılına kadar sürdü. Bu tarihte Rusya'nın Osmanlı Devleti'ni parçalamak amacıyla başlattığı Kırım Savaşı sırasında Fransız ve İngiliz donanmaları Osmanlılara yardım maksadıyla Boğazlar'ı geçti. Müttefik kuvvetlerin Kırım'a yaptıkları çıkartmadan sonra Rus ordusunun yenilmesi üzerine Rusya barış istedi. Osmanlı Devleti, İngiltere, Fransa, Piyemonte, Avusturya, Prusya ve Rusya'nın katılımıyla 30 Mart 1856'da Paris Antlaşması imzalandı. Buna göre 1841 Londra Antlaşması ile Boğazlar hakkında kabul edilmiş olan hükümler aynen tekrarlandı. Ayrıca Karadeniz tarafsız hale getirilecek, bütün milletlerin ticaret gemilerine açık fakat savaş gemilerine kapalı olacaktı. Osmanlı Devleti'yle Rusya'nın Karadeniz kıyılarında tersane ve donanma bulundurmaları yasaklanacaktı. (Beydilli, 1992 s. 267)

Paris Antlaşması ile Rusya'ya büyük bir darbe indirildi. Karadeniz tarafsız ilan edilerek hiçbir devletin harp gemisi bulunduramayacağı ilkesinin kabulüyle Boğazlar statüsü eski haline kondu. (Özcan, 1995, s. 121) Çar I. Nikola'nın İstanbul'u alarak boğazları ele geçirmek ve öleceği kesin olan hasta adam olarak gördüğü Osmanlı Devleti'nin mirasına konmak arzusu (Kurat, 2010, s. 346) Sivastopol sularına gömüldü. Ancak bu harpte kaybeden sadece Rusya değildi. Osmanlı Devleti de çok şeyler kaybetti. Öncelikle harp masraflarını karşılamak gayesiyle müttefiklerine önemli meblağlarda borçlandı ve böylece devlet için arkası

kesilmeyecek borçlanma dönemi de başlatılmış oluyordu. (Özcan, 1995, s. 121) Fakat 1856 Paris Antlaşması'nın Boğazlar ve Karadeniz'le ilgili hükümler Rusya'yı tatmin etmedi. Antlaşma Rusya'nın Karadeniz hâkimiyetine son verdiği için Rusya Karadeniz'in tarafsızlığından kurtulmak için fırsat kollamaya başladı. 1870'te Alman-Fransız savaşıyla bozulan Avrupa siyasi durumundan faydalanan Rusya 31 Ekim 1870'te tek taraflı olarak Paris Antlaşması'nın Karadeniz ile ilgili hükümlerini tanımadığını ilan etti. (Beydilli, 1992 s. 267) Rus Donanmasının, Osmanlı Donanmasını baskın taarruzla Karadeniz'de batırması üzerine, 1871 Londra Konferansı toplanmıştır. 1878 Barış Antlaşması ile teyit edilen değişen koşullara göre, Osmanlı müttefik ülkelerin savaş gemilerine Boğazları açma yetkisini muhafaza etmiştir. (Bostan, 2000, s. 118) 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşının ardından, Osmanlı devleti ile Rusya arasında imzalanan Ayastefanos Antlaşması'na göre, Boğazlar hem savaş hem de barış zamanında, Rus limanlarından gelecek ya da bu limanlara gidecek tarafsız devletlere ait ticaret gemilerine açık olacaktır. Ancak, bu antlaşma yürürlüğe girmemiş ve yerine 13 Temmuz 1878 tarihinde Berlin Antlaşması imzalanmıştır. Berlin Antlaşması, 1841 Londra Boğazlar Sözleşmesi'nin getirdiği ilkeyi teyit etmekteydi. Sonuç olarak, 1841 Londra Boğazlar Sözleşmesi ile kurulan rejim, Birinci Dünya Savaşı'na dek Türk Boğazları için geçerliliğini korumuştur. (Özersay, 1999, s. 50)

Kaynakça

- Acar, H. (2019). Boğazlar Sorunu Üzerine Jeopolitik Bir Değerlendirme: İstanbul'un Fethinden Montrö Boğazlar Sözleşmesine. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 2(1), 107-132.
- Akten, N. (2004). Türk Boğazları ve Gemilerin Geçiş Rejimi. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 24(1-2), 41-52.
- Bayur, Y. H. (1943, Ekim). Boğazlar Sorununun Bir Evresi (1906-1914). *Belleten*, 7(28), 89-215.
- Beydilli, K. (1992). Boğazlar Meselesi. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 6, 266-269.
- Bıyıklıoğlu, T. (1961). Birinci Dünya Harbinde (1914 - 1918) ve Mondros Mütarekesi Sıralarında (30 Ekim 1918 - 11 Ekim 1922), Boğazlar Problemi. *Belleten*, 25(97), 81-93.
- Bilsel, M. C. (1948). Sovyet Rusya - Türk Notaları Aydınlığında Türk Boğazları. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 14(1-2), 3-23.
- Bostan, İ. (2000). Osmanlı İmparatorluğu Döneminde İstanbul Boğazından Geçişin Tabii Olduğu Kurallar. B. Öztürk, M. Kadıoğlu, & H. Öztürk içinde, *Marmara Denizi 2000 Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 1-8). İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı.
- Bostan, İ. (2001). İzn-i Sefine. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 23, 542-543.
- Bozkurt, A. (2021). I. Dünya Savaşı'ndan Önce Türk Boğazlarına Yönelik Rus Talepleri ve İngiltere'nin Tutumu (1908-1914). *Gazi Akademik Bakış*, 14(28), 147-177.
- Doğru, S. (2013). Türk Boğazları'nın Hukuki Statüsü: Sevr ve Lozan'dan Montrö'ye Geçiş. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(2), 123-169.
- Eroğlu, H. (2004). Osmanlıların 1453 Öncesi İstanbul Kuşatmaları. *Tarih Araştırmaları*

Dergisi, 23(35), 89-101.

Karal, E. Z. (1942). Selim III.ün Hatt-ı Hümayunları. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Kaya, F. (2021). İkinci Dünya Savaşına Kadar Türk Boğazları Jeopolitiği. Karadeniz Araştırmaları, 18(71), 591-611.

Keleş, E. (2008). Kırım Savaşı'nda (1853-1856) Karadeniz ve Boğazlar Meselesi. OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi(23), 149-194.

KURAT, A. N. (2010). Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Özcan, B. (1995). 1877-1878 Harbine Kadar Osmanlı-Rus Münasebetleri. Edebiyat ve Beşeri Bilimler Dergisi(22), 111-122.

Özersay, K. (1999). Türk Boğazlarından Geçiş Rejimi. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı.

Pithon, R. (2010). Karadeniz ve Boğazlar Meselesi. Tarih Okulu Dergisi, 2010(6), 73-93.

Sander, O. (1987). Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü, Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.

Şener, B. (2014). Türk Boğazları'nın Geçiş Rejiminin Tarihi Gelişimi ve Hukuki Statüsü. Tarih Okulu Dergisi(17), 467-493.

Şener , B. (2015). Tarihsel Boyutlarıyla Boğazlar'ın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi. The Journal of Academic Social Science Studies(35), 327-349.

Tansel, S. (1999). Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Tukin, C. (1947). Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Uzunçarşılı, İ. H. (2011). Osmanlı Tarihi I. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Yurdusev, E. (1999). Osmanlı İmparatorluğu, Rusya ve Hindistan Üçgeninde İngiltere'nin Boğazlar Politikası. Belleten, 63(237), 559-596.

Yücel, Y., & Sevim, A. (1991). Osmanlı Klasik Döneminin Üç Hükümdarı Fâtiḥ - Yavuz - Kanûnî. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Yürük, A. S. (2022). Çanakkale Cephesinin Açılması Sürecinde İngiliz-Rus İlişkilerinin İncelenmesi. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, 5(4), 59-80.

Yabancıların Toplu Sınır Dışı Edilmesi Yasağı Bağlamında N.D.& N.T./ İspanya Davası'nın İncelenmesi

Anıl Berk Sarı

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Kamu Hukuku
sarianilberk@gmail.com

Özet

1963 yılında düzenlenen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne (AİHS) Ek 4 No.lu Protokol toplu sınır dışı edilme sorununu düzenleyen ilk uluslararası sözleşme olmuştur. Söz konusu Protokol'ün açıklayıcı raporunda, 4. maddenin amacının yakın tarihin önemli bir sorunu olan yabancıların toplu sınır dışı edilmesini resmi olarak yasaklamak olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Protokol'ün 4. maddesinin ve 3. maddesinin 1. fıkrasının kabul edilmesi hiçbir koşulda Protokol'ün düzenlenmesinden önce gerçekleşmiş olan toplu sınır dışı uygulamalarını masum kılacak şekilde yorumlanamayacağı konusunda anlaşma sağlanmıştır. Protokol'ün 4. maddesinin arz ettiği öneme rağmen bu kadar kısa bir şekilde düzenlemesi dikkat çekicidir. Bahsedilen Protokol'ün açıklayıcı raporuna baktığımızda maddenin “Bir devletin, ulusal güvenlikle ilgili zorlayıcı sebeplerin aksini gerektirdiğini düşündüğü durumlar hariç olmak üzere, yabancının sınır dışı edilmesine karşı gerekçelerini sunmasına ve durumun yetkili bir makama veya bu makamca belirlenen kişi veya kişiler tarafından incelenmesine ve bu inceleme için istekte bulunulursa temsil edilmesine izin verilmedikçe sınır dışı işlemi gerçekleştirilemez.” şeklinde düzenlenmesinin düşünüldüğü ancak yalnızca usulü nitelikteki güvencelerle sınırlı bir hükmün yetersiz kalacağı ve hakkın amacına aykırı düşerek kısıtlayıcı bir etki yaratması endişesiyle düzenlemenin yapılmadığı söylenmektedir. Tüm bu açıklamalar değerlendirildiğinde yabancıların toplu sınır dışı edilmesi yasağının esas amacı, grup halindeki yabancıların kişisel koşulları incelenmeden veya incelemenin sonucunda ilgili makamlarca alınan tedbirlere karşı savunma fırsatı verilmeden ülkeden gönderilmelerine mâni olmaktır. Kısa bir düzenlemeye sahip olan 4. madde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından yorum yoluyla ve oluşturulan içtihatlarla genişletilerek madde içeriğindeki kavramların detaylandırılması sağlanmıştır. Böylece söz konusu madde daha iyi anlaşılabilir ve kapsamı genişletilmiştir. Ancak son zamanlarda AİHM verdiği kararlarda maddenin kapsamını kısıtlayan ve usulü güvencelerin etkisini azaltan bir yönelimdedir. Bu yönelimi gösteren en önemli davalardan biri N.D.& N.T./ İspanya Davası'dır. Bu nedenle 4. madde bağlamında N.D.& N.T./ İspanya Davası'nın incelenmesi ve özellikle de kararın içeriğinde yer alan başvuruların kendi davranışları ve iki aşamalı test kavramlarının detaylı şekilde ele alınması önem arz etmektedir. Böylece, mahkemenin içtihadında kullandığı yeni kavramların yanı sıra Avrupalı devletlerin maddeye ilişkin bakış açısının daha derinlemesine anlaşılması mümkün olacaktır.

Anahtar Sözcükler: Başvuruların Kendi Davranışları, Toplu Sınır Dışı, Usul Güvenceleri

Analyzing of N.D.& N.T. v. Spain Case in the Context of the Prohibition of Collective Expulsion of Aliens

Abstract

In 1963, Protocol No. 4 to the European Convention on Human Rights (ECHR) was the first international treaty to regulate the problem of collective expulsion. The explanatory report of the Protocol indicates that the purpose of Article 4 was to formally prohibit the collective expulsion of aliens, a problem of recent history. It was therefore agreed that the adoption of

Article 4 and Article 3, paragraph 1, of the Protocol could under no circumstances be interpreted in such a way as to render innocent the collective expulsions that had taken place before the drafting of the Protocol. Despite the importance of Article 4 of the Protocol, its brevity is striking. When we look at the explanatory report of the aforementioned Protocol, we see that the article reads as follows: “Except where a State considers that compelling reasons of national security require otherwise, the expulsion shall not be carried out unless the alien is permitted to present his or her reasons against expulsion and to have his or her case examined by a competent authority or by a person or persons designated by that authority and, if so requested, to be represented.”, but it is said that the regulation was not made due to the concern that a provision limited only to procedural safeguards would be insufficient and would create a restrictive effect contrary to the purpose of the right. When all these explanations are evaluated, the main purpose of the prohibition of collective expulsion of aliens is to prevent the expulsion of aliens in groups without examining their circumstances or without allowing them to defend themselves against the measures taken by the relevant authorities because of the examination. Article 4, which has a short regulation, has been expanded by the European Court of Human Rights (ECtHR) through interpretation and case law, and the concepts in the article have been elaborated. Thus, the article in question has been better understood and its scope has been expanded. However, in its recent judgments, the ECtHR has tended to limit the scope of the Article and to reduce the impact of procedural safeguards. One of the most important cases showing this tendency is N.D.& N.T. v. Spain. It is therefore important to examine N.D. & N.T. v. Spain in the context of Article 4 and, in particular, to consider in detail the concepts of the applicants’ own conduct and the two-step test contained in the judgment. This will enable a deeper understanding of the new concepts used by the Court in its jurisprudence as well as the European States’ perspective on the Article.

Key Words: applicants’ own conduct, collective expulsion, procedural safeguards

GİRİŞ

Günümüzde meydana gelen birçok olay neticesinde insanlar yaşadıkları yerlerden göç etmektedir. Bu durum göç alan devletleri önemli şekilde etkilemiştir. Kendilerine sığınmak için gelen insan sayısı arttıkça devletler sığınmacılara karşı çeşitli politikalar geliştirmiştir. Bunlardan biri de gelen sığınmacıların bireysel durumlarına ilişkin bir inceleme yapılmaksızın toplu şekilde sınır dışı edilmesidir. Uygulanan bu politika açıkça Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Ek 4 No.lu Protokol’ün 4. maddesine aykırıdır. Söz konusu madde yabancıların toplu olarak sınır dışı edilmesini yasaklamıştır. Devletlerin bu uygulamasından dolayı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin önüne Hirsi Jamaa ve Diğerleri/İtalya, N.D. ve N.T./İspanya gibi birçok dava gelmektedir. N.D. ve N.T./İspanya Davası hem oluşturulan yeni kısıtlayıcı kavramlar hem de kararda bulunan bazı zayıf temelli açıklamalar nedeniyle tartışma yaratan önemli bir dava olmuştur. Dava Dairesi 4 No.lu Protokol’ün 4. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir ancak İspanya hükümetinin başvurusu üzerine dava Büyük Daire’ye gitmiştir. Büyük Daire kararında “başvurucunun kendi davranışları” dışlayıcı kavramını oluşturmuştur. Buna ek olarak ihlalin tespitini de yeni oluşturduğu iki aşamalı bir testle sağlamıştır. Sonuç olarak Büyük Daire 4 No.lu Protokol’ün 4. maddesinin etkinliğini olumsuz etkileyecek bir karara imza atarak ihlalin olmadığına hükmetmiştir.

Bu çalışmada bir AİHM kararı incelemesi yapılacağından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve ek protokolleri bağlamında yabancıların topluca sınır dışı yasağı ele alınmış daha sonra da N.D. ve N.T./İspanya Davası incelenmiştir. Bu inceleme yapılırken mahkemenin oluşturduğu yeni kavramlarda ele alınmıştır.

YABANCILARIN TOPLU SINIR DIŞI EDİLMESİ YASAĞI

Yabancıların toplu sınır dışı edilmesi yasağı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 4 No.lu Protokol'ün 4. maddesinde “*Yabancıların toplu olarak sınır dışı edilmesi yasaktır.*” şeklinde düzenlenmiştir.

No.lu Protokol'ün 4. Maddesinin Kaynağı ve Amacı

1963 yılında kabul edilen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 4 No.lu Protokol, toplu sınır dışı etme konusunu ele alan ilk uluslararası antlaşma olma özelliğini taşımaktadır. Protokol'ün açıklayıcı raporunda belirtildiği üzere, 4. maddenin amacı, yakın tarihin bir sorunu olan yabancıların toplu şekilde sınır dışı edilmesini resmi olarak yasaklamaktır. Bu bağlamda, 4. madde ile 3. maddenin 1. fıkrasının kabul edilmesinin hiçbir şart ve koşulda, geçmişte gerçekleşmiş olan toplu sınır dışı uygulamalarını masum kılacak şekilde yorumlanamayacağı konusunda anlaşma sağlanmıştır.(Sözleşme 'ye Ek 4 No.lu Protokol'ün 4. Maddesine İlişkin Rehber – Yabancıların Topluca Sınır Dışı Edilmeleri Yasağı, 2020) Böyle önemli bir maddenin bu kadar kısa bir şekilde düzenlenmesi dikkat çekicidir. Bahsedilen protokolün açıklayıcı raporunda “Bir devletin, ulusal güvenlikle ilgili zorlayıcı nedenlerin aksini gerektirdiğini düşündüğü durumlar hariç olmak üzere, yabancıların sınır dışı edilmesine karşı gerekçelerini sunmasına ve durumun yetkili bir makama veya bu makam tarafından belirlenen kişi veya kişiler tarafından incelenmesine ve bu inceleme için isterlerse temsil edilmesine izin verilmedikçe sınır dışı işlemi gerçekleştirilemez.”(Explanatory Report to Protocol No. 4 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, securing certain rights and freedoms other than those already included in the Convention and in the first Protocol there to, 1993) şeklinde bir düzenleme yapılmasının düşünüldüğü ancak yalnızca usulü güvencelerle sınırlı bir hükmün yetersiz kalacağı endişesiyle böyle bir düzenlemeden vazgeçildiği söylenmektedir. 4 No.lu Protokol'ün 4. Maddesi, bir grup halindeki yabancıların kişisel koşulları incelenmeden veya incelemenin sonucu beklenmeden ilgili makamlar tarafından alınan tedbirlere karşı savunma yapma imkânı tanınmadan sınır dışı edilmelerini engellemeyi amaçlamaktadır. Bu madde, sınır dışı edilme sürecinin adil ve hakkaniyetli bir şekilde yürütülmesini sağlamak üzere düzenlenmiştir. (Sözleşme'ye Ek 4 No.lu Protokol'ün 4. Maddesine İlişkin Rehber – Yabancıların Topluca Sınır Dışı Edilmeleri Yasağı, 2020)

Toplu Sınır Dışı Kavramı

Toplu sınır dışı kavramı, “bir topluluktaki her bir yabancıya kendine özgü durumuyla alakalı mantıklı ve objektif bir inceleme yapılarak alınan tedbirler haricinde, yabancıları toplu şekilde devlet topraklarını terk etmeye zorlayan her türlü tedbir” olarak anlaşılmalıdır.(Schabas, 2015) Devletin egemenlik alanına giren yabancılarla ilişkin toplu şekilde yapılan sınır dışı işlemi öncesinde grup içindeki her bir kişiye yetkili makamlara savunmalarını bireysel olarak sunma olanağını tanıdığı durumlarda, bazı yabancılar hakkında benzer kararların verilmiş olmasından dolayı toplu sınır dışı edilmenin var olduğu sonucuna varılamaz.(Alibaks ve Diğerleri/Hollanda, 1988; Andric/ İsveç, 1999; Sultani/ Fransa, 2007) Ancak her bir kişinin özel durumunun makul ve nesnel bir biçimde incelenerek sınır dışı kararlarının uygulanması tek başına 4 No.lu Protokol'ün 4. maddesine uygun hareket edilip edilmediğinin belirlenmesinde yeterli değildir. (N.D. ve N.T./İspanya, 2020) 4 No.lu Protokol'ün 4. maddesi kapsamında AİHM önüne getirilen davaların büyük bir çoğunluğu devletlerin topraklarında bulunan yabancı kişilerle ilişkilidir. Ancak son yıllarda mahkeme hükümetlerin AİHS'nin 1. maddesine dayanarak 4 No.lu Protokol'ün 4. maddesinin uygulanabilirliğine karşı itirazlarını kapsayan bazı davaları da karara bağlamıştır. Bunlardan biri Hirsi Jamaa ve Diğerleri/İtalya Davası'dır(Hirsi Jamaa ve Diğerleri/İtalya, 2012). Dava, İtalyan makamlarının düzensiz sığınmacılara karşı açık denizlerde yürüttüğü Libya'ya geri itme operasyonlarıyla ilgilidir.

Mahkeme, geri itme operasyonunun ulusal topraklar dışında yani uluslararası sularda gerçekleşmesi halinde 4 No.lu Protokol'ün 4. maddesinin uygulanıp uygulanmayacağını değerlendirmek zorunda kalmıştır. Mahkeme, sözleşme kapsamında yabancıların toplu olarak sınır dışı edilmesi yasağının, sözleşmenin hazırlık çalışmalarında veya sözleşmeye Ek 4 No.lu Protokol'ün Uygulanmasına İlişkin Rehber'de ülke dışı etkiye sahip olmasının engellenmediğini gözlemlemiştir.(Sözleşme'ye Ek 4 No.lu Protokol'ün 4. Maddesine İlişkin Rehber – Yabancıların Topluca Sınır Dışı Edilmeleri Yasağı, 2020)

4 No.lu Protokolü hazırlayanlara göre, sınır dışı etme kavramı, “bir kimsenin bulunma hakkına sahip olduğu bir yerden çıkarılması” şeklindeki genel anlamıyla yorumlanmalıdır. Ayrıca, 4 No.lu Protokol'ün 4. maddesi yalnızca yabancıların sözleşmeye taraf devletlerin kendi topraklarından toplu olarak sınır dışı edilmelerine uygulanabileceği şeklinde yorumlansaydı, günümüzde mevcut olan göç modellerinin önemli bir kısmı hükmün kapsamı dışında kalacak ve karadan seyahat eden sığınmacıların aksine, denize açılan ve bir devletin topraklarına ulaşamayan sığınmacıların sınır dışı edilmeden önce kişisel durumlarının incelenmesi hakkı olmayacaktı. Bu nedenle mahkeme sınır dışı etme kavramının tıpkı yargı yetkisi gibi esasen ülkesel nitelikte olmasına rağmen bir devletin yargı yetkisini istisnai olarak ulusal toprakları dışında kullandığını tespit ederse devletin ülke dışı yargı yetkisini kullanmasının toplu sınır dışı etme şeklinde olduğunu kabul edilebilir. Mahkeme ayrıca deniz ortamının özel niteliğinin denizleri hukukun dışında kalan bir alan haline getirmediğini önemle belirtmiştir. Bu nedenle mahkeme, açık denizlerde egemenlik yetkisini kullanan bir devletin yetkilileri tarafından gerçekleştirilen ve sığınmacıların devlet topraklarına ulaşmasını engelleyen ve hatta onları başka bir devlete geri iten bir durdurma bağlamında yabancıların sınır dışı edilmesinin, devletin 4 No.lu Protokol'ün 4. maddesi kapsamındaki sorumluluğunu tetikleyen bir ülke dışı yargı yetkisi uygulaması teşkil ettiği sonucuna varmıştır.(Hirsi Jamaa ve Diğerleri/İtalya, 2012)

No.lu Protokol'ün 4. Maddesiyle AİHS'nin 13. Maddesinin İlişkisi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 13. maddesinde² düzenlenen etkili başvuru yolu kavramı, hukuk yolunun sözleşmeye aykırı olan ve etkileri potansiyel olarak geri döndürülemez olan tedbirlerin uygulanmasını engelleyebilecek nitelikte olmasını ifade etmektedir. Dolayısıyla bu tür tedbirlerin ulusal makamlar tarafından sözleşmeye uygunluk açısından incelenmeden uygulanması 13. maddeye uygun düşmemektedir.(Çonka/Belçika, 2002) Buna göre mevcut hukuk yolunu 4 No.lu Protokol'ün 4. maddesi açısından değerlendirdiğimizde sözleşmenin 13. maddesinde belirlenen gerekliliklerin karşılanması için uygulanan tedbirlere karşı durdurucu bir etkiye haiz olması gerekmektedir. Ancak başvuru sahibinin, AİHS'nin 2 ve 3. maddelerinde koruma altına alınan haklarına³ karşı bir ihlalin gerçekleşmesi bakımından gerçek bir riskin bulunmadığının anlaşıldığı durumlarda alınan tedbirlere karşı durdurucu bir etkisi olmaması tek başına 4 No.lu Protokol'ün 4. maddesinin ve AİHS'nin 13. maddesinin ihlalini teşkil etmemektedir.

² **AİHS 13. madde:** Bu Sözleşme'de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmi bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir.

³ **AİHS 2. madde:** 1. Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez. 2. Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinden mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz: a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması; b) Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme; c) Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması **AİHS 3. madde:** Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz.

Bu tür durumlarda sözleşme, devleti otomatik olarak durdurucu bir hukuk yolu sağlama yükümlülüğü altına sokmamakta, ancak ilgili kişinin sınır dışı kararına itiraz etme konusunda etkili bir imkanının bulunması için şikayetlerini bağımsız ve tarafsız bir merci önünde incelemesini gerektirmektedir.(Khlaifia ve Diğerleri/İtalya, 2016)

N.D. ve N.T. /İSPANYA DAVASI'NIN İNCELENMESİ

N.D. ve N.T. /İspanya Davası

13 Ağustos 2014'te, aralarında başvuranların da bulunduğu Sahra Alt Afrika'dan gelen birkaç yüz kişilik bir sığınmacı grubu, Kuzey Afrika kıyısındaki bir İspanyol yerleşim bölgesi olan Melilla şehrini çevreleyen tel örgüleri aşarak İspanya'ya girmeye çalışmıştır. Tel örgüleri geçer geçmez Guardia Civil mensupları tarafından yakalanmışlar ve iddiaya göre kelepçelenerek sınırın diğer tarafına geri götürülmüşlerdir. Başvuranların herhangi bir kimlik tespit prosedürüne tabi tutulmadıkları ve kişisel durumlarını açıklama fırsatı bulamadıkları bildirilmiştir. Daha sonra izinsiz olarak İspanya'ya girmeyi başarsalar da sınır dışı edilmeleri için emir çıkarılmıştır. İçlerinden biri tarafından yapılan sığınma başvurusunun yanında idari itirazları da reddedilmiştir. 3 Ekim 2017 tarihli kararda Mahkeme'nin Dava Dairesi oybirliğiyle başvuranların her birinin durumunun bireysel olarak incelenmemesi nedeniyle 4 No.lu Protokol'ün 4.maddesinin ihlal edildiğine ve 4 No.lu Protokol'ün 4. maddesiyle bağlantılı olarak Sözleşme'nin 13.maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Dava, 29 Ocak 2018 tarihinde, Hükümetin talebi üzerine Büyük Daire'ye havale edilmiştir.(N.D. ve N.T./İspanya, 2020)

Başvuranların Kendi Davranışları Kavramı

Büyük Daire'nin öncelikle AIHS madde 1 uyarınca İspanya'nın ülkesel yargı yetkisi kullandığını tespit etmesi gerekmiştir. Bu husus tespit edildikten sonra Büyük Daire üyelerinin büyük çoğunluğu N.D. ve N.T'nin sınır dışı edilmesinin 4. Protokol'ün 4. maddesinde düzenlenen toplu sınır dışı yasağının amaçları doğrultusunda bir "sınır dışı etme" teşkil ettiğini tespit etmiştir. Yargıçlar, Mahkeme'nin bu terimin mevcut kullanımdaki genel anlamıyla (bir yerden uzaklaştırmak) yorumlanması gerektiği yönündeki yerleşik görüşünü hatırlatmışlardır. Bu görüş, bir sözleşmecî tarafın yargı yetkisine giren her durumu, özellikle de bir yabancı'nın bir devletin topraklarından ve sınırlarından zorla çıkarılmasını, ayrıca deniz veya kara yoluyla ülkeye girme girişimlerini de kapsamaktadır. Çoğunluk ayrıca, 4. Protokol'ün 4. maddesini kişinin ülkede kalışının yasalığına, ülkede geçirdiği sürenin uzunluğuna ve sınırları geçerken ki davranışlarına bakılmaksızın uygulandığını vurgulamıştır.⁴

Esasa ilişkin olarak mahkeme, İspanya'nın eylemlerinin 4 No.lu Protokol'ün 4. maddesi kapsamında belirtilen yükümlülüklerle uygun olduğuna karar vermiştir. Mahkeme, "yerleşik içtihadını" hatırlatarak, bir sınır dışı işleminin, yabancıları bir grup olarak, önceden gruptaki her bir yabancı'nın özel durumunun makul ve objektif bir şekilde inceleme olmaksızın bir ülkeyi terk etmeye zorlaması halinde toplu olduğunu teyit etmiştir. Bu yorum, bu Protokol'ün amacından kaynaklanmaktadır.

⁴ (N.D. ve N.T./İspanya, 2020) Bu dava Mahkeme'nin, devleti yargı yetkisi dahilinde bulunan yabancıların "sınır dışı edilmesi" ile "kabul edilmemesi" arasındaki ayrımı belirlemek için ilk girişimi temsil etmiştir. Aradaki fark Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun 2014 yılında kabul ettiği Yabancıların Sınır Dışı Edilmesine ilişkin taslak maddelerinde ana hatlarıyla belirtilmiştir. Aynı görüşte olan yargıçların oluşturduğu çoğunluk "sınır dışı etme" kavramını yorumlanmasına büyük önem vermiştir. Bunun ilk olası nedeni, çoğunluğun görüşünün bu hükmün uygulama alanını istenenden çok daha geniş hale getirdiğini savunan Yargıç Koskelo'nun farklı görüşüyle oluşan tartışmadır. İkinci ve daha makul neden ise, Büyük Daire'nin bu kararın geniş etkisine ilişkin endişelerine dayanmaktadır.

Bu hüküm, sözleşmeciler tarafından belirli sayıda yabancıyı kişisel durumlarını değerlendirmeden ve dolayısıyla ilgili makam tarafından alınan tedbire karşı argümanlarını ileri sürmelerine imkân tanımadan sınır dışı etmelerini engellemeyi amaçlamaktadır.(N.D. ve N.T./İspanya, 2020)

Mahkemenin yorumuna göre 4. No.lu Protokol'ün 4. maddesinin amaçları doğrultusunda, yabancıların davranışları dikkate alınması gereken bir unsurdur. Bireysel bir kararın alınmaması “başvuranın kendi davranışına atfedilebiliyorsa” toplu sınır dışı etme yasağının ihlali söz konusu değildir. Bu ilke, Mahkeme'nin N.D. ve N.T. davasındaki kararının temelini oluşturmaktadır.(Ciliberto, 2021) Mahkeme başvuranın kendi davranışına dayanan istisnanın, başvuruların koşullarının bireysel olarak incelenmesi için mevcut prosedürle aktif iş birliği yapmamasının ve bunun sonucunda objektif bir değerlendirmenin yapılamamasından dolayı devletin sorumluluğunun ortadan kalktığına dair yerleşik içtihadından kaynaklandığını belirtmiştir. Büyük Daire, aynı ilkenin “kara sınırını izinsiz bir şekilde geçen, kasıtlı olarak sayıların çokluğundan faydalanan ve güç kullanan kişilerin davranışlarının, kontrol edilmesi zor ve kamu güvenliğini tehlikeye atan açıkça yıkıcı bir durum yaratacak şekilde olduğu durumlar için de geçerli olması gerektiğini” belirtmiştir.(N.D. ve N.T./İspanya, 2020) Bu prensiplerin yerleşik niteliğini desteklemek için çeşitli kararlara atıfta bulunulmasına rağmen mahkeme bu kriteri sadece iki davada uygulamıştır: “Berisha ve Haljiti / Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti” ve “Dristas ve Diğerleri / İtalya”. Her iki başvuru da kabul edilemez olarak değerlendirilmiştir. İlk davada AİHM, aynı gerekçelerle ortak sığınma başvurusunda bulunan ve sığınma taleplerini aynı delillere dayandıran ve evli olan başvuranların her ikisi hakkında da tek bir karar vermiştir. Bu kararın toplu bir sınır dışı etme anlamına gelmediğini belirtmiştir.(Berisha ve Haljiti / Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti, 2005) İkinci davada Mahkeme bir polis memurunun, kimliklerini göstermeyi reddettiği için sınır dışı kararlarına başvuru sahiplerinin isimlerinin yazılmamasının başvuruların kendi kusurlu davranışından kaynaklandığı gerekçesiyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.(Dristas ve Diğerleri / İtalya, 2011) Bu yüzden başvuru ilke mahkemenin yerleşik içtihadına dayanmamaktadır. Her şeyden önce yerleşik bir içtihat bulunmamaktadır. “Başvurucunun kendi davranış kriteri” yalnızca iki kararda uygulanmış ve sadece Dristas kararında iş birliği eksikliği temel alınmıştır, ayrıca sabit bir içtihadın varlığı varsayılsa bile Berisha ve Haljiti ile Dristas ve Diğerleri kararlarında teyit edildiği üzere, “başvurucunun kendi davranış” dışlayıcı hükmünün gerekçesi başvuru sahiplerinin davranışları ile bireysel bir kararın eksikliği arasındaki rastlantısal ilişkidir. N.D. ve N.T. davalarında, Büyük Daire bu nedensel ilişkinin hangisi olduğunu analitik olarak açıklamamıştır. Kısaca Mahkeme İspanyol Sınır Muhafızları tarafından gerçekleştirilen derhal teslim işleminin, Melilla sınırını yasadışı geçişin doğrudan bir etkisi olarak nasıl nitelendirilebileceğine açıklık getirmemiştir.(Ciliberto, 2021). Buna rağmen, Büyük Daire, Devletlerin kara sınırını izinsiz bir şekilde geçen kişileri derhal sınır dışı ettiği durumlarda da uygulanması gereken bir ilke olarak “başvuranların durumlarının bireysel olarak incelenmesi için mevcut prosedürle iş birliği yapılmamasına” atıfta bulunmuştur. Başka bir deyişle resmi gerekçesine rağmen mahkeme, Berisha ve Haljiti ile Dristas ve Diğerleri kararlarında teyit edilen dışlayıcı ilkeyi uygulamamıştır. Bunun yerine Büyük Daire toplu sınır dışı etme yasağına yeni bir istisna geliştirmiştir.(Ciliberto, 2021)

İki Aşamalı Test

N.D. ve N.T./İspanya Davasında Başvuranın kendi davranışının dışlayıcı etkisine ilişkin açıklamanın ardından, mahkeme bir sözleşmeciler tarafından topraklarına izinsiz giriş bağlamında 4 No.lu Protokol'ün 4. maddesi uyarınca bir şikayeti değerlendirmek için iki aşamalı bir test oluşturmuştur. İki aşamalı test, yasal giriş yollarına gerçek ve etkili erişim ile davalı devletin sorumlu olduğuna dair nesnel gerçeklere dayanan mantıklı gerekçelerin bulunmasıdır. Bu bağlamda mahkeme ilk olarak somut davanın koşullarına göre davalı devletin yasal giriş

yollarını ve özellikle de sınır kapılarına gerçek ve etkili erişim sağlayıp sağlamadığını değerlendirecektir. Böyle bir erişim sağlanmış ancak başvuran bunu kullanmamış, bunun yerine çok sayıda olmalarından yararlanarak ve güç kullanarak sınırı izinsiz bir şekilde geçmeyi tercih etmişse mahkeme, bu usullerin kullanılmasını engelleyen ve davalı devletin sorumlu olduğu nesnel olgulara dayanan mantıklı nedenler olup olmadığını AIHS madde 2 ve 3'ün uygulanması saklı kalmak koşuluyla değerlendirecektir.(N.D. ve N.T./İspanya, 2020)

Bu iki aşamalı testi N.D. ve N.T. vakalarına uygulayan Büyük Daire, İspanya'ya yasal giriş için üç yolu dikkate almıştır. Bunlar: (i) Melilla sınırındaki Beni Enzar karakoluna uluslararası koruma başvurusunda bulunmak; (ii) başvuru sahiplerinin menşei ülkelerindeki veya transit geçiş yaparken ziyaret edilen devletlerdeki İspanyol elçilik ve konsolosluklarına uluslararası koruma talebinde bulunmak ve (iii) aynı kurumlardan çalışma vizesi talep etmek. Büyük Daire, Beni Enzar' da uygulanan prosedüre odaklanmıştır. Bu düzenlemenin söz konusu tarihte var olduğunu ve İspanya'nın bu düzenlemeye gerçek ve etkili bir erişim sağladığını beyan etmiştir. N.D. ve N.T.'nin bu yolu kullanmamaları için hükümete atfedilebilecek objektif gerçeklere dayanan mantıklı bir nedeni yoktur. Dolayısıyla, 4 No.lu Protokol'ün 4. Maddesi ihlal edilmemiştir. Mahkeme diğer iki yolu da incelemiştir. Sonuç Beni Enzar sınır geçiş prosedürü ile aynı olmuştur. Bunun ışığında hakimler, "13 Ağustos 2014 tarihinde Melilla sınır tellerine yapılan saldırıya katılarak, grubun kalabalık olmasından faydalanarak ve güç kullanarak kendilerini tehlikeye atanların aslında başvuranlar olduğunu değerlendirmiştir." Sonuç olarak mahkeme, bireysel sınır dışı kararlarının olmamasının davalı devletten ziyade N.D. ve N.T.'nin kendi davranışlarına atfedilebilir olduğu sonucuna varmıştır. Buna göre, 4 No.lu Protokol'ün 4. maddesi ihlal edilmemiştir.(N.D. ve N.T./İspanya, 2020)

Dava Hakkında Eleştiriler

Büyük Daire, N.D. ve N.T. / İspanya davasında vermiş olduğu kararla 4 No.lu Protokol'ün 4. maddesi kapsamındaki usulü güvencelerin sağladığı koruma düzeyini kısıtlayarak başvuranın davranışına dayalı yeni bir istisnai hüküm eklemiştir. Karar, yabancıların toplu olarak sınır dışı edilmesi yasağının yalnızca izinsiz giriş yapan kişiler için geçerli olduğunu belirtmektedir. Ancak devlet bu yabancıları aynı anda ve zorla sınır dışı ettiğinde, mahkeme başvuranların lehine sonuçlanmayan iki aşamalı bir test uygulamaktadır. Bu yaklaşım N.D. ve N.T./ İspanya davasında zayıf bir hukuki temele sahip olduğundan, 4 No.lu Protokol'ün 4. Maddesi kapsamında sağlanan korumanın zayıflatılmış bir versiyonu gibi görünmektedir. Karardaki eksiklik, bu ilave kısıtlamayı haklı çıkaran gerekçenin dikkatlice analiz edilmemesinden kaynaklanmaktadır.(Ciliberto, 2021)

Ayrıca davada uygulanan iki aşamalı test de tartışmalıdır. İlk adımda, hakimler İspanya tarafından sağlanan yasal erişim yollarının olayların meydana geldiği tarihte mevcut olup olmadığını ve başvuranların bu yolları takip etmek için gerçekçi bir fırsata sahip olup olmadığını analiz etmemiştir. İkinci adımda ise makul sebepler kavramı tanımlamamışlardır. Özellikle, bu sebeplerin yalnızca davalı devlete atfedilebileceği durumlarda bir ihlal tespit edileceği düşünüldüğünde bu yaklaşım dengeyi devletlerin lehine, vatandaş olmayanların yani yabancıların aleyhine değiştirmektedir. Bu durum, özellikle göç kontrollerinin dış kaynak kullanımına tabi tutulduğu mevcut bağlamda sorun teşkil etmektedir.(Ciliberto, 2021)

Sonuç olarak bu karar, 4 No.lu Protokol'ün 4. Maddesi kapsamında izinsiz giriş bağlamında geri göndermeme ilkesinin yorumlanmasına ve uygulanmasına yardımcı olmamıştır. Tam tersine güvencelerin etkili ve pratik bir şekilde korunmasını riske atmanın yanı sıra denizlerde sığınmacıların durdurulmasıyla ilgili toplu sınır dışı etme yasağının kapsamı konusunda şüpheleri artırmıştır.

Bu nedenle mahkemenin yaklaşımı yeniden değerlendirilmelidir. Buna ek olarak sözleşme sistemi altında hukuki kesinliği teşvik etmek için dışlayıcı hükmün uygulanmasının son derece sınırlı bir kapsama indirgenmesiyle birlikte çözülmemiş hususların daha fazla açıklığa kavuşturulması ve detaylandırılması gerekmektedir.(Ciliberto, 2021)

SONUÇ

Dünyada artan milliyetçilik akımı ve Avrupa Birliği üyesi devletler tarafından gittikçe daha gür söylenmeye başlanan Avrupa Kalesi söylemi, 4 No.lu Protokol'ün 4. maddesinin önemi daha da artmaktadır. Kısa bir düzenleme olmasına rağmen önemi çok büyük olan bu düzenleme AİHM'in önüne gelen davalarda da sıkça değinilmektedir. AİHM'in vereceği kararlar yabancıların sınır dışı yaşağının gideceği yön açısından önem arz etmektedir. Çünkü AİHM'in verdiği kararlar doğrultusunda Avrupalı devletlerin politikaları şekillenecektir. Ne yazık ki incelediğimiz N.D. ve N.T./ İspanya Davası'nda Mahkeme 4.No.lu Protokol'ün 4. maddesinin etkinliğini azaltacak bir karar vermiştir. Özellikle Mahkeme'nin oluşturduğu başvuru kavramı ve iki aşamalı test, yabancıların aleyhine bir sonuç doğurmaktadır. Söz konusu davada verilen karar dünya kamuoyu tarafından ağır eleştirilere maruz kalmış ve hukuktan ziyade siyasi baskıların bir sonucu olarak nitelenmiştir.(Pichl & Schmalz, 2020) Kararın bu denli ciddi eleştirilmesinin sebebi göç kontrolünün dışsallaştırılmasını genişletme politikası izleyen ve sınırlarında daha baskıcı politikalar izleyen devletlerin bu karardan aldığı cesaretle politikalarını daha da sertleştirerek uygulamasından duyulan endişedir. Sonuç olarak 4 No.lu Protokol'ün 4. maddesinde düzenlenen yabancıların topluca sınır dışı edilme yaşağı hayati öneme sahip bir maddedir ve AİHM bu korumanın genişletilmesi yönünde hareket etmelidir.

KAYNAKÇA:

Alibaks ve Diğerleri/Hollanda, 14209/88 (AİHM 16 Aralık 1988).
<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-351%22%7D>

Andric/ İsveç, 45917/99 (AİHM 23 Şubat 1999).
<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-4520%22%7D>

Berisha ve Haljiti / Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti, 18670/03 (AİHM 16 Haziran 2005). <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-69651%22%7D>

Ciliberto, G. (2021). A Brand-New Exclusionary Clause to the Prohibition of Collective Expulsion of Aliens: The Applicant's Own Conduct in N.D. and N.T. v Spain. Human Rights Law Review, 21(1), 203-220. <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngaa041>

Çonka/Belçika, 51564/99 (AİHM 05 Mayıs 2002).
<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-60026%22%7D>

Dristas ve Diğerleri / İtalya, 2344/02 (AİHM 01 Şubat 2011).
<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-103688%22%7D>

Explanatory Report to Protocol No. 4 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, securing certain rights and freedoms other than those already included in the Convention and in the first Protocol thereto (Explanatory Report 46). (1993). Council of Europe. <https://rm.coe.int/16800c92c0>

Hirsi Jamaa ve Diğerleri/İtalya, 27765/09 (AİHM (Büyük Daire) 23 Şubat 2012).
<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-109231%22%7D>

Khlaifia ve Diğerleri/İtalya, 16483/12 (AİHM (Büyük Daire) 15 Aralık 2016).
<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-170054%22%7D>

N.D. ve N.T./İspanya, 8675/15 ve 8697/15 (AİHM (Büyük Daire) 13 Şubat 2020).
<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-201353%22%7D>

Pichl, M., & Schmalz, D. (2020). “Unlawful” may not mean rightless.: The shocking ECtHR Grand Chamber judgment in case N.D. and N.T. Verfassungsblog.
<https://doi.org/10.17176/20200214164325-0>

Schabas, W. (2015). The European Convention on Human Rights: A Commentary. Oxford University Press.

Sözleşme’ye Ek 4 No.lu Protokol’ün 4. Maddesine İlişkin Rehber – Yabancıların Topluca Sınır Dışı Edilmeleri Yasağı. (2020).

<https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/482020113746Guide%20Art-4-Protocol-4%20TUR.pdf>

Sultani/ Fransa, 45223/05 (AİHM 20 Aralık 2007).
<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-82338%22%7D>

Paniğe Gerek Yok: KBRN Olaylarında Toplumsal Dayanıklılık

Neslihan Külahlıoğlu¹, Selçuk Kılıç²

Sağlık Bilimleri Üniversitesi Savunma Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tıbbi KBRN (Kimyasal
Biyolojik Radyolojik ve Nükleer) Savunma Anabilim Dalı
neslihan.kulahlioglu@sbu.edu.tr
0000-0002-2579-1932

Selçuk Kılıç

Sağlık Bilimleri Üniversitesi Savunma Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tıbbi KBRN (Kimyasal
Biyolojik Radyolojik ve Nükleer) Savunma Anabilim Dalı²
selcuk.kilic@sbu.edu.tr
0000-0002-4993-650X

Özet

Amaç: Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer (KBRN) olayları, toplum sağlığı ve güvenliği için önemli tehditler oluşturmaktadır. KBRN olaylarının sıklığı ve karmaşıklığı arttıkça, toplumun dayanıklılığını anlamak ve artırmak önemli hale gelmektedir. Bu özet, KBRN olayları bağlamında toplumun dayanıklılığı etkileyen faktörleri çok yönlü boyutları ile incelemeyi amaçlayarak KBRN olaylarında toplum dayanıklılığını artırmada etkili stratejilerin ve müdahalelerin geliştirilmesine dair stratejiler sunmaktadır.

Yöntem: KBRN olayları karşısında toplum dayanıklılığı üzerine mevcut bilgiyi sentezlemek amacıyla kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Geçmişten günümüze önemli KBRN olaylarına dair vaka incelemeleri, toplumun tepkisi ve iyileşmesi ilgili çıkarılan dersler incelenmiştir.

Bulgular: Analizimiz, KBRN olaylarındaki toplum dayanıklılığının dinamik ve birbirine bağlı bir yapı olduğunu, bir dizi faktör tarafından etkilendiğini ortaya koymuştur. Psikolojik hazırlık, topluluk uyumu ve etkili iletişim, dayanıklılığın geliştirilmesinde kritik unsurlar olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca, kamu sağlık altyapısının, erken uyarı sistemlerinin ve devlet müdahalelerinin, KBRN olaylarının toplum üzerindeki yıkıcı etkilerini azaltmada önemli olduğu belirlenmiştir.

Tartışma: KBRN olaylarına toplum tepkisinin psikolojik temellerini anlamak, etkili risk iletişim stratejilerini uyarlamak açısından önemlidir. Toplumun KBRN olaylarına karşı dayanıklılığı toplumun KBRN olaylarına karşı koyma sürecine katılımı, topluma yönelik temel KBRN farkındalık eğitim programları, hazırlığı artırabilir. Toplumun dinamiklerinin, kültürel detaylarının ve yerel altyapının rolünü tanımak, etkili hazırlık ve yanıt için hayati önem taşımaktadır. Ayrıca, KBRN olaylarına dayanıklı altyapı, erken tespit teknolojilerine ve etkili yanıt mekanizmalarına yatırım yapmak, KBRN olaylarının toplumsal etkilerini en aza indirmek için esastır.

Sonuç: Toplumun KBRN olaylarına karşı dayanıklılığında kritik öneme sahip psikolojik, sosyal ve altyapısal faktörlerin karmaşık etkileşimini açıklamak suretiyle, hazırlık ve yanıtta bütünsel bir yaklaşımın önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Sözcükler: KBRN, Toplum, Dayanıklılık

Sosyo-Bilimsel Anlamda Teknoloji Kullanımının Dijital Yetkinlik ve Öğrenme Becerisi Üzerine Etkisi

Enes Aktulum

Yüksek Lisans Öğrencisi, Aksaray Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Aksaray
enesaktulum@hotmail.com

Özet

Bu çalışmada; Sosyo-bilimsel konular kapsamında ortaokul 5. sınıf öğrencilerinin teknoloji kullanımının dijital yetkinlik ve öğrenme becerileri üzerine etkisi çeşitli değişkenlere bağlı olarak incelenmiştir. Araştırma kapsamında dijital yetkinliğin ölçülmesine uygun olarak hazırlanan görüşme formu aracılığıyla, dijital yetkinlik, dijital ortamlar ve araçlar, dijital araçların güvenliği ve dijital araçlar kullanırken karşılaşılan sorunlarla ilgili cinsiyete, bilgi düzeylerine, öğrencilerin dijital araç kullanıp kullanmamasına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Araştırma, 2022-2023 eğitim öğretim yılında Ankara ili Etimesgut ilçesindeki bir bölge ortaokulunun 5. sınıf öğrencileri ile yürütülmüştür. Öğrencilerin dijital yetkinliklerini ölçmek amacıyla nicel araştırma kapsamında, kontrol ve deney gruplarına “Dijital Yetkinlik Görüşme Formu” ön test ve son test olarak uygulanmıştır. Araştırmada teknoloji kullanımının dijital yetkinlik öğrenme ve öğrenme becerilerine etkisi, durum çalışması yöntemini içeren nitel araştırma yöntemi ile desteklenmiştir. Nicel araştırma aşamasındaki Dijital Yetkinlik Görüşme Formu, 5 maddeden oluşmuştur. Çalışmanın bulgularında, teknolojinin derslerde kullanımının öğrenme becerisi yönünden etkili olduğu, öğrenme becerilerini artırdığı ve akademik bilişsel düzeyini geliştirdiği görülmüştür. Araştırma sonucunda, ortaokul öğrencilerinde dijital teknoloji kullanımının teknoloji yetkinliği ve öğrenme becerileri üzerinde anlamlı farklılıklar oluşturduğu tespit edilmiştir. Sosyo-bilimsel konular kapsamında ileri düzey öğrenme süreçlerinde yeni teknoloji değişkenlerinin incelenmesinin yeni araştırmaların konusu olabileceği önerilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Dijital Yetkinlik, Dijital Teknoloji, Öğrenme Becerisi, Teknolojik Araçlar.

The Effect of Technology Use on Digital Competence and Learning Skills in Socio-Scientific Context

Enes Aktulum

Graduate Student, Aksaray University, Institute of Science and Technology, Aksaray
enesaktulum@hotmail.com

Summary

In this study, within the scope of socio-scientific issues, the effect of technology use on digital competence and learning skills of 5th grade middle school students was examined depending on various variables. Through the interview form prepared in accordance with the measurement of digital competence within the scope of the research, it was investigated whether there were significant differences in digital competence, digital environments and tools, security of digital tools and problems encountered while using digital tools according to gender, knowledge levels, whether students use digital tools or not. The study was conducted with 5th grade students of a regional middle school in Etimesgut district of Ankara province in 2022-2023 academic year. In order to measure the digital competencies of the students, "Digital Competency Interview Form" was applied to the control and experimental groups as a pre-test and post-test within the scope of quantitative research. In the research, the effect of technology use on digital competence learning and learning skills was supported by qualitative research method including case study method. The Digital Competence Interview Form in the quantitative research phase consisted of 5 items. The findings of the study showed that the use of technology in lessons was effective in terms of learning skills, increased learning skills and improved academic cognitive level. As a result of the study, it was concluded that the use of digital technology had a significant effect on technology competence and learning skills in secondary school students.

Keywords: Digital Competence, Digital Technology, Learning Skills, Technological Tools.

Sessiz İstifa Ölçeği Türkçe Geçerlik Çalışması

Prof. Dr. Cem Harun MEYDAN
Ankara Bilim Üniversitesi
Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü
0000-0002-3604-1117

Dr. Öğr. Üyesi Handan Akkaş
Ankara Bilim Üniversitesi
Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü
0000-0002-2082-0685

Özet

Son dönemde daha da artan uzaktan çalışma, bireyleri iş yerlerine duygusal ve davranışsal olarak da uzak hale getirmektedir. Bu değişimle birlikte ortaya çıkan kavramlardan biri de “sessiz istifa”dır. Sessiz istifa, bir çalışanın açıkça iş yerinden istifa etmemesine rağmen, iş yerindeki varlığı ve katılımıyla olumsuz bir mesaj ilettiği durumu ifade etmektedir. Sessiz istifa, çalışanın işe devamsızlığı, sinik davranışı, iş yerinde iletişim eksikliği, gerilim, örgütsel bağlılığında azalma ve nihayetinde performans düşüklüğü ile sonuçlanabilir ya da bunlara sebep olabilir. Uluslararası yazında son dönemde çalışılmaya başlanan sessiz istifa kavramının diğer örgütsel değişkenler ile ilişkisinin ortaya konmasının örgütsel davranış yazınına katkı sağlayacağı görülmektedir. Ayrıca işverenlerin sessiz istifayı tanınması, çalışanların memnuniyetsizliklerini anlaması ve çözüm üretmesi bağlamında önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu belirtilerin fark edilmesi, hem bilimsel çalışmalara katkı sağlaması hem de iş ilişkilerinin ve çalışma ortamının korunması açısından önemlidir. Çalışanların biliş, duygu ve davranışlarının ölçülmesinde psikometrik ölçekler kullanılmaktadır. Bu çerçevede çok boyutlu bir sessiz istifa ölçeğinin kullanılması, bu alandaki teori ve araştırmanın gelişimini hızlandırırken, sessiz istifanın farklı boyutlarının kavramsal korelasyonlar ve sonuçlarla nasıl ilişkilendirildiğinin incelenmesini kolaylaştıracaktır. Bu bağlamda, bu çalışmada, Patel vd. (2023) tarafından geliştirilen “çok boyutlu sessiz istifa” ölçeğinin Türkçe geçerliliği yapılmıştır. Bu çalışma ön çalışma niteliğinde olup çalışmanın analizleri küçük gruptan toplanan bir veri üzerinden değerlendirilmektedir. Bu tür sistemli bir incelemenin, sessiz istifa kavramının ve onunla ilişkili değişkenlerin daha ayrıntılı anlaşılmasına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Bu sayede örgütlerin çalışan memnuniyetsizliğini erken tespit etmelerine ve bu sorunları çözerek çalışan bağlılığını artırmalarına olanak sağlanabileceği, bunun da işgücü devamlılığını sağlayarak maliyetleri düşürebileceği ve verimliliği artırabileceği düşünülmektedir.

Kuramsal Çerçeve

Sessiz istifa sosyal değişim teorisi (social exchange theory –SET) kapsamında açıklanabilir (Blau, 1964). İnsanlar, ilişkilerinden elde ettikleri faydaların maliyetlerini aştığı durumlarda genellikle ilişkide kalmaya meyillidirler ancak maliyetler faydaları aştığında katkılarını azaltma veya ilişkiyi sonlandırma eğilimindedirler (Cook vd., 2013). SET’in mübadelenin algılanan faydalarından ziyade mübadeleye katkılara tepki olarak öngördüğü bir seçenek, çalışanların davranışsal sessiz ayrılma olarak yansıyan katkı düzeylerini azaltma olasılığıdır.

Sessiz istifa, çalışanların işlerini tam anlamıyla bırakmadıkları, ancak kasıtlı olarak işlerini sınırladıkları, sadece asgari düzeyde çalıştıkları işle ilgili bir olgu olarak tanımlanmaktadır (Scheyett, 2022). Sessiz istifada kişinin işini tam anlamıyla bırakmadığı, daha ziyade pozisyondan beklenen işi, beklenenin ötesine geçmeden yaptığı görülmektedir (Pearce, 2022). Yakın zamanda yapılan bir Gallup anketi, 2022'nin ikinci çeyreğinde ABD'deki çalışanların yarısından fazlasını sessiz işten ayrılanların oluşturduğunu ortaya koymuştur (Harter, 2022). Türkiye'de ise Youthall'un hazırladığı bir rapor, 1002 kişinin katıldığı bir anketin sonuçlarını içermektedir. Bu ankete göre, ankete katılanların %24'ü kendini sessiz istifa sürecinde olarak gösterirken, %46'sı bu yaklaşıma yatkın olduğunu belirtmiştir (2024, Şubat).

Sessiz istifada çalışanlar ek görevleri yerine getirmek için gönüllü olmazlar ve beklenenin ötesine geçmezler. Ayrıca, sessiz istifa çalışanların üretkenliğini tehdit edebilir (Hamouche ve Chabani, 2021). Sessiz istifa ile işten ayrılma arasında farklar vardır. Sessiz istifa durumunda, çalışanlar işlerinde kalırlar ancak hayal kırıklığına uğramışlardır, işlerine olan tutkularını kaybetmişlerdir ve mümkün olduğunca az çalışmaya çalışırlar. Buna karşılık, işten ayrılma durumunda, çalışanlar işlerini çoktan bırakmış ve yeni bir işyeri aramaktadır. Sessiz istifa, çalışanların işten ayrılmasının bir habercisi olarak düşünülebilir. Gelecekte yüksek düzeyde sessiz işten ayrılma yaşayan çalışanların, işyeri kültürünü kötü olarak değerlendirdikleri için işlerinden ayrılmaları muhtemeldir. Dolayısıyla, sessiz işten ayrılma, çalışanlar arasında işten ayrılmanın bir öngörücüsü olabilir. Bu bağlamda, sessiz işten ayrılmanın geçerli araçlarla ölçülmesi, bu olgunun derinlemesine anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır (Galanis vd., 2023).

Patel vd. (2023) çalışmalarında Sessiz İstifanın, farklı ancak ilişkili yapılardan oluşan nomolojik bir ağ içinde yer alan çok boyutlu bir yapı olduğu ileri sürülmüştür. Çalışmada sessiz istifa, davranışsal ve duygusal bileşenden oluşan çok boyutlu bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda davranışsal sessiz istifa, iş yerine minimum düzeyde katkı sağlayarak kendini gösterirken, duygusal sessiz istifa, iş yerinde gerekenden fazlasını yapmaya verilen duygusal tepki olarak kendini göstermektedir (Patel vd., 2023). **Davranışsal sessiz istifa** ile çalışanlar, sadece - ama sadece - istemsiz işten ayrılmayı önleyecek düzeyde asgari düzeyde katkıda bulunurlar. Sessiz bırakmanın davranışsal boyutunda olduğu gibi, duygusal sessiz bırakma da sosyal mübadele teorisine dayanmaktadır. **Duygusal sessiz istifada** ise işten ayrılan çalışanlar, işe katkının aşırı asgari seviyesinin ötesinde işle ilgili katılımı ilişkili artan düzeyde olumsuz duygu ve bu aşırı asgari katkı seviyesinde veya altında işle ilgili katılımı ilişkili artan düzeyde olumlu duygu hissederler.

Yöntem

Ölçeğin Türkçe uyarlamasını yapmak için ölçeğe yönelik çeviri çalışmasının yapılması, iki farklı örneklemeden veri toplanarak ölçeğin önce faktör yapısının keşfedilmesi ve ardından doğrulanması, iki farklı örneklem için iç tutarlılık analizi yapılması ve karşılaştırılması, ikinci örneklemeden toplanan veri ile yapılan çalışmada farklı bir ölçek ile ölçüt bağımlı geçerliliğinin sağlanması adımları gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.

Bu çalışmada ölçeğin çeviri çalışmasının ardından birinci örneklemeden toplanan veri ile keşfedici faktör analizinin yapılması hedeflenmiştir.

Çeviri Çalışması

Ölçeğin Türkçeye çevirisinin yapılması çalışmasında Sousa ve Rojjanasrirat (2011) tarafından önerilen yöntem kullanılmıştır. Bu bağlamda ölçek önce alanında uzman iki kişi tarafından Türkçeye çevrilmiş, bu çeviriler üçüncü bir uzman tarafından karşılaştırılarak anlatım ve kelime farklılıkları giderilmiştir.

Daha sonra farklı iki uzman tarafından kaynak dile geri çevirisinin yapılması sağlanmıştır. Bu iki çeviri arasındaki farklılıklarının nereden kaynaklandığı tespit edilerek giderilmesinin ardından ölçeğin son hali belirlenmiştir.

Faktör Analizi Çalışması

Örneklem

Çalışmanın örneklemini devlet ve vakıf üniversitelerinde çalışan 40 akademisyen oluşturmaktadır. Katılımcıların 22'si kadın (%55), 17'si erkekten (%42,5) oluşmakta ve 1 çalışan (%2,5) cinsiyetini belirtmek istememektedir. 3'ü (%7,5) 20-25, 8'i (%20) 26-30, 9'u (%22,5) 31-35, 9'u (%22,5) 36-40 ve 11'i (%27,5) 40 yaş üzeridir. 8'i lisansüstü (%20), 29'u (%72,5) doktora ve 3'ü (%7,5) diğer eğitim düzeyine sahiptir. 2 çalışanın toplam çalışma süresi (%5) 1 yıldan az, 9 çalışanın (%22,5) 1-5 yıl, 8 çalışanın (%20) 6-10 yıl, 8 çalışanın (%20) 11-15 yıl, 6 çalışanın (%15) 16-20 yıl ve 7 çalışanın (%17,5) 20 yıl ve üzeridir. Katılımcıların 3'ünün (%7,5) kurum çalışma süresi 1 yıldan az, 19'unun (%47,5) 1-5 yıl, 6'sının (%15) 6-10 yıl, 9'unun (%22,5) 11-15 yıl, 2'sinin (%5) 16-20 yıl ve 1'inin (%2,5) 20 yıl ve üzeridir. 40 saatten az çalışanların sayısı 22 (%55), 40 saatten fazla çalışanların sayısı 18 (%45)'dir. Katılımcıların 14'ü devlet (%35), 26'sı vakıf (%65) üniversitesinde görev yapmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada kullanılan ölçek Patel vd. (2023) tarafından geliştirilen Çok Boyutlu Sessiz İstifa ölçeğidir. Ölçeğin orijinali 2 alt boyuttan oluşmaktadır. Davranışsal Sessiz İstifa alt boyutu 6 maddeden, Duygusal Sessiz İstifa boyutu ise 7 maddeden oluşmaktadır.

Bulgular

Ölçeğin Türkçe'ye geçerleme çalışmasının çeviri sonrası ilk aşamasında 40 bireyden toplanan veriler ile iç tutarlılık analizi ve keşfedici faktör analizi gerçekleştirilmiştir.

Ölçek İç Tutarlılık Değerleri

	Cronbach's α
Tüm Ölçek	0.874
DSİ Boyutu	0.857
DUSİ Boyutu	0.810

Tablo 1: Ölçek İç Tutarlılık Analizi (DSİ: Davranışsal sessiz istifa, DUSİ: Duygusal sessiz istifa)

Tablo 1 incelendiğinde, iç tutarlılık analiz sonuçlarının ölçeğin tek boyutlu değerlendirilmesiyle de ($\alpha=.874$) hem de alt boyutlar bazında ($\alpha=.857$ ve $\alpha=.810$) benzer şekilde anlaşıldığını ve tüm ölçeklerde α değerlerinin Hair vd. (2000) tarafından önerilen .60 ve Nunnally ve Bernstein (1994) tarafından önerilen .70'in üzerinde olduğundan, ölçeklerin hem tek boyut olarak hem de çok boyutlu değerlendirildiğinde oldukça güvenilir oldukları söylenebilir.

Keşfedici Faktör Analizi

KFA aşamasında öncelikle ölçeğin faktör analizinin yapılabilmesi için örneklem yeterliliğini test etmek amacıyla Bartlett Küresellik Testi yapılmıştır. Tablo 2'ye göre, test sonucu örneklem sayısının yeterli olduğunu göstermektedir.

Bartlett Küresellik Testi		
χ^2	df	p
301	78	<.001

Tablo 2: Bartlett Küresellik Testi

Madde	1	2
DUSİ 6. İşimde 'ekstra çaba' sarf etmediğim için ruh sağlığım çok daha iyidir.	0.842	
DUSİ 5. İşimi kaybetmemeye yetecek kadar iş yaptığımda daha az tükenmiş hissederim.	0.743	0.26
DUSİ 4. İşimi kaybetmemek için gereğinden çok çalıştığımda çoğunlukla duygularım olumsuz olarak katlanır.	0.712	
DSİ 6. Sadece verilen işi yapmak tembellik değil, akıllıca bir davranıştır.	0.633	0.398
DUSİ 7. İşle ilgili konulara kafa yorarak zaman geçirme niyetim yoktur.	0.632	0.214
DUSİ 2. Yapacak ekstra iş aramamak duygusal olarak bana keyif verir.	0.571	
DUSİ 3. İşimde fazladan çaba göstermem gerektiğinde endişelerim çok artar.	0.518	
DSİ 1. Sadece benden istenilen işleri işimi kaybetmeyecek kadar yaparım.		0.912
DSİ 2. Görevlerime sadece işimi kaybetmeyecek kadar zaman harcarım.		0.856
DSİ 3. Terfi almamı sağlayacak olsa bile ekstra iş yapmam.	0.335	0.697
DSİ 5. Ücretimin karşılığı olan işler dışında iş yapmam.	0.419	0.605
DSİ 4. İşimi kaybetmemek için daha çok ya da akıllıca değil, yeterince çalışmam gerektiğine inanırım.	0.383	0.525
DUSİ 1. Verilen ekstra işlerin yarım kalması beni rahatsız etmez.		0.375

Tablo 3: Faktör Yüklenimleri (dusi: duygusal sessiz istifa, dsi: davranışsal sessiz istifa)

KFA varimax döndürme yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Tablo 3'te görüleceği üzere analiz sonucu iki madde haricinde (DSİ6 ve DUSİ1) ölçeğin orijinal ölçekteki madde faktör yüklenimleri ile örtüştüğü belirlenmiştir. Bu sonuç, ön çalışma neticesinde ölçeğin orijinal ölçekten çok farklılaşmadığını ancak iki maddenin dikkatli değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Tartışma ve Sonuç

Çalışmada, uzaktan çalışmanın ortaya çıkmasıyla birlikte yaygınlaşan 'sessiz istifa' kavramını inceleyerek, olgunun ölçülebilirliğini sağlamak için çok boyutlu sessiz istifa ölçeğinin Türkçe geçerliliğinin yapılması amaçlanmıştır. Ardından, bu ölçeğin geçerliliği, 40 kişilik küçük bir grup üzerinde yapılan ön çalışma analizleriyle değerlendirilmiştir. Çeviri sonrasında, toplanan veriler ile iç tutarlılık analizi ve keşfedici faktör analizi gerçekleştirilmiştir. İç tutarlılık analiz sonuçlarının ölçeğin tek boyutlu değerlendirilmesiyle de alt boyutlar bazında da güvenilir oldukları görülmüştür. KFA aşamasında Bartlett Küresellik Testi yapılmış, örneklem sayısının yeterli olduğu görülmüştür. KFA varimax döndürme yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. İki madde haricinde (DSİ6 ve DUSİ1) ölçeğin orijinal ölçekteki madde faktör yüklenimleri ile örtüştüğü belirlenmiştir. Bu sonuç, ön çalışma sonucunda ölçeğin orijinal versiyonundan çok fazla sapmadığını, ancak iki maddenin dikkatle değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Çalışmanın sonraki aşamasında devlet ve vakıf üniversitelerinde çalışan akademisyenlerden oluşan 200 kişiden veri toplanarak yapılan KFA'nın DFA ile desteklenmesi ve farklı bir ölçek ile birlikte ölçüt bağımlı geçerlemenin yapılması gerçekleştirilecektir. Bu ve ilerleyen çalışmaların sonuçları, sessiz istifa kavramının daha derinlemesine anlaşılmasına ve işyerlerindeki memnuniyetsizliklerin daha etkili bir şekilde ele alınmasına yardımcı olabilir. Sonuç olarak, bu çalışmanın, örgütsel davranış alanında önemli bir konu olan sessiz istifanın anlaşılması ve yönetilmesi için alana değerli bir katkı sağlayacağına inanılmaktadır.

Kaynaklar

- Blau, P. M. (1964). *Exchange and power in social life*. New York: Wiley.
- Cook, K. S., Cheshire, C., Rice, E. R., & Nakagawa, S. (2013). Social exchange theory. *Handbook of Social Psychology*, 61-88.
- Galanis, P., Katsiroumpa, A., Vraka, I., Siskou, O., Konstantakopoulou, O., Moisoglou, I., ... & Kaitelidou, D. (2023). The quiet quitting scale: Development and initial validation. *AIMS Public Health*, 10(4), 828.
- Hair Jr, J. F., Howard, M. C., & Nitzl, C. (2020). Assessing measurement model quality in PLS-SEM using confirmatory composite analysis. *Journal of Business Research*, 109, 101-110.
- Hamouche S, Chabani Z (2021) COVID-19 and the new forms of employment relationship: implications and insights for human resource development. *Ind Commer Train* 53: 366–379.
- Harter, J. (2022). Is quiet quitting real. *Gallup. com*.
- Youthall (2024, 25 Şubat). Sessiz İstifa. <https://www.youthall.com/en/company/ebooks/sessiz-istifa> adresinden 25 Şubat 2024 tarihinde alınmıştır.
- Nunnally, J. C., & Bernstein, I. H. (1994). Validity. *Psychometric Theory*, 3, 99-132.
- Patel, P., Guedes, M. J., Bachrach, D., & Cho, Y. (2023). QuietQuitting ongoing analyses by studies in the pre-registration.
- Pearce, K. (2022). What is “quiet quitting”. *The Hub*, September, 12.
- Scheyett A (2022) Quiet quitting. *Social Work* 68: 5–7.

Google Trends'in Pay Senedi Getirileri, Volatilite ve İşlem Hacmi Üzerindeki Etkisinin Araştırılması

İbrahim Korkmaz Kahraman
Dr., Pamukkale Üniversitesi, Çal Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları
ikahraman@pau.edu.tr
0000-0001-5083-3586

Özet

Bu çalışma, Google Trends'in (GT) finansal piyasalardaki pay senedi getirileri, volatilite ve işlem hacmi üzerindeki etkilerini araştırmaktadır. Yatırımcı ilgisini ölçmek amacıyla Borsa İstanbul 100 endeksinin GT'de "borsa" olarak aranmasıyla elde edilen veriler kullanılmıştır. Ayrıca, Toda-Yamamoto nedensellik testi kullanılarak GT ile bu göstergeler arasındaki nedensellik ilişkileri incelenmiştir. GT'nin borsa davranışını nasıl etkilediğini ortaya koymak ve böylece yatırımcılar için bir tahmin aracı olarak kullanılıp kullanılmayacağı tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlar, GT'nin pay senedi getirisi ve işlem hacminde önemli bir etkiye sahip olduğunu, ancak volatilite üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Toda-Yamamoto nedensellik testi sonuçları ise, GT ile finansal göstergeler arasında nedensel ilişkilerin olduğunu doğrulamaktadır. Özellikle, GT'den hem volatiliteye hem de işlem hacmine doğru aynı zamanda borsa getirisinden GT'ye doğru tek taraflı nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Buna karşılık, GT'den getirilere doğru bir nedensellik kanıtı bulunamamıştır. Bu durum, yatırımcıların yüksek getiri dönemlerinde çevrimiçi aramaları artırabileceğini, ancak bu aramaların piyasa performansını doğrudan etkilemediğini göstermektedir. Bulgularımız, yatırımcıların piyasa hakkında tahminlerde bulunmak, riskleri daha etkin bir şekilde yönetmek ve daha bilinçli yatırım kararları alabilmek için GT'yi kullanabileceklerini göstermektedir. Aynı zamanda, borsa ile yatırımcı ilgisi arasındaki ilişkinin göz ardı edilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Yatırımcı İlgisi, Google Trends (GT), Borsa İstanbul, Toda-Yamamoto Nedensellik

Investigating the Impact of Google Trends on Stock Returns, Volatility, and Trading Volume

Abstract

This study investigates the effects of the Google Trends (GT) on stock returns, volatility, and trading volume in financial markets. In order to measure investor attention, data obtained by searching the Borsa Istanbul 100 index as "borsa" in GT is used. In addition, the Toda-Yamamoto causality test is used to examine the causal relationships between GT and these indicators. The aim is to reveal how GT affects stock market behavior and, thus, determine whether it can be used as a forecasting tool for investors. The results show that GT has a significant effect on stock returns and trading volume but not on volatility. The Toda-Yamamoto causality test results confirm that there are causal relationships between GT and financial indicators. In particular, unilateral causality is found from GT to both volatility and trading volume, as well as from stock returns to GT. In contrast, there is no evidence of causality from

GT to returns. This suggests that investors may increase online searches during periods of high returns, but these searches do not directly affect market performance. Our findings suggest that investors can use GT to make predictions about the market, manage risks more effectively, and make more informed investment decisions. At the same time, it emphasizes that the relationship between the stock market and investor attention should not be ignored.

Keywords: Investor Attention, Google Trends (GT), Borsa Istanbul, Toda-Yamamoto Causality

Türkiye’de İnşaat Sektörünün Finansal Performansının Değerlendirilmesi: 2010-2022 Döneminde MEREC Tabanlı VIKOR Yöntemiyle Bir Uygulama

Hakan YILDIRIM

Öğr. Gör. Dr, Amasya Üniversitesi, Gümüşhacıköy Hasan Duman Meslek Yüksekokulu,
Finans Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü
hakan_emin_yildirim@hotmail.com
Orcid ID: 0000-0002-3173-0247

Özet

İnşaat sektörü, sektörler arası etkileşimin en yoğun olduğu ve ülke ekonomileri için oldukça önemli sektörlerden biridir. Bu sektör, emek yoğun bir yapıya sahip olduğu için istihdam yaratma açısından da lider konumda bulunan sektörler arasında yer almaktadır. Sektörün Türkiye’de GSYİH içerisindeki payı, son yıllarda bir miktar azalmasına karşın 2022 itibarıyla %4.8 ile yadsınamaz boyuttadır. Bu hususlar, ekonomi içerisinde inşaat sektörünün önemli kılmaktadır. Dolayısıyla ekonomik döngünün sağlıklı bir şekilde işlemesi ve sürdürülebilir bir büyümenin sağlanması için inşaat sektörünün başarılı bir finansal performans sergilemesi gerekmektedir. Buradan hareketle bu çalışmanın amacı; Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından yayımlanan sektör bilançolarından derlenen konsolide veriler ile 2010-2022 döneminde Türkiye’de inşaat sektörünün finansal performansının yıllar içerisindeki gelişimini karşılaştırmalı olarak ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle ilgili literatür ışığında sektör bilançolarından derlenen 15 finansal oran, değerlendirme kriterleri olarak belirlenmiştir. Bu kriterler, bütünleşik Method based on the Removal Effects of Criteria (MEREC) ve VIKOR (VIseKriterijumsa Optimizacija I Kompromisno Resenje) yöntemleriyle analiz edilmiştir. MEREC yöntemiyle yapılan analizlerin sonucunda ulaşılan bulgulara göre; araştırma kriterleri arasında en fazla önem ağırlığına sahip üç kriter sırasıyla aktif karlılığı oranı, faiz karşılama oranı ve satışların karlılığı oranıdır. VIKOR yöntemi ile yapılan performans analizi sonuçlarına göre; inşaat sektörü en başarılı finansal performansı 2010 yılında sergilemiştir. Sektörün finansal performansının en kötü olduğu yıl ise 2018 yılıdır.

Anahtar Sözcükler: İnşaat Sektörü, Finansal Performans, Merkez Bankası Sektör Bilançoları, VIKOR Yöntemi, MEREC Yöntemi.

Evaluation of the Financial Performance of the Construction Sector in Turkey: An Application with the MEREC-Based VIKOR Method for the Period 2010-2022

Abstract

The construction sector stands out as one of the most pivotal industries for intersectoral interactions and holds significant importance for national economies. Given its labor-intensive nature, it occupies a leading position among sectors in terms of employment generation. Despite a slight decrease in its share within Turkey's GDP in recent years, standing at 4.8% as of 2022, its significance within the economy remains undeniable. These factors underscore the critical role of the construction sector in the economy. Therefore, for the economic cycle to function healthily and to ensure sustainable growth, the construction sector must demonstrate successful

financial performance. Against this backdrop, this study aims to comparatively analyze the financial performance of the construction sector in Turkey from 2010 to 2022, utilizing consolidated data compiled from sector balance sheets published by the Central Bank of the Republic of Turkey. To achieve this goal, initially, 15 financial ratios were selected as evaluation criteria based on relevant literature. These criteria were analyzed using the integrated Method based on the Removal Effects of Criteria (MEREC) and the VišeKriterijumska Optimizacija I Kompromisno Resenje (VIKOR) methods. According to the findings derived from the MEREC method, the three criteria with the highest importance weights among the research criteria are, respectively, return on assets ratio, interest coverage ratio, and profit margin on sales ratio. Based on the performance analysis conducted using the VIKOR method, the construction sector exhibited its most successful financial performance in 2010, while 2018 marked the year with the weakest financial performance.

Key Words: Construction Sector, Financial Performance, Central Bank Sector Balance Sheets, VIKOR Method, MEREC Method.

Borsa İstanbul'da Mayıs Ayı Etkisinin Araştırılması

Zeliha CAN ERGÜN

Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik
Bölümü

zeliha.can@adu.edu.tr

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-3357-9859>

Özet

Mayıs ayı veya Cadılar Bayramı (Halloween) etkisi olarak bilinen takvim anomalisinin mevcut olduğu piyasalarda, Kasım-Nisan dönemi arasındaki getiriler Mayıs-Ekim dönemine göre daha yüksek olmaktadır. Bu yüzden, Mayıs ayının ayı piyasasının başlangıcı olduğu ve Mayıs'ta sat ve git stratejisinin yatırımcılara yüksek getiriler sağlayacağı düşünülmektedir. Buna göre, yatırımcıların Mayıs ayında portföylerindeki hisse senetleri satıp nakit bulundurmaları ve Eylül ayında tekrar hisse senetlerine yatırım yapmaları avantajlı olacaktır. Bu anomalinin ortaya çıkmasının nedeni, yatırımcıların tatil sebebiyle riskten kaçınma eğilimindeki farklılıklar veya bu aylarda sıcaklıkların etkisiyle birlikte yatırımcıların duygularında ve davranışlarında meydana gelen değişikliklerle açıklanabilmektedir. Mayıs ayı etkisi çeşitli ülkelerde ve piyasalarda araştırılmış olmasına rağmen, Türkiye özelinde yapılmış olan çalışmaların kısıtlı olduğu görülmektedir. Bu sebeple, bu çalışmanın amacı Borsa İstanbul'da Mayıs ayı etkisinin çeşitli sektörel endekslerde araştırılmasıdır. Bu bağlamda, Mayıs ayı etkisi Ocak 2001-Şubat 2024 dönemi için BİST-Gıda İçecek, Mali, Teknoloji, Ticaret ve Turizm endekslerinde GARCH (1,1) modeli yardımıyla test edilmiştir. Analize dahil edilen endekslerde Mayıs ayı etkisinin daha önce araştırılmamış olması ve kullanılan araştırma periyodu çalışmayı özgün kılmaktadır. Endekslerin her birinin aylık getirileri, logaritmik farkları alınarak analize tabi tutulmuştur. Analiz sonuçlarına göre, teknoloji ve turizm endekslerinde Mayıs ayı etkisi tespit edilmiş, diğer endekslerde böyle bir etkinin varlığına dair herhangi bir kanıt bulunamamıştır. Bu durumda, teknoloji ve turizm endeksine yatırım yapan yatırımcıların Mayıs'ta sat ve git stratejisini kullanarak anormal getiriler elde etmesi mümkündür. İlerleyen çalışmalarda, farklı analiz tekniklerinin kullanılarak çeşitli alt dönemlerin incelenmesiyle daha doğru sonuçlara ulaşılabileceği ve böylece anomalinin varlığı ile anormal getirilerin sağlanıp sağlanmaması hususunda daha sağlam yorumlar yapılabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Takvim Anomalileri, Halloween Etkisi, Borsa İstanbul.

Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliğinde Dijital Dönüşüm, E-Ticaret ve Pazarlama Uygulamalarının Değerlendirilmesi

Arzu KARAOSMANOĞLU

T.C. Ziraat Bankası, Giresun Nizamiye Şubesi

ORCID No: <https://orcid.org/0009-0002-6789-5251>
efem1313@yahoo.com

Özet

Tüketicilerin yoğun iş temposu ve değişen alışveriş davranışları nedeniyle son yıllarda yoğun şekilde kullanmaya başladığı bir sistem olan E-ticaret veya elektronik ticaret, alışverişin elektronik ortamlar, özellikle internet üzerinden gerçekleştirilmesi anlamına gelir. Günümüzde hızla değişen yaşam koşullarında tüketiciler, zaman kısıtlamaları nedeniyle e-ticaret uygulamalarını tercih etmektedirler. Sivil havacılık işletmeciliği de bu eğilimi takip ederek e-ticaretin avantajlarından yararlanmaya başlamıştır. Elektronik ticaret, coğrafi sınırların ortadan kalktığı, küresel bir müşteri tabanının olduğu ve işletmelerin teknolojiyle entegre olarak faaliyet gösterdiği bir ortamı ifade etmektedir. Türkiye'de de e-ticaretin gelişimi sürekli artmaktadır. Sivil havacılık, ticari ve kişisel amaçlarla hava araçlarının kullanımını içermektedir. Bu sektör, teknolojik gelişmelerle birlikte hızla evrilerek küresel bir endüstri haline gelmiştir. E-ticaret, havayolu işletmelerinin dağıtım maliyetlerinde tasarruf sağlamakta, müşterilere doğrudan erişim imkanı sunmakta ve pazar gücünü arttırmaktadır. Havayolu işletmeleri, teknolojiyi kullanarak müşteri memnuniyetini ve sadakatini sağlayabilirler. Ayrıca, e-lojistik sayesinde tedarik zinciri yönetimi daha verimli hale gelmektedir. Sivil havacılık işletmeciliğinde e-ticaret, dijitalleşmenin önemli bir parçası haline gelmiştir. Havayolu şirketleri, müşteri beklentilerini karşılamak için internet üzerinde hizmet kalitesini artırmak için uğraşmaktadırlar. Sosyal medyanın etkin kullanımı da müşteri bağlılığını artırabilir ve rekabet avantajı sağlayabilmektedir. Bu çalışma, sivil havacılık işletmeciliği alanında e-ticaretin önemini vurgulamakta ve sektördeki mevcut ve potansiyel fırsatları belirtmektedir. Gelecekteki araştırmalar, bu alandaki gelişmelerin daha derinlemesine incelenmesine odaklanmalıdır.

Anahtar kelimeler: E- ticaret, pazarlama, sivil havacılık, hava yolları

Evaluation of Digital Transformation, E-Commerce and Marketing Applications in Civil Air Transportation Management

Abstract

E-commerce or electronic commerce, which is a system that consumers have started to use intensively in recent years due to their busy work schedule and changing shopping behaviors, means shopping via electronic environments, especially the internet. In today's rapidly changing living conditions, consumers prefer e-commerce applications due to time constraints. Civil aviation management has also started to benefit from the advantages of e-commerce by following this trend. Electronic commerce refers to an environment where geographical borders disappear, there is a global customer base and businesses operate in integration with technology.

The development of e-commerce is constantly increasing in Turkey. Civil aviation includes the use of aircraft for commercial and personal purposes. This sector has evolved rapidly with technological developments and has become a global industry. E-commerce saves airlines' distribution costs, provides direct access to customers and increases their market power. Airline companies can ensure customer satisfaction and loyalty by using technology. Additionally, thanks to e-logistics, supply chain management becomes more efficient. E-commerce has become an important part of digitalization in civil aviation management. Airline companies are trying to improve service quality on the internet to meet customer expectations. Effective use of social media can also increase customer loyalty and provide a competitive advantage. This study emphasizes the importance of e-commerce in the field of civil aviation management and indicates current and potential opportunities in the sector. Future research should focus on more in-depth examination of developments in this field.

Key words: E-commerce, marketing, civil aviation, airlines

Giriş

Günümüzün hızlanan yaşam şartlarında tüketiciler alışveriş için çok zaman ayıramamakta ve özellikle mobil iletişimde yaşanan hızlı gelişmeler nedeniyle elektronik ticaret (e-ticaret) uygulamalarını yoğun şekilde kullanmaktadırlar. Ayrıca çok fazla sayıda alternatif olması ve fiyat kıyaslamadaki kolaylık gibi avantajlar e-ticaretin yaygınlaşmasındaki diğer avantajlardır. E-ticaret siteleri ve mobil uygulamalar üzerinden pazarlama faaliyetleri tüm ürünlerde olduğu gibi sivil hava ulaştırma işletmeciliği ürünleri ve hizmetlerinin pazarlanması da son yıllarda ciddi yükseliş içerisindedir. Bu çalışmada ülkemizin son yıllarda en fazla büyüyen iş kollarından olan sivil hava ulaştırma işletmeciliğinde e-ticaret siteleri ve mobil uygulamaların pazarlamadaki avantaj, dezavantaj ve fırsatları tartışılmıştır.

Kavramsal çerçeve

Elektronik ticaret

Günümüzde, işletmeler, bilgi ve iletişim teknolojisindeki ilerlemelerin etkisiyle coğrafi sınırların ortadan kalktığı, müşterinin küresel düzeyde tanımlandığı, üretimden tüketime kadar olan süreçlerin dünya çapında planlandığı ve piyasa düzeninin uluslararası kuruluşlar tarafından denetlendiği bir iş ortamında faaliyet göstermek zorundadır. Küresel rekabet, müşterilere 7 gün 24 saat hizmet verilmesini gerektirir ki bu da elektronik ticaret ve internet sayesinde başarılabilmektedir (Hamamcıoğlu, 2018). Bu değişen dinamiklere ayak uydurabilmek, işletmelerin başarılı olabilmesi ve sürdürülebilir rekabet avantajı elde edebilmesi için teknolojiyle entegre bir şekilde iş yapma yeteneğini gerektirmektedir.

“Elektronik ticaret” gittikçe daha fazla kabul gören dar anlamdaki tanıma göre “işlemleri internet veya hiç kimsenin özel malı olmayan web tabanlı sistemlere kaydıran ticari faaliyetlere” elektronik ticaret adı verilmektedir. Geniş anlamda elektronik ticaret tanımı, internet ticaretine ek olarak, özel elektronik alışveriş sistemleri ile yapılan ticari işlemleri kapsamı içine almaktadır (Elibol ve Kesici, 2004). E-ticaretin sadece mal ve hizmetlerin İnternet, e-mail, televizyon, telefon ve faks gibi araçlar aracılığıyla alım satımına yönelik olmadığı, bazı mal ve hizmetlerin bu araçların kullanımı vasıtasıyla üretiminin, dağıtımının, depolanmasının ve reklamının da yapıldığı anlaşılmaktadır. Diğer bir deyişle e-ticaret, yazı, ses, görüntü biçimindeki dijital ürün ve eğitim, muhasebe, finans gibi dijital hizmetlerin İnternet, telefon ve televizyon gibi iletişim araçları vasıtasıyla alışverişinin yapılmasıdır (Organ ve Çavdar, 2012).

Elektronik ortamda açık ve kapalı ağlar üzerinden yapılan her türlü mal ve/veya hizmet ticareti sayısal biçime çevrilmiş yazılı metin, ses, video görüntülerinin işlenmesi ve iletilmesi ürün tasarımı, üretim, doğrudan tüketiciye pazarlama, üretim izleme, sevkiyat izleme, tanıtım, reklam ve bilgilendirme, sipariş verme, sözleşme yapma, banka işlemleri ve fon transferi, ortak tasarım geliştirme ve mühendislik, elektronik hisse alışı ve borsa, vergilendirme ve vergi toplama, fikri mülkiyet haklarının transferi, kiralanması elektronik ticaretin kapsamı içinde yer almaktadır (Turan ve Polat, 2009).

E-ticaret tarihi

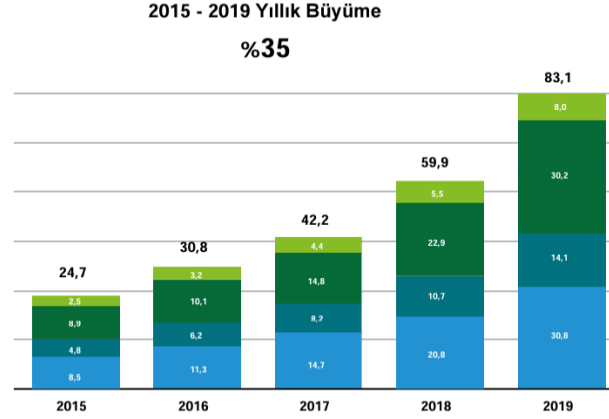
20. yüzyılın sonlarına doğru e-ticaretin popülerliği ABD'nin öncülüğünde artmıştır. Ancak e-ticaretin kökenleri 1980'lerde televizyon ve telefon aracılığıyla katalog satışlarına kadar uzanmaktadır. İnternetin sınırsız pazar olanakları sayesinde e-ticaretin hızlı bir şekilde yaygınlaşmıştır. 1995 yılından itibaren, şirketlerin internet üzerinden e-ticaret uygulamalarına yönelik ciddi bir ilgi oluşmuştur. İlk dönemde, büyük şirketler ve finans kurumları arasında gerçekleştirilen online işlemler ön plana çıkmıştır. Ancak 2000'lerin başında yaşanan dot-com balonunun patlamasıyla sektörde bir daralma yaşanmıştır. Günümüzde, ABD öncülüğünde e-ticaretin giderek yaygınlaşmakta ve özellikle Asya ülkelerinin bu alandaki liderliği dikkat çekicidir. Ancak Türkiye'nin e-ticarette henüz tam anlamıyla gelişmiş ülkeler seviyesinde olmadığı, ancak potansiyelini daha da artırabileceği düşünülmektedir (Akpınar, 2017).

Elektronik ticaretin Türkiye'deki gelişimi

Türkiye'de e-ticaretin geçmişten günümüze kadar gelişimi dikkate alındığında, bu alandaki büyüme ve etkileşimlerin sürekli arttığı görülmektedir. 1997 ve 2000 yıllarında TÜBİTAK BİLTEN tarafından yapılan saha çalışmaları, evlerde bilgisayar kullanımının arttığını ve internete bağlı bilgisayar oranının yükseldiğini göstermektedir. Türkiye, 1997 yılında ulusal bir strateji belirleyerek Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu'nu oluşturmuş ve bu kurul aracılığıyla çeşitli düzenlemeler ve uygulamalara yönelmiştir. Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin 1993'teki atılımı, Türkiye'deki ilk internet bağlantısını sağlamış, 1995'te Türk Telekom'un geniş bant internet erişimini yaygınlaştırmasıyla birlikte e-ticaretin kullanımı artmıştır. TURNET ve TUBİTAK internet altyapısını güçlendirmiştir. 1998'de TURNET ve TTNET projeleri hayata geçirilmiş, 2000'de Avrupa Konseyi toplantısı gerçekleştirilmiştir. 2003'te e-Dönüşüm Türkiye adı altında bir oluşum başlatılmıştır. 2005 yılında 1 milyar TL olan e-ticaret hacmi, 2015 yılında 62 milyar TL'ye ulaşmıştır. (Özbulut, 2014).

Şekil 1'de özetlendiği üzere 2015-2019 yılları arasında e-ticaret hacminde %35'lik artış gerçekleşmiş ve pazar hacmi 24.7 milyar TL'den 83.1 milyar TL'ye yükselmiştir. Ayrıca 2023 yılı ilk 6 ayında ülkemizde e-ticaret hacmi bir önceki yılın aynı dönemine göre %109,7'lik artışla 652,7 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. 2023 yılı ilk 6 ayında sipariş adetleri bir önceki yılın aynı dönemine göre %20 artış ile 2 milyar 131 milyon adetten 2 milyar 556 milyon adede yükselmiştir. (e-ticaret.gov.tr, 2024). Tüm bu veriler, Türkiye'nin e-ticaret alanında geçmişten günümüze büyük bir gelişim gerçekleştirdiğini ve bu alandaki potansiyelin sürekli olarak arttığını göstermektedir.

Türkiye'de E-Ticaret Pazar Büyüklüğü (milyar TL)

Şekil 1. Türkiye'de e-ticaret 2019 pazar büyüklüğü Nisan 2020 (TÜBİSAD)

Sivil havacılık ve sivil havacılık işletmeciliği

Sivil havacılık, ticari ve kişisel amaçlarla uçak ve diğer hava araçlarının kullanımıyla ilgili bir alanı ifade eder. Sivil havacılık işletmesi, ticari amaçlarla hava taşımacılığı yapan ve genellikle özel sektöre ait olmakla birlikte devlet teşekküllerinden de oluşabilen havayolu şirketlerini ifade etmektedir. Bu tür işletmeler, yolcu ve kargo taşımacılığı gibi ticari faaliyetler yürütürler. Sivil havacılık işletmeleri, ticari uçuşlara katılan havayolları, charter şirketleri, kargo taşıyıcıları ve özel jet işletmeleri gibi çeşitli türlerde olabilirler. Bu işletmeler genellikle ulusal ve uluslararası sivil havacılık kuralları ve düzenlemelerine tabidirler ve havacılık endüstrisinde önemli bir rol oynarlar.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte hava taşımacılığı, son derece hızlı bir gelişme sürecine girmiş ve kısa zamanda önemli teknolojik ve yapısal değişimlere tanıklık etmiştir. Özellikle, ulaştırma sektöründe sağladığı hızın etkisiyle, yolcu ve kargo taşımacılığı önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Havayolu işletmelerinin faaliyetleri, yönetimi, hizmet kalitesi ve kapsamı üzerinde büyük etkisi olan geniş kapasiteli, yakıt tasarrufu sağlayan, düşük gürültü ve emisyon seviyelerine sahip uçakların geliştirilmesi bu sürecin önemli bir parçası olmuştur. Diğer yandan, serbestleşme, özelleştirme ve sektörün daha ticari bir yapıya dönüştürülmesi gibi girişimler, sektörün yapısını kökten değiştirmiş ve tüketicilerin hakim olduğu bir pazar ortamı oluşturmuştur. İşbirliklerinin oluşması da bu dönüşüm sürecinde önemli bir rol oynamıştır (Korul ve Küçükönel, 2003).

Günümüzde küreselleşmenin artmasıyla birlikte dünya ticaret hacminin hızla büyümesi, ulaşım sektörünü ekonominin önemli bir bileşeni haline getirmiştir. Havacılık sektörü, teknolojiye dayalı ilerlemelerle birlikte ülke içi ve uluslararası seyahatleri kolaylaştırarak bütünleşmeye öncülük etmektedir. Sivil havacılık, sürekli teknolojik ve yapısal değişimler gösteren bir sektördür ve serbestleşme ile özelleştirme gibi uygulamalarla ticari bir yapıya doğru evrilme sürecindedir. Ekonomik krizler, savaşlar ve terör olayları gibi faktörlere rağmen, küresel ticaret hacmindeki artış, turizm talebi ve uzun mesafeli seyahatlerin tercih edilmesi gibi etmenler, havayolu taşımacılığının diğer ulaşım alternatiflerine göre daha hızlı büyümesine olanak tanımaktadır (Var ve Gürdal, 2021).

Küresel ekonomik krizler, çatışmalar ve salgın hastalıkların sektör üzerindeki olumsuz etkilerine rağmen, Dünya Bankası'nın verilerine göre, 1970'te dünya genelinde 300 milyon olan hava yolcu sayısı, yıllık %5,6'lık bir ortalama büyüme oranıyla 2019'da 4,3 milyar seviyesine yükselmiştir. Bu süre zarfında, dünya ekonomisinin yıllık ortalama %3 büyüme oranıyla kıyaslandığında, bu artış önemli bir gelişme olarak kabul edilebilir. Aynı dönemde, Türkiye'de 1 milyon olan yolcu sayısı, yıllık ortalama %12 artışla 2019'da yaklaşık 115 milyon yolcuya ulaşmıştır. Türkiye'deki artış hızı, dünya ortalamasının iki katıdır (Gürdal ve Var, 2021).

Sivil havacılık işletmeciliğinde e-ticaret

Bugünün hava taşımacılığındaki küresel trendler, havayolu işletmelerinde dijitalleşmenin ne kadar önemli olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu trendler şunlardır: (1) Araçların yüksek teknoloji karmaşıklığı ve ergonomisi, akıllı ulaşım sistemlerinin geliştirilmesi, bilgi ve elektronik teknolojilerin kullanımı, ve uydu navigasyon araçları; (2) Havacılık taşımacılığının güvenlik seviyesinin yükseltilmesi, havacılığın yasa dışı müdahale eylemlerine karşı korunması için alınan tedbirler; (3) Farklı ulaşım türleri için çok modlu ulaşım teknolojilerinin ve altyapı komplekslerinin geliştirilmesi, birlikte çalışabilirlik; (4) Güçlü dünya ittifakları içinde kıtalararası havacılık taşımacılığının küreselleşmesi; (5) Doğrudan bölgeler arası hizmetler için düşük maliyetli hava hizmetlerinin rolünün artırılması; (6) Nüfus için hava taşımacılığının erişilebilirliğinin artırılması, uluslararası havacılık turizminin geliştirilmesi ve işgücü kaynaklarının dünyanın daha uzak bölgelerine göçü. Ayrıca, son dönemde gelişen blok zincir, artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik, yapay zeka, işaret teknolojisi, robotik, biyometri, büyük veri ve analitik teknolojileri, dijital uygulamalar üzerinde etkili olmaktadır. Özellikle yapay zeka, makine öğrenimi ve nesnelerin İnterneti gibi lojistik endüstrisindeki yeni teknolojiler, fiziksel sistemlerden toplanan verinin yine fiziksel sistemleri yönlendirmesine yardımcı olmaktadır. Yeni teknolojiler aynı zamanda RFID ve barkod tabanlı izleme, GPS ile takip etme, giyilebilir cihazlar, akıllı sensörlerin havacılık alanında kullanımını da beraberinde getirmektedir (Meydan, 2023).

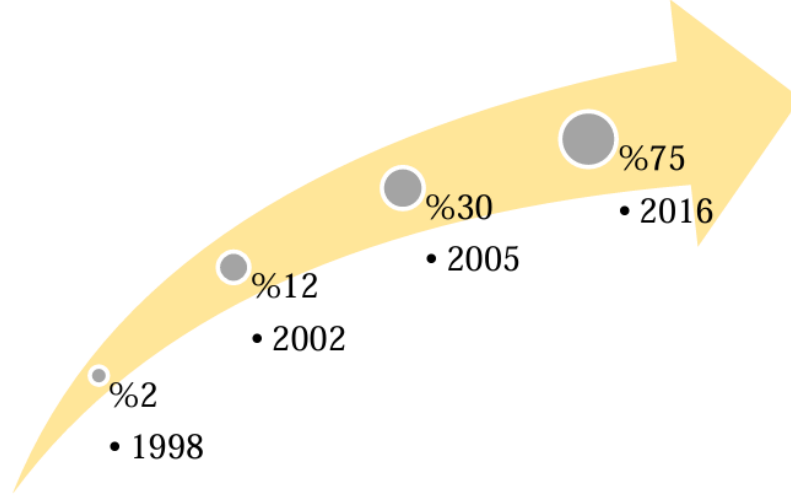
Havayolu işletmelerinin gelir elde etmek için müşterilere ulaşması ve satış yapması gereklidir. Bu, geleneksel olarak kendi bilet satış ofisleri, çağrı merkezleri, seyahat acenteleri ve tur şirketleri gibi dolaylı ve doğrudan dağıtım kanallarıyla gerçekleştirilir. Havayolları, seyahat acenteleri aracılığıyla müşterilere ulaşırken, bilgisayarlı rezervasyon sistemleri ve global dağıtım sistemleri gibi teknolojik gelişmeler de önemli bir rol oynamıştır. Bu sistemler, havayolu işletmelerinin verimliliğini artırmış ve maliyetlerini azaltmıştır. 1990'lardan itibaren, internetin yaygınlaşmasıyla birlikte havayolu şirketleri kendi web siteleri üzerinden satış yapmaya başlamıştır. Bu dönemde e-ticaret, havayolu endüstrisinde önemli bir rol oynamış ve şirketlere maliyet tasarrufu, doğrudan müşteri erişimi ve pazar gücü artışı gibi fırsatlar sunmuştur. E-ticaret, basılı bilet maliyetlerini azaltarak ve pazarlama stratejilerini optimize ederek havayolu işletmelerinin rekabet avantajını artırmıştır.

Buna göre e-ticaret;

- Havayolu işletmelerinin dağıtım maliyetlerinde tasarruf,
- Müşterilerin verilen hizmete doğrudan erişimini,
- Havayolu işletmelerinin pazar gücü artırımını,
- Dinamik ve pazar odaklı fiyatlandırma olanakları sağlamaktadır (Dikyol, 2007).

Günümüzde, havayolu işletmeleri hizmetlerini dağıtmak için satış ofisleri, çağrı merkezleri ve kiosklar gibi araçları sıkça kullanmalarına rağmen, en büyük ilerleme internet sitelerinde yaşandı.

Yapılan bazı araştırmalar tarafından yapılan bir araştırma, havayolu hizmetlerinde teknoloji kullanımının arttığını gösteriyor. İstatistiklere göre, bilet satın alan yolcuların %75'i ve check-in yapan yolcuların %31'i havayolu internet sitelerini tercih ediyor. Geçmişten günümüze internet kullanımındaki gelişmeler, havayolu sektöründe teknolojinin rolünü ve önemini vurguluyor. İnternet kullanımının geçmişten günümüze gösterdiği gelişim süreci Şekil 2' de görülmektedir (Bakır ve Atalık, 2019).

Şekil 2: Havayollarında E-Hizmet Kullanımı (Kaynak: Wensveen, 2007: 268; SITA, 2016).

İnternet üzerindeki hizmet kalitesi, müşteri beklentilerini karşılamak veya aşmak açısından son derece önemlidir. Havayolu internet sitelerinin müşteri beklentilerini karşılayamaması durumunda, müşterilerin seyahat acentaları gibi alternatif dağıtım kanallarını kullanma olasılığı artar. Havayolu işletmeleri için fiyat ve hizmet kalitesi, rekabetin anahtarını oluşturur. Ancak, fiyat savaşlarının uzun vadede sürdürülebilir bir rekabet avantajı sağlamadığı göz önünde bulundurulduğunda, hizmet kalitesi havayolu işletmeleri için belirleyici bir rekabet aracıdır. Günümüzde, havayolu taşımacılığı sektöründe internetin yaygın olarak kullanılması, e-hizmet kalitesinin rekabet avantajı sağlamak için önemli bir araç haline gelmesini sağlamıştır. E-hizmet kalitesi, işletmelerin müşteri memnuniyetini ve sadakatini sağlamada kilit bir rol oynar. Müşteri memnuniyetinin artması, işletmeler için bir dizi avantaj sağlar, bunlar arasında uzun vadeli müşteri ilişkileri, olumlu ağızdan ağıza iletişim, marka değerinin artması ve müşteri yaşam boyu değerinin artması bulunur. Yapılan araştırmalar, ürünlerden memnun olmayan müşterilerin genellikle işletmeyle ilişkilerini kesme eğiliminde olduğunu ve memnuniyetsizliklerini çevrelerine ilettiklerini göstermektedir. Bu nedenle, işletmelerin müşteri memnuniyetine ve memnuniyetin sürdürülmesine önem vermeleri, potansiyel müşterilere zarar verebilecek olumsuz deneyimleri engellemek açısından hayati öneme sahiptir (Bakır, 2017).

E-ticaret, işletmelerin en hızlı ve verimli bilgi aktarımını sağlayan bir yöntemdir. Hava yollarının önemli alanlarından biri de lojistik ve dijitalleşme lojistik alanında oldukça önem kazanmaktadır. Elektronik lojistik, geleneksel lojistiğin gelişmiş bir versiyonu olarak kabul edilebilir. E-lojistik, dağıtım, taşıma ve lojistikte yeni modeller ve uygulamaların kullanılmasına olanak tanımış, lojistik sektöründe önemli gelişmeler yaşanmasına neden olmuştur. E-lojistik, tedarik zincirinde yer alan tüm üyeler arasındaki ürün, bilgi ve para akışının en optimum şekilde planlanmasını, uygulanmasını ve kontrol edilmesini sağlar. Geleneksel ve e-lojistik sistemleri karşılaştırıldığında, sekiz farklılık görülmektedir.

Bu farklılıklar, yükleme tipi, müşteri, talep türü, stok/sipariş akışı, ortalama sipariş miktarı, varış, talep ve mali sorumluluk alanlarını içerir. E-lojistik uygulaması, daha küçük miktarlarda siparişlerle, daha küçük yüklerle ve çok noktaya dağıtım imkanı sunar. Elektronik sistemlerle çalışması nedeniyle hedef pazar kısıtlaması olmayan bir sistemde, müşteri odaklı bir çekme sistemini benimser. Aynı zamanda, tedarik zinciri üyeleriyle entegre bir şekilde çalışmayı mümkün kılar (Köse, 2017).

Son yıllarda, internet teknolojisinin evrimiyle birlikte iletişim ortamı, tek taraflı bir yapıdan çift taraflı bir yapıya dönüşmüştür. Bu dönüşümün arkasında, sosyal medya platformlarının yükselişi ve yaygınlaşması önemli bir rol oynamıştır. Artık bireyler ve işletmeler, zaman ve mekan kısıtlamaları olmaksızın sosyal medya sitelerini aktif bir şekilde kullanmaktadır. İşletmelerin bu platformlarda pazarlama faaliyetlerini sürdürmesi ve müşterilerin/kullanıcıların platformlar arasında geçiş yapma maliyetinin düşük olması, sosyal medya sayfalarına yönelik e-sadakatin önemli hale gelmesini sağlamıştır. Bu durum, işletmelerin sosyal medya varlıklarını etkin bir şekilde yöneterek müşteri bağlılığı oluşturmalarını gerektirir. E-ticaret site ve uygulamalarını çok sıklıkla kullanan havayolu işletmelerinin bu nedenle bu alana özel önem vermeleri gerekmektedir (Arslan ve Atalık, 2016).

Sonuç ve öneriler

Sonuç olarak, sivil havacılık işletmeciliğinde elektronik ticaretin önemi giderek artmaktadır. Günümüzde havayolu işletmeleri, dijitalleşmenin getirdiği avantajlardan yararlanarak müşteri memnuniyetini artırma, maliyetleri azaltma ve pazarlama stratejilerini optimize etme imkanına sahiptir. Elektronik ticaret, havayolu sektöründe dağıtım maliyetlerinde tasarruf sağlarken, müşterilere doğrudan erişim imkanı sunmakta ve pazar gücünü artırmaktadır. Ayrıca, teknolojik gelişmelerin getirdiği yeni trendler, havacılık endüstrisinde e-ticaretin daha da önem kazanacağını göstermektedir. Bu bağlamda, havayolu işletmelerinin dijital platformlardaki varlığını güçlendirmesi, müşteri memnuniyetini artırmak için e-hizmet kalitesine odaklanması ve sosyal medya gibi yeni iletişim araçlarını etkin bir şekilde kullanması gerekmektedir. Gelecekte, sivil havacılık işletmeciliğinde e-ticaretin rolü ve önemi daha da artacak ve rekabet avantajı sağlamak isteyen havayolu şirketleri için vazgeçilmez bir strateji haline gelecektir.

Kaynaklar

Akpınar, E. N. (2017). Türkiye'de elektronik dış ticaretin gelişimi ve istihdam ilişkisi. *Harran Education Journal*, 2(2), 18-32. <http://dx.doi.org/10.22596/2017.0202.18.32>

Arslan, S., Atalık, Ö. (2016). Sosyal medya sitelerinde e-sadakatin öncülleri: Türkiye'de faaliyet gösteren havayolu işletmelerinde bir uygulama. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 1-20.

Bakır, M. (2017). Havayolu işletmelerinde e-hizmet kalitesinin değerlendirilmesine yönelik bütünsel bir yaklaşım. *Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivil Havacılık Anabilim Dalı*. 127s. Eskişehir

Bakır, M., Atalık, Ö. (2019). Havayolu İşletmelerinde E-hizmet Kalitesi Boyutlarının Önem Düzeylerinin Belirlenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 149-168. <https://doi.org/10.17153/oguiibf.453820>

Dikyol, S. (2007). Sivil hava taşımacılığı sektöründe Michael Porter'ın rekabet stratejisi faktörlerinin analizi: Atlasjet ve Pegasus havayolları kıyaslaması. *Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Uluslararası İşletmecilik Bilim*

DALI. 265s. İstanbul

E- ticaret bilgi platformu (2024). <https://www.eticaret.gov.tr/haberler/10094/detay>

Elibol, H., Kesici, B. (2004). Çağdaş işletmecilik açısından elektronik ticaret. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (11), 303-329.

Gürdal, T., Var, D. (2021). Sivil havacılık sektöründeki gelişmelerin Türkiye'nin ihracatına etkisinin ekonometrik analizi: THY Afrika açılımı örneği. Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12(23), 214-246. <https://doi.org/10.36543/kauibfd.2021.011>

Hamamcıoğlu, E. (2018). Elektronik ticaretin hukuksal boyutu. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (35), 43-72.

Korul, V., Küçükönel, H. (2003). Türk sivil havacılık sisteminin yapısal analizi. Ege Academic Review, 3(1), 24-38.

Köse, S. (2017). Havayolu işletmelerinde e-lojistik uygulamaları: Antalya havalimanı örneği. Yüksek Lisans Tezi, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret Ana Bilim Dalı. 104s. Antalya

Meydan, C. H. (2023). Havayolu işletmelerinde dijital dönüşüm uygulamaları üzerine bir inceleme. Journal of Aviation Research 5(1), 65-82.

Organ, İ., Çavdar, F. (2012). Elektronik ticaretin vergilendirilmesinde uluslararası alanda yaşanan sorunlar. Journal of Internet Applications and Management, 3(1), 63-84. <https://doi.org/10.5505/iuyd.2012.09797>

Özbulut, B. (2014). Türkiye'de e-Ticaretin gelişimi ve uygulamada karşılaşılan sorunlar. Yüksek Lisans tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Ticaret Anabilim Dalı. İstanbul

Turan, M., Polat, F. (2009). E-ticaret programcılığı ve e-ticaretin Türkiye'deki uygulamaları. Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(2), 55-71.

TÜBİSAD, (2020). Türkiye'de E-Ticaret 2019 Pazar Büyüklüğü.

Var, D., Gürdal, T. (2021). Sivil Havacılık Sektöründe Devletin Düzenleyici Rolü: Türkiye Örneği. Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 7(2), 67-88.

Wensveen, J. G. (2007), Air Transportation : A Management Perspective (6.b.), Hampshire: Ashgate Publishing Limited.

Kurumsal İletişim Çalışmalarında Logo Tasarımının Marka İmajına Etkisi

Makbule Büşra Eyiş

Süleyman Demirel Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı

busraeyiis@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-3294-6426

Özet

Şirketin sosyal ve ekonomik olarak bağlı olduğu paydaş grupları ile olumlu bir temel kurulmasını sağlayan kurumsal iletişim çalışmaları, aynı zamanda bir yönetim aracı olarak kurum içi ve kurum dışı iletişim biçimlerini şekillendirir. Şirket ya da kurumlar kendilerini tanımlama ve istedikleri marka imajlarını oluşturmada belli imgeler kullanmaktadır. Oluşturulan ve marka ile bir bütün haline gelen görsel kültürel kodlar kurumsal iletişimde kurumun imajına önemli bir etkide bulunur. Pazarlama iletişimde doğadan ilham alarak kullanılan hayvan figürleri, markanın kültürel değerlerini ya da daha spesifik özelliklerini temsil etmektedir. Tasarımda kullanılan hayvan figürünün özellikleri, ürün veya hizmeti tanımlayarak kurumun karakteristik özellikleri ile bağdaşım kurulabilir. Bununla beraber figürün temsili ile doğrudan ya da dolaylı bir şekilde anlam kurularak seçilen imgenin istenilen anlamı inşa etmesi sağlanır. Çalışmada Türk Hava Yolları ve Petrol Ofisi markalarının logoları Charles Sanders Peirce'in üç düzlemli göstergebilim yaklaşımı ile analiz edilmiştir. Her iki firmanın da logosunda yer alan hayvan figürünün, marka imajı bağlamında bir oluşum sürecinden geçtiği bilinmektedir. Türk Hava Yolları'nın logosunda yer alan Yaban Kazı ve Petrol Ofisi'nin logosunda bulunan Bozkurt figürü, çalışmada simgesel kodlar ve anlamlandırma bağlamında değerlendirilmiştir. Türk Hava Yolları logosunda yer alan yaban kazının yüksek irtifada uzun süreli uçabilmesi marka logosunun tasarımında anlamsal kod içermektedir. Petrol Ofisi'nin logosundaki Bozkurt ise Türk mitolojisinde yer alan önemli bir figürdür. Her iki marka logosunda kullanılan hayvan figürünün kurumsal iletişim çalışmaları bağlamında tasarlanarak marka imajına uygun kültürel kodlarla tasarlanmış olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal İletişim, Reklam, Logo, Marka İmajı.

Abstract

Corporate communication studies, which ensure the establishment of a positive foundation with the stakeholder groups to which the company is socially and economically connected, also shapes internal and external forms of communication as a management tool. Companies or institutions use certain images to define themselves and create the brand images they want. Visual cultural codes that are created and become a whole with the brand have a significant impact on the image of the institution in corporate communication. Animal figures, which are used by taking inspiration from nature in marketing communication, represent the cultural values or more specific characteristics of the brand. The characteristics of the animal figure used in the design can be reconciled with the characteristic features of the institution by defining the product or service. However, by establishing meaning directly or indirectly through the representation of the figure, it is ensured that the selected image constructs the desired meaning.

In the study, the logos of Turkish Airlines and Petrol Ofisi brands were analyzed with Charles Sanders Peirce's three-plane semiotics approach. It is known that the animal figure in the logo of both companies is going through a formation process in the context of the brand image. The wild goose in the logo of Turkish Airlines and the Bozkurt figure in the logo of Petrol Ofisi were evaluated in the context of symbolic codes and signification. The ability of the wild goose in the Turkish Airlines logo to fly for a long time at high altitude contains a semantic code in the design of the brand logo. The Bozkurt in the logo of Petrol Ofisi is an important figure in Turkish mythology. It can be said that the animal figure used in both brand logos is designed in the context of corporate communication studies and designed with cultural codes appropriate to the brand image.

Keywords: Corporate Communication, Advertising, Logo, Brand Image.

Postmodern Reklamlarda Kullanılan Toplumsal Cinsiyet Metaforları

Makbule Büşra Eyiş
Süleyman Demirel Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı
busraeyiis@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-3294-6426

Özet

Günümüz postmodern reklamcılık kavramı ile ortaya çıkan süreçte geleneksel reklamcılık anlayışındaki doğrudan sunulan reklamlar yerine sözel ve görsel imgelerdeki anlamların bulunması ve yorumlanması izleyiciye bırakılmıştır. Çeşitli imge ve sembollerle izleyicinin duygularını etkilemeyi, bunu yaparken de ürünün fiziksel özelliği ya da gerekliliğinden öte sembolik anlamları ön plana çıkarmayı amaçlayan reklamlar aynı zamanda bir yaşam biçimi sunar. Bu süreçte reklamda anlamı yaratmak, eşleştirmek ya da transfer etmek için imge ve metaforlar güçlü bir şekilde kullanılır. Nesnelere arasında çeşitli çağrışımlar oluşturularak ortaya çıkan metaforlar, tüketicide bilişsel detaylandırmayı geliştirerek izleyicinin reklamın anlamını farklı şekilde yorumlaması ve çıkarımlar yapmasını sağlamaktadır. Bu şekilde, metaforik bir anlam kullanılan reklamda, reklamcı izleyicinin düşüncelerini kontrol etme ve yönlendirme konusunda kontrol sahibi olur. Ancak bu yorumun sorumluluğunu izleyiciye bırakır. Reklamda kullanılan metaforlar sözel, görsel ya da farklı/çoklu şekillerde ortaya çıkabilir. Çalışmada reklamda kullanılan metaforlar üç başlıkta incelenmiştir. Bunlar: evrensel cinsiyet metaforları, kültürel cinsiyet metaforları ve metaforik cinsiyet olgularıdır. Bu çalışmada; postmodern reklamda kullanılan metaforların toplumsal cinsiyet bağlamında kadın ve erkek rolleri üzerinde ne tür algı ve sonuçlar oluşturduğu sorusuna yanıt aranmıştır. Bu sorudan yola çıkılarak, reklam, metafor ve bireysel psikoloji arasındaki ilişki güncel kozmetik reklamları bağlamında incelenmiştir. Seçilen reklamlara göstergebilimsel analiz yapılmış ardından eleştirel söylem analizi ile incelenmiştir. Buna göre; metaforik reklamlar, kişilerin ürüne yaklaşımlarını yapılandırma ve sağlık, güzellik gibi soyut alanlarda tüketicinin algısında olguyu metaforla somutlaştırma gücüne sahiptir. Bununla beraber üstü kapalı bir şekilde cinsiyetçi yorumlara yol açarak kadın ve erkeğe yönelik ayrımcılık yaratabilecek cinsiyet rolleri sunduğu söylenebilir.

Anahtar Sözcükler: Reklam, Postmodern reklam, Metafor, Toplumsal cinsiyet.

Abstract

In the process that emerged with today's postmodern advertising concept, it is left to the audience to find and interpret the meanings in verbal and visual images instead of directly presented advertisements in the traditional advertising understanding. Aiming to influence the emotions of the audience with various images and symbols and to emphasise symbolic meanings beyond the physical properties or necessity of the product, advertisements also offer a way of life. In this process, images and metaphors are strongly used to create, match or transfer meaning in advertising. Metaphors, which are created by creating various associations between objects, develop cognitive elaboration in the consumer and enable the audience to interpret the meaning of the advertisement differently and make inferences. In this way, in an advertisement that uses a metaphorical meaning, the advertiser has control over controlling and directing the

audience's thoughts. However, it leaves the responsibility of this interpretation to the viewer. The metaphors used in the advertisement can be verbal, visual or in different/multiple forms. In the study, the metaphors used in advertisements were analysis under three headings. These are: universal gender metaphors, cultural gender metaphors and metaphorical gender phenomena. In this study, an answer to the question of what kind of perceptions and results the metaphors used in postmodern advertisements create on the roles of women and men in the context of gender was sought. Based on this question, the relationship between advertisement, metaphor and individual psychology is examined in the context of current cosmetics advertisements. The selected advertisements were subjected to semiotic analysis and then analysis through critical discourse analysis. According to this, metaphorical advertisements have the power to structure people's approaches to the product and to concretize the phenomenon in the perception of the consumer in abstract areas such as health and beauty. However, it can be said that it implicitly leads to sexist interpretations and presents gender roles that may create discrimination against men and women.

Keywords: Advertisement, Postmodern advertisement, Metaphor, Gender.

Evaluation of Biofuel Use on International and Domestic Flights in Turkey in Terms of Passenger Airline Preferences

Ferhan ŞENGÜR

Prof. Dr., Eskişehir Technical University, Aviation Management
fkuyucak@eskisehir.edu.tr

0000-0001-7737-851X

Hasan Buğra IŞILAR

Rsc. Assist, University of Turkish Aeronautical Association, Aviation Management
hbisilar@thk.edu.tr

0000-0002-5004-9019

Mert AKINET

Rsc. Assist, University of Turkish Aeronautical Association, Aviation Management
makinet@thk.edu.tr

0000-0002-0805-9731

Abstract

The demand for air transportation has increased significantly due to globalization and technological advances in aircraft manufacturing. As a result of technological advances, in particular the improved range of aircraft engines and the resulting increase in fuel consumption, the demand for aviation fuel has also increased worldwide. Fuel is one of the highest fixed costs in the airline industry. In this context, leading companies in the industry are striving to develop aircraft with more favorable fuel consumption, both from an environmental and cost point of view. This paper presents an evaluation of the use of biofuels on international and domestic flights in Turkey in terms of passenger airline preferences. Previous research has highlighted the importance of sustainability in the aviation industry and its association with passenger preferences. However, there is a lack of comprehensive studies that simultaneously examine the influence of biofuel use, sustainability, and passenger preferences, especially in the context of the Turkish aviation industry. The study aims to analyze the relationship between biofuel use, sustainability, and passenger preferences. The research methodology includes a quantitative research approach using survey data collected from passengers of Turkish airlines. The study uses a structural equation model (SEM) to analyze the relationships between biofuel use, sustainability, and passenger preferences. The results of the study are expected to provide insights into the complex relationships between biofuel use, sustainability, and passenger preferences in the Turkish aviation industry. The discussion will focus on the implications of the results for aviation sustainability management practices, highlighting the importance of addressing passenger preferences in enhancing sustainability performance within the industry.

Key Words: Biofuel, Sustainability, Airline Industry, Air Transportation, Structural Equation Model

Lüks Ürün Pazarında Müşteri Deneyimi

Dr. Öğr. Üyesi Duygu AYDIN ÜNAL
Akdeniz Üniversitesi

Müşteri deneyimi, bir işletmenin müşteriye sunduğu olanakların, ürün veya hizmetin kalitesi, kullanım kolaylığı, reklamlar gibi birçok açıdan değerlendirildiği bir kavramdır. Müşterinin bir işletmeyle olan temas noktalarını keşfetmek ve her adımda ondan geri dönüş almak ürün ve hizmetlerin iyileştirilmesi açısından ve müşteri sadakati açısından oldukça önemlidir. Müşteri deneyimi, literatürde çoğunlukla tüketiciler üzerinden yapılan çalışmalarla açıklanmaya çalışılmaktadır. Her ne kadar işletmeler müşterilerle etkileşim kurmak için gerekli olduğunu düşündükleri temas noktalarını müşterilerin görüşlerine dayanarak belirliyor olsalar da onların karar verme mekanizmalarında rol oynayan diğer değişkenlerin anlaşılması önemlidir. Doğru temas noktaları belirlemek için duygusal, davranışsal ve bilişsel boyutları bir arada değerlendirmek önemlidir.

Nitel bir yöntemle tasarlanan bu araştırmada mülakat tekniğinden faydalanılacaktır. Bu çalışmada, üç farklı sektörde lüks ürün kategorisine giren markaların müşterilerinin deneyimini anlamak için öncelikle satış yöneticileriyle görüşmeler gerçekleştirilecektir. Lüks ürün pazarından işletmelerin seçilmesinin temel nedeni burada yer alan markaların müşteri sadakatini sağlamak için daha yakın ilişki içinde olmaları ve diğer ürün sınıflarına göre bu pazarda müşteri deneyiminin daha önemli olmasıdır.

Bu grupta yer alan tüketicilerin, araç, mücevher ve tatil hizmeti için nasıl bir satın alma davranışı gerçekleştirdikleri, bu süreçte satış yöneticilerinin müşteri deneyimini zenginleştirmek adına üzerinde durdukları noktalar keşfedilecektir. Ardından araştırmanın ikinci kısmına geçilecektir. Bu kısımda bu üç işletmenin müşterileriyle görüşmeler yürütülecektir. Araştırmanın amacı müşteri deneyimini kurgularken işletmelerin stratejilerini nasıl kurguladığını anlamak, müşterilerin bu deneyimden hangi etkenler sebebiyle memnun olduğunu ya da olmadığını ortaya koymak ve daha iyi bir müşteri deneyimi için işletme ve müşteri etkileşimine değer katacak özgün öneriler sunmaktır.

The Integration-Differentiation Dilemma: A Study of Syrian Refugees in Jordan

Ola Majthoub

This research investigates the crucial role of social acceptance as a barrier to the integration of urban refugees. Grounded in a comprehensive theoretical framework, the study explores variables influencing refugee social acceptance and the factors shaping this process. Utilizing a survey method with a sample size of 517 individuals in Jordan (al Ramtha governorate), the analysis reveals a significantly positive level of social acceptance toward refugees within the local population. Across various dimensions, including community acceptance, expectations, adaptation, security, economic and legal integration, and social integration, refugees obtain moderately high mean scores, signifying a generally favorable perception of their integration within the community. Hypotheses examining the influence of demographic and socio-economic factors such as gender, marital status, age, education level, and income on social acceptance levels yield unexpected results. Contrary to expectations, these factors exhibit no significant impact on the perceived social acceptance among refugees. Despite diverse backgrounds, refugees experience a relatively uniform level of social acceptance, suggesting a more inclusive and consistent attitude toward their integration. Understanding these findings is critical for cultivating an environment that embraces and supports refugee integration into the local community. This research contributes to the existing literature by providing insights into the dynamics of social acceptance and its implications for the integration of urban refugees. The study underscores the necessity for policies and initiatives that promote inclusivity and support integration, highlighting the uniformity of acceptance across demographic differences. In conclusion, this research illuminates the positive social acceptance of refugees, challenging conventional assumptions about the impact of demographic factors. The findings emphasize the importance of fostering an inclusive environment to facilitate the successful integration of refugees into the local community.

Key Words: Urban Refugees, Social Acceptance, Local Integration, Local-Population Refugee Relations.

21. Yüzyılda Yeni Soğuk Savaş: Batı-Doğu Arasında Yeni Çelişki Üzerine Bir İnceleme

İnan Akdağ

Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi, Merzifon İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Bölümü

inanakdag@yahoo.com

0000-0001-5531-403X

Özet

2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'yı işgaliyle dünya yeni bir periyoda girdi. ABD liderliğinde Batı bloğu hızlı bir şekilde Rusya'ya ambargo uygulamaya başladı. Birçok düşünür yeni bir Soğuk Savaşın başladığını ileri sürdü. Yaşayan kuşakların bir kısmında I. Soğuk Savaş hafızası tazeydi. 1945-1991 arasında yaşanan I. Soğuk Savaş, tüm dünyayı etkilemişti. ABD liderliğinde Batı bloğu ve SSCB liderliğinde Doğu bloğu, ekonomik olarak, iki farklı kutba bölünmüştü. Bir tarafta liberal kapitalist Batı ve diğer tarafta sosyalist Doğu hayatın her alanını kuşatmıştı. Bu savaş, ekonomi temelli bir ideoloji savaşıydı. Bu yüzden 20. yy, ideolojiler çağı olarak tanımlanmıştı. İki farklı toplumsal formasyon, liberal ve sosyalist, uzun yıllar temel çelişki olmuştu. 1991'de SSCB'nin çöküşü sonrası bazı Batılı düşünürler, bunu, tarihin sonu olarak tanımlamış ve liberal kapitalizmin artık tek egemen güç olduğunu vurgulamıştı. Doğal olarak bu düşünürler, ABD liderliğinde tek kutuplu bir dünya anlayışını savunmuştur ve bunun ideolojik savunuculuğunu yapmıştır. 1990'lar ve 2000'ler bir boşluk dönemi olsa da durumun böyle olmadığı Rusya'nın Ukrayna işgali ile ortaya çıkmıştır. Rusya, Batı bloğuna karşı ittifakları ile çok kutuplu bir dünya anlayışını seslendirmiştir. Ancak bu seferki yeni Soğuk Savaşın, I. Soğuk Savaş'tan farklı olacağı, yapısal olarak görülmektedir. I. Soğuk Savaşta, iki ayrı ekonomik formasyon iki ayrı ideoloji vurgusu ile ortaya çıkmıştır. Yeni Soğuk Savaşta ise dünya, birkaç istisna hariç, kapitalist üretim tarzının etkisi altındadır. Ancak bu sefer farklılık, üretim tarzları arasında değil, üretim tarzı içindedir. Bir yanda Batı bloğunun benimsediği liberal kapitalist piyasa ekonomisi ve diğer yanda Doğu bloğunun benimsediği devletçi örgütlü kapitalist ekonomi bulunmaktadır. Bu durum, siyaset sosyolojisi açısından iki farklı toplumsal formasyona işaret etmektedir. Bu bağlamda, yeni Soğuk Savaşın karakteri de değişim göstermektedir. I. Soğuk Savaş, ekonomi kerte temelli ideolojik kerte belirlenimli bir mücadele iken, yeni Soğuk Savaş, ekonomi kerte temelli politik kerte belirlenimli bir çelişki olarak görünmektedir. Taraflar, ideolojik olarak farklılık göstermemekle birlikte politik olarak ayrılmaktadır. Bu çalışmanın amacı; yeni Soğuk Savaşın, yapısal görünümünü ve I. Soğuk Savaştan farkını ortaya koymaktır. Çalışmanın hipotezi; 2008 dünya ekonomik krizi ardından şekillenen ve liderliğini ABD ve Rusya'nın yaptığı yeni Soğuk Savaşın temel dinamiği, farklı kapitalist varyantlara sahip olan formasyonlar arasında rekabetten kaynaklanmaktadır. I. Soğuk Savaş, ideoloji belirlenimli bir Soğuk Savaşken yeni Soğuk Savaş politika belirlenimli bir Soğuk Savaştır.

Anahtar Sözcükler: Yeni Soğuk Savaş, Kapitalizm, Liberal Kapitalizm, Örgütlü Kapitalizm, Küresel Siyaset

The New-Cold War in the 21st Century: A Study on the New Contradiction Between the West and the East

Abstract

In the 2022, the World has entered the new period with the Russian invasion of Ukraine. The West under the leadership of the USA imposed an embargo to Russia. Some thinkers defended that the new Cold War begun. The memory of some parts of living generations about the 1st Cold War is vivid. The 1st Cold War living between 1945-1991 affected whole world. The Western bloc under the US leadership and the Eastern bloc under the Soviet leadership economically divided into two different polars. Liberal capitalist West, on the one hand, and socialist East, on the other hand, had surrounded all parts of the life. This war was an ideological war defined by economy. Because of this situation, 20th century is defined as the century of ideologies. Two different sociological formations, liberal and socialist, became the primary contradiction. In 1991, some Western thinkers claimed the end of history with the collapse of the USSR, and they emphasized liberal capitalism as the only dominant power. Naturally, these thinkers defended uni-polar world under the US leadership, and they were ideological defenders of this situation. Although 1990s and 2000s were a period of space, this does not mean so with the invasion of Ukraine of Russia. Russia with its alliances calls multi-polar world against the Western bloc. However, currently, it seems that new Cold War is structurally to differ from I. Cold War. In I. Cold War, two different economic formations had revealed with two different ideological emphases. In the new Cold War, the World is under effect of capitalist type of production although there are some exceptions. But currently, there is a difference of intra type of production not of inter types of production. On the one hand, there is a liberal capitalist market economy espoused by the Western bloc, and, on the other hand, there is a statist organized capitalist economy adopted by the Eastern bloc. This situation signs two different social formations in terms of political sociology. In this context, the character of the new Cold War seems mutation. It seems when the I. Cold War is a confrontation of ideological instance based on economic instance, the new Cold War is a contradiction of political instance based on economic instance. The parties are politically decomposed despite they do not display an ideological difference. The aim of this study is to reveal the structural outlook of the new Cold War and to put difference of that from the I. Cold War. The hypothesis of this study is that the main dynamic of the new Cold War between the leadership of the USA and that of Russia, which has been formed after the World economic crisis in 2008, appeared from the competition among formations which have distinct capitalist variations. When the I. Cold War has an ideological determination, the new Cold War has and political determination.

Key Words: New Cold War, Capitalism, Liberal Capitalism, Organized Capitalism, Global Politics

Türk Dış Politikasının İslam Dünyasına Yönelik Değişim Sürecinde Necmettin Erbakan (1973-1980)

Fuat UÇAR

Doç. Dr. Giresun Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi

fuat.turkuaz@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-2036-6689>

Özet

Atatürk döneminde Orta Doğu'da barışın korunmasına yönelik olarak oluşturulan Sadabat Paktı, aynı zamanda İslam dünyasına yönelik önemli bir gelişme olmuştur. Türk dış politikasında çok yönlülüğe geçişi ifade eden 1960-1980 döneminde; kamuoyu etkisinin yanında, liderler de dış politikayı etkileyici faktörler olmuştur. Böylece Türkiye, İslam dünyası ile ticari ve kültürel yakınlaşma sürecine girmiştir. Mart 1972'de Cidde'de imzaya açılan İslam Konferansı Yasası'nı Türkiye imzalamamış, ama toplantılara fiili üye olarak katılmıştır. 1970'li yıllar süresince Türkiye'nin İslam ülkeleriyle gelişen ilişkilerine paralel olarak İslam Kalkınma Örgütü ile ilişkileri gelişmeye başlamıştır. 1973'ten sonra OPEC'in uyguladığı petrol ambargosu, Türkiye'yi İslam dünyası ile işbirliği olanaklarını geliştirme yolunda cesaretlendirmiştir. 26 Ocak 1974'te kurulan CHP-MSP koalisyonunda dış politikanın karar alma süreçlerinde Başbakan Bülent Ecevit'in etkinliğinin Kıbrıs Barış Harekâtı nedeniyle ön plana çıkmaya başlamasıyla koalisyon ortağı olarak Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan da bu dönemden itibaren koalisyon ortağı olduğu dönemlerde dış politikanın yön tayininde etkili olmaya başlamıştır. Türk dış politikasında geleneksel olarak yön tayin edici bir merkez durumunda olan Batı'nın yanında İslam dünyasına yönelik politik değişim ve tercihlerde Necmettin Erbakan'ın tutumu dini ve kültürel nedenlerden dolayı ön plana çıkmıştır. Erbakan'ın bu tutumu MSP'nin de koalisyon ortağı olduğu CHP-MSP dönemi ve Milliyetçi Cephe hükümetleri döneminde etkili olmaya devam etmiştir. ABD'nin silah ambargosunun neden olduğu dış politikadaki yalıtılmışlığı aşmak için koalisyon ortağı olarak MSP ve Erbakan'ın Başbakan Süleyman Demirel'in daha aktif ve katılımcı bir dış politika izlemesi yönündeki etkisi, İslam dünyasıyla ortak siyasal organizasyonların gerçekleşmesinde etkili olmuştur. Bu kapsamda 1975'te Cidde'de yapılan Dışişleri Bakanları Konferansı'na Türkiye ilk kez Bakan düzeyinde katılmış, 1976'da 7. İslam Dışişleri Bakanları Konferansı'nda FKÖ'nün Ankara'da siyasi büro açmasına izin verilmiş, 1976'da İslam Konferansı'nın İstanbul'da yapılması Türkiye'nin gündemine İslam ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesi anlayışının yerleşmesi açısından önemli gelişmeler olmuştur. Böylece Türk siyasetinin renkli bir figürü olan Erbakan, koalisyon ortağı olduğu hükümetlerde Batı dünyasının yanında İslam dünyasıyla da daha yakın ve işbirliğine dayalı bir politika izlenmesi yönünde, dış politikanın MSP'nin görüşlerine göre düzenlenmesi için çalışmıştır. Bu çalışmada, söz konusu dönemlere ilişkin basın ve literatür çerçevesinde, Türkiye'nin 1970'li yıllarda uyguladığı çok boyutlu dış politikada, dini söylemelere önem ve öncelik veren bir lider ve devlet adamı olarak Erbakan'ın dış politika kararlarına olan etkisinin ve bunun öneminin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Necmettin Erbakan, İslam Dünyası, Dış Politika

Necmettin Erbakan in The Period Of Change Of Turkish Foreign Policy Towards The Islamic World (1973-1980)

Associate Professor. Fuat UÇAR
Giresun University /Ataturk's Principles and History of Revolution
fuat.turkuaz@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-2036-6689>

Abstract

The establishment of the Treaty of Saadabad between Iran, Iraq and Afghanistan under the leadership of Turkey during the Turkish Foreign Policy Ataturk period in 1937 in order to maintain peace, friendship and cooperation in the Middle East was an important development for the Islamic world. In the light of this development, the cultural dimension as an influencing factor for Turkish foreign policy became an important feature for the Middle East or the Islamic world. In the period of 1960-1980, which stated the transition to versatility in Turkish foreign policy after Ataturk period, leaders were influential factors in foreign policy besides the influence of public opinion. In this respect, the 1960s were the years when Turkey had to review its relations with Islamic countries instead of diplomatic relations that isolated itself on international platforms, and Turkey entered into the process of commercial and cultural rapprochement with the Islamic world. During the interim regime period that emerged after the 12 March 1971 Turkish Military Memorandum, the relations developed in the AP period in foreign policy were kept distance albeit for a short time; Turkey did not sign the Law on the Islamic Conference, which was opened for signature in Jeddah in March 1972, but attended the meetings as a de facto member. During the 1970s, Turkey's relations with the Islamic Development Organization began to develop in parallel with its developing relations with Islamic countries. The oil embargo imposed by OPEC after 1973 encouraged Turkey to develop opportunities for cooperation with the Islamic world. In the CHP-MSP Coalition, which was established in January 1974, Prime Minister Bulent Ecevit's effectiveness in the foreign policy decision-making processes came into prominence due to the Cyprus Peace Operation, which led to the breakdown of the coalition. From this period forward, Deputy Prime Minister Necmettin Erbakan as a coalition partner also started to be influential in decision-making processes and foreign policy direction. Necmettin Erbakan's attitude came to the forefront due to religious and cultural reasons in the process of the political change and preference towards the Islamic world, besides the West which was dominating Turkish foreign policy. This attitude of Erbakan continued to be effective during the Nationalist Front Governments, in which the MSP was also a coalition partner. In order to overcome the isolation in foreign policy caused by the US arms embargo, the influence of MSP and Erbakan on Prime Minister Suleyman Demirel's pursuing more active and participatory foreign policy were effective in the realization of common political organizations with the Islamic world. In this context, Turkey participated in the Foreign Ministers Conference at ministerial level which was held in Jeddah for the first time in 1975, FKO was allowed to open a political office in Ankara in 7th Islam Foreign Ministers Conference in 1976, the holding of the Islamic Conference in Istanbul in 1976 was an important development in terms of placing the understanding of developing relations with Islamic countries on Turkey's agenda. Thus, Erbakan as colorful figure in Turkish politics worked for the regulation of foreign policy according to the views of the MSP in the direction of following a more close and cooperative policy with the Islamic world as well as the Western World in the governments in which he was a coalition partner.

Keywords: Necmettin Erbakan, Islamic World, Foreign Policy

GİRİŞ

Geleneksel olarak partilerüstü kabul edilen Türk dış politikasının 1960-1980 dönemi kararlarının alınması ve sonuca vardırılması açısından göreceli özerklik dönemi olarak ifade edilmiştir (Oran, 2018: 673). Bu çerçevede 1970’li yıllar, dünyanın Kuzey Atlantik Antlaşması/ *North Atlantic Treaty Organization* (NATO) ve Doğu Bloku ülkelerinin oluşturduğu askeri ve siyasi amaçlar doğrultusunda kurulan Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması (VARŞOVA Partı)’nın yanında Bağlantısızlar şeklinde askerî ve siyasi yönlerden çok kutupluluğun yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde dünyanın iki süper gücü olarak kabul edilen Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (SSCB) arasında bazı yumuşamalar olsa da karşılıklı mücadele devam etmiş, bu mücadeleden söz konusu süper güçlerin etkisi altında kalan ülkeler de etkilenmiştir.

NATO üyesi olarak Batı Bloku’nun içinde yer alan Türkiye de mevcut uluslararası konjonktür içinde gelişmelerden oldukça etkilenmiştir. Özellikle haşhaş ekimi ve Kıbrıs sorunu bakımından 1970’li yıllar, Türkiye’nin 1945’ten itibaren ABD ile gelişen ilişkilerinin Türkiye açısından nasıl bir bağımlılık hâline dönüştüğünün de daha açık bir şekilde ortaya çıktığı bir dönemdir olmuştur. Bu açıdan 1970’li yıllar siyasi, askerî ve ekonomik açıdan politikalarını yeniden gözden geçirmesinde ve önceliklerin belirlemede önemli gelişmelerin meydana geldiği bir dönem olmuştur.

Türkiye, 1970’li yıllar süresince Batı Bloku karşısında SSCB’nin desteğini almış olan komşu Arap ve Orta Doğu ülkeleriyle siyasi ve ekonomik ilişkilerini de geliştirmek durumunda kalmıştır. Bu süreçte 1973 petrol krizinden sonra, İslam dünyası Türkiye’nin dış ekonomik ve politik ilişkilerinde ciddi bir şekilde gündeminde yer almaya başlamıştır. 1970’li yıllarda Türkiye’nin dış politikasındaki strateji değişikliğinde Batı’lı müttefiklerinden Kıbrıs konusunda gerekli desteği görememesi, petrol krizinin ödemeler dengesini olumsuz etkilemesi, Avrupa Topluluğu ile olumlu gelişmelerin ortaya çıkmaması, Kıbrıs Barış Harekâtı’na Batı’nın tepki göstermesi ve ABD tarafından silah ambargosunun uygulanması gibi faktörler önemli rol oynamışlardır. Söz konusu bu gelişmelerin de etkisiyle İslam ülkeleri ile ekonomik ve siyasi işbirliği istekleri eskiye göre kuvvetlenmeye başlamıştır. Bu çerçevede, 1969 yılında temelleri atılan İslam Konferansı Örgütü’nün çalışmalarına başlangıçta çekimser bir tavırla katılmış olan Türkiye, 1970’li yılların ortalarından itibaren örgütün bütün toplantılarına giderek üst düzeyde katılmaya başlamıştır.

CHP-MSP koalisyonu döneminde ABD’nin tüm baskılarına rağmen haşhaş üretiminin tekrar serbest bırakması ve 1974’te gerçekleştirilen Barış Harekâtı, başta ABD olmak üzere Yunanistan ve Batı ile ilişkilere yön veren en önemli faktörler olmuştur. 1974’te kurulan CHP-MSP hükümeti, daha sonra kurulan Milliyetçi Cephe (MC) hükümetleri (1975-1977) dönemi ve 1979’da AP Genel Başkanı Süleyman Demirel tarafından kurulan azınlık hükümetleri dönemlerinde Türkiye tek yönlü bir dış politikayı bırakıp çok yönlü bir dış politika anlayışını uygulamaya başlamıştır. Böylece Türkiye 1970’li yıllar boyunca gerek SSCB, gerek Bağlantısızlar ile ilişkilerini daha da geliştirmeye çalışmıştır. Genel olarak 1960-1980 dönemi aynı zamanda İsmet İnönü, Bülent Ecevit, Süleyman Demirel, Necmettin Erbakan, Alparslan Türkeş gibi karizmatik liderlerin de siyasal ve toplumsal olarak daha fazla ön plana çıktığı bir dönem olmuştur. Bu açıdan 1970’li yıllarda “kült” haline gelen liderlerden birisi olan Necmettin Erbakan’ın siyasette ve toplumda etkin olmaya başladığı bir dönem olmuştur.

CHP-MSP DÖNEMİ DIŞ POLİTİKA VE ERBAKAN

1974'te koalisyon görüşmelerinde dış politikaya hemen hiç değinilmemiş olup hükümet programında dış politika konusu Başbakan tarafından formüle edilmiştir. 1973 seçimlerinden sonra uzun uğraşlar ve pazarlıklar sonucu ideolojik yönden zıt iki parti olan CHP ile MSP'nin kurduğu koalisyon "tarihsel uzlaş" olarak nitelendirilmiştir. CHP-MSP döneminde dış politikada önem ve öncelik kazanan konular ABD ile haşhaş ekim yasağının kaldırılması ve Kıbrıs sorunu; Yunanistan ile karasuları, kıta sahanlığı ve Uçuş Bilgi Bölgesi (FIR) Hattı ile Kıbrıs sorunu gibi konular daha sonraki yıllarda da Türk dış politikasını etkileyen önemli gelişmeler olmuştur.

Koalisyon hükümetinin ilk ayında 22-25 Şubat tarihleri arasında Pakistan'ın Lahor şehrinde İkinci İslam Zirve Konferansı yapılmıştır. Konferansa katılan Türkiye, Pakistan ve İran Bengladeş devletini resmen tanımıştır (Hürriyet 1975 Yıllığı: 33). 1974'te dünya petrol krizinin tüm şiddetiyle yaşandığı dönemde koalisyon hükümeti petrol sorununa bir çözüm bulabilmek üzere bir dizi çalışmalar yapmıştır. Bu kapsamda Başbakan Yardımcısı Erbakan, koalisyon kurulur kurulmaz ilk bakanlar kurulu toplantısından itibaren "*Benim Suudi Arabistan'la çok iyi ilişkilerim var. Arabistan'a gidip yeni anlaşmalar yapabilirim*" diyerek, kendi başkanlığındaki bir heyetle 24 Nisan 1974'te Medine'ye gitmiştir. Sonra özel izinle Mekke'ye geçerek Kâbe'yi ziyaret etmesiyle, Türkiye Cumhuriyeti'nin "hacı" olan ilk Başbakan Yardımcısı olmuştur. Bu şekilde Erbakan ile başlayan devlet adamlarının hac ve umre yapma "modası" 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nden sonra artarak devam etmiş oldu. Bu kapsamda Kenan Evren, Bülend Ulusu, Turgut Özal, Kaya Erdem, Mustafa Kalemli, Kâzım Oksay, Sefa Giray Bedrettin Dalan, Nevzat Ayaz gibi çok sayıda devlet adamı hac ziyaretinde bulunmuşlardır (Yalçın, 2013: 106). MSP Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan'ın Suudi Arabistan ziyareti koalisyon hükümetinin başta dış politika olmak üzere iç politikada da en önemli gelişmelerden biri olmuştur. Erbakan'ın Cumhuriyet tarihinin en büyük heyetlerinden biriyle Suudi Arabistan'a yaptığı ilk resmi geziye muhalefet partilerinin eleştirileri de sert olmuştur.

Bu gezi sırasında Erbakan'ın Suudi Arabistan'ın Petrol Bakanı Yamani'ye ve Kral Faysal'a mektup yazması ve "mektup olayı"nın ortaya çıkması Türkiye'de büyük bir yankı meydana getirdi.⁵ Metin Toker (1974: 2), Erbakan'ın Suudi Arabistan ziyaretindeki davranışlarının, sözlerinin ve teşebbüslerinin sadece kendini bağladığını ifade etmiştir. Geziye katılan gazetecilerin haberlerini değerlendiren Toker, Başbakan Yardımcısı sıfatıyla Erbakan'ın "İstediklerimi elde etmeden, şurdan şuraya kımıldamam", "Talep ettiklerimi vermezlerse, ahrette bunun günahı bende olmayacaktır" sözlerinin gurur kırıcı olduğunu, bu sözlerin "Türk talebi" değil, "Erbakan'ın talebi" olduğunu belirterek eleştirmiştir. Benzer eleştirilerde bulunan Abdi İpekçi (1974: 1-11) de Erbakan'ın Suudi Arabistan gezisindeki gelişmelerin laiklik hassasiyeti olanlar tarafından ve maksatlı çevreler tarafından abartılarak sömürüldüğünü ifade etmiştir. Bununla birlikte tartışmaların esas noktasını devleti temsil eden resmi nitelikli kişilerin söz ve davranışlarının oluşturduğunu ifade eden İpekçi; Erbakan'ın vatandaş Erbakan olarak istediğini yapabileceğini, ama Başbakan Yardımcısı sıfatı taşıdığı için daha dikkatli olması gerektiğini, bu nedenle gerekli sorumluluğu ve ciddiyeti göstermediği için bazı ilkeleri ihmal ettiğini ifade etmiştir.

⁵ Erbakan'ın gezisi ile ilgili Dp Ankara Milletvekili Necdet Evliyagil, Millet Meclisi'nde gündem dışı konuşmada koskoca Türk Devleti'nin, bir zamanlar idareimiz altında olan bir yere böyle gösterişli davranışlarla yardım istemeye gitmesini onur kırıcı olarak değerlendirmiştir. Bkz. MMTD, c. 3, b. 70 (2.5.1974), s. 314-315; Senato'da da gündeme gelen gezi için AP Senatörü Kamran İnan "50. yılda 50 yıl geri gittik", şeklinde tepki göstermiştir. Erbakan ise İnan'ın eleştirilerine vermiş olduğu cevapta 5 günde 3 antlaşma yapıldığını söylemiştir. Bkz. CSTD, c. 15, b. 53 (3.5.1974), s. 180-188.

Erbakan'ın gündeme gelen mektubunda kullandığı “Vereceğiniz kredi ile Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerine yapılacak eserlerin, Suudi Arabistan tarafından yapıldığının bilinmesi önemlidir. Beni Türkiye'de güçlendirin. Bu kredi gerçekleşirse Türkiye'de İslam âlemine yeni bir açılma, yeni bir çığır başlayacaktır. Yardımınız, açılacak bu yeni çığırı güçlendirecektir” sözleri basında üslup yönünden ve hükümeti güç duruma düşüren ifadeler olarak eleştirilmiştir. Yine Erbakan, gezi öncesi Türkiye'de “Ben ucuz petrol bulurum” demişken, Suudi Arabistan'da “Ucuz petrol artık bir hayaldir. Petrol satın alacak ülke bulmak ve oradan petrolü almak bir sorundur” açıklamasını yapmıştır (Yalçın, 2013: 105-106).

15 Temmuz 1974 Pazartesi günü Ecevit, yanında bazı bakanlarla birlikte haşhaş ekim bölgelerine yapacağı ziyaret için önce Afyon'a sonra da Denizli'ye geçmek üzere havaalanında beklerken kendisine Kıbrıs'ta darbe olduğu bilgisi iletilmiştir. Erbakan Kıbrıs soruna bakışını 1974'te *Milli Görüş*'ün hükümete koalisyon yoluyla da olsa iştirak etmesiyle işin değiştiğini, Ada'da darbe yapan katliamcı Sampson'un ensesinde hakkın, adaletin, *Milli Görüş*'ün pençesini bulduğunu, Türk Ordusu'nun Cumhuriyet tarihi boyunca ilk kez yurt dışına bu harekâtla çıktığını ifade etmiştir. Kıbrıs'taki darbe olayından hemen sonra Başbakan Ecevit'in Londra'ya gitmesini ve sonrasındaki gelişmeleri Erbakan (tarihsiz: 159-161) şu şekilde değerlendirmiştir:

“Ecevit İngiltere'ye gidecek. İngilizlerin ne diyeceği belli değil. Biz Hükümetin MSP kanadı olarak Ecevit Afyon'dayken Genel İdare Kurulu toplantımızı yapmış ve ‘Mutlaka müdahale edilmesi lazım’ kararını almıştık. (...) Bununla beraber olayın gecikmemesi gerektiği için havaalanında askerlere, ‘Yükleyin ve bu harekâtı başlatın!’ dedim. Biz MSP olarak Bülent Ecevit'in İngiltere'ye gitmesini başlangıçta uygun bulmuyorduk. Bize zaman kaybettirecekti, oyalanacaktık. İngilizlerle yapılacak bir harekât, Ada'nın dolaylı yoldan yine Yunanlılara verilmesi demektir. Türkiye, Kıbrıs'ta garantör devletti. Garantör devlet olarak müdahale hakkımız vardı. Başbakan Ecevit'i, Londra'ya uğurladıktan sonra Kuvvet Komutanları ile havaalanında görüştük. (...) O an kendilerine şu suali sordum: ‘Şimdi şu anda farz edin ki biz Hükümet olarak bu emri size verdik. En erken ne zaman Girne'ye çıkartma yapacaksınız?’”

Bu kararın olayların gelişimi açısından ne derece doğru olduğu ya da harekâta ilişkin esas kararı kimin verdiği “paylaşılmasın miras” olarak hala tartışılmaya devam edilmektedir. Başbakan Yardımcısı olarak Erbakan'ın bu tavrı, dış politika gibi milli ve partilerüstü olarak nitelendirilen bir konuda koalisyon ortağına rağmen bağımsız karar alma ve hareket etme açısından ilk örnek olmuştur.

Başbakan Yardımcısı Erbakan Bakanlar Kurulu toplantısında da askeri harekâtın acilen başlaması gerektiğini “*Bendeniz vakit geçirilmeden askeri müdahalede bulunulması kanaatindeyim. Şımarık Yunan Milleti'ne Allah'ın izniyle unutamayacakları bir ders vermeliyiz*” şeklinde ifade etmiştir (Ediş, 2019: 62). Erbakan *Milli Görüş* olarak Kıbrıs Barış Harekâtı'ndaki hedeflerinin bütün Kıbrıs'ın kontrol altına alınması olduğunu ifade etmiştir (Erbakan, tarihsiz: 162-164). Başbakan Yardımcısı Erbakan'ın bu tür düşüncelerine karşın Başbakan Ecevit ise 23 Temmuz'da TBMM'nin birleşik toplantısında “(...) şunu, kesinlikle sizlere söylüyorum: Askeri harekât üç günlük hedefine ulaşmış ve onu aşmıştır ve bu üç günlük harekâtla elde edilen sonucun konsolide edilebilmesi, güvence altına alınabilmesi için gerekli her türlü tedbir de alınmıştır. Personel bakımından, araç-gereç bakımından, kontrol altında bulundurulmuş arazi bakımından bu tedbirler kesinlikle alınmıştır” açıklamasını yapmıştır (MMTD, 1974: 16-17). Bu şekilde hükümet içerisinde ulusal bir konuda dahi ortaya çıkan iki başlılık kısa süre sonra koalisyonun bozulmasında önemli derece etki yapmıştır.

Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi'nin ateşkes çağrısını kabul etmesi ve askeri harekâtı genişletmeme kararı uzun süre kamuoyunda tartışılmıştır. Melek Fırat (2018: 743-744) Türkiye açısından bu durumu şu şekilde değerlendirmiştir:

“Özellikle hükümetin MSP kanadı, Kıbrıs çıkarmasını bir iç politika malzemesi olarak kullanmak isteğiyle uç noktada demeçlerle kamuoyunu etkilemek çabası içine girdi. Oysa fiili durum askeri açıdan çok da olumlu değildi. Her şeyden önce Yunanistan'la savaş olasılığını göz önünde tutan Türk Silahlı Kuvvetleri askerî gücünü bölmek durumunda kalmıştı. Kıbrıs'a çıkan güçler yeteri kadar ilerleyememiş ve dar bir alana sıkışmıştı.”

Zor koşullar altında yapılan görüşmelerin sonucunda Erbakan, uygun görülecek bir anda Türk birliklerinin kademeli olarak Kıbrıs'tan çekilmesi için hazırlanan hükmü onaylamadığını Ecevit'e sert bir tutumla bildirmiştir. Erbakan koalisyonun MSP kanadı olarak konferansı “*Biz Cenevre Konferansı'ndan hiçbir şey beklemiyorduk. Çünkü Cenevre Konferansı bizim milli menfaatlerimiz açısından son derece yersiz bir konferanstı*” şeklinde değerlendirmiştir (Erbakan, tarihsiz: 165). Bu şekilde Erbakan, Kıbrıs konusunda daha kuşkulu, sert ve gerektiğinde daha baskılı bir siyaset izlemeyi tercih etmiş, CHP ise Ada'nın bağımsız kalması üzerinde yumuşak ve kesin siyaset izlemiştir.

Başbakan Ecevit, Ada'ya yönelik İkinci Harekâtın İngiltere ile beraber yapılması taraftarıyken, Erbakan Kıbrıs'ın tamamı ele geçirilmedikçe ateşkesi yanaşılmasına fikrini öne sürmüştür. En azından Larnaka'ya kadar olan yerlerin mutlaka Türklerin eline geçmesi düşüncesini ön plana çıkarmıştır. Fakat Erbakan (tarihsiz: 165) kuvvet komutanlarına gönderilen gizli bir haber sebebiyle Larnaka'ya doğru harekât eden Türk ordusunun geri dönün çağrısı üzerine harekâtı tamamlamadan döndüğünü belirterek bu olayı şöyle anlatmıştır:

“ ‘En azından Larnaka mutlaka alınmalıdır.’ dedik. Sonradan Larnaka'yı almaya giden bizim Kuvvet komutanına bizden gizli olarak ‘Hayır gitmeyin, geri dönün’ diye emir verildiğini öğrendik. Hatta o komutan; ‘Sayın Erbakan bizi Larnaka yolundan çevirmeseydiniz çok daha iyi olacaktı.’ dedi. Ecevit de yanımdaydı. Ben de: ‘Kendisi burada. Biz çevirmedik, o çevirmiş demek ki. Biz de bunu şimdi öğreniyoruz.’ dedim.”

İkinci Barış Harekâtı, Türkiye'ye karşı dünya kamuoyunda sert bir tepkinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. MSP'nin bu süreçteki politikası iki toplumlu federal devlet yerine iki ayrı bağımsız devletin kurulması gerektiği yönünde olmuştur. MSP'nin görüşü Erbakan'ın ifadesiyle “*...Bizim Kıbrıs meselesi diye bir meselemiz yoktur. Kıbrıs'taki tek meselemiz bağımsız KKTC'nin önce Müslüman ülkelere tanıtılması, sonra KKTC'nin manen ve maddeten güçlenmesini temin etmektir*” şeklinde olmuştur Erbakan (tarihsiz: 170).

CHP-MSP döneminin önemli başka bir sorunu olan haşhaş ekimi ile ilgili olarak MSP'nin önemli isimlerinden Süleyman Arif Emre'nin anlatımına göre konuyu MSP'li Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanı Korkut Özal meseleyi Bakanlar Kurulu'na getirmiştir. CHP'li bakanlar önce bu teklife karşı çıkmışlar, Amerika'nın muhalefetini bahane ederek hiç olmazsa bir sene daha sabredilmesini istemişlerdir. Müzakerelerde MSP'li bakanlar 40'ı aşkın ilde ekime izin verilmesini, CHP'li bakanlar ise en fazla 7 ilde izin verilmesini önerince “şeytanın bacağı kırılın” diye MSP'liler 7 ilde izin verilmesine razı olmuşlardır. Başbakan Ecevit'in Bakanlar Kurulu'nda ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Dr. Joseph Sisco'nun “bize danışmadan nasıl haşhaş ekimine karar alırsınız?

Bu kararı hemen geri alın” dediğini belirten Süleyman Arif Emre, bu duruma Erbakan’ın sert tepki gösterdiğini ve MSP’lilerin Amerika’dan daha baskın çıkarak, CHP’lilere tesir etmeleri sonucu CHP’lilerin kararın ger alınması teklifinden vazgeçtiklerini iddia etmiştir (Emre, 2017: 115-116).

MİLLİYETÇİ CEPHE DÖNEMİ DIŞ POLİTİKA VE ERBAKAN

18 Eylül 1974’te Başbakan Ecevit’in istifası ile bozulan ve “tarihsel yanığı” olarak nitelendirilen CHP-MSP hükümetinin bozulmasından sonra uzun bir süre hükümet kurulamamıştır. 31 Mart 1975’te AP Genel Başkanı Süleyman Demirel’in başbakanlığında MSP, CGP ve MHP’nin katılımı ile kurulan MC hükümeti, Türkiye’nin dış politikasında önemli sorunlarla karşı karşıya kaldığı bir dönemde iş başına gelmiştir. Bu dönemde genel olarak dış politikayı iç politikadan tamamen ayrı tutmak ya da soyutlamak mümkün olmamıştır. MC hükümetinin dış politikasında belirleyici bir unsur olarak *Soğuk Savaş* konseptinin dışında; petrol, haşhaş ekimi, kıta sahanlığı ve Kıbrıs sorunu önemli yer tutmuştur. Bu kez MC hükümetinin ortağı durumunda olan MSP’nin koalisyonun büyük ortağı AP ile arasındaki önemli görüş ayrılıkları sadece Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) konusunda olmamıştır. Abdi İpekçi (1975: 1-11)’ye göre ABD’nin uyguladığı silah ambargosu ile hemen hemen tümünün kaynağında Kıbrıs sorunu olan dönemin Türk dış politikası, Başbakan Demirel’e göre MC hükümetini en çok sıkıntıya sokan bir sorun olmuştur.

Başbakan Demirel, devam eden silah ambargosu konusunda “ABD Kongresi husumete devam ederse ABD ile dostuz diyemeyiz” ve “ambargonun alternatifi ambargodur” diyerek dış politik tutumunu kendine has üslubu ile açıklamıştır. Dışişleri Bakanı Çağlayangil de ABD’nin bu tutumu karşısında “Ambargo yüzünden manevra yapamaz hale geldik” şeklinde yakınmıştır (Milliyet, 21.4.1975: 10). Erbakan her toplantıda olduğu gibi yine üstten konuşan bir dil ile “Ambargo koyduklarına göre, biz de tüm Amerikan askerlerini dışarı atalım ve üslerin tamamını kapatalım” görüşünde ısrarcı olmuştur. Bunun üzerine Dışişleri Bakanı Çağlayangil “Necmettin Bey, o söylediklerinizi yapabilmek pek kolay değil” diyerek hükümetin kararlılığını ve ABD karşısındaki sert tutumunu “Rus Çarıyla on üç kere savaştık. Sırtımızı ABD yardımına mı dayamıştık, NATO mu vardı?” şeklinde açıklamıştır (Tiryaki, 2007: 65).

Başbakan Yardımcısı ve MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan bu dönemde “*Zora kaba kuvvete, şantaja, entrikaya dayanan bir politika takip edilmediği bütün dünyaya ispatlanmıştır*” sözleriyle haysiyetli ve şahsiyetli bir dış politika yürütüldüğünü ifade etmiştir. Erbakan, 7. İslam Konferansı ile ilgili olarak buradaki Türk görüşlerinin MSP’nin de eseri olduğunu, Ortak Pazar’dan çıkılmasının kararlaştırılması için gerekli çalışmaları hükümetin MSP kanadı olarak yaptıklarını, İslam ülkeleriyle ekonomik ve sosyal işbirliğine gidilmesi için girişimlerde bulduklarını, “dış politikamızın MSP’nin görüşlerine göre düzenlenmesi için çalışıyoruz” şeklinde konuşmuş ve konferansta İsrail’i tanıma kararının kaldırılmasını da istemiştir (Tercüman, 12.7.1976: 11). Böylece Erbakan MC Hükümeti’nin dört ortağından biri olarak ekonomi, maddi ve manevi kalkınmada olduğu gibi dış politikada da MSP’nin politikalarının yön verici ve belirleyici olduğu iddiasını sürdürmüştür.

Türkiye bu tür dış politikalarla İslam dünyasına da açılarak uzun yıllar çeşitli yersiz korkular nedeniyle uygulanan Batı merkezli ve tek yönlü dış politikadan çok yönlü dış politika olarak nitelendirilen yeni bir döneme girmiştir.

Başbakan Demirel, Kıbrıs konusunda milletin kabul etmeyeceği bir çözümü hiçbir hükümetin de kabul etmeyeceğini vurgularken; hükümetin bir diğer ortağı Erbakan Kıbrıs'ta kurulan federe devletin Suudi Arabistan'dan sonra 50'ye yakın Müslüman ülkenin pek yakında bu devleti tanınacağını iddia etmiştir. Maalesef hiçbir Müslüman ülke KTFD'ni tanımamış, hatta 1976'da Kolombo'da yapılan İslam Ülkeleri Konferansı'nda olduğu gibi Türkiye'yi kınayan kararlar dahi almışlardır (Milliyet, 20.8.1975: 10).

Erbakan Kıbrıs Zaferi'nin MSP'nin bir başarısı ve yeni bir iman hareketi olduğunu MC hükümetleri döneminde de ifade ederek, o günden bugüne kadar Kıbrıs konusunda taviz verilmemesini MSP'nin başarısı olarak görmüştür. Ayrıca, Amerikan üslerinin kapatılması ve Ege'de hakların korunması da MSP'nin büyük hizmetleri sayesinde olduğu, bu şekilde MSP'nin Türkiye'nin dış politikasına şahsiyet getirdiği ve tarihi yapıyla mütenasip bir tutum geliştirdiğini ifade etmiştir (Tercüman, 16.9.1976: 6).

MC hükümeti döneminde, devletin en önemli konularından birini oluşturan dış politika, koalisyon ortaklarının ve liderlerin birbirine ters düşen beyanlarından oldukça etkilenmiştir. Bu nedenle hükümet dış politikada da çoğunlukla tek ses olamamış, bilakis çok başlı bir izlenim vermiştir. Bu kapsamda özellikle hükümetin AP ve MSP kanatları arasında dış politika konusunda sürtüşmeler ve uyumsuzluklar daha belirgin bir hal almıştır.

Erbakan'ın dış politikaya ilişkin konularda Dışişleri Bakanlığı'nı dikkate almadan kendi bildiğince davranması ve İslam ülkelerine din öğrenimi yapmış elçi atanmasını ısrarla istemesi Dışişleri Bakanı Çağlayangil ile Başbakan Demirel'i iyice kızdırmıştır. Yine Erbakan'ın Denktaş ile ayrı bir şekilde görüşerek Kıbrıs konusunda hükümetten ayrı fikirler ileri sürmesi de Türkiye'yi "iki başlı hükümet" görünümüne sokmuştur (Sel, 1975: 83).

Dış politikada ciddi adımların atıldığı günlerde AP'nin uygulamalarının öne çıkması nedeniyle Erbakan, AP'yi MC ittifakını bölmekle suçlamıştır (Yankı, 1975, Sayı: 233: 4). MC hükümetinin altıncı ayında Dışişleri Bakanlığı'na atamaların yapıl(a)mamasında; Kıbrıs sorununda "bir karış toprak bile vermeyiz" düşüncesini savunan ve "fetih düşüncesi" tavrıyla MSP'nin uzlaşmaz ve katı tutuma sahip olması etkili olmuştur. Ali Sirmen (1977: 3)'e göre ABD'nin Kıbrıs sorunu nedeniyle Türkiye'ye uyguladığı ambargoya karşı kapatıldığı öne sürülen üslerin geleceğinin ne olacağına saptan(a)maması ve Yunanistan'ın Barış Paketi çağrısının İslam Paketi önerisiyle engellenmek istenmesi gibi konular MC Hükümeti'nde MSP ile diğer hükümet ortakları arasında önemli anlaşmazlıklara neden olmuştur.

Koalisyon ortaklarının uyumlu bir dış politikadan çok gelecek seçimlerle ilgilendiklerini belirten Sirmen (1977: 3)'e göre, özellikle Kıbrıs sorunu konusunda uzlaşmaz tavra sahip bir hükümet ortağı olarak MSP Genel Başkanı Erbakan'ın ufak hesapları yüzünden ve çeşitli koalisyon içi anlaşmazlıklar nedeniyle Türkiye, en önemli dış politika olayları sırasında birçok ülkede temsilcisz durumda bırakılmıştır. Erbakan, 5 Kasım 1976'da partisinin Genel İdare Kurulu toplantısında yaptığı konuşmada; yirmi aydır uygulanmayan koalisyon protokolü maddelerinin bulunduğunu öne sürerek "Kıbrıs'ta bağımsızlık ilanı dururken, Rumlarla ortak hükümet istemeyi" düşünmek konusunda hükümet ortaklarını eleştirmiştir (Milliyet, 6.11.1976: 1, 10).

MC hükümetinde AET, Kıbrıs ve gibi dış politika konularında yaşanan anlaşmazlık ve görüş ayrılığı en fazla Erbakan tarafından yapılan muhalefette görülmüştür. Kıbrıs sorunu konusunda çeşitli dış politik temaslar devam ederken hükümet içerisinde dış politikaya dair farklı anlayışlar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Böylece koalisyon ortağı MSP'nin Başbakan Demirel'in dışında diğer ortaklara da bildirmeye karar verdiği 12 maddelik muhtıradaki dış politikaya ilişkin temel noktalar; Kıbrıs'ta her hangi bir toprak tavizine kesinlikle karşı çıkılması, İsrail ile ilişkilerin derhal kesilmesi, FKÖ'nün Türkiye'de büro açmasına imkân sağlanması ve Müslüman ülkelerle kurulan ilişkilerin geliştirilmesi şeklinde olmuştur (Cumhuriyet, 5.4.1976: 1, 9). MSP'nin bu talepleri ve hükümet içerisinde geniş tepki uyandırmıştır.

7. İslam Konferansı ile ilgili görüşlerini açıklayan Erbakan, konferansa sunulacak Türk görüşlerinin MSP'nin eseri olduğunu bildirmiştir. Erbakan ayrıca İsrail'i tanıma kararının kaldırılmasının istenmesi ve Ortak Pazar'dan çıkılmasının kararlaştırılması için gerekli çalışmaları hükümetin MSP kanadı olarak yaptıklarını da ifade etmiştir. Bu kapsamda Erbakan'ın "dış politikamızın MSP'nin görüşlerine göre düzenlenmesi için çalışıyoruz" açıklamaları, koalisyonda MSP'ye özgü bir önem atfedilmesine dönük demeçler olarak değerlendirilmiştir (Cumhuriyet, 9.5.1976: 9).

Kıbrıs ve AET ile ilişkiler gibi kritik konularda tam bir anlaşmazlığın yaşandığı hükümette AP her iki konuda da ılımlı ve uzlaşmacı bir tutumdayken, MSP Kıbrıs'ta KTFD'nin bağımsızlığını ilan etmesinde ve Türkiye'nin AET ile ilişkilerini kesmesinde ısrarcı olmuştur (Heper, 2006: 208). MSP lideri Erbakan AET'ye yaklaşımlarını ve bu konuda partinin görüşlerini "*Biz Ortak Pazar'ın siyasi birleşmesine karşıyız. Batı ülkeleriyle ticari münasebetlerin gelişmesi her zaman bizim görevimizdir. Ticari münasebetleri geliştirmek başka bir iştir, Türkiye'yi Avrupa'ya vilayet yapmak başka iştir*" şeklinde değerlendirmiştir (CSTD, 1976: 418). Erbakan, İstanbul'da 10 Mayıs 1976'da başlayan ve 41 ülkenin katıldığı 7. İslam Konferansı'nda yaptığı konuşmada AET'ye alternatif olarak İslam Ortak Pazarı'nın kurulmasını teklif etmiştir (Hergün, 1977: 1).

31 Mayıs 1975'te Bürüksel de yapılan Demirel-Karamanlis zirvesinde Yunanistan Başbakanı Karamanlis, Başbakan Demirel'e; Erbakan ile Türkeş'in demeçlerinden örnekler vererek "*Bunları söyleyenler, Türkiye'nin Başbakan yardımcıları. Sonra da siz bana Türkiye'nin çatışma çıkarma amacı yok diyorsunuz*" sözleriyle hükümette ortaya çıkan çelişkiye dikkat çekmiştir. Başbakan Demirel de Erbakan'ın demeçlerinin kontrol edilmesinin güçlüklerini belirterek "*Bir koalisyonda herkesin söyleyeceklerini kontrol etme olanağı yok. Oysa ortada bir program var. Erbakan ne derse desin, sözleri hükümeti değil kendini bağlar. Zaten konuşmalarının çoğu iç politikaya yönelik. Susturamıyorum. Ecevit de kışkırtıcı bir politika izliyor*" şeklinde savunucu açıklamada bulunmuştur. MC hükümeti içerisinde Kıbrıs sorununa yönelik net bir tutumun alın(a)mamasında özellikle hükümetin MSP kanadı ve lideri Erbakan'ın, tavizsiz tutumunu sonuna kadar sürdürmesi etkili olmuştur. Hiçbir zaman federasyon fikrine destek vermeyen Erbakan, Viyana görüşmeleri devam ederken Kıbrıs sorununa yönelik "*Adada bir evin penceresini bile vermeyiz. Kıbrıs asırlar boyu bizim olmuştur bizindir. Adanın bir bölgesinin Rumlara oturmaları için bırakılmış olması büyük milletimizin âlicenaplığının neticesidir. Seçimlerden sonra bu meseleyi İskender'in kılıcı gibi keseceğiz*" ifadeleriyle tavizsiz tutumunu bir kez daha ortaya koymuştur (Milliyet, 7.4.1977: 6). Böylece koalisyon ortağı MSP ve MHP

Kıbrıs sorunu konusunda en tavizsiz tutumu göstererek son derece sert ve milliyetçi bir tavır takınmışlardır. AP, MSP ve MHP arasında ciddi bir gerginliğe dönüşen bu durum MC hükümetinin dış politika konusunda insiyatif alabilme yetkisinin azalması neden olmuştur. Yine koalisyon içinde yaşanan bu tür anlaşmazlıklar hükümetin müzakereci ve diyaloga açık bir tutum sergilemesini de güçleştirmiştir.

5 Haziran 1977 seçimlerinden sonra Ecevit hükümetinin güvenoyu alamaması nedeniyle yeniden kurulan MC'nin (II. MC hükümeti) 5,5 aylık kısa döneminde en önemli diplomatik gelişmeler; Kıbrıs sorunu ve bu sorunun etkili olduğu Türkiye-ABD ve Türkiye-Yunanistan ilişkileri etkili olmuştur. Bu dönemde dış politika konusunda yaşanan anlaşmazlıklar genellikle AP ile MSP arasında olmuştur.

MSP'nin desteğinde Ankara'da yapılan Müslüman Ülkeler Ekonomi, Sanayi ve Teknoloji Konferansı'na sadece Libya ile İslam Bankası Başkanı katılmış, Irak ise büyükelçisini göndermiştir. İstanbul'da ise koalisyon ortağı MSP'ye alternatif olarak AP ve MHP'nin desteğinde yapılan İslam Ülkeleri Ticaret ve Sanayi Odaları Konferansı'na çağrılan 30 ülkeden 2'sinin katılması dış politika ile ilgili olarak koalisyon içerisindeki mevcut uyumsuzluğu bariz bir şekilde ortaya koymuştur (İpekçi, 20.10.1977: 1).

Başbakan Demirel'in koalisyon ortağı Erbakan'ın dış politikadaki tutumuna “İstedliğini yapacak, başkasına yaptırmayacak. Olacak iş mi?” (Arcayürek, 1987: 225) şeklinde sert tepki göstererek yakınması, koalisyon içerisinde yaşanan anlaşmazlığın geldiği noktayı göstermesi bakımından önemli olmuştur.

Koalisyon ortağı olarak MSP'nin, Başbakan Yardımcısı olarak Necmettin Erbakan'ın yer aldığı MC dönemlerinde dış politikada, Türk kamuoyunun Batı dünyasından yavaş yavaş uzaklaşma sürecine girmesi, yeni bir kişilik arayışlarına yol açması, dış politikayı ABD ile beraber götürme alışkanlığının ve bu amaçla çoğu gizli bir takım antlaşmaların tercih edildiği bir dönem olması nedeniyle önemli gelişmeler yaşanmış ve milli meselelere “duyarlı” bir politika izlemiştir.

IV. DEMİREL HÜKÜMETİ DÖNEMİ DIŞ POLİTİKA VE ERBAKAN

III. Ecevit Hükümeti (5.1.1978-12.11.1979)'nden sonra AP Genel Başkanı Süleyman Demirel tarafından kurulan azınlık hükümetini destekleyeceklerini ancak bazı dilek ve temennilerinin olduğunu belirten Erbakan bu durumu “*Bu dilek ve temenniler yerine getirilirse hükümeti canı gönülden destekleriz. Aksi halde hükümeti kerhen destekleriz*” şeklinde açıklamıştır. Erbakan'ın bu konudaki talepleri arasında dış politika ile ilgili Türkiye'nin İslam âleminde ayrılmaması şartı yer almıştır (Cumhuriyet, 8.11.1979).

Erbakan başka bir açıklamasında da hükümete vereceği desteğin daha somut koşullara bağlı olduğunu belirterek, AET'ye kesinlikle üye olunmamasına ve Kıbrıs'ta bağımsız bir devletin ilan edilmesine bağlı olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla Erbakan'ın bu tavrı, AP'nin kuracağı azınlık hükümetine her koşulda destek verecek olan MSP'nin taleplerinin artarak devam edeceğini göstermektedir. AP azınlık hükümeti döneminde takip edilen dış politika aslında AP ile CHP'nin önceki iktidar dönemlerinde benimsen hem NATO üyeliğine devam edilmesi hem de bu ittifak tarafından alınan kararlara katılınması şeklinde bir dış politika izlenerek süreklilik sağlanmıştır. Bu açıdan Batı'ya dönük bir davranış biçimi dış politikaya hâkim olmuştur.

MSP ve MHP'nin dışarıdan desteği ile kurulan azınlık hükümeti döneminde genel olarak dış politikada meydana gelen olaylar; 1970'lerin ikinci yarısında başlayan bloklar arası yumuşama, 1979'da SSCB'nin Afganistan'ı işgali ve İran İslam Devrimi'nin meydana gelmesi gibi iki ana eksen etrafında gelişmiş, Ortadoğu'da yumuşamaya (detant) ve barışa yönelik gelişmeleri kesintiye uğratmıştır. Bu döneme kadar Yunanistan ile Türkiye arasında yaşanan sorunlar 1974 öncesinde neredeyse tamamen Kıbrıs ile ilgili olarak ortaya çıkmışken, 1974 sonrasında Kıbrıs'tan ziyade Ege Denizi üzerinde yoğunlaşmıştır. Aslında dış politikada "milli" bir dava olarak addedilen Kıbrıs konusunda AP ile CHP arasında genel tutumda bir uzlaşma söz konudur. Her iki parti meselenin ikili görüşmelerle halledileceğini, ordunun ancak Türk toplumunun güvenliği sağlandıktan sonra Ada'dan çekileceği, göçmenlerin yerlerine zaman içinde dönebilecekleri, fakat bu gelişmenin Türk kesimine verilecek anayasal teminatla birlikte yürüyebileceği fikrini savunmuşlardır. MSP ve MHP'nin de dış politikada hem üsler hem de NATO ve Afganistan'ın işgali konusunda farklı bir değerlendirmesi söz konusu olmamıştır. Genel olarak, Yunanistan ile Türkiye arasındaki ilişkiler başlangıçta konjonktüre bağlı olarak dalgalanmıştır. Bu dönemde başlıca problemler; Ege Denizi ile ilgili olarak kıta sahanlığı, karasularının genişliği, hava kontrol sahası ve Lozan'a aykırı olarak Yunanistan'ın Ege adalarını silahlandırması gibi konular olmuştur.

Başbakan Demirel kurduğu azınlık hükümetini dışarıdan destekleyen Erbakan liderliğindeki MSP'nin dış politikaya yönelik şiddetli itirazları olmuştur. 5 Eylül 1980'de (yani askerî darbeden tam bir hafta önce) MSP'nin verdiği gensoru önergesi CHP tarafından da desteklenince Demirel Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen "Millî menfaatlere aykırı politika izlediği" gerekçesi ile kabineden düşürülmüş ve AET'ye başvuru planı gerçekleş(e)memiştir. Gensoru önergesi 3 Eylül 1980'de Meclis'te görüşülürken MSP'nin tutumu Dışişleri Bakanı Erkmen tarafından "*Hükümete güvenoyu veren, bütçesine güvenoyu veren, iki ay evvel güvenoyu veren bir partinin böyle bir saplantı içinde bulunması ciddi düşünürücüdür, üzücüdür.*" şeklinde eleştirilmiştir (MMTD, c. 16, b. 128, 5.9.1980: 807-835). Ağustos ayının önemli tartışma konularından biri de Kudüs'ün İsrail tarafından başkent yapılması olmuştur. Böylece "Kudüs Olayı" MSP'nin gensoru önergesine temel olan maddelerden biri haline gelmiştir. MSP'den Necmettin Erbakan, Süleyman Arif Emre, Hasan Aksay ve Oğuzhan Asiltürk tarafından hükümete yönelik verilen güvensizlik önergesinde dış politikayla ilgili olarak; Ortak Pazar, NOTAM, Batı Trakya, İran, Afganistan ve Kudüs'te yaşananlar ele alınmıştır (MMTD, c. 16, b. 128, 3.9.1980: 836).

Erbakan gensoru yoluyla bakanın düşürülmesine yönelik memnuniyetini "*Bu olay bir bakanın 'ıskatı' değil, İsrail ile ilişkileri kesmemekte direnen bir olay için alınmış bir karardır.*" şeklinde değerlendirmiştir (Arcayürek, 1986: 347). Bu şekilde Erbakan dışarıdan destek vermek suretiyle hem hükümetin devamını sağlamış hem de hükümetin düşürülmesi için yeteri kadar çaba sarf etmemiştir. AP azınlık hükümetinin görevi ancak 12 Eylül 1980 Darbesi ile sona ermiştir.

SONUÇ

1990'li yılların siyasi ve ekonomik istikrarsızlığı içinde Erbakan'ın dış politikada geleneksel çizgiden sapmaya yönelik girişimlerinin ilk örnekleri 1970'li yıllarda koalisyon ortağı olduğu ya da AP azınlık hükümetine destek verdiği dönemlerde ilk kez ortaya çıkmıştır.

Başbakan Yardımcısı olarak Erbakan'ın görev yaptığı CHP-MSP koalisyonun getirdiği yeni politika modeli sayesinde Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin, AET'nin ve Amerika'nın tek taraflı olarak milli menfaatlere aykırı teklif ve tasarruflarına izin verilmemiş, her alanda daha bağımsız bir politika yörüngesine girilmiştir. Böylece dış politikada salt Batı'ya bağlı politikalar yerine özellikle İslam ülkeleri yeni ilginin merkezini oluşturmuştur. Bu açıdan CHP-MSP döneminde özellikle Kıbrıs sorunu ve haşhaş ekimi konusunda Başbakan Ecevit'in çabalarının yanında Erbakan'ın da etkisi ile "belli ölçüde bağımsız bir dış politika takip etme" politikası uygulanmıştır.

Koalisyon ortağı MSP'nin genel başkanı ve Başbakan Yardımcısı Erbakan'ın bağımsız çıkışları, uç noktadaki açıklamaları ile kamuoyunu etkilemeye yönelik çabaları koalisyondaki uyumu olumsuz etkilemesinin yanında milli meselelere "duyarlı" bir politika izlemesinde etkili olmuştur. Erbakan'ın bu tavrı, dış politika gibi milli ve partilerüstü olarak nitelendirilen bir konuda koalisyon ortağına rağmen bağımsız karar alma ve hareket etme açısından ilk örnek olmuştur. Buna karşın hükümet içerisinde haşhaş ekim yasağının kaldırılması, Kıbrıs sorunu gibi ulusal konularda dahi ortaya çıkan iki başlılık CHP-MSP koalisyonun bozulmasında önemli derece etkili olmuştur.

Türkiye genel olarak Erbakan'ın koalisyon ortağı olduğu ya da dışardan destek verdiği koalisyon dönemlerinde (1973-1980) bu tür dış politikalarla İslam dünyasına açılmak suretiyle Batı merkezli ve tek yönlü dış politikadan ziyade çok yönlü dış politika olarak nitelendirilen yeni bir döneme girmiştir.

KAYNAKÇA

- Arcayürek, Cüneyt. (1986). *Demokrasi Dur* 12 Eylül 1980, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Arcayürek, Cüneyt. (1987). *Demokrasinin Sonbaharı 1977-1978*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Cumhuriyet (5 Nisan 1976).
- Cumhuriyet (9 Mayıs 1976).
- Cumhuriyet (8 Kasım 1979).
- Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Cilt: 15, Birleşim: 53 (3.5.1974).
- Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Cilt: 25, Birleşim: 32 (4.2.1976).
- Erbakan, Necmettin. (tarihsiz). *Davam*, ed. Mustafa Yılmaz, Ankara: Milli Gazete Kitap Kulübü.
- Ediş, Enis. (2019). *Kıbrıs Barış Harekâtı Odağında Bülent Ecevit*, Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Emre, Süleyman Arif (2017). *Siyasette 35 Yıl*, C. 2, Ankara: MG V Yayınları.
- Fırat, Melek. (2018). "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası 1919-1980*, ed. Baskın Oran, Cilt. I, içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 716-768.
- Heper, Metin (2006). *Türkiye'de Devlet Geleneği*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Hergün (19 Mayıs 1977).
- Hürriyet 1975 Yıllığı, İstanbul: Hür Ofset Matbaası, 1975.
- İpekçi, Abdi. (1974). "Erbakan'a Bir Uyarı", *Milliyet* (6 Mayıs).
- İpekçi, Abdi (1975). "Türk Dış Politikasında Belirsizlik", *Milliyet* (2 Temmuz).
- İpekçi, Abdi. (1977). "MC Federasyonun Acı Gariplikleri", *Milliyet* (20 Ekim).
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt: 13, Birleşim: 4 (23.7.1974).

- Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt: 3, Birleşim: 70 (2.5.1974).
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt: 16, Birleşim: 128 (3.9.1980).
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt: 16, Birleşim: 128 (5.9.1980).
- Milliyet (21 Nisan 1975).
- Milliyet (20 Ağustos 1975).
- Milliyet (6 Kasım 1976).
- Milliyet (7 Nisan 1977).
- Oran, Baskın. (2018). “1960-1980 Görelî Özerklik-3”, Türk Dış Politikası, ed. Baskın Oran, Cilt: I, içinde,..... İstanbul: İletişim Yayınları, 653-853.
- Sel, N. (1975). 20. Yüzyılın Şakası Milliyetçi Cephe, İstanbul: Habora Kitabevi.
- Sirmen, Ali. (1977). “Dış Politika ve Koalisyon”, Cumhuriyet (18 Haziran).
- Tercüman (12 Temmuz 1976).
- Tercüman (16 Eylül 1976).
- Tiryaki, Mehmet Hanifi. (2007). 1. Milliyetçi Cephe Hükümeti Türk Dış Politikası (31 Mart 1975-21 Haziran 1977), Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Toker, Metin. (1974). “Ciddi Bir Ciddiyetsizlik”, Milliyet (5 Mayıs).
- Yalçın, Soner. (2013). Erbakan, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Yankı, Sayı: 233, 1975.

Politika Kelimesi Kullanılmaya Devam Edildiği Sürece Antik Yunan Polis Deneyiminin Varlığı Devam Eder Mi? : Soykütüksel Bir Analiz

Tolga Ünal

Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İnsan Kaynakları Yönetimi ve Liderlik
tlgaunal@gmail.com

Ahmet Yıldırım

Doçent, Süleyman Demirel Üniversitesi, İnsan Kaynakları Yönetimi
ahmet.yildirim@sdu.edu.tr

Özet

Bu çalışma Hannet Arendt'in "Walter Benjamin Kitabı" isimli kitapta ortaya koyduğu düşünceleri temel alarak, politika kelimesinin kullanıldığı sürece Antik Yunan polis deneyiminin varlığını sürdüreceği iddiası üzerinden, politika kelimesini incelemektedir. Arendt polis yaşamını, yani politik olanı(politikanın anlamını), hiyerarşik bir sosyal etkileşim içeren şiddet yoluyla zorlama veya emretmekten farklı bir perspektifle, hiyerarşik olmayan bir sosyal etkileşimi içeren ikna ve bunun aracı olan konuşma yani eylem olarak açıklar. Çalışmanın sorusu Arendt'in iddiası üzerinden, politikanın eylem yani konuşma anlamının, Antik Yunanlılardan günümüze devam edip etmediğidir. Çalışmanın hipotezi ise politika kelimesinin eylem anlamının devam etmediğidir. Bununla bağlantılı olarak günümüzdeki, devlet başka bir ifadeyle yönetme ve yönetilmenin olduğu hiyerarşik bir etkileşimi içeren yönetim anlamının, olumsuz neticesiyle daraltılmış bir anlam olduğudur. Çalışmanın yöntemi, sapmalar, kırılmalar, hatalar, yanlış yargılar, yanlış hesaplamalar gibi olumsuzlukları vurgulayan soykütük, diğer adıyla soybilim yöntemidir. Bu yöntem ve hipotez çalışmanın önemi ortaya koymaktadır. Çalışma ile politika sözcüğünün anlamının, tarihsel süreç içinde daralttığını ve bunun bir olumsuzluk sonucu gerçekleştiğini, vurgulayan çalışmaların eksikliğini gidermeye çalışmak amaçlanmaktadır. Başka bir amacımız da, kökü antik Yunanca polis sözcüğünden türeyen politikos sözcüğüne dayanan politika sözcüğünün, özünde yer alan anlamını ortaya koyarak politika teorisine ve kavramına yönelik yönetim(güç) merkezli bakış açısının değişmesine katkı sağlamaktır. Politika teorisinin ve kavramının sadece yönetim(güç) olmadığını vurgulamaktır. Çalışmada politika sözcüğünün kökü polis kelimesinden türeyen politik sözcüğünün eril hali olan *politikos* sözcüğü olduğu görülmüştür. Politikos(politik) sözcüğünün ise hiyerarşik olmayan bir sosyal etkileşimi içeren eylem ile yönetme ve yönetilmenin olduğu hiyerarşik bir sosyal etkileşimi içeren yönetimi(gücü) birlikte anlattığı tespit edilmiştir. Hangi eylemin politik olduğu ise politik sözcüğünün dişil hali olan *politike* sözcüğünün anlamında yer aldığı anlaşılmıştır. Anlamsal daralmanın ise Aristoteles'in *ta politika* kitabının ilk defa, ortaçağda Wilhelm von Moerbeke tarafından 1260 yılları civarlarında Latince'ye çevrilmesiyle gerçekleştiği ve "archon kai archomenos" ifadesini "principans et subiectus" olarak yorumlanmasında gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Politika, Polis, Politikos, Soykütük(soybilim) Yöntemi.

Does the Ancient Greek Experience of the Polis Continue to Exist as Long as the Word Politics Continues to be Used? A Genealogical Analysis

Tolga Ünal

Graduate Student, Süleyman Demirel University, Human Resources Management and Leadership

tlgaunal@gmail.com

Ahmet Yıldırım

Associate Professor, Süleyman Demirel University, Human Resources Management

ahmet.yildirim@sdu.edu.tr

Abstract

This study analyses the word politics based on Hannah Arendt's claim that the Ancient Greek polis experience will continue to exist as long as the word politics is used. Arendt explains the life of the polis, that is, the political (the meaning of politics), from a different perspective than coercion or command through violence, which involves a hierarchical social interaction, as persuasion, which involves a non-hierarchical social interaction, and its tool, speech, that is, action. The question of the study is whether, based on Arendt's claim, the meaning of politics as action, i.e. speech, has continued from the Ancient Greeks to the present day. The hypothesis of the study is that the meaning of the word politics as action has not continued. In connection with this, the current meaning of the state, in other words, the meaning of governance, which includes a hierarchical interaction of governing and being governed, is a narrowed meaning as a result of contingency. The method of the study is genealogy, also known as genealogy, which emphasises contingencies such as deviations, breaks, errors, misjudgements and miscalculations. This method and hypothesis reveal the importance of the study. The study aims to overcome the lack of studies that emphasise that the meaning of the word politics has narrowed in the historical process and that this has occurred as a result of contingency. Another aim is to contribute to the change of the management (power) centred perspective towards the theory and concept of politics by revealing the inherent meaning of the word politics, which is based on the word politikos derived from the ancient Greek word polis. It is to emphasise that the theory and concept of politics is not only management (power). In the study, it was seen that the root of the word politics is the word politikos, which is the masculine form of the word politik, which derives from the word polis. It has been determined that the word politikos (political) describes the action involving a non-hierarchical social interaction and the management (power) involving a hierarchical social interaction in which there is governing and being governed. It was understood that which action is political is included in the meaning of the word politike, which is the feminine form of the word politic. The semantic narrowing was realised for the first time in the medieval period when Aristotle's Politics was translated into Latin by Wilhelm von Moerbeke around 1260 and the expression "archon kai archomenos" was interpreted as "principans et subiectus".

Key Words: Politics, Polis, Politikos, Politos, Genealogical Method.

Giriş

Bu çalışma politika kelimesini incelemektedir. Çalışmanın sorunsallaştırması Alman felsefeci Hannet Arendt'in "Walter Benjamin Kitabı" isimli esere yazdığı önsöze dayanmaktadır. Arendt bu önsözde politika kelimesinin kullanıldığı sürece, Antik Yunan polis yaşamının var olmaya devam edeceğini iddia eder (Arendt, 2018, s. 70). Arendt, politika kelimesi ile polis yaşamı arasındaki ilişkiyi politika kelimesinin kökü olan polis sözcüğü ile kurar. İnsanlık Durumu eserinde polis yaşamını tarif ederek politikayı, yöneten ve yönetilenin ayırt edildiği yani yönetme ve yönetilenin olduğu hiyerarşik bir etkileşimle ilişkilendirmeyerek tarif eder. Ona göre Antik Yunan polis yaşamı, politik olan, hiyerarşik bir etkileşim içerecek şekilde insanları şiddet yoluyla zorlamak veya insanlara emretmek (iradesini, isteğini dayatmak) değildir. Antik Yunan polis yaşamı, politik olan, hiyerarşik olmayan bir etkileşim içeren ikna ve bunun aracı olan konuşmak yani eylemdir (Arendt 1994, s. 44-45).

Arendt'in iddiası üzerinden, Antik Yunan polis'i ile ilişkili olan politika sözcüğünün eylem anlamının Antik Yunanlılardan günümüze devam edip etmediği çalışmanın araştırma sorusudur. Bu minvalde çalışmanın hipotezi Antik Yunanlılardan günümüze politika sözcüğünün anlamının daraldığı ve eylem olan anlamının ise devam etmediğidir. Bu soru ve hipotezle ilgili çalışmanın birkaç farklı amacı bulunmaktadır. Çalışma ile bir amacımız politika sözcüğünün Antik Yunandaki anlamında daralmanın bir *olumsallık*⁶ neticesinde olduğunu vurgulamaktır. Bu amaç çalışmanın önemini ortaya çıkarmaktadır. Çalışma politika sözcüğünün anlamının tarihsel süreç daralttığını ve bunun hatalı bir değerlendirme gibi olumsuzluk sonucu gerçekleştiğini vurgulayan çalışmaların eksikliğini gidermeye çalışarak literatüre katkı yapmayı amaçlamaktadır. Çalışma ile bir başka ise amacımız kökü antik Yunanca polis sözcüğünden türeyen politikos sözcüğüne dayanan politika sözcüğünün özünde yer alan anlamı ortaya koymak ve politika teorisi ve kavramsallaştırmasında yaygınlaşmasına katkı sağlamaktır.

Çalışmanın yöntemi soykütük veya diğer adıyla soy bilim yöntemidir. Bu yöntem terimlerin anlamlarının çeşitli pratikler içinde nasıl inşa edildiğini inceleyerek terimlere ilişkin sahip olduğumuz genel veya standart bilgilerimizi sorgular (Dean, 2010, s. 76). Soykütüğün ne zaman kullanıldığına dair net bilgi yoktur, fakat genellikle Friedrich Nietzsche'nin Ahlakın Soykütüğü ve Michel Foucault'nun Gözetleme ve Cezalandırma: Hapishanenin Doğuşu isimli eserleriyle ilişkilendirilir (Güçlü ve diğerleri, 2003, s. 1329-1330). Foucault, çalışmalarını tanımlamak için 'soybilim' terimini kullanmıştır (Taboukou, 1999, s. 201). Fakat aynı zamanda araştırma araçlarını 'tanımlanmamış yöntem' veya "anti-bilimsel" olarak da görmüştür (Vucetic, 2011, s. 1298). Srdjan Vucetic'e göre soybilim bir "analiz" olarak görülmelidir (2011, s. 1298).

Soy bilimin temel ilkelerini Foucault (2011), 1971 tarihli "Nietzsche, Soybilim, Tarih" başlıklı makalesinde ortaya koyar. Makalesinde şimdinin tarihini yazmaktan ve gerçek veya etkili tarihler (Wirkliche Historie) üretme ihtiyacından söz eder. "Şimdinin tarihi" ifadesiyle Foucault, şimdiki zamandaki bir sorundan yola çıkılması gerektiğini söyler (2013, s. 262). Sorun araştırmacıyı analiz yapmaya iten yaygın (standart) veya saf (katıksız), görünen, hissedilen veya kabul edilen bir olgudur (Vucetic, 2011, s. 1301). Bir şeyi "sorun" olarak ortaya koymak veya bir şeyi "sorun" olarak adlandırmak, başka bir deyişle bir şeyi "sorun" olarak oluşturmak ise sorunsallaştırma yapmak anlamına gelir (Bacchi, 2015, s. 2).

⁶ Olumsuzluk İngilizcedeki İngilizcedeki "contingency" kelimesinin karşılığıdır. Kısaca gerekçeliğin (determinizm) tam tersi olarak ifade edilmektedir (<https://www.yenisafak.com/yazarlar/suleyman-seyfi-ogun/olumsallik-33882>, 2023). Öyle olması gerekirken öyle olmayan. Beklenmedik şekilde olan. Tesadüfi olan.

Sorunsallaştırma aynı zamanda sorunsallaştırılmış şeylerin standart veya katıksız, duru gözükmeye, görünme veya kabul edilme durumunu bozmak için sorunsallaştırmaları (sorunsallaştırılmış şeyleri) sorgulamayı, incelemeye açmayı, analiz etmeyi ima eder (Bacchi, 2015, s. 2). Şimdiki zamandan yani buradan, geçmiş zamana yani oraya, giderek bir 'şimdikinin tarihini' üretmeyi ifade eder. Soybilimci "ne oldu ve neden oldu?" soruları yerine, "X buraya nasıl geldi?" veya "Y nasıl mümkün oldu?" diye sorar (Vucetic, 2011, s. 1303). Seçilen sorunun soykütüğü analizi ise oradan buraya nasıl geldiğimizi keşfetmektir. Bugün onu algıladığımız yani normal gördüğümüz, geçerli kabul ettiğimiz veya öyle bildiğimiz şekle nasıl geldiğini görmektir (Tamboukou, 1999, s. 213).

Foucault, soyu-kökünü pratiklere atıfta bulunmak için bir dizi olay olarak görür. Ona göre soy (herlzunft) sürecinin seyrini takip etmek, kazaları, hafif sapmaları - ya da tam, ani tersine dönüşleri -, hataları, yanlış yargıları ve yanlış hesaplamaları tespit etmektir (Foucault, 2011, s. 236). Anlaşılacağı üzere "oradan" "buraya" gelen yol düzensizdir. Gerçek(etkili) tarihler, engelleri, sapmaları, sapmaları, kırılmaları vurgulayan tarihlerdir. Sorunsallaştırmaların nasıl ve neden ortaya çıktığını ve şimdiki zaman için hangi sonuçları doğurduğunu gösterir. Böylece yaygın olarak benimsenen görüş, inanış ve varsayımları da altüst eder.

POLİTİKA SÖZCÜĞÜNÜN SOYKÜTÜKSEL ANALİZİ

Politika Sözcüğünün Günümüzdeki Anlamı

Politika sözcüğü Türkçede ilk defa, etimolog ve sözlük yazarı Sevan Nişanyan'a göre, Ebubekir Ratib Efendinin 1792 tarihli Nemçe Sefaretnamesinde ve Şinasi'nin 1862 tarihli Tasvir-i Efkâr makalesinde Fransızca "politique" sözcüğünün Türkçe çevirisi olarak yere almıştır (<https://www.nisanyansozluk.com/>). "Politique" sözcüğünün aslı ise Antik Yunanca polis sözcüğüdür(<https://www.nisanyansozluk.com/>). Bu sebeple politika sözcüğünün anlatım/anlam kökü, Antik Yunanca polis sözcüğünden türeyen *politikos* sözcüğü olarak açıklanır (Swazo, 2002, s. 172; Bolay, 1999, s. 409; Taşkın, 2014, s. 25; Kılıçbay, 1998, s. 232). Sözcüğünün, günümüzdeki anlamı akademik yazın veya kitaplarda yaygın şekilde "*devletle ilgili olan*", "*devlete ait işler*", "*devlete ilişkin faaliyetler*", "*devleti ilgilendiren her şey*" olarak açıklanmaktadır (Heywood, 2014, s. 23; Kışlalı, 2018, s. 15; Sarıbay ve Öğün, 2013, s. 32; Çiçek, 2008, s. 15). Sözcük, anlaşılacağı gibi devlet ile eşitlenmekte ya da en azından devletle ilişkilendirilmektedir. Politik olan devlet olarak, devlet de politik bir şey olarak görülmektedir. O halde devlet kavramına yakından bakmak gerekmektedir.

Devletin ünlü tanımı Weber'e aittir. Devlet, şiddetin meşru kullanımında bir tekeli başarıyla kendi adına talep eden bir varlıktır (2017, s. 7). Bu tanımda öne çıkan kelimeler 'tekel' ve 'şiddet'tir (aslında öne çıkan meşru şiddettir). Devletin kendi adına talep ettiği şey şiddet tekelidir yani karşılık verilmeyecek şiddettir. Ayrıca bu şiddet tekeli bir taleptir. Yani olgu değildir. Fakat olması gereken şey 'başarılı' olmaktır, yani insanların bunu kabul etmesidir. Kabul etme gerçekleştiğinde ise gücü herhangi bir bireyin gücünden daha fazla olacak bir varlık ya da kurum olarak devlet yaratılmış olur (Runciman, 2019, s. 40).

Devlet kabul edilmiş şiddettir. Şiddet de bir güç gerçeği ve biçimidir. Kabul edilmiş, bir başka ifadeyle rıza gösterilmiş, tanınmış güç, herrschaft kavramı ile ifade edilmektedir(Gotter, 2008, s. 198). Max Weber'e ait olan herrschaft⁷ sözcüğü, yönetim anlamına gelir (Ritzer, 2004, s.

⁷ Herrschaft teriminin tatmin edici bir Türkçe karşılığı yoktur. Türkçe'de bazı çevirmenler "tahakküm" terimi kullanılırken (Şahin, 2020, s. 288), bazı çevirmenler "otorite" ile "egemenlik" terimini dönüşümlü olarak kullanırlar (Akin, 2005, s. 28-29). Fakat Antik tarihçi Ulrich Gotter ile " Sosyal Teori Ansiklopedisi " adlı eserinde sosyolog George Ritzer herrschaft sözcüğünü yönetim olarak çevirmiştir (2008, s. 181; 2004, s. 364).

364). Anlaşılacağı gibi herrschaft(yönetim) güç kavramı üzerinden açıklanır. Weber'de güç, macht sözcüğü ile ifade edilir (2005, s. 28). Buna göre herrschaft yani yönetim, kabul edilmiş veya tanınmış macht'tir. Macht'in en basit örneği ise fiziksel şiddet tehdidi veya uygulamasıdır(Gotter, 2008, s. 198). Buna göre kabul edilmiş şiddet olarak devlet, kabul edilmiş güç olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla devlet, yönetim olarak da ifade edilebilir. Dolayısıyla politika sözcüğü de basit şekilde yönetim demektir (Alexander, 2018, s. 4894).

George Ritzer'e göre yönetim(herrschaft), bir tarafın emir verdiği(kendi iradesine, istediğine zorladığı) ve diğer tarafın bu emirlere(iradeye, isteğe, zorlamaya) itaat ederek hareket ettiği hiyerarşik bir sosyal etkileşimdir (Ritzer, 2004, s. 364). Sosyal etkileşimde insanların bir şeyi kendi istediğiyle veya iradesiyle yaptıklarında, gönüllü olarak hareket ettikleri kanaatine varırız. Ancak kendi isteği, arzuları, yönelimleri veya niyetleri dışında hareket ettiklerinde ise bir şey yapmaya zorlandıklarını kanaatine varırız. Buna göre sosyal etkileşimde insanlar birbirlerini kendi iradelerine zorlayabilir ve bu zorlama sanki savaşta olduğu gibi şiddetle olabilir. Bu yukarıda belirtildiği gibi basit bir güç biçimi ve bir güç gerçeğidir. Fakat insanlar zoru veya şiddeti rıza ile kontrol altına alma kapasitesine sahiptirler. Daha başka bir ifadeyle zoru veya şiddeti, kabul(rıza) aracılığıyla kontrol altına alamazlarsa sonucun ölüm ile sonuçlanabileceği anlama kapasitesine sahiptirler. Bu durumda, zorlama zorlamadan başka bir şeye dönüşür. Bunun anlamı ise bir tarafta yönetenlerin olduğu diğer tarafta yönetilenlerin olduğu hiyerarşik bir ilişkinin kurulmasıdır, oluşturulmasıdır ve sürdürülmesidir(Alexander, 2018, s. 4889).

Bu açıklamalardan hareketle politika sözcüğünün anlamı günümüzde, hiyerarşik bir sosyal etkileşimi ve ilişkiyi ifade eden yönetim(herrschaft) teriminin güç (macht) terimini de kapsamasından dolayı güç(zorlama) terimiyle açıklanabilmektedir (Geuss, 2008, s. 97). Güç (macht) yani zorlama teriminin de şiddet(kaba güç) terimini kapsamasından dolayı, şiddet terimiyle de açıklanabilmektedir (Runciman, 2019, s. 11).

Politika Sözcüğünün Başlangıçtaki(kökteki) Anlamı

Politika sözcüğünün anlam kökü, Antik Yunanca polis sözcüğünden türeyen *politikos* sözcüğü olduğunu yukarıda belirtmiştik. Antik yunanca *polis*(çoğulu *poleis*) kelimesini çevirmek zordur. Çeşitli şekillerde 'şehir', 'devlet' ya da 'şehir-devlet' olarak, ya da Antik Yunancadan doğrudan basitçe 'polis' olarak çevrilmektedir. Antik Yunancada polis kelimesine dayalı birçok kelime türemiştir. Buna örnek olarak *politês*(çoğul *politai*), *politis*, *politeia*, *politeuma*, *politeusthai*, *politik* gibi kelimeler verilebilir (Keyt ve Miller, 2004, s. 305).

Polis kelimesinden türeyen *politik* sözcüğü Antik Yunancada "bir polis'e ya da yurttaş'a ait ya da onunla ilgili " anlamına gelir. Bugünkü modern "politik" sıfat sözcüğünün de kaynağıdır(Keyt ve Miller, 2004, s. 305). Antik yunanca politik sözcüğün eril, dişil ve nötr biçimleri vardır. *Politik* sözcüğünün dişil biçimi *politike* sözcüğü, eril biçimi ise *politikos*(erkek, adam) sözcüğüdür. Nötr biçimi ise *politikon* (*politik şey*) terimidir. Nötr *politikon*'un çoğul şekli ise Aristoteles'in eserinin ismi de olan *politika*⁸ sözcüğüdür (Orhan, 2015, s. 622).

Çalışmamızda da Gotter ve Ritzer'in çevirisini, çalışmanın içeriği bakımından daha isabetli görmemizden dolayı kullanmayı tercih ettik.

⁸ Bu kelime dördüncü yüzyıl filozofu olan Aristoteles'in, polis içindeki kamusal yaşamın incelenmesini ifade etmek için icat ettiği bir kelimedir. Bu yüzden kelime bir çalışma konusu, bir inceleme konusunu ifade eder (Todd, 1993, s. 3). Fakat bilindiği gibi Aristoteles hiçbir zaman politika adında bir kitap yazmamıştır.

Yayımlanmış eserleri sadece diyaloglarıdır ve çeşitli rivayetlere göre bunların hepsi kayıptır. Günümüzde Aristoteles külliyyatının oluşturan metinler onun ders verirken kullandığı notlarıdır, onun derslerinin metinlerine sahip olduğumuzu bile söyleyemeyiz. Aristoteles külliyyatının asıl şekli, Peripateticus'ten sonra öğrencisi olan Andronikos Rhodius tarafından yapılan notların bir edisyonundan gelir. Bu da külliyyata Aristoteles'in niyetlerinden ziyade M.Ö. birinci yüzyılın kültürel görüşlerini yansıtmıştır (Bottici, 2014, s. 216).

Politik sözcüğünün dişil hali olan politike, Aristoteles'in ve Platon'un sıklıkla belirsiz bir isim olarak kullandığı sözcüktür(Orhan, 2015, s. 629). Çoğu çeviri ve yorum bu dişil tekil belirsiz ismin episteme (bilgi/ bilim) veya techne (sanat/zanaat) olduğunu öne sürer. *Politike* sözcüğü de "politik bilgi/bilim" veya "politik sanat/zanaat" olarak çevrilir (Orhan, 2021, s. 118; 2015, s. 629; Sachs, 2012, s. 259). Sachs (2012, s. 259) bu sözcükteki belirsiz ismin episteme (bilgi/bilim) değil, techne (sanat/zanaat) olduğu kanaatinde. İtalyan felsefeci Chiara Bottici'ye göre ise Antik Yunanca'da *techne* terimi sadece nötr bir beceri/sanat anlamına gelmez, aynı zamanda belirli bir bilgiyi de ima eder. Dişil sıfat politike sözcüğüyle beraber çoğul sıfat *politika* sözcüğü de bilgi anlamına gelir. Yine ona göre İngilizdeki "politics" teriminin İngiliz kelime dağarcığına girmesi Antik Yunanca çoğul sıfat *politika* sözcüğü sayesinde(2014, s. 76). Raymond J. Devettere'e göre ise, politike sözcüğünde en olası belirsiz isim phronesis (sağduyu)'tir. Politike ifadesi de politik bilim/bilgi değil, "politik sağduyu" anlamına gelir (2002, s. 145-146).

Aristotes için politike ile polis ile ilgili phronesis özdeştir. Polis ile ilişkili phronesis'in, polis ile ilişkisi arkhitektonike ve kheirotekhnia olarak iki şekildedir. İlki phronesis'in, yol gösterici, yönlendirici, yöneten tarafını, ikincisi ise eylem tarafını ifade eder. Buna göre politike(politik olan), phronesis'in hem yöneten/yönlendiren/yönetici niteliğini ifade eden yasalar. Politike hem de phronesis'in eylem niteliğini ifade eden, yargulamak/yargıda bulunmak(yani adil olan hakkında karar vermek) ile tartışmak/müzakere etmektir(yani konuşmaktır) (Eden, 2006, s. 53-54; Baştürk, 2019, s. 160). Baştürk'e göre adil olan hakkında karar vermek olan Antik Yunanca "krisis" sözcüğü, tartışmak anlamına gelen "krino" sözcüğünden türemiştir (Baştürk, 2019, s. 160). Buna göre politike'nin eylemi ifade eden kısmı, kısaca konuşma eyleminden oluşur.

Politik sıfatının eril biçimi olan *politikos* kelimesi, Felsefeci Norman K. Swazo'a göre hem polites(yurttaş) hem de oikistes⁹ (kurucu, lider) anlamına gelir. Antik Yunanda bir polis kuran kişi sadece bir polites olarak değil, aynı zamanda bir oikistes (kurucu, lider) olarak da bilinmiştir (Swazo, 2002, s. 163). Buna göre politikos sözcüğünün kök kelimesi polites'tir (Evciman, 2020, s. 232). Polites, polis'i kurandır. Bir kurucu baba ya da ilk yasa koyucu olarak hareket eder ve polis'e anayasa (politeia) verir (Overeem, 2017, s. 38). Aynı zamanda polites, polis'i bir başka ifadeyle anayasayı (politeia'yı), oikesis yoluyla, yani ikamet etme/yerleşik olma eylemi yoluyla sürdürür(Swazo, 2002, s. 172-173).

Antik Yunanca kelime dağarcığı ilk defa Aristoteles'in *politika* kitabının Wilhelm von Moerbeke tarafından 1260 yılları civarlarında -13. yüzyılda- Latince'ye çevrilmesiyle batı dünyasına girmiş ve yaygınlaşmıştır (Orhan, 2015, s. 616). Bu minvalde politika sözcüğünün kökü olan politikos sözcüğünün ne ifade ettiği bu eser üzerinden önemli olmaktadır. Aristoteles kitabın ilk başlangıcında polis kavramından hemen sonra politikos'u yani politik olanı, arche sözcüğünün iki farklı ortaçlarını kullanarak *archon kai archomenos* (veya *archesthai kai archein* veya *archonta kai archomena*) olarak tanımlar (Meier ve arkadaşları, 2012, s. 20; Alexander, 2014, s. 281). Yine Aristoteles bu durumu *politike arche* olarak niteler (Orhan,

⁹ "Karanlık Çağ(lar)dan (M.Ö. 1200-800 civarı) kopuşu ve sekizinci yüzyıl Yunan Rönesansı'nın başlangıcını ifade eden belki de en önemli gelişme polis'in yükselişidir. Bu gelişmeyle paralel olan, Yunan dünyasını Güney Fransa kıyılarından Karadeniz'e kadar genişleten geniş kapsamlı bir kolonizasyon hareketinin başlangıcıydı. (...) Bir koloni gönderilmeden önce kahine danışılırdı; kahin, kral, dini lider, askeri komutan ve yasa koyucunun çeşitli işlevlerini şahsında birleştiren tam yetkili yetkilere sahip bir kurucu (αρχοκράτορ) olan oikistes olurdu. Oikist, Delphoi'de kendisine danışılmasından ve oikist olarak atanmasından, tüm yolculuk boyunca, belirli bir alanın satın alınması ve fiziksel yerleşimin planlanmasından koloninin yeni sosyal düzeninin oluşturulmasına kadar tüm kuruluş sürecini takip ederdi. Ölümünden sonra şehrin merkezine gömülür ve bir kahraman olarak tapınılırdı."(Malkin, 1989, s. 132-133).

2015, s. 633). Daha başka bir söyleyişle *politikos*(*politik olan*), *politike*(*politik olan*) *arche* anlamına da gelir (Palonen, 2014, s. 33-34).

John Myres, Yunanlıların Politik Fikirleri adlı kitabında "... arkhe öncelikle bir makam, konum ya da statü değildir; onun eylemi gibi basitçe onun başlangıcı anlamına gelir. Başkalarında faaliyetin nedeni olarak kendini gösteren ve bir şeylerin gerçekleşmesini sağlayan kendiliğinden 'dürtü', 'itki', 'güç' gibi kişisel nitelik anlamına gelir. Arkhe'nin olduğu kök Sanskritçe'de arh- olarak çevrilir ve arhami fiiline yol açar: 'yapabilirim', 'bunu yapmak içimde var'. Bir insanın kendisinin farkında olduğu ve başkalarının da 'zorlama' olarak farkında olduğu kişisel başlangıcı arkhe'dir ..." diyerek arche sözcüğünün anlamın eylem ve güç olduğunu söyler(Myres, 2018, s. 145-146; Aktaran, Swazo, 2002, s. 187). Buna göre Antik Yunanca arche kelimesinde başlamak (eylem) ve güç(zorlama) anlamları birleşmiştir(Andreeva, 2016, s. 66). Dolayısıyla Antik Yunanca arche sözcüğü hem eylemi hem de güç anlamını birlikte barındırır.

Arche sözcüğünün iki farklı ortacıyla oluşturulan *archesthai kai archein* (veya *archon kai archomenos*) ifadesi "başlama ve başlatma" veya "yönetme ve yönetilme" olarak çevrilmiştir (Walter, 1964, s. 350). Başlama, eylemi ifade eder. Başlatma, ise gücü ifade eder. Bu minvalde Aristoteles de gücü "*bir değişimin veya eylemin başlatılması*" olarak tanımlar(Aristoteles, Aktaran; Walter, 1964, s. 350). Sosyal etkileşimde, bir birey tarafından gerçekleştirilen bir eylem, başka bir birey tarafından gerçekleştirilen önceki bir eylemden kaynaklanıyorsa, yani eylemin gerekli ve yeterli koşulu olması anlamında nedeni/temeli veya başlatıcısı ise ikincisinin birincisi üzerinde gücü olduğunu değerlendirilmesinde bulunuruz. Çünkü önceki eylem gerçekleşmemiş olsaydı, sonraki eylem de gerçekleşmezdi. Fakat aynı zamanda, önceki eylem sonraki eylemin nedeni yani kaynağı/başlatıcısı olduğunda, birincisinin ikincisini yönettiği/yönlendirdiği kanaatine de varırız. Bu anlamda güç(zorlama), yönetme ve yönetilmenin olduğu hiyerarşik bir etkileşimi veya ilişkiyi ifade eder.

Archon kai archomenos ifadesinin diğer çevirisi olan "yönetme ve yönetilme" ifadesi, sadece basitçe bir yandan yönetmek ve diğer yandan yönetilmek anlam parçalarının toplamı veren hiyerarşik bir etkileşim anlama gelmemektedir. Alexander'a göre, "yönetme ve yönetilme" ifadesi, yöneten ve yönetilenin ayırt edildiği yani yönetme ve yönetilmenin olduğu hiyerarşik bir etkileşimle birlikte, yöneten ve yönetilenin ayırt edilmediği yani yönetme ve yönetilmenin olmadığı hiyerarşik olmayan etkileşimi ifade etmektedir (2014, s. 281). Buna göre politikos'un(politik olan) tanımı olan *archon kai archomenos* ifadesi, "başlama ve başlatma" veya "yönetme ve yönetilme" çevirisiyle yöneten ve yönetilenin ayırt edilmediği yani yönetme ve yönetilmenin olmadığı hiyerarşik olmayan bir etkileşimi yani eylemi ifade eder. Hem de yönetme ve yönetilmenin olduğu hiyerarşik bir etkileşimi yani gücü(yönetimi) ifade eder.

Politika Sözcüğünün Anlamındaki Kırılma

Antik Yunanca kelime dağarcığının ilk defa, ortaçağda, Aristoteles'in *politika* kitabının Wilhelm von Moerbeke tarafından 1260 yılları civarlarında Latince'ye çevrilmesiyle batı dünyasına geçtiğinden yukarıda bahsetmiştik. Bu çevirisinde Moerbeke, dönemdeki Romalıların ve Latin Hıristiyanlığının kullandığı Latince'nin standart sözcükleri kullanmamış, bunun yerine onları Latinize edilmiş bir versiyonla doğrudan antik Yunancadan almıştır (Bottici, 2014, s. 78). Moerbeke, çeviride, eril politikos sözcüğünün Latince karşılığı olan eril politicus yerine hatalı şekilde nötr politicum terimini kullanmıştır (Orhan, 2015, s. 637). Daha başka bir ifadeyle Antik Yunanca politikos yani eril politik olan; Latince nötr politicum sözcüğüyle "nötr politik olan" olmuştur (Meier ve diğerleri, 2012, s. 19). Aristoteles'teki archon kai archomenos ifadesi de Moerbeke'de "principans et subjectum" haline gelmiştir (Meier ve diğerleri, 2012, s. 19).

Aristoteles politik olanı (politikos'u), kitabın ilk başlangıcında tek bir kelimenin yani *arche* kelimesinin farklı ortaçıları aracılığıyla *archon kai archomenos* olarak tanımlamıştır. Von Moerbeke politik olanı (politicum'u) Aristoteles'in yaptığı gibi tek kelimenin(*arche* kelimesinin) farklı ortaçılarıyla tanımlaması gerekirken, latince *principari* ve *subici* gibi iki farklı kelimenin ortaçıları kullanarak *principans et subiectus* olarak nitelendirmiştir (Meier, 1994, s. 68). Moerbeke'nin bu hatalı tercihi veya değerlendirmesi bir tarafta yönetenlerin ve diğer tarafta yönetilenlerin olduğu hiyerarşik(asimetrik) bir ilişkiye yani yönetime(güce) işaret etmiştir (Meier, 1994, s. 68). Daha başka bir söyleyişle, hiyerarşik olmayan bir etkileşim ile hiyerarşik bir etkileşimi birlikte ifade eden *archon kai archomenos* teriminin karşılığı olarak seçilen *principans et subiectus* (prens ve tabi) teriminde, sadece yönetme ve yönetilmenin olduğu hiyerarşik bir etkileşim anlamı yani yönetim(güç) anlamı kalmıştır. Politik olan(yani politikos; yani politika) o tarihlerden günümüze yönetim olarak ifade edilmiştir.

Ortaçağda ortaya çıkan bu anlamsal kırılma günümüzde politikos sözcüğüyle alakalı diğer sözcüklerin anlamsal değerlendirilmesine de yansımıştır. Politikos (yani politik olan yani yurttaş'a ait ya da onunla ilgili olan) sözcüğünün, kök kelimesinin *polites* sözcüğü olduğunu yukarı belirtmiştik. *Polites*'in, hem bir kurucu baba ya da ilk yasa koyucu olduğunu ve polis'e anayasa (*politeia*) verdiğini, hem de yerleşik olma niteliği ile polisi devam ettirdiğini de belirtmiştik. Buna göre günümüzde çevirmenler, politikos(politik olan) sözcüğü ile ilişkili olan *politea* sözcüğünü çift anlamlı olarak hem “anayasa” hem de “yönetim/hükümet” ile karşılar (Agamben, 2017, s. 11-12).

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çalışmada Hannel Arendt'in politika kelimesinin kullanıldığı sürece, Antik Yunan polis yaşamının var olmaya devam edeceğini iddiası üzerinden politika kelimesi incelenmiştir. Arendt'in polis yaşamını, yani politik olanın(politikanın) anlamını hiyerarşik olmayan sosyal etkileşimi içeren konuşmak yani eylem olarak açıklamasından mülhemle Antik Yunanlılardan günümüze bu anlamın(eylem, konuşmak) soykütüksel analiz ile devam edip etmediğini araştırılmıştır. Arendt politika kelimesi ile polis yaşamı arasındaki ilişkiyi Antik Yunanca polis sözcüğü üzerinden kurduğu için çalışmada politika sözcüğünün kökü de netleştirilmiştir. Böylece politika sözcüğünün kökü polis sözcüğünden türeyen *politik* sözcüğünün eril biçimi olan *politikos*, sözcüğü olduğu görülmüştür. Ayrıca politik sözcüğünün dışıl halinin de politike sözcüğü olduğu anlaşılmıştır.

Polis, politik, politike, politikos gibi Antik Yunanca kelime dağarcığı ilk defa, Aristoteles'in *politika* kitabının Wilhelm von Moerbeke tarafından 1260 yılları civarlarında Latince'ye çevrilmesiyle batı dünyasına girmiştir. Bu sebeple çalışmada politikos ve politike sözcüğünün ne anlattığı Aristoteles'in eseri üzerinden değerlendirilmiştir. Buna göre politike(politik olan) hem, *phronesis*'in yöneten/yönlendiren/yönetici niteliğini ifade eden yasalardır. Hem de *phronesis*'in eylem niteliğini ifade eden, yargılamak/yargıda bulunmak yani adil olan hakkında karar vermek ile tartışmak/müzakere etmek yani konuşmaktır. Adil olan hakkında karar vermek olan Antik Yunanca “*krisis*” sözcüğü de tartışmak anlamına gelen “*krino*” sözcüğünden türemiştir. Buna göre politike'nin eylemi ifade eden kısmı konuşma eyleminden oluşur. Dolayısıyla politike sözcüğünün, hem yönetme ve yönetilmenin olduğu hiyerarşik bir sosyal etkileşim, hem de yönetme ve yönetilmenin olmadığı hiyerarşik olmayan bir sosyal etkileşim olduğu anlaşılmıştır.

Politikos, Aristoteles tarafından *arche* kelimesinin farklı ortaçıları kullanılarak *archon kai archomenos* olarak tanımlanmıştır. Ayrıca bu durum Aristoteles tarafından *politike arche* olarak nitelendirilmiştir. Bu sebeple *arche* sözcüğünün ve *archon kai archomenos* ifadesinin ne ifade ettiği önemli olmuştur.

Antik Yunanca *arche* sözcüğü hem güç hem eylem anlamını beraber ifade etmiştir. Güç kavramı sosyal bir etkileşim üzerinden yani en az iki birey ve grup üzerinden anlam bulmaktadır. Sosyal etkileşimde, bir birey tarafından gerçekleştirilen bir eylem, başka bir birey tarafından gerçekleştirilen önceki bir eylemden kaynaklanıyorsa yani eylemin gerekli ve yeterli koşulu olması anlamında nedeni veya temeli veya başlatıcısı ise ikincisinin birincisi üzerinde gücü olduğunu kanaatine varırız. Fakat aynı zamanda önceki eylem sonraki eyleme neden yani kaynak veya dayanak olduğunda birincisinin ikincisini yönettiği yani yönlendirdiği kanaatine varırız. Buna göre *arche* sözcüğü güç anlamıyla yönetme ve yönetilmenin olduğu hiyerarşik bir etkileşim anlatan yönetimi(*herrschaft*) ifade etmiştir. Politik olanı tanımlayan *arche* sözcüğünün eylem anlamıyla ne ifade ettiği ise kanaatimizce politik sözcüğünün dışı hali olan politike sözcüğünden çıkarılabilir. Buradan hareketle *arche* sözcüğünün hiyerarşik olmayan bir etkileşimi içeren eylemi yani konuşmayı ve hiyerarşik bir etkileşimi içeren yönetimi ifade ettiği anlaşılmıştır.

Politike arche'yi ifade eden *archesthai kai archein* (veya *archon kai archomenos*) terimi “başlama ve başlatma” veya “yönetme ve yönetilme” olarak çevrilmiştir. *Archon kai archomenos* teriminin çevirisi “başlama ve başlatma” olarak ele alındığında, başlama, eylemi ifade etmiştir. Başlatma, ise gücü yani yönetimi ifade etmiştir. *Archon kai archomenos* teriminin çevirisi “yönetme ve yönetilme” olarak ele alındığında ise bu çevirinin yöneten ve yönetilenin ayırt edildiği, yani yönetme ve yönetilmenin olduğu hiyerarşik bir etkileşimle birlikte, yöneten ve yönetilenin ayırt edilmediği yani yönetme ve yönetilmenin olmadığı hiyerarşik olmayan bir sosyal etkileşimi ifade ettiği anlaşılmıştır. Böylece hem *arche* sözcüğünden hem de *archon kai archomenos* ifadesi üzerinden, politikos'un anlamının hiyerarşik bir etkileşimi içeren güç(yönetim) ile hiyerarşik olmayan bir sosyal etkileşimi içeren eylem(konuşma) olduğu anlaşılmıştır.

Çalışmada günümüzde politika sözcüğü devlet, başka bir ifadeyle yönetme ve yönetilmenin olduğu hiyerarşik bir etkileşimi içeren yönetim(güç) anlamına geldiği tespit edilmiştir. Bu anlam, sözcüğünün kökteki eylem ve yönetim olan anlamın, eylem anlamıyla devam ettiğini ifade eder. Aynı zamanda anlamsal daralmayı da ifade eder. Çalışmada bu daralmanın Aristoteles'in politika isimli kitabının ilk defa Wilhelm von Moerbeke tarafından Antik Yunancadan Latinceye çevrilmesinde yaşanan olumsuzluk sonucu olduğu tespit edilmiştir. Moerbeke, Aristoteles'in politikos'u(politik olanı) tek bir kelimenin (*arche* kelimesinin) farklı ortaçlarıyla tanımlamasına uygun hareket etmeyerek *politik olanı* (*politicum'u*) latince *principari* ve *subici* gibi iki farklı kelimenin ortaçlarını kullanarak *principans et subiectus* şeklinde tanımlamıştır. Moerbeke'nin bu hatalı tercihi veya değerlendirmesi, bir tarafta yönetenlerin ve diğer tarafta yönetilenlerin olduğu hiyerarşik(asimetrik) bir etkileşime yani yönetime(güce) işaret etmiştir. Böylece hiyerarşik olmayan bir etkileşim ile hiyerarşik bir etkileşimi birlikte ifade eden *archon kai archomenos* teriminin karşılığı olarak seçilen *principans et subiectus* (prens ve tabi) teriminde, sadece yönetme ve yönetilmenin olduğu hiyerarşik bir etkileşim anlamı yani yönetim(güç) anlamı kalmıştır.

Sonuç olarak politika kelimesinin günümüzdeki, devlet yani yönetme ve yönetilmenin olduğu hiyerarşik bir etkileşimi içeren yönetim(güç) anlamı göz önüne alındığında çalışma ile Arendt'in iddiasının aksine tespitler ortaya konulmuştur. Fakat politika kelimesinin özündeki yer alan hiyerarşik bir etkileşimi içeren yönetim(güç, zorlama) anlamıyla, hiyerarşik olmayan sosyal bir etkileşimi içeren konuşma(tartışma) yani eylem anlamın da olması, politik olana hakim olan bakışı değiştirmelidir. Politika sadece hiyerarşik bir etkileşim olan yönetim, yönetmek veya güç(zorlama) ile sınırlı değildir. Politika gönüllü olarak hareket etmeyi yani konuşmayı da kapsar.

KAYNAKÇA

Agamben, G. (2017). Demokrasi Kavramı Üstüne Giriş Notu. İçinde E. Hazan(Ed.), Demokrasi Ne Âlemde?(s. 11-14) . Metis Yayınları.

Alexander, J. (2018). Notes Towards A Definition of Politics. Philosophy, 89(2), 273-300.
<https://doi.org/10.1017/S0031819113000855>

Alexander, J. (2018). Power and Politics: Basic Concepts. İçinde Ali Farazmand(Ed.), Global Encyclopedia of Public Administration Public Policy and Governance(pp. 4888-4895). Springer.

Andreeva, O. S. (2016). Etymological Analysis of the Concept Arche in Ancient Greek, XIX International Scientific and Practical Conference, pp 66-67.
<https://cyberleninka.ru/article/n/etymological-analysis-of-the-concept-arche-in-ancient-greek/viewer>

Arendt, H. (2018). Önsöz. İçinde, Walter Benjamin Kitabı (s. 15-79), Dipnot Yayınları.

Arendt, H. (2018). İnsanlık Durumu. İletişim Yayınları.

Bacchi, C. (2015). The Turn to Problematization: Political Implications of Contrasting Interpretive and Poststructural Adaptations. Open Journal of Political Science, 5, 1-12.
<http://dx.doi.org/10.4236/ojps.2015.51001>

Baştürk, E. (2019). Biyonoetika'nın Doğuşu. Phoenix Yayınevi.

Bolay, S. H. (1999). Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü. Akçay Yayınları.

Bottici, C. (2014). Imaginal Politics: Images beyond Imagination and the Imaginary. Columbia University Press.

Çiçek, H. (2008). Karl Jaspers'in Siyaset Felsefesi. Dergâh Yayınları.

Dean, M. (2010). Governmentality: Power and Rule in Modern Society. Second Edition. Sage Publications.

Devettere, J. R. (2002). Introduction to Virtue Ethics: Insights of the Ancient Greeks. Georgetown University Press.

Elden, S. (2006). Speaking Against Number: Heidegger, Language and the Politics of Calculation. Edinburgh University Press.

Evciman, S. (2020). Doğa Felsefesi-Siyaset Felsefesi Ayrımı Özelinde “Dilsel-Politik Olan”ı Yeniden Düşünmek. Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 7(1), 225-261.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/deuefad/issue/54054/620529>

Foucault, M.(2011). Felsefe Sahnesi. Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M.(2013). Politics, Philosophy, Culture. Routledge.

Güçlü, A., Uzun, E., Uzun, S., Yolsal, Ü. H. (2003). Felsefe Sözlüğü.Bilim ve Sanat Yayınları.

Gotter, U. (2008). Cultural Differences and Cross-Cultural Contact: Greek and Roman Concepts of Power. *Harvard Studies in Classical Philology*, 104, 179-230. <https://scihub.se/10.2307/27809337>

Geuss, R. (2008). *Philosophy and real politics*. Princeton University Press.

Heywood, A. (2014). *Siyaset*. Liberte Yayınları.

<https://www.yenisafak.com/yazarlar/suleyman-seyfi-ogun/olumsallik-33882>

<https://www.nisanyansozluk.com/>

Keyt, D. ve Miller, F. D. (2004). Ancient Greek Political Thought. İçinde Gaus, G. F. ve Kukathas, C.(Ed.), *Handbook of Political Theory*(pp. 303-319). Sage.

Kılıçbay, A. M. (1998). *Siyasetsiz Siyaset*. İmge Yayınları.

Kışlalı, A. T. (2018). *Siyaset Bilimi*. Kırmızı Kedi Yayınevi.

Malkın, I. (1989). Delphoi and the founding of social order in archaic Greece. *Metis*, 4(1), 129-153. <https://doi.org/10.3406/metis.1989.933>

Meier, U., Papenheim, M., Steinmetz, W. (2012). *Semantiken des Politischen: Vom Mittelalter bis ins 20. Jahrhundert*. Wallstein Verlag.

Meier, U. (1994). *Mensch und Bürger: Die Stadt im Denken spätmittelalterlicher Theologen, Philosophen und Juristen*. De Gruyter Oldenbourg.

Orhan, Ö. (2015). Aristoteles'te Siyasal Yönetim Kavramı ve Politikanın Türkçe Çevirilerinin Bir Eleştirisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(3), 607-653. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002365

Orhan, Ö. (2021). *Terimlere Dair Açıklama*. İçinde, *Politika*(61-131). Pinhan Yayıncılık.

Overeem, P. (2017). Aristotle's politikos: Statesmanship, magnanimity, and the rule of the many. İçinde Cohen, E. ve Brouwer, R. (Ed), *Aristotle's Practical Philosophy: On the Relationship between His Ethics and Politics*(pp. 35-49). Springer.

Palonen, K. (2014). *A Struggle with Time: A Conceptual History of Politics as an Activity*. Lit Verlag.

Palonen, K. (2006). Two Concepts of Politics. *Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory*, 7(1), 11-25. <https://doi.org/10.1080/1600910X.2006.9672919>

Ritzer, G. (2004). *Encyclopedia of Social Theory*. First Edition. Sage Publications.

Runciman, D. (2019). *Politika*. Domingo Yayınevi.

Sachs, J. (2012). *Aristotle: Politics*. Focus.

Sarıbay, A. ve Öğün, S. S. (2014). Politikbilim. Sentez Yayıncılık.

Swoza, N. K. (2002). Crisis Theory and World Order: Heideggerian Reflections. State University of New York Press.

Şahin, M. M. (2020). Max Weber’de Modernlik, Karizma ve Gündelik Hayat. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(2), 278-303.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilgisosyal/issue/58725/845979>

Tamboukou, M. (1999). Writing Genealogies: An Exploration of Foucault's Strategies For Doing Research. Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education, 20(2), 201-217.
<https://doi.org/10.1080/0159630990200202>

Taşkın, Y. (2014). Siyaset. İletişim Yayınları.

Todd, S. C. (1993). The Shape of Athenian Law. Clarendon Press.

Vucetic, S. (2011). Genealogy as a research tool in International Relations. Review of International Studies, 37(3), 1295-1312. <https://doi.org/10.1017/S0260210510000938>

Walter, E.V.(1964). Power and Violence. American Political Science Review, 58(2), 350-360.
<https://doi.org/10.2307/1952867>

Weber, M. (2017). Meslek Olarak Siyaset. Biblos Kitabevi Yayınları.

Weber, M. (2005). Bürokrasi ve Otorite. Adres Yayınları.

Göç Yönetiminde Acil Çağrı Merkezlerinin Yeri: Yabancılar İletişim Merkezi (Yimer) Üzerine Bir Araştırma

Aslı Öztürk Terzi
Öğr. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Artova MYO,
asli.ozturk@gop.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0001-5618-6762>

Özet

Göç eylemi çeşitli nedenlerden ortaya çıkan nüfus hareketlilikleridir. Zorunlu sebeplerden dolayı ortaya çıkan göç eylemlerinde insan hakları ihlallerinin yaşanmaması adına acil çözümler sunan yapılara ihtiyaç vardır. Göç eyleminde çıkış ve varış noktaları büyük öneme sahiptir. Uluslararası hukukun kapsayıcılığı göç eylemi sonucunda varılmak istenen ülkenin hukuk yapısıyla örtüşmeyen durumlarda düzensiz ve güvensiz göç planları gerçekleşmektedir. Bu süreçlerde yaşamsal risk içeren durumlarda göç eden kişiler, ölümü göze alarak insan ticareti kurbanı olabilmektedirler. Yeni bir hayat kurma hayaliyle başlayan göç yolculuğu büyük yaşamsal riskler barındıran bir yolculuğa dönüşebilmektedir. Bu süreçte acil iletişim süreçleri sunan yapılar göçün yönetilebilirliğinde stratejik bir yere sahip olmaktadır. Türkiye konumu itibarıyla göç dalgalarından en çok etkilenen ülkelerden biridir ve göç dalgalarının her aşamasındaki farklı sorunlara çözüm üretme zorunluluğu vardır. Bu sorunların en önemli başlıklarından biri de insan ticareti ile güvencesiz, hayati tehlike oluşturan şekillerde göç ediminin gerçekleştirilme çabasıdır. Güvenli bir hayat kurma amacıyla yasal olmayan yollardan göç etme amacı taşıyan kişiler genellikle olumsuz sonuçlarla karşılaşmakta, hayati tehlike atlatmakta hatta hayatlarını kaybedebilmektedirler. Bunun gibi göç eylemi sürecinde gelişen, göç etmek isteyen bireylerin yaşam sürecini etkileyecek acil durumlara dair yönetim ve organizasyon ihtiyacından doğan “*Yabancılar İletişim Merkezi (YİMER)*” göç iletişiminde önemli bir koordinasyon merkezidir. Göç eyleminin öznelinin kendilerini ifade edebilmeleri, geldikleri ülkedeki yaşama uyum sağlayabilmeleri ve yasal haklarını öğrenebilmeleri için rehberlere ihtiyaçları vardır. Bu kapsamda “*İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı*” bünyesinde kurulan merkez, göç edenlerin ulaşabileceği bir acil çağrı merkezi hizmeti sunarak, doğru, hızlı ve güvenilir bir bilgi alışverişi ve iletişim süreç yönetimi sağlamaktadır. Bu çalışmayla Yabancılar İletişim Merkezinin bir acil çağrı merkezi olarak, iletişim hizmeti sunan yapısı, hedef kitle ve paydaşlarına yönelik bilgi sağlama ve görev alanına giren konularda çözüm sunma yöntemleri değerlendirilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Göç, acil çağrı merkezi, yabancı, Yabancılar İletişim Merkezi (YİMER).

Tarihsel Sürecin Değerlendirilmesinde “Pozitivizm Eleştirisi” nin Konumu

Dr. Gülçin AYITGU METİN

Yaşama ve insana dair problemlerin anlaşılması, çözümlenmesi için toplumsal tarihsel koşulları incelemeyi bir başlangıç noktası olarak kabul etmek önemlidir. Ancak burada karşımıza çıkan en önemli sorun, tarihsel sürecin kendi dinamizmi içerisinde nasıl kavranacağıdır. Düşünce tarihine baktığımızda Frankfurt Okulu’yla birlikte bu dinamizmin disiplinlerarası bir diyalog zemininde kavranmaya çalışıldığını görürüz. Şimdiyi anlama ve gerçekliği değiştirme iddiası taşıyan bu disiplinlerarası perspektif insanın doğayla, tarihle, toplumla olan bağını felsefe ve bilimden beslenerek eleştirel bir şekilde tartışır. Burada tarihsellik kurulan bağ, onu anlamaya ve değiştirmeye yönelik bir çabayı içerir. Bu çalışmada da oluşturulan bu teorik perspektifin önemli bir parçası olan “pozitivizm eleştirisi”, Frankfurt Okulu üyelerinden Max Horkheimer’in tarihsel sürecin değerlendirilmesine dair düşüncelerini de göz önünde bulundurarak incelenmektedir. Pozitivizm kesinlik, ölçülebilirlik ve kontrol edilebilirlik ölçütleri üzerinden bilimsel olanın sınırını çizmeye çalışır ancak söz konusu olan sosyal ve tarihsel süreç olduğunda bu iddiaların tıkanıdığına şahit oluruz. Bu nedenle yeni bir perspektif ve yöntem geliştirebilmenin ilk adımı 18. yüzyıldan itibaren düşünce dünyasında baskın bir konuma sahip olan pozitivizmin eleştirisinden geçmektedir. Horkheimer’e göre pozitivizmin biçimselleştirmeden ve analitik şemalaştırmadan oluşan sınırlandırma tanımı, felsefenin özerkliğini yadsımakla beraber bilimin de mahiyetini değersizleştirmektedir, çünkü pozitivizmin sunduğu olgular yığınından oluşan gerçeklik alanı hem bilimin hem de felsefenin yaşamla kurduğu ilişkiyi zedelemektedir. Diğer yandan ise pozitivizmin, birbirine bağlı olduğunu belirttiği varsayımların soyut kesinliğine güvenerek, bunların üzerine düşünsel bir sorgulama yapmaması, onun eleştirellikten uzaklaşmasına ve teorisinin dayandığı ilkeleri de metafizik bir düzleme taşınmasına neden olmuştur. Dolayısıyla pozitivizmin teoriyi yaşamı açıklamak için bir araç haline getirmesi, teori ve yaşam arasındaki ilişkiyi, tarihsel süreçteki dinamizmi kavramamızı engeller. Horkheimer’e göre öznenin yaşamla kurduğu ilişkiyi de zedeleyen bu perspektifi aşmak için öncelikle klasik özne nesne düalizminden vazgeçerek tarihin dinamizminden beslenen, eleştirel bir perspektif inşa edilmelidir. Burada inşa edilen hem bir yöntem hem de gerçekliği değiştirme olanağı açısından bir praksis alanıdır. Bu praksis alanı aynı zamanda tarihsel sürecin değerlendirilmesinin önemli bir parçasıdır ve bu değerlendirmeye içkin olan eleştiri, varolanın karşısında kendi kavram ve ilkelerini aşkın bir konumdan oluşturmaz ve her bir tekil durumda kendisini yeniden şekillendirir. Böylece teori ve pratik arasındaki ilişkiden beslenen bir eleştirel yöntem inşa eden Horkheimer, yaşamı tarihsel sürecin siyasal, gündelik, kültürel değişimleriyle beraber şekillenen dinamizmi içerisinde değerlendirebilmenin olanağına işaret eder.

Anahtar kelimeler: Horkheimer, pozitivizm eleştirisi, tarihsellik, teori, yaşam, praksis.

19th Century Coastal Barbary Captivity Narratives: The Nomads of the Sahara as a Silent Other

Erragab Eljanhaoui

PhD Student, Ibn Zohr University, Comparative Humanities & Applied Language Studies
erragabeljanhaoui@gmail.com
0009-0000-5780-4673

Abstract

In recent studies conducted on Barbary Captivity Writing, the focus has revolved around the northern part of the Mediterranean Sea. Theorists like Nabil Matar (2001), Linda Colley (2002), and Paul Baepler (1999) have drawn the attention of various scholars to the significance of analyzing an early body of writing, captivity narratives. The context of the Sahara is utterly overlooked when studying its significance, notwithstanding the various studies that inspect it from the outside. That is to say, when looking at the examinations made to inspect various captives' accounts, One notices a methodological issue. This research aims at inspecting the captivity narrative produced by James Riley when enslaved by the Sahrawi nomads and some critics who tried deconstructing various captives' documentations but failed in understanding the complex sociological, anthropological and ethnographic specificities of the region; and thus, perpetuated and reinforced a silent voice of the inhabitants of the Great Sahara Desert. This study aims to put the narrative in the orbit of a descriptive, analytical, and comparative analysis. To achieve this goal, a postcolonial examination of the narrative is crucial, especially with the theoretical corpus of the paper, which forces a gravitational pull towards the postcolonial discipline. Additionally, a thorough understanding of the sociological, anthropological, and ethnographic specificities of the region under examination is mandatory. Furthermore, this research relies on a bundle of theoretical and conceptual frameworks to enlarge and enrich the understanding of captivity narratives, and their roles in creating a misrepresentation of the peoples of North Africa – Sahrawi society.

Key Words: 19th Century Barbary, Captivity, Sahrawi, Nomads.

Introduction

In recent studies conducted on Barbary Captivity Writing, the focus has revolved only around the northern part of the Mediterranean Sea. Theorists like Nabil Matar (2001), Linda Colley (2002), and Paul Baepler (1999) have drawn the attention of various scholars to the significance of analyzing an early body of writing, captivity narratives. In his introduction to the book, *England and Mediterranean Captivity*, Matar stresses that various captivity writers produced significantly orientalist productions, in which Africans and Arabs are deemed to be savages and barbarians. Early Barbary Captivity writers like John Fox, Thomas Smith, and William Okeley have emphasized the savage nature of the Barbary States: Morocco, Algeria, Tripoli, and Tunisia. In those states, white captives were mistreated and punished to death or coerced into religious inversion. In her Ph.D. thesis, *Body and Soul: Turning Turk in Early Modern Barbary Captivity Narratives*, Marion Keady argues that the clash that took place in the Mediterranean was both physical and psychological/spiritual. That is to say, captives who fell in the hands of their Barbary captors had to endure three stages of physical and religious transformation (Keady 196). The first stage is conduction and captor by the pirates who surfed the sea. Nabil Matar stresses that:

At the end of the sixteenth century, numerous Britons were taken captive in regions extending from the Ottoman Levant and the North African regencies to Morocco, all the way to Atlantic Larache/‘Arā’ish and Agadir; half a century later (1640), there were “thousands” of captives in Algiers and Salé, according to an Act of Parliament. (Matar, 2014, p. 01)

This number of Britons – exclusively Briton – showcases the widespread kidnap and captor that took place, as confirmed by Matar, in the northern part of the Mediterranean. The capturing was always associated with Turks whose reign reached Algeria. Matar confirms:

From the Elizabethan period until the end of the seventeenth century, thousands of English, Scottish, Welsh, and Irish men and women interacted directly with the Northern Africans of the Barbary States as sailors, traders, soldiers, craftsmen, and artisans who either went to North Africa in search of work and opportunity or were seized by privateers and subsequently settled there. (Matar, 2001, p. 01)

As confirmed, most of those captives enter the first stage of captivity by falling into the hands of Moors, Turks, and Africans who navigate the sea looking for new hostages and slaves. Furthermore, according to Matar, many Britons, Spaniards, and Portuguese were taken from the shores of their villages and towns.

The second stage of captivity is endurance, compliance, and conformity. This stage is the turning point for most of the captives; they either endure the harsh circumstances of slavery or submit to a religious transformation. Matar confirms that “The violence committed by the ‘Muslim’ captors on their ‘Christian’ captives is seen as a manifestation of Islamic hatred and structural Muslim antipathy” (Matar, 2014, p. 19). Under these “harsh” circumstances, most of these captives turned Muslims in a way to escape – as claimed – the brutal treatment executed by their captors. However, “turning Turk” was not always faced with comfort and ease, especially in the Christian society of the sixteenth and seventeenth centuries Britain. In her analysis of various captivity narratives from the late eighteenth century, Ann Keady writes:

Captives described their confinement amongst an alien society with opposing customs and beliefs. While total immersion in their captors’ culture facilitated first hand inside knowledge many captives made generalized, prejudiced judgements about a culture they considered inferior to their own. Details of forced conversion and inhumane torture were a staple of most narratives, as were the irresistible women tempting Christian men away from their faith. (Keady, 2016, p. 13)

In this stage, writers succeeded in dramatizing their experiences under the captivity of Muslim captors. In a way, the publishing houses paralleled the dramatic experiences of their writers to promote a purely orientalist image of the Muslim states. Keady adds:

However, as one would expect, recollecting an extreme circumstance of personal subjugation compromises the potential for an objective, unemotional description of a foreign culture. Captivity narratives typically dramatize the pain and misery suffered by individuals and highlight qualities of endurance, heroism, determination and resistance by the captive in the face of extreme adversity. (Keady, 2016, p. 15)

In the face of a powerful enemy, Barbary States, various writers planted the seeds of horror and savagery in the minds of villagers and citizens. This dramatization created an image that was difficult to be effaced from any Westerner’s imagination, resulting in the creation of distorted stereotypes and clichés about Muslims and Islam. Matar describes:

When a collector entered a village public house and church, he told tales of horror about the captors, thereby projecting a frightening image of the Turks and Moors. The

certificates often included a formula warning people that unless they offered money, the captives would remain unransomed and would subsequently “turn Turk” and so be lost to their families and country. (Matar, 2001, p. 25)

Most of these captives turned “Turks” in a way to create a sense of empathy in the bosoms of captives; however, many challenged the pressure to converse, leading to a third stage of captivity that was celebrated by the Western audience.

Religious resolution is the final stage that the protagonists achieve during their journeys of captivity. Through excessive – as claimed – burden and mistreatment, the captivity writer goes into a wholesome psychological resolution. The most common aspect in the writings of various captivity writers is endurance, which is guided by the “Sublime Providence.” Intended for a Western/Christian audience, editors, in parallel with the storytellers reach a mutual agreement to emphasize the significance of Christian faith in helping to endure the hellish circumstances of captivity. Keady confirms:

Marsh engaged in religious reflection, appealed to divines Providence, begged the Almighty and invoked heaven for an end to her misery. Tearful on bended knees, she implored her captor’s compassion. Marsh’s virtue, personified in an overt display of distressed sensibility, had a calming effect on the sultan’s conscience. He was apparently so extremely moved by this supplication that he was unable to look at her any longer and ordered that she be allowed to go free. (Keady, 2016, p. 189)

Such a strong creed in the power of a “Providence” helps various captivity writers to significantly endure the harsh circumstances of enslavement and capture. This pattern is present in a variety of writings; Barbary States and Early American Captivity Narratives.

Rarely do writers compose their narratives by themselves without the interference of the government or publishing houses. Britons were attacked and kidnapped not only from the sea but also in their villages and shores. Britain – it wasn’t until the early 19th century that a war against the Barbary States took place – faced an organized yet powerful entity, empowered by the Ottoman Empire, crafted seamen, skillful warriors, and religiously guided men. Britain “was jealous” of the powerful Islamic nation, which resulted in propagating the dangers that come with such faith and belief in a desperate way to protect the English spirit from vanishing. In an unknown region by the British government, captives reflected solid documentation that would eventually help the West to gain the famous Barbary States Wars – 1801 & 1815. Matar states:

In March 1626 Trinity House sent a letter to the Privy Council informing them that officials at Trinity House had interviewed three men returned from Sallee who had confirmed that the information gathered from earlier captives was correct: there were twelve to fourteen hundred English captives in that harbor town. [...] Such information helped determine whether a ship had sunk or been captured, whether sailors had drowned or been enslaved, whether merchandise had been lost or seized. Also specified were the nationality of the captors and whether sailors had fought them off, or simply deserted ship, or agreed to hand over the cargo in return for their freedom. (Matar, 2001, p. 32-33)

The nature of interrogation with the captives takes a political nature rather than an interest in hearing the burden and struggles that such captives were faced with. These “depositions thus provided the London merchant companies and the admiralty with reliable information about the situation in the Mediterranean and on the Atlantic coasts of North Africa” (Matar, 2001, p. 33).

In a sense, such writers knew the market demand and adopted their narratives accordingly. This marketing technique gave the audience a tremendous possibility to entertain their imagination

and strengthen their religious beliefs, in contrast to the distorted image of Islam and Muslims. So, “These later writers,” Matar writes, “knew that their readers wanted to learn about the captives’ Christian Affirmation as well as about the lands, customs, government, and religion of the Muslims” (Matar, 2001, p. 35). All in all, this led to the eruption of a genre that first started as a confidential interrogation and eventually found its way to the public, entertaining the imagination and providing a religious affirmation to its readers.

Critical Context

The contrast between the two contexts within the same genre poses a question of whether One could find a third context in which the captive unwillingly falls in captivity, without the interference of captors via sea or land, but still would render a distorted reality and fictitious imaginative accounts. This context is what this study puts under its scope of analysis, which is the Great Sahara Desert. The latter is utterly overlooked when it comes to studying its significance, notwithstanding the various studies that inspect it from the outside. That is to say when looking at the examinations made to inspect various captives’ accounts, One notices a methodological issue. Studies like Paul Baepler’s, Khalid Bekkaoui’s (2010), Dean King’s (2001), and others’ have solely included the Western perspective which neglects and marginalizes the Sahrawi “savages” significant point of view. This eclipse of voice renders a distorted and deformed image of the inhabitants of the Sahara. Except for Dean King’s interesting anthropological study of 2001, *Skeletons on the Zahara: A True Story of Survival*, which relies on authentic, local, and ethnographic documentation of historical facts to remedy the massive gap created in analyzing this complex context. King’s study was promoted by National Geographic Adventure which helped him to locate himself in the same desert that tortured the captives he is analyzing: James Riley and Archibald Robbins. However, King’s study did not escape the usual stereotypical and distorted understanding of the Sahrawi environment, thus emphasizing it earlier from the title of his book to his use of an Eastern melodic scale in the documentary that promotes his visit to the Sahara. King also emphasizes the fact that Riley and his shipmate were brutally enslaved – he sometimes questions Riley’s and Robbins’ authenticity though rarely – by the nomads of the Sahara.

King’s assertion of enslavement and violence executed by the nomads of the Sahara raises some anthropological and ethnographical issues.

The term used by King as the title of his book – *Skeletons* – gives the reader a striking image of what Riley and his mates had endured during their journey in the Sahara. Perhaps King is referring to the state that Riley and his mates had reached, but this strong affirmation of Riley’s story raises valid concerns. The first is related to the emphasis that King along with various critics – they will be mentioned in brief – to Riley’s exclusive and dominant voice. King asserts that his study relies on testimonies and readings of cultural and historical documents about the Sahara and Sahrawis, but his whole book does not understand the motives of the nomads. So, throughout his book – it is a rearrangement of the two narratives produced by Riley and Robbins – King projects to the reader a mono perspective of the events. Despite his inclusion of Sidi Hamet’s journey to Timbuktu, in addition to addressing the chaotic nature of the Sahara during that period, King reinforces a single channel of events, that is of Riley and his mate, Robbins.

The second methodological issue that haunts King’s “anthropological” account is related to how the aspect of trueness and accuracy is blindly associated with Riley’s and Robbins’ “authentic” narratives. Additionally, the description of the title of his book “*A True Story*” raises some concerns related to legitimization and authentication. This issue leads the researcher to surpass the obvious nature of the stereotypical to ask: Should One trust the descriptions and observations made by explorers who fell in the burden of captivity, which is a more solid reason

to exaggeratedly portray the “other?” Such matters are to be questioned and put under inspection due to their ethical problematic, especially when it comes to understanding a culture, people, or nation. Neglecting such a dangerous aspect, King writes:

In fact, the region remains so little explored and so little changed by modernity that scholars still cite Riley’s observations — accurate, with a few notable exceptions — regarding the lives of the nomadic Sahrawis, their customs and beliefs, and the grueling nature of the western Sahara. Riley’s is the rare case where disaster begat discovery, instead of the other way around. (King, 2004, p. ix)

The same concern is raised by Sven D. Outram-Leman in his article “Alexander Scott: Constructing a Legitimate Geography of the Sahara from a Captivity Narrative, 1821,” which puts the question of legitimacy and authenticity under its scope.

Outram-Leman presents a solid critique of the way Britain – Alexander Scott’s narrative specifically – legitimized and concreted the information gathered from various captivity narratives. His usage of an overlooked narrative like Scotts’ confirms the excessive adoption from the British state, decades and centuries after its similar pattern with the Early Modern Captivity Narratives, of a methodological and scrutinized attitude towards such narratives. Outram-Leman observes the repetitive schema followed by the British institutions in legitimizing the observations of many captivity writers to give it an “objective” nature. In this regard, he states:

Within this broad genre, Scott’s narrative is a particularly noteworthy specimen due to the enormous effort that was made to remove the colorful imagery or hyperbole that accompanied most other examples, giving it the appearance of an objective scientific treatise on the Saharan desert. Whilst it is not unusual for such a text to pass itself off as factual, the institutional support for Scott is remarkable and poses a unique complication for how we consider the formation of knowledge in the early nineteenth century. (OL, 2016, p. 64)

The support that follows the publishing of this genre’s productions asserts the intrusive interest of governments and states in propagating a certain image of Africa in the 19th century. Such interest is fueled by the heat that marked this period – from the Barbary War, and American-British War, to the slave abolition – and the following decisions that regulated the nature of commerce, trade, and knowledge. The latter is associated with Western and White merchants who fell into captivity; brought what is called “objective” documentation; and were then legitimized as factual by Western – mostly British – institutions and publishing houses. Outram-Leman confirms: “Whilst it is not unusual for such a text to pass itself off as factual, the institutional support for Scott is remarkable and poses a unique complication for how we consider the formation of knowledge in the early nineteenth century” (OL, 2016, p. 64). This “complication” is what weakens King’s contribution in understanding the complexity in which Riley and his mates had gone through. Even before Riley, the same support and authentication were present in one of the most controversial Barbary Captivity Narratives.

Robert Adams was an American merchant who was shipwrecked along the coast of the Sahara in the early 19th century, and his narrative caused a great controversy in Britain and America. A major part of this controversy goes to the way the narrative was constructed. Adams was an illiterate seaman with a constantly changing identity. Adams – or Benjamin Rose – kept changing his name on multiple occasions in the Sahara, Cadiz, and later in London, which caused him a superb deal of criticism and dishonesty. Additionally, his chameleonic identity – Adams was not white, he was a “Mullato,” as confirmed by Dupuis – caused a veracity of clashes in the English milieu. In his study, “Robert Adams in Transatlantic Review: Archiving the Barbary Captive and Traveller,” Stephen Wolfe asserts that:

There was an attempt to integrate travel and scientific discourses through a careful assessment of the training and character of the explorer. Heffernan uses the Adams narrative as one example of how easy it was to dismiss certain forms of “evidence” collected about a place like Timbuctoo by focusing on the “moral character” of the explorer: Adams was illiterate, he was assumed to be “not white,” and therefore he could have no grounding in European geographic knowledge. Heffernan discusses in detail a “storm of controversy” that erupted around Adams’ text in France led by the French reviewer Edme Jomard. (Wolfe, 2011, p. 09-10)

Adams’ narrative was conceived – by Sparks who scrutinized various aspects of the narrative and others – as an invalid documentation of life in Africa and the captive’s actual presence at Timbuktu. The latter inflamed the curiosity of various researchers, merchants, geographers, and intellectuals of its mysterious reputation. Therefore, it is noticed that many captivity narratives that were produced in the Early 19th century had included, even if short parts, descriptions of Timbuktu or the exact beginning and end of the Niger River. Adams’ voice was eclipsed by his editors which caused the narrative a tremendous source of criticism. In this regard, Wolfe, in his article “Borders, Bodies, and Writing: American Barbary Coast Captivity Narratives, 1816-1819,” confirms:

The body and speech of Adams are signs of inferiority requiring his “editors” intervention. They embed him in prefaces, footnotes, endnotes, maps, and commentary. For readers on both sides of the Atlantic, Adams's alterity marks him as unreliable, outside the communities of evidential knowledge and experience to which the captivity narrator should conform. (Wolfe, 2011, p. 18)

Such criticism was sparked earlier – 19th century – with the publication of the narrative. And similar to Riley, Paddock, and Robbins, who were held by the Sahrawis, these concerns strengthen the problematic raised by this study. The significance of these narratives in documenting the flora and fauna of various regions, like the Sahara, does not justify the narrator’s explicit racist, stereotypical, and orientalist description. However, as this aspect has already been discussed by previous studies conducted on the genre of Barbary Captivity Narratives, my argument revolves around the narratives and the later critics who fell into the same trap as those ex-captives when analyzing a complex context like the Sahara.

Methodology

This research aims at inspecting both the captivity narrative produced by James Riley – this study focuses only on one narrative - when enslaved by the Sahrawi nomads and some critics who tried deconstructing such documentations but failed in understanding the complex anthropological and ethnographic specificities of the region; and thus, perpetuating and reinforcing a silent voice of the inhabitants of the Great Sahara Desert. Besides, this study allows us to understand the Orientalist nature of the discourse used by various captivity writers, particularly James Riley. Hence, this study chooses various excerpts from the narrative and applies a critical inspection to decipher the images that were used by Riley in his narrative.

Results

As the genre of captivity writing portrays its protagonist going through suffering, pain and agony, Riley’s narrative preserves the same archetype. Riley personifies himself and comrades as characters who fight death and torture in the mythical lands of the Sahara. Throughout the journey, Riley insists on illustrating the Sahrawis and their lands as crucially cruel and unbearable. Additionally, Riley also confirms that the people whom he is amongst need not be called humans, as illustrated in the previous sections. Hence, Riley transforms his journey to

serve as a projection of the sufferings of Westerners at the hands of these mythical creatures. As confirmed by previous statements of Riley's son and others, Riley became a national symbol, and it was impossible for anyone to ignore his credible story. Riley's readers were thirsty for more adventures and sufferings' stories, thereby causing a significant sympathy with the character of Riley. Hence, throughout the narrative, Riley – as the myth of Sisyphus – endures one burden after another, and his comrades are constantly challenged. These obstacles constitute the greater part of the success of the puritan captivity narratives and later the wide-spread of the Barbary narratives. Furthermore, Baepler confirms that “nearly a century after these events transpired and the figure of the Barbary pirate had faded into historical myth, a new national crisis emerged” (Baepler, 1999, p. 10). Therefore, the continuation of the myth of a barbaric, isolated and exotic land, in which visitors are devoured alive, is significantly preserved in the archetype of Riley's own captivity narrative.

The agony of Riley and the crew continues as incredible as he describes on a long boat in the sea. Riley describes that after the shipwreck and encounter with the natives, he and the crew took a long boat and jump in the sea. The way the natives killed Riley's mate, Antonio Michelle, made Riley and the crew run to the sea, thinking that it is safer than the hold of the “savage” natives. The journey they are taking on the fierce ocean is similar to every story of a heroic adventurer who is facing the deadly storms and waves of the sea. Additionally, the lack of enough supplies makes the condition of the shipmates even worse. The long boat includes the eleven mariners in addition to a living pig, which they would eventually kill and eat. The crew spent nine full days and nights on the wild sea, fighting for their precious life. The merchants' code is to stay loyal and under the control of the ship captain despite being shipwrecked. So, the mates follow the rules and orders of the now-small-boat captain. Henceforth, they divide missions and tasks along their essay to either reach the coasts of the Canary Islands, or to accidentally come across a European vessel. Along their journey, many incidents happen and their outcomes are described in detail. For instance, Riley writes:

Hostilities had now commenced, and we could not doubt but these merciless ruffians would soon return in force, and, when able to overpower us, would massacre us all as they had already Antonio. The wind blowing strong, and the surf breaking outside and on the wreck twenty or thirty feet high, the hope of getting to sea in our crazy long boat was indeed but faint. She had been thumping alongside the wreck, and on a sand bank all day, and writhed like an old basket, taking in as much water as two men constantly employed with buckets could throw out. (Riley, 1817, p. 32-33)

Riley remembers the testing circumstances they had to endure in the sea, especially with a great shortage of supplies. However, the hero always stands still against the cruelty of fate and carries his comrades to safer places. However so, Riley and his mates witness moments of vulnerability and weakness when they start cheating each other. Riley confirms that one of the crew stole a bottle of wine and drank it all when all of them were certain of death. Yet, Riley commits to his responsibility as the virtuous character and decides to stay discrete of the doer's name, even though he is certain of who he is (Riley, 1817, p. 37). The condition of the long boat makes the situation of the crew even worse, especially that it is ultimately damaged by the scorching sun. Moreover, the crew members witness a significant lack of resources, especially that the majority is seized by the “savages.” So, the only source of life that is on board, Riley concludes, is the pig. Riley describes:

Our pig being nearly dead for the want of water, we killed it, taking care, however, to save his blood; which we divided amongst us and drank, our thirst having become almost insupportable. We also divided the pig's liver, intestines, &c. between us, and ate some of them, (as they were fresh,) to satisfy, in some degree, our thirst. Thus, this day passed away; no vessel was yet seen to relieve us; we had determined to save our

urine for drink, which we accordingly did in some empty bottles, and found great relief from the use of it; for being obliged to labor hard by turns to keep the boat above water, our thirst was much more severely felt than if we had remained still. (Riley, 1817, p. 35-36)

As stated, Riley and his comrades endure a marvelous and agonistic situation during their long staying in the cruel sea. Riley illustrates that the degree of cruelty has reached its peak by adopting – what they consider barbaric – horrific habits. It is scientifically proven that urine is unhealthy, and the more one consumes of it, the nearer to death that person is. However, Riley emphasizes the harsh circumstances of the American crew by stating that they had to drink their urine in order to survive. Furthermore, the crew swapped each other's urines which have caused the mariners later health complications. Additionally, due to their condition, the crew killed the pig, ate it raw, and drank its blood. It is worth mentioning that throughout the narrative, Riley emphasizes that the Sahrawis drink and cook the blood of the goats, sheep and camels they kill. However, it is culturally untrue and religiously forbidden to adopt such behaviors. So, it is possibly valid that Riley exaggerates his descriptions to align the barbaric myth with his own observations. Moreover, as science progresses, more studies show that the over-consumption of animals' blood is extremely dangerous and would lead to death (Healthline). Finally, Riley, remembering the desperate condition which he and his comrades were enduring, writes:

Day came on amidst these accumulated horrors; it was the first of September: thirst pressed upon us, which we could only allay by wetting our mouths twice a day with our urine. [...]. Worn down with fatigues and long continued hunger and thirst, scorched by the burning rays of the sun, and no vessel appearing to save us, our water fast diminishing, as well as our strength, every hope of succour by meeting with a vessel entirely failed me, so that in the afternoon of the 2d of September, I represented to my companions, that as we were still alive, after enduring so many trials, it was my advice to put about, and make towards the coast again. (Riley, 1817, p. 36)

After the desperate journey on the sea, Riley suggests to his comrades to return to the scary lands of the Sahara. Riley and his comrades are convinced that the shores hold greater dangers than the fierce sea. However, after the failure of finding a vessel or reaching the Canary Islands, the crew have seen the necessity of approaching the shores, praying the “Divine Providence” to clear their way. Additionally, the whole resources and supplies have come to an end, especially that the boat is holding eleven mariners, and thus forcing the shipmates to land on the “dangerous” and “scary” land of the Great Sahara.

The mythical sufferings of the crew of the brig Commerce continues when they get shipwrecked again off the shores of “Cape Barbas.” After the shipwreck of the long boat, Riley and the crew spend several days before they could encounter – by their will – the Sahrawi nomads. Not knowing the particularities of the region, Riley and his shipmates have suffered a great deal of thirst, hunger and sun aches. So, after they had some rest on the shores of Cabo Barbas, Riley and the crew:

On the morning of September the 8th, as soon as it was light, being much refreshed by our undisturbed sleep, we agreed to leave all we had that was cumbrous or heavy, and try to make our way to the eastward, in hopes of finding a place, whilst we had yet strength remaining, to dig for water, or to get to the surface of the land above us, where we hoped to find some herbage or vegetable juice to allay, in some degree, our burning thirst, which was now rendered more grievous than ever, by our eating a few muscles that were found on the rocks, and extremely salt. (Riley, 1817, p. 38)

Riley is determined to face all the struggles bestowed on them, and to carry his and comrades' lives to the safest he possibly could. Nevertheless, Riley continues to illustrate the great

sufferings which the mariners of the brig face on a daily basis in the Great Sahara. Riley is convinced that the possibility of survival is scarce due to the harsh nature of the environment. A vast land which surrounds the crew from all directions, and every hope of survival is diminished since the crew had never experienced a similar incident. Portraying the critical circumstances that the crew had to endure, Riley describes:

At one place, we were obliged to climb along on a narrow ledge of rocks, between forty and fifty feet high, and not more than eighteen inches broad. [...]. Our shoes were nearly all worn off; our feet were lacerated and bleeding; the rays of the sun, beating on our emaciated bodies, heated them, we thought, nearly to dissolution; and under these towering cliffs, there was not a breath of air to fan our almost boiling blood. I had, in crawling through one of the holes between the rocks, broke my bottle, and spilled the little water it contained; and my tongue, cleaving to the roof of my mouth, was as useless as a dry stick, until I was enabled to loosen it by the expedient before mentioned. (Riley, 1817, p. 39)

Notwithstanding the cruel – as Riley claims – treatment the mariners of the brig Commerce receive from the Wandering Sahrawis, Riley illustrates the way they are struggling with such an exotic and unimaginable reality. As confirmed by Michelle Burnham, the writers of captivity narratives exaggeratedly stress and emphasize the cruelty of their situations, triggering the cathartic empathy of their readers (Burnham, 1997, p. 03). Henceforth, Riley’s descriptions portray how these fellows heroically handle the ordeals of the isolated Sahara. Overall, readers would eventually sympathize with the situation of their fellows, thereby neglecting the question if a great deal of such descriptions are “fictional” or not (Baepler, 2003, p. 12). Additionally, these testing circumstances impose a critical lack of resources to keep the mariners alive. Riley writes:

We had advanced along the coast not more than about four miles this day, with all the exertion we were capable of, without finding any change for the better in our local situation, whilst our strength was continually diminishing, and no circumstance occurred to revive our hopes. We had seen this day, however, on the broken rocks, several locusts, which we took to be grasshoppers, and concluded, if we could once reach the surface, we should find herbage, at least, to feed on. These locusts were dead, and crumbled to dust on the slightest touch. (Riley, 1817, p. 39)

However, Riley does not seem to clarify why he and his comrades do not make use of the great fish resources which surround them. Riley states that the Arabs do not feel the courage to approach the ocean, but rarely do so to gather the valuables of any shipwreck. Yet, Riley and his comrades are experienced enough to fish and guarantee a fair number of fish. Nevertheless, Riley portrays his sufferings without ever mentioning his encounter with an eatable fish until he reaches the lands of Sousse. Therefore, the lonely endeavors of the shipwrecked mariners come to an end, when they decide to give up themselves to the “wandering Arabs,” as they are convinced of their absolute diminish on the deserted lands of the Sahara (Riley, 1817, p. 39).

As soon as the hopes of survival came to an end, Riley and his comrades sense their last chance to remain alive. After spending some days alone in the Sahara, Riley and his mates have seen the crucial necessity of approaching the native, knowing that it is their last chance. Riley describes the joy that is mingled with fear of approaching the Sahrawis, hoping that they are peaceful and not barbaric. Riley writes:

Believing from our present feelings that we could not possibly survive a day longer without drink, and no signs of finding any appearing, the last ray of hope faded away, and the gloom of despair, which had at length settled on our hearts, now became visible in every countenance. A little after sunset we saw at a considerable distance in advance,

perhaps three or four miles, another sand beach, and I urged myself forwards towards it as fast as I could, in hopes of getting some rest by sleeping on the sand for the night. [...]. I was encouraging the men to follow on, when Clark, being near me, begged me to look towards the beach, saying, "I think I see a light!" It was the light of a fire! (Riley, 1817, p. 43)

So, Riley and the mate decide to approach the natives early in the morning, preventing them from any sudden attack or giving the natives a sense of fear and danger. Riley confirms that he is sure of the awaiting destiny if the mariners are held captives to the Sahrawis. Nevertheless, he "no longer felt any fear of death, for that would put a period to my long sufferings: my thirst had become so insupportable, that I could with difficulty breathe, and thought I would be willing to sell my life for one gill of fresh water (Riley, 1817, p. 43). The circumstances of Riley and the mariners have prevented their sensible awareness from rationally thinking about the consequences of such a decision. Further, the lack of any resources to keep the crew alive have made the only option to survive in the Sahara is by approaching the Sahrawis, praying to be humanly treated. Yet, Riley's descriptions mingle a tremendous deal of stereotypical images and exaggerated portraits of the Sahrawis, even though the crew have not yet approached the camp. So, before they approach the natives, Riley thinks:

I imagined that the savages, who were near us, would not take our lives immediately, as it was contrary to the nature of man to slay his fellow creatures, merely from a thirst for blood. [...]. We had now no arms to defend ourselves, nor any property to excite their jealousy, revenge, or avarice; we were as miserable, I conceived, as human beings could be, and I hoped we should excite pity, even in the breasts of the savage Arabs. (Riley, 1817, p. 43-44)

As Riley is extremely convinced of the nature of the natives, – whom he calls "savages" – an aching thought poses itself as to why Riley constantly determines the nature of his encounters even before he gets the chance to meet, know, or live amongst them. The reader is constantly driven by Riley's own imagination of the Sahrawis, which is prejudiced, stereotypical and racist. However, as this archetype seeks to portray the "other" as such a way, Riley adds and confirms his prejudices with the cruel experiences which he claims to have endured during his captivity. Overall, Riley and his comrades are discursively written to portray them as sort of mythical characters who survive in a mythical setting, and thus transforming them – mostly Riley – into national symbols.

At the first instance of their meeting, Riley describes the harsh cruelty they receive from the natives. Riley's proclaims of the horrific treatments they face during their captivity is triggered at the first sight. So, the portrayal of the natives as impulsive savages, thirsty for blood and hold genetic characteristics of violence is stated from the beginning. After the crew's decision to approach the natives, Riley remembers:

The Arabs seemed busied in giving water to their camels; they saw us, and in an instant one man and two women ran towards us with great speed. As they came forward, many others of them who saw us, also began to advance. [...]. The man was armed with a scimitar, which he held naked in his hand. He ran up to me as if to cut me to the earth: I bowed again in token of submission, and he began without further ceremony to strip off my clothing, while the women were doing the same to Mr. Williams and Mr. Savage. Thirty or forty more were arriving—some running on foot, with muskets or naked scimitars in their hands; others riding on swift camels, came quickly up: —by the time they arrived, however, we were all stripped naked to the skin. (Riley, 1817, p. 44-45)

As his continuous discursive description evolves, Riley illustrates how the natives are genetically characterized in the way he seeks to portray them; fierce, eager, greedy and thirsty for the smallest opportunity to butcher the strange guests is how Riley describes the natives. There is no instance, except for his description of Sidi Hamet, el Rais, and some others, where Riley states receiving any humanistic treatment from the wandering Sahrawis. These nomads are always armed and prepared to seize their encounters and steal all their possessions. On the other hand, Riley and his comrades are pictured in the most peaceful and vulnerable way which would definitely entertain a degree of sympathy and emotional empathy. For instance, throughout the course of the events, Riley shows no kind of resistance – except one time when he punches Seid, but by then the group is near Essaouira – or clarified why their ship does not contain any sort of weapon. The same question is posed by Dean King, who wonders why the mariners do carry any weapons along their journey (King, 2004, p. 51). It is true that the brig intended its way towards Cape Verde to carry salt, but it was not common for merchants to sail without a cautious preparation for a sudden shipwreck or pirates' attack. By doing so, Riley keeps his clear projection of himself, as well as his comrades, as peaceful, humanistic and heroic symbols who endure agony with a patient attitude. Hence, Riley confirms that they “had now no arms to defend ourselves, nor any property to excite their jealousy, revenge, or avarice” (Riley, 1817, p. 44).

Riley's description preserves the archetype of picturing the Sahrawis as mythic, inhumane and unnatural creatures. The Sahrawis in Riley's eyes are strange and could not show any similarity with their human-fellows. Their attitudes are of animals, their features are of disgusting creatures and their physiological constructions seem to be extraordinary. That is why Riley finds it much effective to continue an already established course of misrepresentation and prejudices. The course which is constructed by the previous writings of his fellows who got kidnapped, tortured and enslaved by the Native Americans, as well as those who accounted their experiences as captives in the Barbary Coast. Riley accounts:

They cut at each other over my head, and on every side of me, with their bright weapons, which, fairly whizzed through the air within an inch of my naked body. [...]. The blood, streaming from every gash, ran down their bodies, colouring and heightening the natural hideousness of their appearance. I had expected to be cut to pieces in this dreadful affray, but was not injured. [...]. Happily for them, their scimitars were not very sharp, so that when they rubbed off the dried blood from their bodies afterwards with sand, their wounds were not so great or deep as I expected they would be, and they did not pay the least apparent attention to them. (Riley, 1817, p. 45)

While Riley is afraid of the fierce battle of the “savages” against each other, they do not pay any significant attention to their bloody wounds, as if their greed and thirst for money and fortune sabotage any rational thinking that could disrupt their endeavors, Riley thinks. Additionally, Riley illustrates how these Sahrawis are killing each other with cold blood, and thus neglecting their morals and religious integrity. Nevertheless, even with the Arabic expeditions towards the Sahara in the fourteenth- and fifteenth-century, Islam was widely spread among the tribes which lived in the Sahara. Oppositely, Riley describes the same Sahrawis, four centuries later, as the cruelest, exotic and most inhumane “beasts” in “human figures.” So, after the division of the comrades amongst the natives, Riley and some of his men start the most horrific journey of their lives. Riley remembers:

We had been furnished also with a little milk in our water two or three times, which gave some relief to our hunger. The men had saddles just large enough for their seat. [...]. We were forced to walk and to drive the camels and keep them together, whilst the sand was so soft and yielding, that we sunk into it every step nearly to our knees. The blazing heat of the sun's rays darting on our naked bodies, and reflected from the sand we waded through; the sharp pointed craggy rocks and stones that cut our feet and legs to the bone, in addition to our excessive weakness, which the dysentery had increased. [...]. For my own part, I thought I must have died before I could reach the summit, and was obliged to stop in the sand, until by the application of a stick to my sore back by our drivers, I was forced up to its level; and there they made the camels lie down and rest. (Riley, 1817, p. 47)

After the capture of the Americans, the journey of struggle and divine resolutions starts. Riley and his comrades demonstrate the will to overcome every struggle bestowed on these stoic characters. Add to that, the unbearable environment which puts the mariners under a testing situation where the lack of drinkables is their biggest concern. Additionally, Riley asserts that none of that is easier due to the cruel treatment which they continuously receive from the nomads of the Sahara. Therefore, the idea of death and ending one's life – before the natives do – was looming around the heads of the characters. However, the smell, look, hold, and the hope of seeing his family made Riley the strongest amongst his mates. Henceforth, Riley portrays himself as the most stoic and patient character around the nearly-dead fellows, especially that he believes himself to be the chosen one for the mission.

Conclusion

Overall, in understanding the discourse used by James Riley – along with other captives who produced different narratives – One seems to notice the presence of an Orientalist and distorted representation of a silent “other.” This discourse has been the coral interest of this paper, especially with the overlooked state of Sahrawi studies. The latter context is tremendously rich and requires thorough inspection and examination.

The genre of captivity writing has presented itself throughout extended periods of history. Till this day, the issue of captor and captivity still marks a worldwide problematic, especially with the recent political heat in the Middle East. Hence, by understanding the history of this genre, a researcher is able to grasp on the fundamentals of a neglected body of writing: captivity narratives.

Nevertheless, any researcher interested in analyzing the genre of captivity writing must not fall into the same methodological issue which this study showcased in various scholars' examinations. On the other hand, One needs a careful understanding of the history of regions in which captivity narratives took place. By such an understanding, One carries a sufficient baggage that allows a comprehensible and thorough criticism of the different images, stereotypes, and representations made by different Western writers in different areas and era of history.

Works Cited

- Adams, C.H. (Ed.). (2005). *The Narrative of Robert Adams, A Barbary Captive: A Critical Edition*. Cambridge University Press.
- Ashcroft, B., Griffiths, G., & Tiffin, H. (2007). *Post-Colonial Studies: The Key Concepts*. Taylor & Francis e-Library.
- Baepler, P. (1999). *Whites Slaves, African Masters: An Anthology of American Barbary Captivity Narratives*. The University of Chicago Press.
- Baepler, P. (2003). “Whites Slaves, African Masters.” *American Academy of Political Social*

- Science, 588, 90–111.
- Boubrik, R. (2021). *The Sahrawi Society: From the Realm of the Tent to the Sphere of the City. East African.*
- Burnham, M. (1997). *Captivity and Sentiment: Cultural Exchange in American Literature, 1682–1861.* Dartmouth.
- Clark, C. (2022, May 27). Drinking Blood: Is It Safe? Healthline. <https://www.healthline.com/health/drinking-blood>
- Colley, L. (2004). *Captives: Britain, Empire, and the World, 1600–1850.* Anchor Books.
- Colley, L. (2000). “Going Native, Telling Tales: Captivity, Collaborations and Empire.” *Past & Present*, (168), 170–193. <https://www.jstor.org/stable/651308>
- Keady, M. A. (2016). *Body and Soul: Turning Turk in Early Modern Barbary Captivity Narratives* (PhD thesis). National University of Ireland Galway.
- King, D. (2004). *Skeletons on the Zahara: A True Story of Survival.* Little, Brown and Company.
- Matar, N. (2014). *British Captives from the Mediterranean to the Atlantic, 1563–1760.* Brill.
- Outram-Leman, S. D. (2016). “Alexander Scott: Constructing a Legitimate Geography of the Sahara from a Captivity Narrative, 1821.” *History in Africa*, 43, 63–94. <https://doi.org/10.1017/hia.2015.31>
- Riley, J. (1817). *An Authentic Narrative of the Loss of the American Brig Commerce.* T. & W. Mercein.
- Said, E. W. (1978). *Orientalism.* Pantheon Books.
- Sayre, G. M. (2010). “Renegades from Barbary: The Transnational Turn in Captivity Studies.” *Early American Literature*, 45(2), 325–338. <https://www.jstor.org/stable/27856625>
- Spurr, D. (1993). *The Rhetoric of Empire: Colonial Discourse in Journalism, Travel Writing, and Imperial Administration.* Duke University Press.
- Vitkus, J. D. (2001). *Piracy, Slavery, and Redemption.* Columbia University Press.
- Wolfe, S. (2011). “Borders, Bodies, and Writing: American Barbary Coast Captivity Narratives, 1816–1819.” *American Studies in Scandinavia*, 43(2), 5–30. <https://doi.org/10.22439/asca.v43i2.4374>
- Wolfe, S. (2012). “Robert Adams in Transatlantic Review: Archiving the Barbary Captive and Traveller.” *European Journal of American Studies*, 7(1). <https://doi.org/10.4000/ejas.9873>

Çağımızın Bilgi Salgını: Siberkondri

İrem Uyar

Araştırma Görevlisi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Psikoloji (İngilizce) Bölümü

iuyar@gelisim.edu.tr

<https://orcid.org/0009-0003-4187-4353>

Özet

Dijital dünyanın yıllar içinde artan popülaritesi Covid-19 salgını ile birlikte hız kazanmıştır. Salgın döneminde yaşanan sağlık kaygısı, yüz yüze iletişimin kesintiye uğraması, hastalığın belirtileri ve bulaşma şekli ile ilgili belirsizlik kişilerin kaygıyı yatıştırmak için internete başvurmalarına yol açmıştır. Bunun yanında; sağlıkla ilgili bilgiye internet üzerinden hızlı ve ücretsiz bir şekilde ulaşılabilmesi, doktorlara danışmakta çekinilen bilgilerin internetten araştırılabilmesi gibi sebeplerden de sağlık bilgisine ulaşmak için internet uygun bir kaynak gibi görünmektedir. İnternet her ne kadar salgın sürecinde bilgiye ulaşmak için pratik bir kaynak gibi görünse de çevrimiçi sitelerin güvenilirliğinin bilinmemesi, kişinin internetten eriştiği bilgiye inanması ile birlikte doktor-hasta iletişiminin zedelenmesi, belirli semptomlarla ilgili felaketleştirici hastalık senaryoları ile hem kişinin kaygısının artmasına hem de doktor ve hastaneleri gereksiz yere meşgul etmeye yol açması ile zarar verici olmaktadır. Siberkondri; internette tekrarlayan ve takıntılı bir şekilde, var olan ya da ortaya çıkma ihtimalinden kaygı duyulan hastalık belirtilerinin araştırılmasıdır. Starcevic ve Berle'nin bu arama davranışının nasıl pekiştiğine dair oluşturduğu modele göre; Siberkondri davranışı gösteren bireyler sağlıkları hakkında sürekli kaygı içindedirler; bu kaygıyı giderebilmek ve olası hastalıklar hakkındaki belirsizlikleri netleştirebilmek için internette arama yaparlar, bu arama sonucunda kaygı düzeyleri artar ya da azalır. Azaldığı durumda kişi bu davranışın işe yaradığını düşünerek daha çok arama yaparak davranışı pekiştirir; arttığı durumda ise kişi yine kaygıyı dindirmek için başka bir aramaya yönelir. Böylece kişinin sağlık ve hastalık ile ilgili inançları hem yanlış bir kaynak tarafından beslenmiş olacak hem de arama davranışı kişiyi fiziksel ve psikolojik olarak tekrarlayan bir şekilde meşgul ederek işlevselliğini olumsuz yönde etkileyecektir. Bu çalışmada siberkondrinin ortaya çıkmasına hangi bireysel ihtiyaçlar ve toplumsal koşulların bir araya gelerek ortam hazırladığı, sürdürülmesine ve toplum içinde yayılmasına yol açan etkenlerin neler olabileceği, son olarak masum bir davranış olarak başlayıp tehlikeli bir hal alan sağlık bilgisi arama eğilimini daha faydalı hale getirme yollarını değerlendirilecektir. Bu çalışmanın amacı; alanyazında yer alan bilgiler ışığında siberkondriyi toplumsal bir

perspektiften (küresel salgın ve dijitalleşme süreci gibi) ele almak ve böylece sosyal bilimlerde bireysel koşullar ile çevresel faktörler arasındaki bağlantıyı vurgulamaktır.

Anahtar Sözcükler: Siberkondri, Salgın, Dijitalleşme

Abstract

The increasing popularity of the digital world over the years has accelerated with the Covid-19 epidemic. Health concerns during the epidemic, interruption of face-to-face communication, and uncertainty about the symptoms of the disease and its mode of transmission have led people to resort to the internet to relieve anxiety. Besides; The internet seems to be a suitable source for accessing health information due to reasons such as being able to access health-related information quickly and free of charge on the internet, and being able to search for information on the internet if people are reluctant to consult doctors.

Although the internet seems to be a practical source for accessing information during the epidemic, the lack of reliability of online sites, the damage to doctor-patient communication as a person believes in the information they access from the internet, and catastrophic disease scenarios related to certain symptoms increase the person's anxiety and make doctors and hospitals unnecessary. It is harmful as it causes clutter. Cyberchondria; It is the repetitive and obsessive search on the Internet for symptoms of illness that exist or are worried about the possibility of occurring. According to the model created by Starcevic and Berle on how this search behavior is reinforced; Individuals showing cyberchondria behavior are constantly worried about their health; In order to relieve this anxiety and clarify uncertainties about possible diseases, they search the internet, and as a result of this search, their anxiety levels increase or decrease. When it decreases, the person reinforces the behavior by searching more, thinking that this behavior is working; When it increases, the person turns to another search to relieve anxiety. Thus, the person's beliefs about health and disease will be fed by a wrong source, and the search behavior will negatively affect the person's functionality by repeatedly occupying him physically and psychologically. In this study, it will be evaluated which individual needs and social conditions come together to create the environment for the emergence of cyberchondria, what factors may lead to its maintenance and spread in society, and finally, ways to make the tendency to seek health information, which starts as an innocent behavior and turns dangerous, more useful. The purpose of this study; The aim is to discuss cyberchondria from a social perspective (such as the global epidemic and the digitalization process) in the light of the information in the literature and thus emphasize the connection between individual conditions and environmental factors in social sciences.

Keywords: Cyberchondria, Epidemic, Digitalization

GİRİŞ

Siberkondri Nedir?

İnternet; devlet tarafından oluşturulan sitelerden ticari amaçlı kurulmuş web sitelerine ve bilgi paylaşımı yapan bloglara kadar bazen güvenilir bazen de tehlikeli birçok kaynağı barındıran karmaşık bir bilgi ortamıdır (Paige ve ark., 2017 & Chang ve ark., 2020). Bu ortamda çevrimiçi siteler insanlara medikal bilgi sunarak sağlık durumlarını anlama imkanı sağlar, ancak tanı koyma amaçlı kullanıldığında kişilerin kaygı yaşamalarına neden olabilir (White ve Horvitz, 2009). Sağlıkla ilgili paylaşılan bilgilerdeki karmaşık tıbbi terimler kişinin paniğe kapılmasına ve gerçekleşmesi olası en kötü senaryoyu düşünmesine yol açabilir. Arama sonrası oluşan kişideki bu endişeli hal “Siberkondri” olarak adlandırılmaktadır. Bu davranışı gösteren bireylere ise “Siberkondriyak” denir. Siberkondriyak bireylerin yaşadıklarına yaygın bir örnek verilecek olursa; kişi göğüs bölgesinde bir ağrı hisseder, internetten yaptığı araştırma sonucu kendi kendine “kalp yetmezliği”, “göğüs kanseri”, “kalp krizi” gibi ciddi sağlık problemleri olduğuna inanır. Sonrasında testler, tetkikler için hastaneye başvurur ve çıkan sonuçlar olumlu olsa bile kaygısı devam eder. Böylece sağlık çalışanlarını meşgul edebilir, zamanını boşa harcayabilir, yanlış tedavilere yönlenebilir ve çevresi ile ilişkileri bozulabilir (Deniz, 2020). Siberkondride temel nokta sağlıkla ilgili arama yaparken; başlangıçta var olan belirsiz ve anlamlandırılmayan belirtilerden ciddi hastalıklara doğru ilerleyen süreçte ortaya çıkan ve gittikçe artan kaygılı durumdur (Ivanova, 2013). Oluşan bu kaygılı durum internette yer alan belirsiz bilgileri gördükçe artar ve böylece tekrar arama yapmaya yönelirler; bu davranış bir kısır döngü halinde devam eder ve durdurması kişi için oldukça zor bir hale gelir (Baumgartner ve Hartmann, 2011). Siberkondriye dair genel olarak bir bakış açısı kazanmak için içerdiği bileşenleri incelemek önemlidir; bunlardan ilki “aşırılık”tır, arama davranışı aşırı ve sürekli tekrarlayan bir biçimde yapılır. İkincisi “günlük yaşam faaliyetlerini kesintiye uğratması”dır; bu arama davranışı kişiyi zorlar ve işe gitme, ders çalışma gibi aktivitelere ayırdığı zamandan

çalar. Üçüncüsü ve belki de psikolojik bir hastalık olarak değerlendirip değerlendirilemeyeceği tartışmalarına yol açan en önemlisi “kişi üzerinde yarattığı sıkıntılı durum”dur; arama davranışı tekrarladıkça kişinin olumsuz duygusal durumları da aynı oranda artar. Sonuncusu ise “güvence”dir; bu bileşen kendi içinde zıtlıkları barındırır, yani arama davranışının hem kendisi kişinin kaygısını kontrol etmek için bir güvence davranışıyken hem de arama sonrasında yanlış ya da tehlikeli bilgilerle çevrelenmiş gibi güvensiz hissedebilir böylece doktorlar, hastaneler gibi başka kaynaklardan güvence alma ihtiyacı duyabilir (McElroy ve ark., 2019). Alanyazında siberkondrinin yalnızca bireylerin yaşadığı sağlık kaygısı ile ilgili ve ego-sintonik (kişinin benliği ile uyumlu) bir olgu olduğunu savunan yaklaşımlar vardır (Starcevic and Berle, 2015). Ancak siberkondri davranışı; davranışsal, bilişsel, duygusal alanlarda yaşanan; kişinin hayatını birçok yönden etkileyen ve böylece daha geniş bir bakış açısı ile ele alınması gereken bir durumdur ve sadece sağlık kaygısına indirgenmemelidir. Siberkondri aynı zamanda obsesif düşünceler ve kompulsif davranışlar gösterme, belirsizliğe tahammül edememe gibi bileşenlerle de ilişkili gözükmemektedir (Vismara ve ark., 2020; Yılmaz ve ark., 2021; Sayiner, 2023). Obsesif düşünceler kurtulması zor olan takıntılı düşüncelerdir. Sağlık bilgisi arama davranışı öncesinde, sırasında ve sonrasında bu düşünceler aktif olabilir. Bunun yanında; internetteki bilgi kirliliği kişiye sahip olduğu belirtileri anlamlandırmasını zorlaştırdığından yaşadığı belirsizliği arttırabilir ve tahammül edilemeyecek hale getirebilir. Aynı zamanda siberkondriyakların genelde gençler, gelir ve sosyoekonomik düzeyi düşük olanlar, doktora gitmekten uzak duran insanlardan oluştuğundan bahsedilmektedir. Gençler çevrimiçi semptom araştırmasından sonra "daha endişeli veya sıkıntılı" hissetme eğilimindedir. Bu durum genellikle "uykuya dalmakta zorluk" ve "kolay öfkelenme ya da tedirgin olma" şeklinde tekrar tekrar kendini gösterir (Alanka ve ark., 2022). Özellikle gelir düzeyi düşük olan kişilerin sağlıkları ile ilgili daha çok kaygı yaşadıkları görülmüştür (Yılmaz ve ark., 2018 & Mann ve ark., 2020) ve siberkondri davranışlarının görülme oranının da önemli ölçüde fazla olduğu bilinmektedir (Özkan, 2021). Bu bireylerin maddi sıkıntı nedeni ile sağlık hizmeti almaları zor olabilir bu nedenle herhangi bir hastalıkla baş başa kaldıklarında yardım almak konusunda sıkıntı çekeceklerini bildiklerinden sağlıkları ile ilgili daha çok kaygı yaşayabilir; herhangi bir semptom yaşadıklarında da hastaneye gitmek yerine interneti daha ekonomik bir kaynak olarak kullanabilirler. Ancak siberkondri davranışının her zaman sağlık hizmetleri almaktan kaçınan bireyler arasında görüldüğünü düşünmek kısıtlı bir bakış açısı olacaktır. Bir araştırmaya göre; doktora başvuru öncesinde şikayetiyle ilgili internet araştırması yapanların oranı %85 iken, başvuru sonrasında güvence alma amacıyla internet araştırması yapanların oranı %82'dir (Elciyar ve Taşçı, 2017). Özetle; internetin kolay ve masrafsız bir bilgi ulaşım aracı olması, bireylerin sağlık kaygılarını dindirebilmesi, hastalık ve tedaviler ile ilgili bilgilere ulaşabilmesi için içinde çeşitli kaynakları barındıran popüler bir araç haline gelmesi ile birlikte siberkondri davranışı ortaya çıkmıştır.

Siberkondrinin Ortaya Çıkışında Salgın Süreci ve Dijitalleşmenin Etkileri

Covid-19 gribinden milyonlarca insan etkilenmiş ve hayatını kaybetmiştir, salgının fiziksel etkileri hem ülkemiz hem de dünya çapında büyük önem taşımaktadır. Bunun yanında bu tür salgınların psikolojik etkileri ve salgın sonrası değişen toplumsal yapı ele alınması gereken konulardır (Jokic-Begic ve ark., 2020). Salgın süreci hayatın hemen hemen her alanında dijitalleşmeye yol açmıştır; bunlardan biri de sağlık sektörüdür. Siberkondrinin genellikle sağlık kaygısı ve hipokondri (hastalık hastalığı) ile ilişkilendirildiğinden bahsedilmiştir. Bazı kaynaklar siberkondriyi “hipokondrinin dijital çağdaki eşdeğeri” olarak adlandırır ancak siberkondrinin etkisi ve yaygınlaşma hızı, internet kullanımının da işin içine girmesi nedeniyle hipokondriden fazladır. Dolayısıyla, siberkondrinin yalnızca hipokondrinin yeni bir hali değil, dijital ortamda ortaya çıkan güncel bir durum olarak ele alınması uygun olacaktır. Bu doğrultuda siberkondriden “dijital bir psikopatoloji” olarak bahsedilmeye başlanmıştır; Covid-

19 salgını sırasında genç bireylerin çevrimiçi tıbbi bilgi arama eğilimleri artmış ve bu durum, gençlerin sağlıklı davranışlara yönelik tıbbi destek arayışları ve kişisel korunma tedbirlerini arttırmış, özellikle kaygılı bireyler virüsten korunma amacıyla sağlıklı davranışlar geliştirmiştir (Alanka ve ark., 2022). Siberkondrinin obsesif kompulsif belirtilerle de ilişkili bulunduğundan bahsedilmiştir. Covid-19 dönemi sırasında ve sonrasında sağlıkla ilgili obsesyonlar da artmıştır. Bu süreçte bireyler, tıbbi bilgileri çevrimiçi ortamdan sürekli takip ve kontrol ederek gelecekteki hastalıkları (özellikle koronavirüsü) engellemeye çalışmışlardır. Bu durum, obsesif kompulsif belirtilerdeki zarar/kontrol ilişkisine benzemektedir (Norr ve ark., 2015). İnternet; bilgilerin hızlıca iletilmesini ve yayılmasını sağlaması açısından pandemi döneminde sağlık sistemlerinin salgın sürecini yönetebilmesi, insanların salgın hakkında bilgilendirilmesi konusunda küresel bir sağlık bilgisi kaynağı haline gelmiştir (Bagarić ve Jokić-Begić, 2019). Bu durum salgın sürecinde evlerinden çıkamayan ve salgınla ilgili tek bilgi kaynağı internet olan insanlar için faydalı görünebilir; ancak, bu durumun tehlikeli etkileri olduğu açıktır. Covid-19 döneminde gerçekleştirilen bir araştırmaya göre; sağlık hizmetleri acil durum başvurularının %135, acil olmayan başvuruların ise %4345 oranında artmıştır, bunun nedeni bilgi teknolojilerine dayanmaktadır (Mann ve ark., 2020). Salgın döneminde yaşanan sağlık endişesi, obsesif davranışlar ve salgın sonrasında internetin sağlık bilgisi sunma konusunda kolaylık sağlaması gibi etkenlerin birleşmesi, siberkondrinin yükselişine olmuştur. Bu durumu 2020'de Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Genel Müdürü Dr. Tedros'un yaptıkları bir açıklama ile özetleyebiliriz; "Pandemi ile mücadele etmenin yanı sıra infodemi (bilgi salgını) ile de mücadele ediyoruz". Tedros bu terimin salgın döneminde öne çıktığını ifade etmiştir. Covid-19 salgınıyla ilgili olarak medya ve dijital platformlarda paylaşılan kapsamlı bilgiler, bireylerde siberkondri adı verilen dijital psikopatolojik durumun artmasına yol açmıştır.

SONUÇ

Nasıl ki insanlar fiziksel bir semptomu anlamlandırmak için siberkondri davranışı gösteriyor ve olası hastalıkları araştırıyorsa benzer bir davranışı psikolojik semptomlarını internette aratarak ruh sağlığını korumak için de gösterebilirler (Alanka ve ark., 2022). Bu da kişinin gördüklerinden etkilenecek bir psikolojik bir rahatsızlığı olduğuna inanmasına, ruh sağlığını tehlikeye atmasına yol açabilir. Özellikle sosyal medya, sağlık bilgi kaynakları arasında en zor kontrol edilebilir olanıdır. İnsanlar paylaşılan bilgilerin ve yorumların etkisi altında kalabilir ve toplum sağlığı bu durumdan hem fiziksel hem psikolojik olarak olumsuz etkilenebilir (Nugier ve ark., 2018). Siberkondri davranışı ile bireyler fiziksel ve psikolojik sağlığını tehlikeye atmalarının yanında kendi kendilerini tedavi etmeye, ilaç kullanmaya da meyillidirler. Bunun sebebi de doktorlara olan güvensizliktir. Eğer doktorlar ile aralarında yeniden güvene dayalı bir iletişim kurulabilirse kişi kontrolü uzmana bırakma konusunda daha rahat olacaktır (Mahale, 2015). Çünkü siberkondri davranışı yaygınlaştıkça insanların doktorlara olan güvenleri azalır, doktor kontrollerinden daha az tatmin olur ve dolayısıyla doktorlara daha az sadık hale gelir. Bu nedenle, hastaların sağlık açısından doktorlara olan güvenlerinin tekrar sağlanması son derece önemlidir. Doktorların hasta ile iletişimi ve artan sağlık hizmeti kalitesi, bu güvenin tekrar oluşturulmasına yardımcı olabilir. Kısaca bu çalışmada dikkat çekilmek istenen; Covid-19 dönemindeki artan sağlık endişesi, ardından internetin bilgiye erişimde daha yaygın bir kaynak olmasıyla birlikte siberkondriyi tetiklediği, siberkondrinin bireylerin bilgi teknolojileriyle patolojik bir ilişki kurması sonucunda günlük yaşamlarını, zihinsel ve bedensel sağlıklarını, çevreleriyle ve sağlık uzmanlarıyla olan bağlarını olumsuz yönde etkilediğidir. Günümüzde dijital dünyaya bağımlı olduğumuz bir çağda, siberkondri davranışını engellemenin zor olabileceği bir gerçektir; ancak, elbette bu duruma alternatif yaklaşımlar mevcuttur. Online sağlık bilgilerinin izlenmesi ve yanlış bilgi paylaşımlarının engellenmesi için yetkililer tarafından karar mekanizmalarının kurulması önerilmektedir.

Stratejilerin belirlenmesi ve uygulanmasında halk sağlığı uzmanları, psikologlar, sağlık yöneticileri, bürokratlar iş birliği yapmalıdır. Bunun yanında, sağlık bilgisi sunan web siteleri ve platformlar, yalnızca lisanslı doktorların sağlık hizmeti sunmasına izin vererek kullanıcıların hekimlere olan güvenini koruyabilir. Bu değişikliklerin belirli bir etkisi olabilirken, toplum olarak internet kullanımımızı kısıtlamak ve internetle ilişkimizi daha sağlıklı hale getirmek de üzerimize düşen görevlerden biridir.

Kaynakça

- Alanka, Ö., Çimen, Ü., & Değirmenci, F. (2022). Cyberchondria as Digital Psychopathology: Covid 19 Pandemic Example. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (56), 185-202.
- Bagarić, B. & Jokić-Begić, N., (2019). Cyberchondria–Health anxiety related to internet searching. *Socijalna psihijatrija*, 47(1), 28–50.
- Baumgartner, S. E., & Hartmann, T. (2011). The role of health anxiety in online health information search. *Cyberpsychology, behavior, and social networking*, 14(10), 613-618.
- Chang, Y. S., Zhang, Y., & Gwizdka, J. (2021). The effects of information source and eHealth literacy on consumer health information credibility evaluation behavior. *Computers in Human Behavior*, 115, 106629.
- Deniz, S, Bireylerin E-Sağlık Okuryazarlığı ve Siberkondri Düzeylerinin İncelenmesi, *İnsan&İnsan*, 2020, 7(24), 84-96.
- Elciyar, K., & Taşçı, D. (2017). Siberkondri ciddiyet ölçeği'nin anadolu üniversitesi iletişim bilimleri fakültesi öğrencilerine uygulanması. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 2(4), 57-70.
- Erdoğan, T., Aydemir, Y., Aydın, A., İnci, M. B., Ekerbiçer, H., Muratdağı, G., & Kurban, A. (2020). İnternet ve televizyonda sağlık bilgisi arama davranışı ve ilişkili faktörler. *Sakarya Tıp Dergisi*, 10(Özel Sayı), 1-10.
- Ivanova, E. (2013). Internet addiction and cyberchondria-Their relationship with Well-Being. *The Journal of Education, Culture, and Society*, 4(1), 57-70.
- Jokic-Begic, N., Lauri Korajlija, A. & Mikac, U., (2020). Cyberchondria in the age of COVID-19. *PLoS ONE* 15(12): e0243704. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0243704>.
- Mahale, S. (2015), “Always consult an expert, don’t give in to cyberchondria: doctors”, *Hindustan Times*, March, available at: <https://www.hindustantimes.com/health-and-fitness/always-consultan-expert-don-t-give-in-to-cyberchondria-doctors/story-4HL8RcZaH3VsdjshI8lu5K.html> (accessed 3 October 2021).
- Mann, D. M., Chen, J., Chunara, R., Testa, P. A. & Nov, O. (2020). COVID-19 transforms health care through telemedicine: evidence from the field. *Journal of the American Medical Informatics Association*, 27(7), 1132-1135.
- McElroy, E. & Shevlin, M. (2014). Disorders The development and initial validation of the Cyberchondria Severity Scale (CSS). *Journal of Anxiety Disorders*, 28, 259–265.
- Norr, A. M., Oglesby, M. E., Raines, A. M., Macatee, R. J., Allan, N. P., & Schmidt, N. B. (2015). Relationships between cyberchondria and obsessive-compulsive symptom dimensions. *Psychiatry research*, 230(2), 441-446.
- Özkan, O, Sungur, C, Özer, Ö, Investigation of cyberchondria level and digital literacy on women in Turkey, *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 2021, 1-14.
- Paige, S. R., Krieger, J. L., & Stellefson, M. L. (2017). The influence of eHealth literacy on perceived trust in online health communication channels and sources. *Journal of health communication*, 22(1), 53-65.
- Sayiner, B. (2023). Pandemi sonrası toplumda belirsizliğe tahammülsüzlüğün psikolojik etkileri. *İnsan ve İnsan*, 10(35), 47-64.

- Starcevic, V., & Berle, D. (2015). Cyberchondria: An old phenomenon in a new guise. *Mental health in the digital age: Grave dangers, great promise*, 106-117.
- Vismara, M., Caricasole, V., Starcevic, V., Cinosi, E., Dell'Osso, B., Martinotti, G., & Fineberg, N. A. (2020). Is cyberchondria a new transdiagnostic digital compulsive syndrome? A systematic review of the evidence. *Comprehensive Psychiatry*, 99, 152167.
- Yılmaz, E. B., Ayvat, İ., Şiran, İ., Hastanede Yatan Hastalarda Sağlık Anksiyetesi ile Sağlık Programlarını İzleme Motivasyonları Arasındaki İlişki, *Fırat Tıp Dergisi*, 2018, 23 (1), 11-17.
- Yılmaz, Y., Bahadır, E., & Erdoğan, A. (2021). Siberkondria, anksiyete duyarlılığı, bedensel duyuları abartma ve belirsizliğe tahammül-süzlük arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 24(4), 450-458.
- White, R. W., & Horvitz, E. (2009). Cyberchondria: studies of the escalation of medical concerns in web search. *ACM Transactions on Information Systems (TOIS)*, 27(4), 1-37.

Vegetarianism and Veganism in Muslim Countries with Special Reference to Türkiye

Heiko Schuss

Dr. Öğr. Üyesi, Abdullah Gül University, Department of Economics

heiko.schuss@agu.edu.tr

Orcid ID 0000-0001-9909-9255

Abstract

Today every country and culture is confronted with the urgent problem of climate change. As meat production and consumption contribute to a high extent to this problem, the reduction of meat consumption or a change towards vegetarian and vegan diets would be part of the solution. As there are 2 billion Muslims living in the different world regions, they are both causing and suffering from climate change. Based on the analysis of primary and secondary sources this paper describes and analyses how vegetarianism and veganism are discussed controversially in Muslim countries, with special reference to Türkiye. The slaughtering and eating of specific kind of animals is accepted in mainstream Islam, based on the interpretation of Quranic verses, prophetic traditions, theological positions, and the animal sacrifice during the *'Id al-Adha (Kurban Bayrami)*. The case of Türkiye is especially interesting because of its success in industrialization and modernization and the cultural diversity of its population. Both in the Sunni and in the Alevi tradition eating meat and the sacrifice of animals have an important place. At the same time, vegan products can be found in increasing numbers in the more exclusive supermarkets. Among the young and educated part of the population, there is a vibrant scene of vegetarian and vegan groups. The main motivation for their food choice is compassion for animals, concern for animal rights and environmental issues, in addition to health reasons. Some might be secular and not care about religious matters, other defend their food choice specifically as Muslim vegetarians or vegans. That includes the reinterpretation of Quranic verses and traditions, and an emphasis on Islamic principles like compassion and human stewardship on earth. While there is an increasing literature addressing environmental problems from an Islamic perspective, the mainstream discourse about halal food still concentrates on the conditions of slaughter and not on the conditions of raising animals in factory farms and the global environmental effects of the production and consumption of meat. Besides these religious arguments other psychological, social and economic factors influence the food choice of Muslims and their interrelation deserves further interdisciplinary research.

Key Words: Vegetarianism, Veganism, Turkey, Islam, Climate Change

INTRODUCTION

Consumption of meat world-wide is going up because of increasing population and income. But meat production contributes to climate change (Jameel, 2023), degradation of natural ecosystems, reduction of bio-diversity and excessive meat consumption causes civilizational diseases. With existing production and consumption patterns there is a trade-off between economic growth and climate action. The obvious, but radical solution would be to eat less meat or to change completely to a vegetarian or vegan diet. Based on the analysis of primary and secondary sources this paper describes and analyses how vegetarianism and veganism are discussed controversially in Muslim countries, with special reference to Türkiye.

Muslims, which comprise 2 billion of the world population, are both causing and suffering from this problem. While Muslim societies have lower per-capita meat consumption than western

industrial societies, they follow the general trend. While for example, the per-capita meat consumption (poultry, sheep, beef and pork) in Indonesia was 12,1 kg in 2023 and in Pakistan 15,3 kg, in Türkiye it was 34,4 kg which is close to the world average of 34,3 kg. In comparison the OECD countries had an average of 70,4 kg. The majority of meat consumption in Türkiye consists of poultry, 20,1 kg in 2023 (OECD, 2024). Since the year 2000 meat production and meat consumption in Türkiye has increased vastly. For example, poultry meat production (in tons) went up from 662.731 tons in 2000 to 2.471.641 tons in 2022 and poultry meat exports from 10,489 tons in 2000 to 705.564 tons in 2022. In the same time period per-capita poultry meat consumption increased from 9,75 kg in 2000 to 22,5 kg in 2022 (Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıkçıları Birliği Derneği, n.d.). During the last years of inflation and depreciation of the TL meat and milk producers suffered from high costs and insufficient prices. As a consequence, ca. 2,8 mill. more cattle (mainly milk cows) were slaughtered in 2022 than the years before (United States Department of Agriculture, Foreign Agricultural Service, 2023). Still, consumers restricted their meat consumption because of high prices.

TRADITIONAL ISLAMIC VIEWS ON EATING MEAT AND VEGETARIANISM

In different cultures different argumentative strategies are used to legitimize meat consumption. The interpretation of religious rules and values has an important effect on consumption patterns. In Türkiye we have to consider the Sunni and Alevite confessions of Islam. In the traditional Sunni interpretation meat is accepted as long as it comes from *halāl* sources: Quranic verses, prophetic traditions, animal sacrifices at the *'Īd al-Aḏḩā* (*Kurban Bayramı*), and theological arguments are used to legitimize this position (Foltz, 2001). In this view a prohibition of meat consumption would be against God's revelation. As Alevism is a form of folk Islam it is harder to generalize, because traditions might differ from region to region, and from group to group. But it might be observed that an animal sacrifice is normally part of the Cem ritual, and that the eating of meat dishes prepared from the sacrifice as *lokma* are part of this ritual. The sacrificed animal is shown ritual respect: In some communities the bones of the animal should not be broken, they should be gathered completely in a shroud and be buried (Ersal & Görgülü, 2017). Nevertheless, animal sacrifices and eating meat play also an important part in traditional Alevism.

One should not forget that there was a strong call for compassion with animals and for moderation in consumption in the Islamic prophetic tradition. Within medieval Sufism there was also a tendency to avoid meat or animal fat, mainly in order to control the animalistic part of the soul and practice self-denial (Abuali, 2022; Foltz, 2001). Vegetarianism was therefore not unknown in Islamic history, but it was not a common practice of the population. European travelers in the 19. century described surprisingly the Ottoman Empire as an example for a prevailing vegetarian diet. This was probably due to the fact that they concentrated on describing the meals of the poorer parts of society in public places, and not at home, during feasts and especially not the meals of the rich (Hauser, 2020). For the poor it might be concluded that they rarely ate meat. Other historical accounts from the Ottoman Empire lead to the conclusion that the relation between humans and animals was characterized by hard work for both, but that humans had an understanding of animals and showed compassion. This close relationship was later interrupted by processes of industrialization and modernization (Tlili, 2018).

VEGETARIANISM AND VEGANISM IN TÜRKİYE

In the last decades vegetarianism and veganism have spread in Muslim countries, also in Türkiye. While still a small minority, there are vibrant activist groups, for example Vegan Derneği Türkiye, (KolayVegan.com, n.d.; Vegan Derneği Türkiye, n.d.). Vegetarianism and veganism have also become more popular as part of a modern or rather postmodern lifestyle. Didim, a tourist resort at the Aegean coast, declared itself the second vegan-friendly municipality in the world, after Barcelona. Didim organizes annually a VegFest (Didim Belediyesi, 2023), the first in Türkiye, later followed by the VegFest in Istanbul (Vegan Derneği Türkiye (TVD), (n.d.). *İstanbul VegFest*). The V-Labels for vegetarian and vegan food entered Türkiye in 2014, and a number of Turkish companies and trademarks have been registered with these labels (Altaş, 2017). It might be mentioned that, as a peculiarity of Türkiye, *etsiz ciğ köfte* has become a very popular street food. The “meatless raw-meat-balls” are essentially a vegan substitute for an original raw meat product. Their success is based on taste and affordability – not on a conscious vegan decision on the side of the consumers. In contrast to *etsiz ciğ köfte* vegan products in Turkish supermarkets are still few and more expensive than comparable meat or milk products.

While there are no reliable statistics about the number of vegetarians and vegans in Türkiye, the few existing studies suggest that they are mainly young, female, have a higher education, a good socio-economic level and live predominantly in large cities. Vegetarians and vegans in Türkiye often mention that they are discriminated because of their lifestyle, also within their families (Dincer, 2022). Criticism against them is voiced among else using religious arguments. Some vegetarians and vegans in Muslim countries might be non-religious, but others define themselves as Muslim vegetarians or vegans. They defend or propagate their views by interpreting Quranic verses and traditions in a new way and by emphasizing the Islamic principles of compassion with animals and human responsibility for the world (Ahmedow, 2023; Foltz, 2001; Shaikh, 2020).

ISLAMIC DISCOURSES AROUND VEGETARIANISM AND VEGANISM

Mainstream Islamic scholars allow a vegetarian or vegan diet as long as it is not done out of religious reasons and the general legitimacy of eating of meat and the Islamic animal sacrifices are not questioned (Shaikh, 2020; Zaki et al., 2021). Besides theological arguments there might be economic reasons to defend the eating of meat. Meat production and trade are important factors in the Islamic or *halāl* economy and Türkiye is a successful exporter of *halāl* poultry. The mainstream discourse around the *halāl* economy evaluates the production and trade of *halāl* meat positively (Thomson Reuters, 2018). There is a collaboration between meat producers, *halāl* certification agencies and ‘*ulamā*’ (Islamic religious scholars). They mainly discuss the conditions of *halāl* slaughter and the avoidance of *harām* contaminations. But the living conditions of animals and environmental consequences are only discussed in a narrow sense or rather neglected (for example Farouk et al., 2016).

Mainstream Islamic law scholars (*fuqahā*) stay close to the traditional methodology of Islamic law and to the traditional topics, e.g. *halāl* slaughter. Certain precedents have priority, general principles are used to fill the gaps. Most proponents of an Islamic vegetarianism or veganism are not Islamic law scholars. They make use of some Quranic verses and prophetic traditions, but put more emphasis on Islamic principles, like the *maqāṣid al-sharī’a* (the goals of Islamic law). Moreover, they tend to interpret religious practices and rulings in their historical context and put stress on the ecological challenges of our times. Human Stewardship (*khalīfa*) on earth

encompasses for them the obligation of humans for climate action, the protection of the environment and especially of animals (Shaikh 2020). According to Assoc. Prof. Mehmet Özalp, the protection of the environment is both an individual obligation (*farḍ al-'ain*) and a communal obligation (*farḍ al-kifāya*), (Ozalp, 2021). In Islamic law *farḍ al-kifāya* means that when enough community members fulfil a common task, the others are free from it. But as long as this is not the case, it is everyone's obligation. Taken seriously, this concept might help to overcome the prisoner-dilemma situation and the free-rider problem which are connected with the climate crisis. Looking just for his or her material self-interest in the narrow sense, everyone has a reason to let others do the hard and costly tasks of climate action. But confronted with the insufficient success of those activities until now, it would be an obligation of every Muslim to take measures to prevent climate change.

It might be asked if such an increasing environmental awareness among Muslims necessarily favors vegetarianism and veganism? Islamic scholars and scientists – among them Turkish scientists - are active in developing an Islamic position towards climate change. The newly published document Al-Mizan sees itself as “collective voice of the Islamic community on environmental issues” (Llewellyn, Khalid, et al., 2024, p. ii). In some respect Al-Mizan is radical, it asks, for example, for a swift transition from fossil fuels. It also condemns the destruction caused by industrial farming and industrial fisheries, and wasteful excess. In a footnote it mentions that the prophet ate only rarely meat (Llewellyn, Khalid, et al., 2024). In its Turkish website it advocates for a more plant-based diet (Üsküdar Üniversitesi, al-Mizan, n.d.). But Al-Mizan does not question the slaughtering of animals and eating of meat in general and it does not discuss vegetarianism or veganism as a viable alternative. It might be assumed that vegetarianism and veganism are too controversial to be included in a document trying to create an Islamic environmental mainstream.

ECONOMIC COMPETITION AND THE APPEARANCE OF ALTERNATIVE PROTEINS

The variety of vegan products which imitate conventional meat, milk and seafood products has increased worldwide considerably over the last decades and the taste of these products has improved over time. In a lot of countries this has led to lobby efforts from the meat and dairy industry to prohibit to sell these products under names like sausage, milk, cheese, etc. The argument is that the consumer would be deceived. The solution in most cases was that vegan products are sold under names or spellings which were different. In Türkiye, as an extreme case, the production of and trade with vegan cheese was forbidden in 2022. The Vegan Derneği Türkiye has gone to court against this prohibition (Vegan Derneği Türkiye, 2022).

The development of alternative protein sources, like cultured meat and insect proteins, might offer new solutions to the environmental problems described. All these products promise to provide proteins with less environmental damage than farmed meat. But the acceptance of cultured meat and insect proteins are restricted by factors like food disgust, food neophobia, etc., which need time to be overcome. According to Yilmaz-Onal et al. (2022) only 9,9% of Turkish participants in their study would consume cultured meat and 13,4 % were not sure. As Turkish consumers have not been able to find and test these products in reality in the domestic market, this low acceptance might change with more acquaintance with cultured meat. Furthermore, there are specific problems connected to cultured meat and insect proteins which prevent them to be a perfect solution for all. Some Islamic scholars would accept cultured meat as *ḥalāl* only when the donor animal of the cell culture was slaughtered in a *ḥalāl* way. That would be of course a problem for ethical motivated vegetarians. Strict vegans might reject even cultured meat where the donor animal is alive, as the whole process might be interpreted as

animal exploitation. The eating of insects or insect proteins is obviously not acceptable for vegetarians and vegans. From the point of view of Islamic law, the eating of locusts is approved, but some Islamic law schools prohibit the eating of other insects (Jameel, 2023). One can conclude that cultured meat and insect proteins only in the longer run might be part of the solution reducing the production and consumption of farmed meat in Muslim countries.

CONCLUSION

Meat production and consumption is a major factor of climate change and other environmental problems. While the per-capita meat consumption in Türkiye is close to the world average and much lower than in western high-income countries, it has increased massively since the year 2000. In as far as Muslim countries are developing economically, they contribute to environmental problems. A switch to less meat based, or vegetarian and vegan diets is possible but meets major obstacles, as food habits are culturally embedded. Meat consumption and animal sacrifices are part of both the Sunni and Alevite tradition and food culture. While the popularity of vegetarianism and veganism in Türkiye grows slowly, vegetarians and vegans are criticized among else for religious reasons. This leads Muslim vegetarians and vegans to reinterpret the sources of their faith in the light of the realities and challenges of today, that is climate change and the prevalence of factory farming. They emphasize the principles of compassion with animals, human stewardship on earth and the religious obligation to prevent environmental destruction. But these discourses are not only determined by religious arguments. Economic interests like that of the conventional meat and milk industry, the *halāl* meat industry and trade, and the still small vegetarian and vegan food industry influence the discussions and legal regulations. Alternative protein products, like cultured meat and insect proteins, could help to solve some of the problems discussed and to reframe the discourses. But that process will take time which runs out when we consider rapid climate change. There is still a need for more interdisciplinary research to understand the interplay of psychological, social, economic, cultural and religious factors influencing the food choice in Muslim countries like Türkiye and how a change towards more climate friendly diets might be achieved.

REFERENCES

- Abuali, E. (2022). "I tasted sweetness, and I tasted affliction": pleasure, pain, and body in medieval Sufi food practices. *The Senses and Society*, 17(1), 52-67.
<https://doi.org/10.1080/17458927.2021.2020607>
- Ahmedow, N. (translated in Turkish 2023). *Vegan Müslüman olmak hakkında kimsenin size söylemediği şeyler*. Vegan Derneği Türkiye (TVD). Retrieved March 08, 2024 from <https://haberler.tvd.org.tr/2023/06/29/vegan-musluman-olmak-hakkinda-kimsenin-size-soylemedigi-seyler/>
- Altaş, A. (2017). Vegetarianism and veganism: current situation in Turkey in the light of examples in the world. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(4), 403-421.
- Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıkçıları Birliği Derneği, (n.d.). *İstatistikler*. Retrieved March 08, 2024, from <https://besd-bir.org/tr/statistikler>
- Didim Belediyesi. (2023). *Türkiye'nin ilk vegan festivali Didim Vegfest*. Retrieved March 09, 2024, from <https://www.didim.bel.tr/etkinlik/13145/turkiyenin-ilk-vegan-festivali-didim-vegfest>
- Dincer, K. (2022). *Experiences of vegan and vegetarian men living in Turkey* [Diploma Thesis,

Charles University, Prague].

Ersal, M. & Görgülü, E. D. (2017). *Yemekten ritüel yaratmak: Alevi inanç sisteminde yemek kültürü*. *Alevilik-Bektaşılık Araştırmaları Dergisi*, 16, 139-200.

Farouk, M. M., Pufpaff, K. M., & Amir, M. (2016). Industrial halal meat production and animal welfare: A review. *Meat Science*, 120, 60-70.

Foltz, R. C. (2001). Is vegetarianism un-Islamic?, *Studies in Contemporary Islam*, 3(1), 39-54.

Hauser, J. (2020). A frugal crescent. Perceptions of foodways in the Ottoman Empire and Egypt in nineteenth-century vegetarian discourse. In K. Dimitriev, J. Hauser, B. Orfali (Eds.). *Insatiable Appetite. Food as cultural signifier in the Middle East and beyond* (pp. 292-316). Brill.

Jameel, S. (2023). Climate change, food systems and the Islamic perspective on alternative proteins. *Trends in Food Science & Technology*, 138, 480-490.

KolayVegan.com. (n.d.). Vegan Aktivist Topluluklar. Retrieved March 09, 2024, from <https://www.kolayvegan.com/aktivist>

Llewellyn, O., Fazlun K., & et al. (2024). *Al-Mizan: Covenant for the earth*. The Islamic Foundation for Ecology and Environmental Sciences, Birmingham, UK.

OECD (2024). Meat consumption (indicator). <https://doi.org/10.1787/fa290fd0-en> .

Ozalp, M. (2021). *Why taking action on climate change is an Islamic obligation*. Retrieved March 08, 2024, from <https://news.csu.edu.au/opinion/why-taking-action-on-climate-change-is-an-islamic-obligation> .

Shaikh, Z. H. (2020): *Islamic perspective on veganism* [Master Thesis, College of Islamic Studies, Hamad Bin Khalifa University].

Tlili, S. (2018). Animal ethics in Islam: A review article, *Religions*, 9,269. <https://doi.org/10.3390/rel9090269>

Thomson Reuters (2018). State of the global Islamic economy report 2018/19 – an inclusive ethical economy: Thomson Reuters in collaboration with DinarStandard. Available from <https://www.salaamgateway.com> .

Üsküdar Üniversitesi, al-Mizan, Dünya Çevre Sözleşmesi (n.d.). *İklim krizi ile mücadele etmenin 10 yolu*. Retrieved March 08, 2024 from <https://al-mizan.uskudar.edu.tr/iklim-krizi-ile-mucadele-etmenin-10-yolu>

United States Department of Agriculture, Foreign Agricultural Service (2023). *Meat and milk situation in Türkiye*. https://apps.fas.usda.gov/newgainapi/api/Report/DownloadReportByFileName?fileName=Meat%20and%20Milk%20Situation%20in%20Türkiye_Ankara_Turkey_TU2023-0013.pdf

Vegan Derneği Türkiye (TVD), (n.d.). <https://tvd.org.tr>

Vegan Derneği Türkiye (TVD), (n.d.). *İstanbul VegFest*. Retrieved March 08, 2024, from <https://tvd.org.tr/vegfest/>

Vegan Derneği Türkiye (TVD), (2022). *Vegan cheese production and sales banned in Turkey*. Retrieved March 08, 2024, from <https://haberler.tvd.org.tr/2022/07/07/vegan-cheese-production-and-sales-banned-in-turkey/>

Yılmaz-Onal, H., Yuksel, A., Parmaksiz, A., & Alpat, I. (2022). Meat consumption and sustainability in Turkey. *KSU Journal of Agriculture and Nature*, 25(6), 1423-1433.

<https://doi.org/10.18016/ksutarimdog.vi.992371> .

Zaki, M. N. M., Jamaludin, M. A., Nor, N. S. M., & Azlan, A. (2021). Veganism sentiments and preferences among Muslims, *Pertanika Journal of Social Sciences & Humanities*, 29(2), 1431-1447. <https://doi.org/10.47836/pjssh.29.2.36>

İşâri Tefsirin Dayanağı ve Kabul Şartları

Mehmet Bilgin

Yüksek Lisans Öğrencisi, Dicle Üniversitesi
mehmetbilginn21@hotmail.com

Özet

Kur'an-ı Kerim, insanlığı hem bu dünyada hem de ahiret hayatında saadete ulaştırmak için yüce Allah tarafından indirilmiş ilahi bir kitaptır. Kur'an-ı Kerim, indirildiği dönemle beraber bütün çağlara hitap eden evrensel bir mesajdır. Arap dil bilgisi ve usule haiz müfessirler tarafından âyetlerin zahiri manası anlaşılabilir. Ancak bu ilahi kitabın âyetlerini, yüzeysel bir mana çerçevesinde sınırlandırmak doğru değildir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'in derin manalara sahip âyetleri mevcuttur. Bu kısım âyetlerin anlaşılması noktasında Hz. Peygamber (s.a.s)'den ve sahabeden gelen rivayetler bulunmaktadır. Bu ilimle uğraşan sûfilere göre âyetlerin zahiri manası dışında keşif ve ilham yoluyla ulaşılan batını manaları da vardır. Ayrıca sûfiler, Kur'an'ın batınî manasının zahiri manasından çıkan hükümlerle çelişmemesi gerektiğini vurgulamışlardır. Yani sûfiler, keşif ve ilham yoluyla elde edilen bilginin geçerli olabilmesi için Kur'an'ın zahiri manasına aykırı olmaması, naslarda da batını manaya doğrudan veya dolaylı yoldan destekleyen bir delilin bulunmasını dahi şart koşmaktadırlar. İslam tarihi boyunca sûfiler tarafından âyetlerin birbirinden farklı batını yorumlarının yapıldığı görülmektedir. Onların bu yorumları, işâri, sûfi, batinî ve feyzî gibi adlarla isimlendirilmiştir. Bu alanda hicri üçüncü asırdan itibaren günümüze kadar birçok eser telif edilmiştir. Yazılan bu eserlerde bulunan kimi uç yorumlar diğer müfessirler tarafında tenkide tabi tutulmuştur. Bu çalışmada işâri tefsirin mahiyeti ve dayanağı, Kur'an'dan deliller, Hz. Peygamber (s.a.s)'in sünnetinden ve sahabeden gelen nakiller çerçevesinde ele alınacaktır. Sonuç itibarıyla müfessirlerce yapılan eleştirilerin tutarlı olanları tespit edilecektir. Akabinde ise bu yöntemin kabul şartlarına değinilip çalışmanın neticesinde âyetlerle ilgili yapılan batinî manaların önemine vurgu yapılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Kur'an, Sünnet, İşâri Tefsir, İlham

Giriş

Hz. Peygamber (s.a.s) Kur'an-ı Kerim'in ilk muhatabı ve zamanda ilk müfessiridir. Çünkü inen âyetleri ilk tebyin eden Hz. Peygamber (s.a.s)'dir. Hz. Peygamber (s.a.s)'in vefatından sonra İslam âlimleri tarafından tefsir ilmi geliştirilip farklı açılardan zenginleştirilmiştir. Bu ilmi zenginleştirmenin neticesinde, ictimâî, lugavî, edebî, hukûkî ve fennî gibi tefsir ilimleri ortaya çıkmıştır. Kendilerini züht hayatına adayan sûfiler ise Kur'an-ı teffekür ederek farklı manalar ortaya çıkartmışlardır. Sûfilerin bu metotları sonucunda işâri tefsir ilmi teşekkül etmiştir. Bilindiği gibi Kur'an-ı Kerimi işâri yollarla tefsir etme yöntemi Hz. Peygamber (s.a.s) dönemine kadar uzanmaktadır. Sûfiler işâri tefsir ilmini Kur'an-ı Kerime, Hz. Peygamber (s.a.s)'in hadislerine ve sahabenin nakillerine dayandırmaktadırlar. Bu nedenle sûfiler Kur'an-ı batinî yollarla tefsir etme gayretin içinde olmuşlardır ve bu alanda tefsir faaliyetini yürütmüşlerdir.

İŞÂRÎ TEFSİRİN ŞERİ KAYNAĞI ve KABUL ŞARTLARI

İşârî Tefsir

Kur'an-ı Kerim âyetlerinin bir kısmını veya tümünü keşif ve sezgi yoluyla yorumlayan tefsirlere "işârî tefsir" denilmiştir(Ateş, Süleyman:19). İşârî tefsir genel anlamıyla, Kur'an-ı Kerim'in sırlarını kavramış olan âriflerin ve sülûk ehlinin, âyetlerin zahir manalarına ters düşmemek kaydıyla, bir takım gizli işaretle Kur'an-ı tevîl etmektir(Zehebi, Muammer Huseyn.2005:2/308). Bu ilimle ilgilenen müfessirlere göre âyetlere verilen manadan başka bir mananın olmadığı asla iddia edilmemelidir. Çünkü Kur'an, zahir manasından ayrı olarak farklı manalar taşımaktadır. Bu ilimle ilgilenen âlimlerin yorumlarını sağlam bir yere dayandırmak için Arap dilbilgisini bilmeleri gerektiğini vurgulamışlardır(Gördük, Yunus Emre. 2011:9). Bilindiği gibi âyetlerin hem zahiri hem de bâtını manası vardır. Zahiri; zihnin kendisine başkasından önce tabi olduğu lâfzî manadır. Bâtını ise; sülûk erbabına görünen, bunun arkasındaki gizli işaretlerdir. İşârî tefsirde dahi olsa âyetlere yapılan yorum gerçek manadan uzaklaştığı vakit, cehaletten bir çeşit olur(Kattan, Menna Halil. 2015:208).

İşârî Tefsirin Dayanakları

İşârî tefsir, Kuran-ı Kerim'in manalarını açıklamak için sonradan ortaya çıkmış bir tefsir çeşidi değildir. Bilakis Kur'an'ın, Hz. Peygamber (s.a.s) efendimize indiği dönemden itibaren bilinmektedir. Zahiriler dışındaki bütün İslam âlimleri işârî tefsir anlayışını kabul etmektedirler(Cerrahoğlu, İsmail. 1996:2/10-12). Tasavvufun köklerini Kur'an'da, Hz. Peygamber (s.a.s)'in ve sahabenin hayatında da bulmak mümkündür. İlk dönemde tasavvuf fikir, amel ve sülûktan ibaret sayılıyordu. Sahabeden bazıları dünyadan yüz çevirip kendilerini zühd ve takvaya veriyor, geceleri namaz kılarak ve gündüzleri de oruç tutarak vakit geçiriyorlardı(Kırca, Celal. 1982:41).

Belirtildiği gibi işârî tefsir dayanıksız değildir. Bu ilmi metodun dayanakları şöyle zikredebiliriz:

Kur'an Açısından Dayanağı

Hz. Peygamber'in temel görevi Kur'an-ı Kerimi tebliğ edip anlaşılması güç âyetleri açıklamaktır. Hz. Peygamber'in bu metodu, sahabenin Kur'an'ın tümünün manasını anlayamaması onun ayrıca iç manası da olduğunu göstermektedir. Kur'an'ın tefekkür ve tertil üzere okunmasını tavsiye eden âyeteler mevcuttur. Bu âyetlere örnek olarak: "*Bunlara ne oluyor ki, hiçbir sözü anlamaya yanaşmıyorlar?*"(Nisa. 4:78). "*Hâla Kur'an üzerinde gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık bulurlardı*"(Nisa. 4:82). "*Onlar Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpleri kilitli mi?*"(Muhammed.47:24) verilebilir. Yüce Allah, inanmayanları "*Söz anlamıyorlar*" diye kınarken ve bir kere daha düşünmeye teşvik ederken onların, zahir manayı anlamadıklarını kastetmiyor. Çünkü onlar, Arap bir toplum idiler ve Kur'an'ın zahir manasını anlıyorlardı. Fakat o hitap ile kastedilen asıl iç manadır. O halde yukarıda emredilen tefekkür, âyetlerin zahir manasına değil, batın manasının ve İlâhî muradın bilinmesine yöneliktir(Zehebi. 2/309). Kehf suresine geçen Hz. Musa ve Hızır kıssasında, insanların sahip olduğu zahiri bilginin dışında, Allah'ın bazı kullarına ledünni ilim verildiği görülmektedir. Yine Hz. Yusuf'un kokusunu Mısır'dan alan Hz. Yakup, evlatlarının onu kınaması üzerine kendisinin sahip olduğu başka bir ilim olduğunu belirtmiştir(Demir, Abdullah.2). Demek ki, Kur'an'dan ilk etapta anlaşılabilen zahir mananın yanında bir de bâtını manası vardır.

Hz. Peygamber Açısından

Hz. Peygamber (s.a.s)'in hadislerinde, işârî tefsirin olduğuna dair çeşitli beyanat öne sürülmüştür. Bu konuda ileri sürülen en önemli delil, Hz. Peygamber (s.a.s)'in: "*Her bir ayetin, bir zahiri bir batını, her harfin bir haddi ve her haddin bir de matla'ı vardır.*" rivayetidir.

Yine Deylemî'nin Abdurrahman b. Avf tarihiyle rivayet etmiş olduğu şu hadistir: “*Kur'an, arşın altındadır. Onun insanların muhtaç olduğu bir zahiri, bir de batını vardır*”(Zehebi. 2/309). Süfîler bu hadisleri delil olarak kullanmışlardır. Bu haberler Kur'an'ın herkese yansıyan yönü dışında, ileri derecede gizli ilmin manalarının olduğunu göstermektedir.

Sahabeden Nakledilen Haberler

Kur'an âyetlerinin işârî yorumu ile ilgili sahabeden nakledilmiş önemli haberler mevcuttur. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- a) “*Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslamiyet'i beğendim*”(Mâide, 5/3.) âyeti nazil olunca bütün sahabenin sevindiği, Hz. Ömer'in ise bu olay üzerine Hz. Peygamber (s.a.s)'in ve “Bir şey kemale ulaştıktan sonra eksilmeye başlar.” dediği rivayet edilir. Bu âyet nazil olduktan sonra Hz. Peygamber (s.a.s)'in dokuz, seksen veya seksen bir gün yaşadığı rivayet edilmektedir(Gördük.19). Bu misalde görüldüğü üzere bütün sahabe âyeti zahiren yorumlarken Hz. Ömer'in içsel manada yorumladığı görülmektedir.
- b) Ebû'd-Derdâ'nin; “Bir adam Kur'an'ı çeşitli yönleriyle tanımadıkça, külli bir anlayış sahibi olmaz.” ve İbn Mes'ud'un; “Kim önceki ve sonrakilerin ilimlerini isterse Kur'an'ı tetkik etsin” dedikleri nakledilmiştir(Zehebi. 2/309). Aktarılan bu rivayetler Kur'an'ın sadece dış mana ile anlaşılamayacağını göstermektedir.

Zikrettiğimiz bu haberler, ashâbı kirâmın tamamı olmasa da en azından bir kısmının Kur'an'ı Kerim'in işârî tefsiri bildiklerini ve bu meyanda tefsirler yaptıklarını göstermektedir. Ashaptan gelen haberleri incelediğimizde bu tür tefsirleri herkesin yapamayacağı, ancak bazı şartlarla beraber derin bir ilim ve basirete sahip olan kişilerin yapabileceği anlaşılmaktadır.

İşârî Tefsirin Kabul Şartları

İşârî tefsir erbabı, maksada ulaşmak için ayetlere bâtını manalar vermişlerse de, onları bâtıniler denilen grupla da karıştırmamak lazımdır. Onların bâtınilerden ayrıldıkları nokta şudur: Mutasavvıflar bâtını manalar veriyorlarsa da zahir manayı tamamen hükümsüz addetmiyor ve şeriat için lüzumlu görmektedirler. Bâtıniler ise, şeriatı bertaraf etmek için, tefsirden maksat zahiri olan değil, bâtını olandır derler(Zerkani, Muhammed Abdulazim. 1996:87). Bu arada hem işârî hem de nazârî tasavvufî tefsirde ibarenin zahir manasının kabul edildiğini ve bunu kabul etmeyen bâtınilerden bu noktada ikisinin de ayrıldığını belirtmek icap eder. Diğer taraftan bazı âlimler işârî tasavvufî tefsiri kabul etmemişlerdir. Bazıları ise tasavvufî tefsirin makbul olabilmesi için âyetlere verilen bâtını manaların bazı sıhhat şartlarını taşıması gerektiğini belirtmişlerdir. Öne sürülen şartlara haiz olmakla beraber bu tür tefsiri kabul etmekteki amaç, kabul edip onula amel etme zorunluluğu olmayıp, bilakis onu inkâr etmemektir(Zehebi. 2/232. Zerkani.89) İç manaların kabul edilebilmesi için:

- 1- Verilen anlamın, Kur'an'ı Kerim'in zahir manasına aykırı olmaması,
- 2- Başka bir yerde bu mananın doğruluğunu teyit eden şer'i bir şahidin bulunması,
- 3- Verilen bu manaya, şer'i veya aklî bir muarızın bulunmaması.
- 4- Zahiri manayı terk ederek, verilen bâtını mananın tek mana olduğunun ileri sürülmemesi şartlarını öne sürmüşlerdir(Kattan.381. Zehebi.2/230. Zerkani.89). Daha önce de belirtildiği gibi, yapılan bu tefsirler şahsî içtihat ve kıyas türünden olduğu için, sayılan şartları taşısa bile şer'i yönden bağlayıcı değildirler.

SONUÇ

Kur'an-ı Kerim, her dönemde toplumun ihtiyaçları doğrultusunda yorumlanmış evrensel bir kitaptır. Bu tefsir hareketlerinde dil, gelenek, ilmî tekâmül, toplumun yapısı, yeni metotlar ve kültürel tesirler öne plana çıkmıştır.

İşârî tefsirde bu ürünlerden biri olup Kur'an'ın bâtını yorumu sonucunda oluşmuştur. Kur'an'ın âyetlerini bir kısım muhkem iken, diğer bir kısım ise müteşabihtir. Bu doğrultuda İslam âlimleri, muhkem ve müteşabih âyetleri ayırma yoluna gitmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'de yer alan ve tasavvufî izaha müsait bazı âyetler, işârî tefsirin oluşmasındaki en büyük etkenlerdendir. İşârî tefsir üzerine yapmış olduğumuz araştırma verileri doğrultusunda, işârî tefsirin geç dönemlerde ortaya çıkmış bir tefsir çeşidi olmadığı anlaşılmaktadır. Aksine Hz. Peygamber (s.a.s) zamanına kadar uzandığı görülmekte olup Kur'an'da da işârî tefsire işaret eden âyetler mevcuttur. İşârî tefsirleri, Kur'an'ın zâhir manasından başka bir mana taşımadığını ileri süren bir kısım zahirîler dışında, genel anlamda İslam âlimleri tarafından bu tefsir çeşidi kabul görülmüştür.

KAYNAKÇA

Ateş, Süleyman. *İşâri Tefsir Okulu*. İstanbul: Neni Ufuklar Neşriyatı, ts.

Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Tarihi*. 2 Cilt. Ankara: Fecr Yayınevi, 1996.

Demir, Abdullah. "İşârî Tefsirin Delilleri". *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırma*.

Gördük, Yunus Emre. "İşâri Tefsirin Mahiyeti, Meşruiyeti ve Batını Yorumdan Farkı". *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi* 11/2,9-47 (2011).

Katatn, Menna Halil. *Halil Mebahis fi Ulumi'l-Kur'an*. Beyrut: Müesset'u-risalaetü'n-naşirun, 2015.

Kırca, Celal. *Kur'an-ı Kerim ve Modern İlimler*, 1982.

Zehebi, Muhammed Hüseyin. *et-Tefsir ve'l-müfessirûn*. 3 Cilt. Kahire: Daru'l-Hadis, 2005.

Zerkani, Muhammed Abdulazim. *Menâhilu'l-irfan fi ulumi'l- Kur'an*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996.

The Identity Perception of Imam Hatip High School Students Studying International Baccalaureate Diploma Programme in Türkiye

Elif Demiryürek
Yıldız Technical University, Humanities and Social Sciences
elifbayir2@gmail.com
0009-0000-8167-766X

Doç. Dr. Şerif Esendemir
Yıldız Technical University, Humanities and Social Sciences
serifesendemir@gmail.com
0000-0002-7862-5540

Abstract

This study investigates the perception of identity construction among Imam Hatip high school students engaged in the International Baccalaureate Diploma Programme (IBDP). The central inquiry revolves around discerning how students perceive the interplay between their Imam Hatip identity and their identity within the IBDP framework. This research fills a notable gap in humanities literature by furnishing empirical insights into the relationship between education and identity formation, particularly elucidating the intersection of Imam Hatip identity and international identity. Employing a qualitative methodology, this study is conducted by interviewing with 30-35 students from four Imam Hatip high schools authorized to offer the IBDP. Preliminary findings suggest that students' motivations for participating in the IBDP extend beyond academic and career aspirations; notably, they seek to refine their Imam Hatip identity, aligning it with the more international, liberal and multistranded highlights of IBDP. The research encounters certain limitations, primarily stemming from the relatively limited number of students enrolled in the IBDP within Imam Hatip high schools. Additionally, students' reticence in responding to queries pertaining to religion poses a challenge. The study assumes that students' perceptions of these two identities may vary considerably: while some may perceive their Imam Hatip and IBDP identities as distinct and unrelated, others may view them as mutually reinforcing, whereas some may perceive them as conflicting. By delving into these diverse perspectives, this research contributes to a deeper understanding of how individuals negotiate complex identity landscapes within educational contexts.

Key Words: education, identity, imam hatip, international

Özet

Bu çalışma, Uluslararası Bakalorya Diploma Programı (IBDP) uygulayan İmam Hatim Lisesi öğrencilerinin kimlik oluşturma algılarını araştırmaktadır. Çalışma kapsamında öğrencilerin İmam Hatip kimliği ile IBDP aracılığıyla oluşturulan kimlikleri arasındaki etkileşimi nasıl algıladıkları sorusu cevaplanmaya çalışılır. Eğitim ve kimlik oluşumu arasındaki ilişkiyi özellikle imam hatip kimliği ve uluslararası kimlik üzerinden tartışan çalışma, insan ve toplum bilimleri literatürüne bir katkı sunmayı amaçlar.

Nitel araştırma metotlarından mülakat yönteminin kullanıldığı araştırma kapsamında IBDP uygulamaya yetkisi olan 4 imam hatip lisesinden 30-35 öğrenci ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Ön bulgular, öğrencilerin IBDP'ye katılım motivasyonlarının akademik ve kariyer hedeflerinin ötesine uzandığını, özellikle İmam Hatip kimliklerini daha uluslararası, liberal ve çok yönlü vurguları olan IBDP ile uyumlu hale getirmek istediklerini göstermektedir. Araştırma için en önemli kısıtlama İmam Hatip liselerinde IBDP'ye kayıtlı öğrenci sayısının nispeten sınırlı olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca, öğrencilerin dinle ilgili sorulara cevap verme konusundaki çekinceleri bir zorluk oluşturmaktadır. Bu iki kimliğin öğrenciler tarafından farklı şekillerde algılanması öngörülmüştür ve ön bulgular neticesinde bazı öğrencilerin İmam Hatip ve IBDP kimliklerini farklı ve ilişkisiz olarak algıladıkları, bazı öğrencilerin bunları birbirini güçlendiren iki unsur olarak gördükleri, bazılarının ise bu iki kimliğin çatışma içinde olduğunu düşündüğü anlaşılmaktadır. Bu farklı bakış açılarına derinlemesine inerek, bu araştırma, bireylerin eğitim bağlamında karmaşık kimlik oluşumlarını nasıl müzakere ettiklerine dair daha derin bir anlayışa katkıda bulunur.

Anahtar kelimeler: eğitim, kimlik, imam hatip, uluslararası

Endülüs'te İbn Meserre Hareketi

Dr. Ali Osman Balcı

Hacıveyiszade Anadolu İmam Hatip Lisesi

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5044-9779>

aliosmanbalci@hotmail.com

Özet

Muhammed b. Meserre Endülüs'te doğmuş ve orada yaşamış bir âlim olarak söylemleri ve kurmuş olduğu yapı nedeniyle sürekli tartışma konusu olmuştur. Onun Empedokles'e dayandırılan felsefi tarafı ve sûfi kişiliği kendisine yönelik tepkileri etkileyen önemli unsurlar olmuştur. İbn Meserre bir dağın tepesinde kurduğu gizemli teşkilat ile dikkatleri üzerine çekmiştir. Dağda kurduğu bu yapı nedeniyle Cebelî lakabı ile anılan İbn Meserre birçok tartışmalı konuda görüş bildirmiştir. Onun görüşlerindeki farklılıklar ve eğitim aldığı farklı anlayıştaki hocaları nedeni ile hangi mezhebi eğilime sahip olduğu konusu da tartışılmalıdır. Onun Şîî-İsmailî, sufi ve Mu'tezilî olduğu şeklinde farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Endülüs'ün genel yapısı içerisinde en etkin olan mezhep Mâlikîlik olmuştur. Bu durum diğer dinî oluşumları da etkilemiş ve bu mezhebin gölgesi altında varlıklarını sürdürme mücadelesi vermişlerdir. Endülüs'teki Mâlikî baskısının etkisi ile farklı dinî oluşumların birçoğu baskı altına alınmıştır. Bu durumdan İbn Meserre de nasibini almış o ve grubu zındıklıkla itham edilmişlerdir. Ömrünü sürekli baskı altında geçiren İbn Meserre'den sonra davası ona gönül vermiş olanlar tarafından devam ettirilmiş ve bu grup Meseriyye olarak anılmaya başlamıştır. İbn Meserre'den sonra da onun davasını devam ettirenler baskı görmeye devam etmişlerdir. Bu çalışmanın temel amacı Endülüs düşünce hayatında önemli bir yere sahip olan İbn Meserre ve kurduğu hareketin incelenmesi ve Endülüs'teki etkilerinin ortaya konulmasıdır.

Anahtar Sözcükler: İbn Meserre, İsmailîlik, Mu'tezile, Tasavvuf

Dijital Dönüşümün Sigortacılık Sektöründeki Karar Verme Süreçlerine Etkisi

Arzu KARAOSMANOĞLU

T.C. Ziraat Bankası, Giresun Nizamiye Şubesi

ORCID No: <https://orcid.org/0009-0002-6789-5251>

efem1313@yahoo.com

Özet

Sigortacılık sektöründeki dijital dönüşüm, büyük veri analitiği, yapay zeka, müşteri deneyimi, regülasyon ve inovasyon gibi unsurları içeren çeşitli alanlarda önemli değişikliklere yol açmıştır. Büyük veri, risk değerlendirmesi, poliçe fiyatlandırması ve zarar yönetimi gibi kritik karar verme süreçlerini daha hassas ve bilgiye dayalı hale getirerek sigorta şirketlerine daha etkili yönetim ve rekabet avantajı sağlama imkanı sunmuştur. Dijitalleşme, sigorta şirketlerinin operasyonel süreçlerini otomatize ederek doğruluk oranını artırmış ve müşteri deneyimini olumlu yönde etkilemiştir. Yapay zeka uygulamaları, müşteri taleplerini değerlendirme, tazminat ödemeleri ve hasar tespiti gibi süreçlerde insan hatalarını minimize ederek operasyonel verimliliği artırmıştır. Müşteri deneyimi açısından dijitalleşme, mobil uygulamalar, çevrimiçi platformlar ve sosyal medya gibi kanallar aracılığıyla doğrudan iletişim kurma ve özel poliçe teklifleri sunma konusunda sigorta şirketlerine geniş bir yelpaze sunmaktadır. Regülasyon ve hukuki süreçlerdeki değişimler, dijitalleşen sigortacılık süreçlerinde veri güvenliği standartlarına odaklanarak sektörde güvenilir bir yapı oluşturmuştur. İnovasyon ve rekabet, geleneksel sigorta şirketleri ile InsurTech firmaları arasında bir rekabeti tetiklemiş, müşteri odaklı çözümler ve teknolojik yenilikler, sektöre önemli bir ivme kazandırmıştır. Dijital uygulama ve gelişmelerin sigortacılık sektöründeki karar verme süreçlerine etkisi özetlemek amacıyla yapılan bu çalışma sonuçlarına göre, dijital dönüşüm, sigortacılık sektörünü daha etkili, verimli ve müşteri odaklı hale getirmekte ve şirketlere rekabet avantajı sağlamaktadır. Bu değişimle birlikte, sigorta şirketleri geleceğin pazarında lider konumda bulunabilmek için dijitalleşme trendlerine uyum sağlamalı ve sürekli olarak inovasyonu benimsemelidirler.

Anahtar kelimeler: Sigortacılık, dijitalleşme, karar verme, inovasyon, InsurTech

Abstract

Digital transformation in the insurance industry has led to significant changes in various areas, including big data analytics, artificial intelligence, customer experience, regulation and innovation. Big data has provided insurance companies with the opportunity to provide more effective management and competitive advantage by making critical decision-making processes such as risk assessment, policy pricing and loss management more precise and information-based. Digitalization has increased the accuracy rate by automating the operational processes of insurance companies and has positively affected the customer experience. Artificial intelligence applications have increased operational efficiency by minimizing human errors in processes such as evaluating customer demands, compensation payments and damage assessment. In terms of customer experience, digitalization offers insurance companies a wide range of opportunities to communicate directly and offer special policy offers through channels such as mobile applications, online platforms and social media. Changes in regulation and legal processes have created a reliable structure in the sector by focusing on data security standards in digitalized insurance processes.

Innovation and competition have triggered a rivalry between traditional insurance companies and InsurTech companies, and customer-focused solutions and technological innovations have given significant momentum to the sector. According to the results of this study conducted to summarize the Effect of Digital Transformation on Decision-Making Processes in the Insurance Industry, digital transformation makes the insurance industry more effective, efficient and customer-oriented and provides companies with a competitive advantage. With this change, insurance companies must adapt to digitalization trends and constantly embrace innovation in order to be a leader in the market of the future.

Key words: Insurance, digitalization, decision making, innovation, InsurTech

Giriş

Dijitalleşme, genellikle verilerin elektronik araçlar aracılığıyla sayısallaştırılması olarak tanımlanır. Ancak, bu tanımın ötesinde, dijitalleşme genellikle toplum genelinde gelişmiş teknolojilerin kullanılması olarak algılanır ve bu da daha zengin bilgilere daha hızlı ve daha az işgücüyle ulaşma anlamına gelir. Dijitalleşme, temelde herhangi bir iş, süreç veya bilginin analog formatından dijital formata dönüştürülmesini ifade eder. Son dönemde, dijitalleşme kavramı iş dünyasında son derece kritik bir rol oynamaktadır. Sektörler, işlerini daha hızlı, pratik ve verimli hale getirmek amacıyla dijitalleşmeye yönelmektedirler (Varol Gönen ve Özüdoğru, 2021).

Günümüzde teknolojinin hızla ilerlemesi, birçok sektörde dijital dönüşümü tetiklemekte ve iş süreçlerini derinden etkilemektedir. Bu değişiklikler, tüm sektörlerde önemli farklılıklara yol açarak rekabeti kızıştırmıştır. Bu bağlamda, sigortacılık sektörü de dijitalleşme trendine ayak uydurarak yeni bir döneme girmiştir. Bu çalışma, sigortacılık sektöründeki dijital dönüşümün, özellikle karar verme süreçlerine olan etkilerini incelemek amacıyla yapılmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Veri analitiği ve karar verme

Dijital dönüşüm, sigorta şirketlerine daha önce elde edilemeyen büyük veri miktarlarına erişim sağlamıştır. Bu veri zenginliği, risk değerlendirmesi, poliçe fiyatlandırması ve zarar yönetimi gibi karar verme süreçlerini etkileyerek daha hassas ve bilgiye dayalı kararlar alınmasını mümkün kılmıştır.

Büyük veri kavramı, ilk defa Michael Cox ve David Ellsworth tarafından 1997 yılında düzenlenen 8. IEEE Görüntüleme Konferansı'nda "Application-Controlled Demand Paging for Out-of-core Visualization" adlı makalede ortaya atıldı. Bu çalışmada, veri setlerinin büyük boyutlara ulaştığı ve bilgisayar sistemlerinin belleğini, disklerini, hatta harici disklerini doldurduğu gözlemlenerek bu soruna "Büyük Veri Problemi" adı verildi (Aktan, 2018). Ağustos 1999'da, Steve Bryson, David Kenwright, Michael Cox, David Ellsworth ve Robert Haimes tarafından yayınlanan bir çalışma, ACM İletişimde (Communications of the ACM) "Gerçek zamanlı olarak gigabayt veri setlerinin görsel olarak araştırılması (Visually exploring gigabyte data sets in real time)" adını taşır. Bu çalışma, "Büyük Veri" terimini kullanan ilk CACM makalesidir ve "Bilimsel Görselleştirme için Büyük Veri" başlıklı bir bölüm içermektedir. Daha sonra Ekim 1999'da David Kenwright'un öncülüğünde, David Banks, Steve Bryson, Robert Haimes, Robert van Liere ve Sam Uselton, IEEE Görselleştirme Konferansı'na "Otomasyon veya etkileşim: büyük veriler için en iyisi nedir? (Automation or Interaction: What's best for big data?)" başlıklı bir çalışmayla katılarak büyük veri kavramında literatüre önemli bir katkı sağlamışlardır (Karaboğa, 2020).

Büyük veri genel olarak, kullanılan programların saklama, yönetme ve işleme kapasitesinin ötesindeki veri kümelerini ifade eden bir terimdir.

Bu terim, devasa boyutlardaki veri setleri ile bu veriden fayda sağlamak için gereken analiz karmaşıklığının bir araya gelmesini ifade eder. Büyük veri, hem yönetilen verinin türünü hem de onu depolamak ve işlemek için kullanılan teknolojiyi kapsayan bir kavramdır. Bu teknolojilerin birçoğu, Google, Amazon, Facebook ve LinkedIn gibi şirketlerin müthiş büyük sosyal medya verileri ile uğraşırken geliştirdikleri teknolojilerden türemiştir. Bu şirketler, doğaları gereği, düşük maliyetli hazırda bulunan donanım ve açık kaynaklı yazılımlara öncelik verirler (Doğan ve Arslantekin, 2016). Günümüzde teknolojik uygulamalar büyük veriye ulaşılarak anlamlı çıkarımlar yapma da büyük rol oynamaktadır. Sigorta şirketleri büyük verileri bilgisayar programlarıyla analiz ederek karar verme süreçlerini hızlandırmakta ve doğru sonuç alma oranını yükseltebilmektedir.

Yapay zeka ve otomatik kararlar

Yapay zeka uygulamaları, sigorta şirketlerinin karar verme süreçlerini otomatize etmekte ve hızlandırmaktadır. Müşteri taleplerini değerlendirme, tazminat ödemeleri ve hasar tespiti gibi süreçlerde yapay zeka, doğruluk oranını artırarak operasyonel verimliliği iyileştirmekte ve insan faktöründen kaynaklanan hataları en aza indirmektedir.

Yapay zeka kavramı, bir takım teori, bilim ve teknik sayesinde makinelerin (bilgisayar veya bilgisayar kontrolündeki bir robot) insanoğlunun özellikle bilişsel kabiliyetlerini insanlara benzer şekilde yerine getirme kabiliyeti olarak tanımlanmaktadır (Erdoğan, 2021). 1997 yılında geliştirilen Deep Blue programının dünya satranç şampiyonu Garry Kasparov'u mağlup etmesi ve bu olayın beraberinde büyük tartışmalar getirmiştir. Bu tartışmaların özellikle makinelerin insan zekasına üstünlüğü konusunda odaklandığı görülmüştür. Günümüzde ise, teknolojideki ilerlemelerin, yapay zeka kavramının daha geniş bir perspektife taşınmasına yol açmıştır. Yapay zeka, bireylerden kamuya ve özel sektöre kadar geniş bir alanda vazgeçilmez bir role sahip olmuştur. Örneğin, popüler şirketlerin, Facebook, Google, Youtube, Twitter, Amazon, Baidu, Microsoft ve Alibaba'nın, yapay zeka teknolojilerinden önemli ölçüde faydalanmaktadır. Yapay zeka kavramının ilk kez 1955'te ortaya atılmasına rağmen, günümüzde farklı tanımlamaların varlığına ve genel bir mutabakatın eksikliğine dikkat çekmektedir. Genel olarak bilişsel etkinlikleri inceleyen bir bilim dalı olan yapay zeka, bağımsızlığı artırmak, kararları otomatikleştirmek ve ölçeği büyütmek için kullanılmaktadır. Yapay zeka, Turing Testi gibi belirli ölçütlerle de değerlendirilmekte olup, 2021 Avrupa Birliği Yapay Zeka Tüzüğü Teklifi'nde belirli hedef kümeleri için öneri ve tahminler sunabilen yazılımlar olarak tanımlanmaktadır. Yapay zeka sistemlerinin çalışma süreci, çeşitli girdilerin kullanılması, modellere ayrılması ve ardından insanlar veya otomatik araçlar aracılığıyla sonuçların üretilmesi aşamalarını içermektedir (Singil, 2022).

Yapay zeka sigortacılık şirketlerinde manuel olarak alınan kararların otomatik olarak ve yüksek doğruluk seviyesinde verilmesini sağlamaktadır. Bu vesileyle çok sayıda firma müşterisine herhangi bir personele ihtiyaç duymadan hızlı bir şekilde geri dönüş yapılabilmesi imkanı olmaktadır. Müşterilerin uzun saatler beklemesi durumu büyük oranda ortadan kalkmaktadır.

Müşteri deneyimi ve etkileşim

Dijital dönüşüm, sigorta şirketlerine müşteriyle etkileşimi güçlendirmek için çeşitli kanallar sunma imkanı tanımaktadır. Mobil uygulamalar, çevrimiçi platformlar ve sosyal medya, müşterilerle doğrudan iletişim kurma ve onlara özel poliçe teklifleri sunma konusunda sigorta şirketlerine yeni fırsatlar sunmaktadır.

Dijital uygulamaların önem kazanmasıyla birlikte, sigorta sektöründe müşteri ilişkilerinin detaylı bir şekilde yönetilmesi ve müşteri deneyiminin geliştirilmesi zorunlu hale gelmiştir.

Müşterilerin diğer sektörlerle karşılaştırma yapmaları, kanallar arasındaki entegrasyonun sınırlı olması ve hasar talepleri süreçlerinin karmaşıklığı, müşteri beklentilerini etkileyen sorunlara yol açmaktadır. Bu eksiklikler, yeni giren hayat dışı sigorta şirketleri için fırsatlar yaratmakta ve veri odaklı rakiplerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Rekabet avantajları, risk kontrolünü geliştirme ve pazarda yeni oyuncuların uygulamalarını takip etme yeteneğiyle ilgilidir. Fiyat rekabetinden uzaklaşmak, sektörde rekabet avantajı sağlamak için önemlidir. Sadece risk sınıflandırma ve ürün odaklı bir yaklaşım, sigorta şirketlerini müşteri anlayışında geride bırakabilir (Yurdakul ve Dalkılıç, 2016). Bu nedenle sektörün gelişen teknolojileri müşteri deneyimlerini olumlu yönde etkileyecek uygulamalar odaklı olarak takip etmesi önemlidir.

Sigorta şirketleri, yoğun fiyat rekabeti, düşen teknik karlılıklar ve kaybedilen müşteriler gibi zorluklarla başa çıkmak zorundadır. Doğası gereği birçok müşteriyle doğrudan iletişim kuran sigorta şirketleri, özellikle müşteri ilişkileri yönetimi yaklaşımını benimseyerek (Tekel, 2006), bu alanda dijitalleşme ve yapay zeka kullanımını arttırarak mevcut sorunları aşip karlılıklarını artırmak için bir avantaj olarak kullanabilirler.

Regülasyon ve hukuki süreçler

Dijital dönüşümün getirdiği yeniliklerle birlikte, sigortacılık sektöründeki regülasyonlar ve hukuki süreçler de değişmektedir. Veri güvenliği standartları, müşteri gizliliği ve çevrimiçi işlemlerdeki güvenlik, dijitalleşen sigortacılık süreçlerinde merkezi bir rol oynamaktadır.

Ülkemizde faaliyet gösteren tüm bireyler ve şirketlerin sigortacılık alanında faaliyetleri, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı'nın denetimine tabidir. Bu görev, Müsteşarlığın merkezi denetim birimlerinden olan Sigorta Denetleme Kurulu tarafından yerine getirilmektedir. Türk sigortacılığının geliştirilmesi, güvenilir bir şekilde yürütülmesi, sektörde faaliyet gösteren kişi ve kuruluşların mesleki standartlara uygun bir şekilde çalışmaları ve sigorta sözleşmelerinden kaynaklanan hak ve alacakların korunması amacıyla 7397 sayılı Sigorta Denetimi Kanunu ihdas edilmiştir (Tiryaki ve Gürsoy, 2004).

Sigortacılık sektöründeki dijitalleşme, mevcut mevzuatın evrimine önemli bir katkı sağlamış durumdadır. Son yıllarda dijital teknolojinin sigortacılık alanındaki kullanımı hızlanmış ve sektördeki süreçleri büyük ölçüde yazılımla çözülebilir hale getirilmiştir. Dijitalleşme, sigorta sözleşmelerinin tüm aşamalarında; başlangıçtan sona kadar, kuruluş sürecinden işleyişe kadar ve uyuşmazlık çözüm aşamasında etkili olmaktadır. Son yıllarda hayatımıza giren bu yeni teknoloji, bir yandan yaşamımızı kolaylaştırırken diğer yandan hukuki düzenlemeleri gerektiren sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, yeni teknik terimlerin tanımlanması, teknolojiyi kullananların lisanslanması, sorumlulukların ve hakların belirlenmesi gibi konular, mevcut hukuk ilkeleri ve düzenlemeleriyle uyumlu bir yasal çerçeveye kavuşturularak etkin denetim ve hukuki güvenliğin sağlanması gerekmektedir (Kubilay, 2020).

İnovasyon ve rekabet

Dijitalleşme, geleneksel sigorta şirketleri ile insurtech firmaları arasında sürdürülen bir rekabeti tetiklemiştir. İnovatif dijital çözümler, müşteri beklentilerini karşılama ve pazarda rekabet avantajı sağlama konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Teknolojinin sigortacılık alanında sigortalıyı, risk havuzu oluşturmayı ve talep yönetimini daha verimli hale getirerek tasarrufları artırma potansiyeli, FinTech'in temel prensiplerinden esinlenerek sigortacılığı daha geniş bir kavram haline getirmeye başlamıştır (Şenel ve Beyazıt, 2023).

Günümüzde, dijitalleşme ve inovasyon, bir dizi sektörde önemli bir dönüşümü tetiklemektedir. Özellikle de sigortacılık sektörü bu değişimden etkilenen alanlardan biri olarak öne çıkmaktadır. 21. yüzyılın başlarından itibaren hızla ilerleyen teknolojik gelişmeler, sigortacılık işlemlerini temelden değiştirmiştir. Sigorta şirketleri, büyük miktardaki veriyi hızlı bir şekilde işlemek, müşteri deneyimini geliştirmek, risk değerlendirmesi yapmak, poliçe tasarımı optimize etmek ve hasar yönetimini iyileştirmek için dijital araçları geniş ölçekte kullandığı görülmektedir. Bu gelişmeler, sigortacılık sektöründe daha etkili ve verimli bir işleyişin gerçekleşmesini sağlamaktadır (Yılmaz, 2023).

Özellikle sigorta sektöründe dijitalleşmenin hız kazanmasıyla birlikte, InsurTech, sigortacılık alanında öne çıkan ve teknolojinin gücünü vurgulayan bir terim olarak ortaya çıkmaktadır. "Insurance Technology" kısaltmasıyla ifade edilen bu kavram, finansal ekosistemde, özellikle sigorta sektöründe, değişimin itici bir gücü olarak giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu nedenle, önde gelen teknolojilerin etkisiyle sigorta şirketleri, rekabet avantajını koruyabilmek ve müşteri ihtiyaçlarına daha etkili bir şekilde odaklanabilmek adına iş süreçlerini temelden değiştirmektedir (Şenel ve Beyazıt, 2023). Son yıllarda dijitalleşme teknolojilerine bağlı olarak sigorta sektöründe teknoloji kullanımı artmış, süreçler hızlanmıştır. Buna bağlı olarak tüketiciler taleplerine daha hızlı cevap arayışına girmişlerdir. Bu talebi karşılamak ve rekabet koşullarına ayak uydurmak için şirketler dijital inovasyona önem vermeye başlamışlardır.

3. Sonuç ve Öneriler

Dijitalleşme ve inovasyon, sigortacılık sektöründe köklü bir değişimi tetiklemiş ve sektörün işleyişini temelden dönüştürmüştür. Büyük veri analitiği, risk değerlendirmesi, poliçe fiyatlandırması ve zarar yönetimi gibi kritik karar verme süreçlerinde daha kesin ve bilgiye dayalı kararlar alınmasına imkan tanımıştır. Yapay zeka uygulamaları, sigorta şirketlerinin operasyonel süreçlerini otomatize ederek doğruluk oranını artırmış ve müşteri deneyimini olumlu yönde etkilemiştir. Müşteri taleplerinin hızla değerlendirilmesi, tazminat ödemeleri ve hasar tespiti gibi süreçlerde insan faktöründen kaynaklanan hataların en aza indirilmesi, şirketlerin rekabet avantajını arttırdığı görülmektedir. Müşteri deneyimi açısından dijitalleşme, mobil uygulamalar, çevrimiçi platformlar ve sosyal medya gibi çeşitli kanallar aracılığıyla doğrudan iletişim kurma ve özel poliçe teklifleri sunma konusunda sigorta şirketlerine geniş bir yelpaze sunmaktadır. Ancak, bu yeni olanaklarla birlikte müşteri ilişkilerinin detaylı bir şekilde yönetilmesi ve müşteri deneyiminin sürekli olarak iyileştirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Regülasyon ve hukuki süreçlerdeki değişimler, dijitalleşen sigortacılık süreçlerinde veri güvenliği standartları, müşteri gizliliği ve çevrimiçi işlemlerdeki güvenliği merkeze alarak sektörde güvenilir bir yapı oluşturmaktadır. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı'nın denetimi altındaki Sigorta Denetleme Kurulu, Türk sigortacılığının güvenilir bir şekilde yürütülmesi, sektörde faaliyet gösteren kişi ve kuruluşların mesleki standartlara uygun bir şekilde çalışmalarını ve sigorta sözleşmelerinden kaynaklanan hak ve alacakların korunması amacıyla önemli bir rol oynamaktadır. Dijitalleşme geleneksel sigorta şirketleri ile InsurTech firmaları arasında rekabeti kızıştırmış, müşteri odaklı çözümler ve teknolojik yenilikler sektöre önemli bir ivme kazandırmıştır. Bu değişim, sigortacılık sektörünün daha adapte ve etkili bir yapıya kavuşmasına ön ayak olmuştur. Sonuç olarak, dijital dönüşüm, sigortacılık sektöründe karar verme süreçlerini kökten değiştirmekte ve sektörü daha etkili, verimli ve müşteri odaklı hale getirmektedir. Sigorta şirketleri, bu dijitalleşme dalgasına uyum sağlayarak rekabet avantajı elde edebilir ve geleceğin sigortacılık pazarında lider konumda bulunabilirler.

Kaynaklar

- Aktan, E. (2018). Büyük veri, uygulama alanları, analitiği ve güvenlik boyutu. Bilgi Yönetimi Dergisi, 1(1), 1-22. <http://dergipark.gov.tr/by>
- Doğan, K., Arslantekin, S. (2016). Büyük veri: önemi, yapısı ve günümüzdeki durum. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 56(1), 15-36.
- Erdoğan, G. (2021). Yapay zekâ ve hukukuna genel bir bakış. Adalet Dergisi, 66, 117-192.
- Varol Gönen, N., Özüdoğru, H. (2021) Sigortacılıkta dijitalleşme: Sigorta sektöründeki müşteriler ve acente çalışanları üzerine bir uygulama. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 56(4), 2962-2978
- Karaboğa, T. (2020). Büyük veri analitiği yönetsel kabiliyetlerinin firma performansına etkisi: veri odaklı kültür ve büyük veri-strateji uyumunun aracılık etkisi. Doktora tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, İstanbul
- Kubilay, H. (2020). Sigortacılık sektöründe dijitalleşmenin hukuki yönden değerlendirilmesi. Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 16, 259-288. <https://doi.org/10.18771/mdergi.848366>
- Singil, N. (2022). Yapay zekâ ve insan hakları. Public and Private International Law Bulletin, 42(1), 121-158. <https://doi.org/10.26650/ppil.2022.42.1.970856>
- Şenel, C., Beyazıt, E. C. (2023). Türk sigortacılık sektöründe InsurTech ve uluslararası karşılaştırmalı analizi. İşletme Araştırmaları Dergisi, 15 (4), 2893-2906.
- Tekel, 2006. Sigortacılıkta müşteri ilişkileri yönetimi yaklaşımının önemi ve bir branş uygulaması. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Sigortacılık Anabilim Dalı. İstanbul
- Tiryaki, T., Gürsoy, T. (2004). Ekonomik suç kavramı ve sigortacılık suçlarının bu açıdan değerlendirilmesi. Sayıştay Dergisi, 55, 53-69.
- Yılmaz, E K. (2023). Dijital dönüşüm ve inovasyon: Türk sigortacılık sektörünün geleceği. Anadolu Sigorta Veri Yönetimi ve Analitik Çözümler Müdürlüğü
- Yurdakul, M., Dalkılıç, N. (2016). Sigortacılık Sektöründe Dijital Çağ. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 50, 49-67.

Enhancing Urban Efficiency and Sustainability: The Role of Smart Cities in Driving Technological Innovation and Economic Growth

Ece İrem ÇORA KORYAK

Research Assistant, University of Turkish Aeronautical Association, Logistics Management
eicora@thk.edu.tr

0000-0001-8208-7856

Simay Göksu Korkmaz

Research Assistant, University of Turkish Aeronautical Association, Logistics Management
sgkorkmaz@thk.edu.tr

0000-0002-5522-3274

Abstract

The study highlights the vital role of smart cities in improving urban areas by utilizing technology and sustainability to increase efficiency and improve the overall quality of life. The primary goal of the study aims to investigate how smart cities may efficiently use technology, human resources, and cooperation to enhance urban efficiency, sustainability, and resilience. Smart cities play a crucial role in contemporary urban advancement by combining technology and sustainability to enhance efficiency and quality of life. Research on new adaptations for smart cities is a rapidly growing field with a significant financial impact. According to a study by Navigant Research, the global market for smart cities is projected to exceed US\$225.5 billion within the next decade. Smart cities consist of smart people, smart technology, and smart collaboration, emphasizing the importance of technological advancement, human capital, and successful collaborations. These components are essential for promoting innovation, improving services, and driving economic growth in metropolitan areas. Smart cities are constantly improving efficiency through new changes. One important adjustment is to include climate change initiatives into smart city design, improving governance and increasing overall efficiency. The integration of artificial intelligence in workforce management provides new opportunities for improving operations and adapting to the smart city environment. Resilience planning is crucial for smart cities, focusing on enhancing competitiveness, innovative management strategies, and effective resource management. Efficiency in smart cities is enhanced by integrating sustainability and information and communications technology (ICT) in city administration. This combination enables the implementation of smart procedures and ensures the long-term success of smart city projects. Constructing smart cities significantly improves green use efficiency, particularly in cities with modern information infrastructure, as indicated by evidence. Smart cities are important because they can use technology and sustainability to create efficient, inventive, and sustainable urban environments. Smart cities can boost economic growth and improve citizens' quality of life by integrating smart technology, human resources, and fostering effective collaboration. Smart cities are advancing by adapting to climate change, artificial intelligence, resilience planning, and integrating sustainability-ICT. This evolution is enhancing efficiency and creating more sustainable and resilient urban areas.

Key Words: Smart Cities, Efficiency, Sustainability

X Kuşağının Dijital İletişim Teknolojileri Kullanım Düzeyleri

Dudu YURT¹⁰

Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
dudu.yurt@hbv.edu.tr, 0000-0001-9983-3317

Süreçte içinde teknolojiye yaşanan gelişmeler toplumların yaşamını büyük ölçüde etkilemiştir. Toplumsal yaşamda dijital teknolojilerin kullanılmadığı bir alandan bahsetmek pek de mümkün gibi görünmemektedir. Politika, kültür, ekonomi gibi birçok alanda kendini göstermektedir. Dolayısıyla toplumların yaşamlarının radikal bir şekilde değişmesindeki başat faktör kuşkusuz ki teknolojiye yaşanan gelişmelerdir. Dijital ortamlar olarak adlandırılan teknoloji ile aracılanmış mecraları bireyler çeşitli amaçlar için kullanmaktadır. 1990'lı yıllarda bilgisayar ve web tabanlı internetin gündelik yaşama dâhil olmasıyla birlikte dijital teknolojik araçlar her alanda kullanılır hale gelmiştir. İletişim teknolojilerinin dijital hale gelmesiyle beraber iletişim farklı bir sürece evrilmiştir. Yüz yüze iletişimin ikinci planda kaldığı zaman ve mekân kavramının anlamını yitirdiği iletişim alanı doğmuştur. Dolayısıyla iletişim teknolojilerinin sağladığı olanaklar çerçevesinde iletişim interaktif (etkileşimsel) hale gelmiştir. Böylece iletişim teknolojilerine dijitalleşmenin hâkim olmasıyla enformasyona ulaşım daha kolaylaşmıştır. İletişimin dijitalleşmesiyle birlikte bireyler dijital ortamlarda vakit geçirmektedir. X kuşağı ya da dijital göçmenler olarak adlandırılan bu bireyler dijital dünyada doğmamış ancak yaşamlarının belirli bir döneminde teknoloji kullanmışlardır. Bu bağlamda araştırmanın amacını, X kuşağı olarak nitelendirilen bireylerin dijital teknolojiyle olan ilişkilerin analizi teşkil eder. Nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmış olup görüşmede elde edilen bulgular tartışılmıştır. Bu kapsamda 4 katılımcı ile mülakat yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: X Kuşağı, Dijitalleşme, İletişim Teknolojileri

---

¹⁰ Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, dudu.yurt@hbv.edu.tr, 0000-0001-9983-3317

Post-Truth Yeni Medya İlişkisi: 2023 Genel Seçimleri Üzerine İnceleme

Dudu YURT¹¹

¹ Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
dudu.yurt@hbv.edu.tr, 0000-0001-9983-3317

Oxford Learner's Dictionaries'e göre post truth, kamuoyunun gerçeklerden çok duygu ve inançlarına göre hareket ettiği durumları ifade eden bir kavramdır. Teknolojide yaşanan olağanüstü gelişmeler ve yeni medya araçlarının kullanımından kaynaklı olarak iletişim alanına çok boyutlu yansımaları olmuştur. İletişim teknoloji araçlarının gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte yeni medya araçlarının bireylerin yaşamlarını önemli ölçüde kolaylaştırdığı bunun yanı sıra iletişim alanını güçlendirildiği bir çağdan bahsetmek mümkündür. Yeni medya ortamlarının sunduğu olanaklar ve interaktif (etkileşimsel) yapısı post-truth çağın önemli dinamiği olmuştur. Bu ortamlarda gerçek ve yalan bilgilerin kolaylıkla dolaşıma girmesiyle beraber gerçek yalan arasındaki keskin sınırlar ortadan kalmıştır. Post-truth (hakikat sonrası) çağ, gerçeklik zemininden kayan yalan haber, manipülasyon ve dezenformasyon gibi bileşenleri içinde barındıran kompleks bir olgudur. Bu kapsamda araştırmanın amacı 14 Mayıs 2023 genel seçimleri sürecinde yeni medya ortamlarında yayılan yalan haber içeriklerinin Teyit.org' un yapmış olduğu analizler çerçevesinde irdelenmiştir. Araştırmada, veriler nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi tekniği kullanılarak incelenmiştir. Araştırma sınırlılığını 1 Mart ila 13 Mayıs 2023 tarihleri oluşturmaktadır. Bu doğrultuda post-t ruth çağ kavramı ve yeni medya ile olan ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Medya, Dijital Teknoloji, Post-Truth, Yalan Haber

---

¹¹ Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, dudu.yurt@hbv.edu.tr, 0000-0001-9983-3317

Thomas De Quincey's *Confessions of an English Opium- Eater* and Analyzing its Turkish Translation within the Context of Kaisa Koskinen's Concept of Visibility

Ahmet Esad Akıllı

Lect., Sivas University of Science and Technology, School of Foreign Languages,
ahmetakilli06@gmail.com, ORCID: 0009-0005-3545-594X

Lale Özcan

Assoc. Prof., Yıldız Technical University, Faculty of Arts & Science, Department of Western
Languages and Literature,
arslanl@yildiz.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7565-4565

This study aims to comparatively examine Thomas de Quincey's *Confessions of an English Opium Eater* and its Turkish translation by Batu Boran within the context of translator visibility. In this context, Kaisa Koskinen's concepts and approach to visibility are presented to provide a theoretical framework. Koskinen identifies three different areas where the translators can be visible: textual, paratextual and extratextual visibility. Translators can be visible in these areas through the decisions they make during the translation process. The study aims to demonstrate how Koskinen's concept of visibility can operate in textual and paratextual areas in literary translation, explaining how visibility can emerge differently in different texts. Examples selected from source texts and translated texts will be analyzed using descriptive and explanatory method based on the theoretical framework established by Koskinen. The study will attempt to examine the translator's decisions through illustrative sections, highlighting how the translator's decisions or additional information provided when translating specific cultural institutions and place names, intertextual relationships, French or Latin phrases used besides English, missing data intentionally not shared by the author, or incorrectly spelled names by the author affect visibility in textual and paratextual areas. The aim of the study is to contribute to the discussion of how translator visibility may be different in each work and translator decision.

Key Words: Thomas de Quincey, Kaisa Koskinen, Translator Visibility, Literature Translation

Thomas de Quincey'nin *Confessions of an English Opium-Eater* İsimli Eseri ve Türkçe Çevirisini Kaisa Koskinen'in Görünürlük Kavramı Odağından Okumak*

Ahmet Esad Akıllı

Öğr. Gör., Sivas Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu,
ahmetakilli06@gmail.com, ORCID: 0009-0005-3545-594X

Lale Özcan

Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları
Bölümü, arslanl@yildiz.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7565-4565

Bu çalışma Thomas de Quincey'nin *Confessions of an English Opium* isimli eserini ve Batu Boran tarafından yapılan Türkçe çevirisini çevirmen görünürlüğü odağından karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda Koskinen'in görünürlük kavramları ve yaklaşımı kullanılarak kuramsal çerçeve belirlenecektir. Kaisa Koskinen çevirmenin görünürlüğü konusunda metniçinde, metinötesinde ve metindışında olmak üzere üç farklı alan belirler. Çevirmenler çeviri sürecinde uyguladıkları kararlarıyla metniçinde veya metin ötesinde görünür olabilirler.

Çalışma Koskinen'in görünürlük kavramının edebiyat çevirisinde metniçinde ve metin ötesinde nasıl işleyebileceğini göstererek görünürlük kavramının farklı metinlerde farklı şekillerde ortaya çıkabileceğini açıklamayı amaçlamaktadır. Kaynak metinlerden ve çeviri metinlerden seçilen örnekler Koskinen tarafından ortaya konan kuramsal çerçeve temelinde betimleyici ve açıklayıcı yöntemle analiz edilecektir. Çalışmada çevirmenin aldığı kararları örneklendiren bölümler üzerinden inceleme gerçekleştirilmeye çalışılacaktır. Başka bir ifadeyle, çevirmenin, kaynak kültüre ait özel kurum ve yer isimlerini, metinlerarası ilişkileri, İngilizce dışında kullanılan Fransızca veya Latince ifadeleri, yazarın bilinçli bir şekilde okur ile paylaşmadığı eksik verileri, yazarın hatalı yazdığı isimleri çevirirken verdiği kararların ve/veya verdiği ek bilgilerin metniçinde veya metinötesinde görünürlüğünü nasıl sağladığı gösterilmeye çalışılacaktır. Çalışmanın, çevirmen görünürlüğünün her eser ve çevirmen özelinde farklı olabileceğinin tartışmaya açılmasına katkı sağlayabileceği umulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Thomas de Quincey, Kaisa Koskinen, Çevirmen Görünürlüğü, Edebiyat Çevirisi

*Bu çalışma, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diller ve Kültürlerarası Çeviribilim Doktora programında, Doç. Dr. Lale Özcan danışmanlığında yazılmakta olan “Thomas de Quincey'nin *Confessions of an English Opium-Eater* ile *On Murder Considered as One of the Fine Arts* Adlı Eserlerinin Türkçe Çevirilerinde Çevirmen Görünürlüğü” başlıklı doktora tezinden yola çıkılarak hazırlanmıştır.

Metaphors of Translation and Translators in Cinema: A Study on *Everything is Illuminated*

Semih Sarıgül

Asst. Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Department of Translation and Interpretation

semihsarigul@ksu.edu.tr

Orcid ID: 0000-0002-8691-0202

Abstract

Following Brazilian translator Else Ribeiro Pires Vieira's (1995) definition of the research on the representation of translation and translators in literature and cinema as a "fictional turn", translators and interpreters as an element of fiction have been analyzed from many perspectives in translation studies. Later, Kaindl (2014) labelled this turn as "transfiction", since it serves as a useful tool to narrate social, cultural and/or political conflicts among different people, societies and cultures in fictional environments such as novels, movies and TV shows. This study also relies on the same concept to discuss metaphors related to translation and translators in *Everything is Illuminated*, a movie adapted from the novel under the same title by Jonathan Safran Foer in 2002 and directed by Isaac Liev Schreiber in 2005. Drawing on significant theoretical notions in translation studies, the main objective is to take a glance at how controversial issues in translation such as culture, translator's intermediacy and competence, patronage, retranslation, and the original/source text and the translation/target text are represented in the movie through cinematic metaphors in different scenes. It can be inferred from analysis results that the fictional connection between the beginning and end of the movie and the interwoven relationship among main characters remind us of the translator's looping journey and the fuzzy line between the source and target text, i.e. the original and translation.

Key Words: transfiction, intersemiotic translation, translation as metaphor, cultural translation, translator's intermediacy

Türkçe Yazın Dizgesinde Açık Yapıt'ın Çeviri Serüveni /Çeviri Eleştirisinin Çeviribilim Odaklı Eleştirisi

Meral Camcı

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Mütercim-Tercümanlık Bölümü

meral.camci@yeniyuzyil.edu.tr

Orcid ID: 0009-0001-1390-3140

Özet

Bu çalışmanın amacı, çeviri metni ve çevirmeni kuşatan erek dizge normları ile çeviri metnin kaynak metinle, çevirmenin de yazarla ilişkisine farklı açılımlar getiren ve öznelikteki nesnelligi -nesnellikteki özneligi tanımlayan çeviribilimsel bakış açıları ışığında yazın piyasasında yaygın olan popüler çeviri eleştirisi örneklerini incelemek ve çeviribilimsel bir üst eleştiri yapmaktır. Çeviri yazın metinlerini konu edinen ve piyasada yaygın olan çeviri eleştirisi geleneğini, künyelerini (1992) *Açık Yapıt*, çev. Yakup Şahan, İstanbul: Kabalcı Yayınevi; (2000) *Açık Yapıt*, İtalyanca aslından çev. Nilüfer Uğur Dalay, İstanbul: Can Yayınları; (2001) *Açık Yapıt*, Türkçesi: Pınar Savaş, İstanbul: Can Yayınları olarak sıralayacağımız üç ayrı çeviriye konu edinen popüler çeviri eleştirilerinden örnekler, betimleyici bir yöntemle tanımlanıp çeviribilimsel açıdan yorumlanacaktır. İlk iki çevirinin, kaynak metnin içerdiği göndermeleri erek dile hatalı ve eksik aktardığı, özellikle ikinci çevirinin Türkçe'de dil kullanımı açısından metnin okur tarafından anlaşılmasını zorlaştırdığı savlarıyla öne çıkan bu popüler eleştirilerdeki söylem ve dayanaklar çeviribilimsel açıdan ele alınacaktır. Bu eleştirilerin ilk elden çevirmenin Türkçe yapıları doğru kullanma(ma)sı ve/ya Türkçe'de anlatım eksikliği ve/ya kuramsal art alan bilgisi açısından yetersizliği gibi konu başlıkları üzerine yoğunlaştığı gözlemlenebilmekle birlikte, satır aralarında erek metnin (çeviri sürecinin bir ürünü olarak çeviri metnin) kaynak metne ve çevirmenin yazara birebir sadık kalmadığı, dolayısıyla çevirinin kaynağın eşdeğeri ya da birebir kopyası/benzeri/aynısı olmadığı önkabul ve beklentisi ile kaleme alındığı söylenebilir. Bu eleştiri yazıları ile yayınevi genel yayın yönetmeninin yazılardan birine yanıt niteliğindeki yazısı ve üç çeviri metin metin-içi değil, metin-dışı bağlamlarıyla bu çalışmanın örnekçesini oluşturmaktadır. Bu demektir ki, kaynak metin ve üç ayrı çeviri metin, bu çalışmamızda dil ve içerik bakımından karşılaştırmalı yöntemle ele alınmayacaktır. Çeviri yazını, yerli yazından farklılaşan konumu ve alımlanışı, çeviri politikaları, yayınevi-editör-çevirmen ilişkileri, yayınevinin çeviriye yaklaşımı tartışılarak, özellikle süreli yayınlarda yer alan popüler çeviri eleştirisini yönlendiren bakış açıları betimlenecek ve bunlar çeviribilimsel bakışla yorumlanacaktır. Adlarını andığımız piyasada çeviri eleştirisi kapsamına alabileceğimiz örnekler ışığında, piyasada yaygın gözlemlenen bir tutumun dışavurumu olarak yaygın çeviri eleştirisi söyleminin öne çıkan önermeleri ile Çeviribilim'in hem betimleyici hem de uygulamalı alanının bir alt alanı olan çeviri eleştirisinin kuramsal önermeleri karşılaştırılarak yapıcı olmasını umduğumuz sonuçlara ulaşılabilecektir. Çeviribilimsel gözle tanımlanan yeni bir çeviri etiği bağlamında ve çeviri yazın dizgesi içinde, çevirmenin rolü ve kimliğinin çeviri sürecine dahlinin gözardı edilmediği bir üst değerlendirme gözetilecek ve önerilecektir.

Anahtar Sözcükler: Çeviri Eleştirisi, Çeviri metin, Çevirmen, Çeviribilim, Çeviribilimsel göz

Ergenlerinin Ebeveynleri ile Uyumlarının Kariyer Kaygılarına Etkisi

Hatice Yalçın

Doç. Dr., KTO Karatay Üniversitesi, Çocuk Gelişimi Bölümü

hatice.yalcin@karatay.edu.tr

Orcid ID: 0000-0003-0237-2978

Hanife Eminoğlu

KTO Karatay Üniversitesi, Çocuk Gelişimi Bölümü

eminogluhanife@gmail.com

Orcid ID: 0009-0003-9221-2093

Özet

Bu araştırmada; ergenlerin ebeveynleri ile uyumlarının kariyer kaygılarına etkisi incelenmiştir. Bu temel amaç doğrultusunda genç bireylerin kariyer seçiminde algıladıkları aile desteğinin ve ebeveyn uyumlarının kariyer kaygılarına etkisi incelenmiştir ve ergenlerin kariyer kaygılarını ailenin ne ölçüde yordadığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Araştırmada ilişki tarama modeli uygulanmıştır. Çalışma grubu meslek seçimine yönelik kariyer kararı vermenin en yoğun yaşandığı dönem olan lise öğrencilerden oluşan 185 ergendir. Verilerin elde edilmesinde Demografik Bilgi Formu, Ergen-Ebeveyn Kariyer Uyum Ölçeği ve Kariyer Kaygısı Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra, ikiden fazla bağımsız grubun karşılaştırılmasında ANOVA testi uygulanmıştır. Kariyer kaygısı ile ergen-ebeveyn kariyer uyumunun yordanması amacıyla regresyon analizi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre; 14 yaşındaki ergen bireylerin Kariyer Kaygısı Ölçeği aritmetik ortalamaları, 15 ve daha büyük ergen bireylerin ortalamalarından daha düşüktür. Cinsiyet değişkenine göre ergen-ebeveyn kariyer uyum puan ortalamaları anlamlı bir fark göstermezken kız ergenlerin kariyer kaygısı mesleki tercihe yönelik kaygılar alt boyutu puan ortalamaları, erkek ergenlerin ortalamalarından daha yüksektir. Anne ve babaların öğrenim düzeyleri; kariyer kaygısı ile ergen-ebeveyn uyum puanlarını etkilememektedir. Ergenlerin ve ailelerinin meslek seçimlerinde en çok sağlık sektörünü tercih ettikleri belirlenmiştir. Sağlık sektörüne ilişkin meslek tercih edenlerin kaygı düzeyleri, sanat ile ilgili meslek tercihi yapanlara göre daha düşüktür. Sonuçlar; ergen-ebeveyn kariyer uyumunun ergenlerdeki kariyer kaygısını etkilediğini, aile ile ergen bireyin kariyer hedeflerinin uyumlu olması durumunda kariyer kaygısının azaldığını ortaya koymuştur. Araştırma sonuçlarının, ergenlerin gelişim özelliklerinin incelendiği çalışmalara kaynak olabileceği ön görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Ergenlik, Ebeveyn Uyum, Kariyer Kaygısı.

Filistin’de Yaşanan Zulüm ve Soykırım Karşısında Bireylerin Düşünceleri, Tutumları ve Duygusal Tepkileri

Muhammed TOSUN
Dr., Milli Eğitim Bakanlığı
m.ikbal87@hotmail.com
Orcid ID: 0000-0003-2539-7318

Özet

Binlerce yıllık tarihe sahip olan Filistin toprakları son yüzyılda uluslararası arenada sürekli dikkat çeken bir bölge haline gelmiştir. Bu coğrafya sadece jeopolitik konumuyla değil dini, siyasi ve kültürel açılardan taşıdığı derin anlam ve önemle de büyük değer taşımaktadır. Filistin, dinlerin doğuşundan bu yana çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve bu nedenle birçok din ve kültür için kutsal kabul edilmiştir. Bölgede İsrail’in kuruluşundan itibaren süregelen çatışma ve savaşlar Hamas’ın 7 Ekim 2023 tarihinde özellikle Mescid-i Aksa olmak üzere kutsal yerlere yönelik sürekli ihlallere karşı verilen bir tepki olarak İsrail’e karşı başlattığı beklenmedik saldırının ardından bir kez daha alevlendirmiştir. Filistin ve İsrail arasındaki çatışmaların yarattığı insanlık dramı, dünya genelinde derin bir endişe ve üzüntüye neden olmuştur. Özellikle Gazze’nin maruz kaldığı yoğun bombardıman ve sivil kayıplar, bölgedeki barış ve istikrarın ciddi şekilde tehlikeye girdiğini göstermektedir. Bu durum, taraflar arasındaki uzun süreli çatışma ve çözümsüzlüğün bir sonucu olarak can kayıplarına neden olmakta, insanların günlük yaşamlarını sürdürmelerini zorlaştırmakta ve temel ihtiyaçlara erişimi engellemektedir. Bu çalışmada 7 Ekim 2023 tarihinde başlayan ve hala devam eden Filistin-İsrail çatışmasında İsrail’in insanlık dışı eylemleriyle soykırım seviyesine ulaşan zulmünün dolaylı etkilerini yaşayan bireylerin düşünce, tutum ve duygusal tepkilerini anlamak amacıyla doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışma kapsamında “Filistin İçin Bir Not Bırak” projesi tasarlanmış, bu projeye gönüllü olarak katılım sağlayan bireylerin Filistin’de yaşanan zulme dair duygu, düşünce ve tepkilerini ifade edecekleri not kağıtları hazırlanmıştır. Katılımcılar bu not kağıtlarına Filistin’de yaşanan zulme ilişkin duygu, düşünce ve tepkilerini yazmışlardır. Bu not kağıtları esas alınarak gerçekleştirilen içerik analizine göre dört ana tema ve bunlara bağlı çeşitli alt temalar oluşturulmuştur. Ana temalar: Toplumsal dayanışma, bireylerin tutumları ve davranışları, duygusal tepkiler ile inanç ve değerler olarak belirlenmiştir. Filistin zulmünden dolayı etkilenen bireylerin düşünce, tutum ve duygusal tepkileri değerlendirildiğinde toplumsal dayanışma ve hareketlilikte Müslüman kardeşliğinin güçlü bir etkisi olduğu görülmektedir. Bireyler, aktif protesto ve direnişe yönelirken bir yandan da pasif eylemlerle desteklerini sunmaktadır. Bu süreçte hüznün ve çaresizlik duygularıyla mücadele eden bireyler, öfke ve isyan duygularını ifade etmekte bununla birlikte umut ve empati duygularını da dile getirmektedir. Bu duygusal tepkilerin temelinde insan haklarına olan inançlar, barış ve adalet idealleri ile dua gibi dini ve manevi değerler yatmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Filistin, İsrail, Zulüm, Çatışma, Duygusal Tepki.

Individuals' Thoughts, Attitudes, and Emotional Responses in the Face of Oppression and Genocide in Palestine

Abstract

The Palestinian territories, with a history spanning thousands of years, have become a focal point in international arena in the past century. This region holds significant value not only due to its geopolitical position but also because of its profound religious, political, and cultural significance. Throughout history, Palestine has been a host to various civilizations since the dawn of religions, thus being considered sacred by many faiths and cultures. The ongoing conflicts and wars in the region since the establishment of Israel have been further fueled by Hamas' unexpected attack on October 7, 2023, particularly targeting sacred sites such as the Al-Aqsa Mosque. The humanitarian crisis stemming from conflicts between Palestine and Israel has sparked deep concern and sorrow worldwide. Particularly, the intense bombardment and civilian casualties in Gaza indicate serious threat to peace and stability in the region. This situation, as a result of long-standing conflict and unresolved issues between the parties, leads to loss of life, complicates the daily lives of people, and obstructs access to basic necessities. In this study, conducted to understand the thoughts, attitudes responses of individuals experiencing the indirect effects of Israel's inhumane actions reaching the level of genocide in the ongoing Palestine-Israel conflict since October 7, 2023, document analysis method was employed. As part of study, the "Leave a Note for Palestine" project was designed, where people voluntarily participated by expressing their thoughts, reactions regarding oppression in Palestine on note cards prepared for this purpose. Participants wrote down their feelings, thoughts related to the oppression in Palestine on these note cards. Based on them, content analysis was conducted, resulting in the identification of four main themes and various subthemes. The main themes were identified as: Social solidarity, attitudes and behaviors of people, emotional responses, beliefs and values. As evaluating the thoughts, attitudes responses of people indirectly affected by oppression in Palestine, it is evident that there is a strong influence of Muslim solidarity in social solidarity and mobilization. People, while actively engaging in protest and resistance, also provide supports through passive actions. In this process, people grappling with feelings of sorrow and helplessness expresses their anger and rebellion, while voicing feelings of hope, empathy. At the core of these emotional responses lie beliefs in human rights, ideals of peace, justice, and spiritual values such as prayer.

Key Words: Palestine, Israel, Oppression, Conflict, Emotional Response.

GİRİŞ

Binlerce yıllık bir tarihe sahip olan Filistin toprakları geçtiğimiz yüzyıldan itibaren dünya gündeminden hiç düşmeyerek uluslararası hareketliliğin önemli bir merkezi haline gelmiştir. Filistin dini, siyasi ve kültürel açılardan taşıdığı anlamı ve Doğu Akdeniz'deki tarifsiz jeopolitik önemiyle büyük bir değer taşımaktadır (Yaşar-Özcan ve ark., 2010, s.17).

Asırlar boyunca Kudüs yönüne dönüp dua etme ve kutsal metinlerde "Yeruşalayim" olarak isimlendirilen bu kentin dini sembolizmi, Siyonist hareket tarafından milliyetçi bir çerçevede ele alınmıştır. Siyonistler, Kudüs'ü Yahudi halkı için geri dönülecek ve yerleşilecek bir hedef olarak gösterirken, bu şehri Yahudilikle özdeşleştirmişlerdir. Kudüs, Yahudiler için üç önemli mekânı içine alan bir terimi temsil eder: Siyon Tepesi, Kudüs şehri ve bütün İsrail toprakları.

Bu nedenle Siyonistler, hem belirli bir coğrafyaya ait olan hem de dini metinlerinde sıkça bahsedilen bu terimi kendi milliyetçi amaçları için kullanmayı uygun görmüşlerdir. Siyonistlerin bakış açısına göre Kudüs sadece coğrafi bir yer değil aynı zamanda tarihleri ve kültürleri boyunca önemli bir rol oynayan kutsal bir sembol olarak da değer taşır. Bu nedenle Kudüs'ü Siyonist hareketin idealleriyle özdeşleştirmek, Yahudi halkının milli kimliğini güçlendirmeyi amaçlayan bir stratejidir (Uzer, 2017, s.136).

I. Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti'nin yenilgisiyle birlikte Batılı güçlerin Ortadoğu'yu paylaşma, işgal etme ve kontrol etme süreci tamamlanmış oldu. Boşalan bölgelere yerleşen İngiliz ve Fransız güçleri bölgeyi hem askeri hem de siyasi anlamda kontrol altına aldılar. Bu paylaşım sürecinde Filistin topraklarının büyük bir kısmı İngiliz yönetimine bırakıldı. I. Dünya Savaşı sonrasında Filistinli Arapların bağımsızlık beklentileri İngiltere'nin Manda yönetimini kurması ve ardından Filistin Yüksek Komiseri olarak atanan Yahudi kökenli Herbert Samuel'in göreve gelmesiyle sona erdi. Bu dönemde 2 Kasım 1917'de ilan edilen Balfour Deklarasyonu ile Yahudilere kendi ulusal yurtlarını kurma vaadi verilmesi, Filistin topraklarına Yahudi göçünü artırdı. Herbert Samuel'in atanmasına karşı çıkan Müslümanlar yerel düzeyde gösteriler düzenlerken Yahudiler ise geleceklerini kutlamak adına "Kral Davut" kaderi olarak adlandırdıkları bir sevinç gösterisi içine girdiler (Bkz. Ayhan, 2009, s.102). Filistin-İsrail çatışmasının kökenleri 19. yüzyılın sonlarına kadar gitse de belirleyici bir dönem olan ve çatışmanın dönüm noktası olarak kabul edilen tarih 1948'de İsrail Devleti'nin ilan edildiği yıldır. Bu yıl İsraililer için bir zafer anlamına gelirken Filistinliler için ise "nakba" (felaket) olarak hafızalarda yer etmiştir (Özkoç, 2009, s.168). Öyle ki İsrail devleti kurulduktan bir gün sonra 15 Mayıs 1948'de başlayan Arap-İsrail savaşı sonunda İsrail, Birleşmiş Milletler'in 1947 tarihli Taksim kararı çerçevesinde kendisine ayrılan yaklaşık 5.800 mil²'lik toprağı 8.000 mil²'ye çıkararak Filistin topraklarının yaklaşık %80'ini ayrıca Kudüs'ün yarısını ele geçirmiş oldu. Buna ek olarak tam sayısı belli olmamakla birlikte yaklaşık 900.000 Filistinli yurtlarını terk ederek mülteci durumuna düştü. O dönemde uluslararası topluluk Filistin sorununu insani bir perspektifle değerlendirilmesi gereken bir mülteci sorunu olarak ele almaktaydı (Aras, 2010, s.12-14).

1947 yılında İngiltere'nin Filistin'deki Arap-Yahudi sorununa çözüm getirebilmek amacıyla Birleşmiş Milletler'e başvurması sonucunda oluşturulan Filistin Özel Komitesi, Filistin'in bölünmesini öngören bir teklifi Genel Kurul'a sunmuştur. Bu teklif İngiliz mandasının sonlandırılmasını ve Filistin topraklarında Arap ve Yahudi devletlerinin kurulmasını öngören Taksim Planı'na dayanmakta; ayrıca Kudüs'ün uluslararası statüdeki sınırlarını belirlemekteydi. Türkiye, İran, Pakistan, Afganistan ve beş Arap ülkesi ile birlikte Filistin'in bölünmesini öngören bu karara karşı çıkarak aleyhte oy kullanmıştır. Ancak oylama sonucunda Filistin'in bölünmesi Birleşmiş Milletler'de kabul edilmiştir (Sarıaslan, 2019, s.5). İsrail'in kuruluşu ve ardından gelen Arap-İsrail Savaşı ise birçok Filistinlinin yerinden edilmesine neden olmuştur (Özkoç, 2009, s.168).

Theodor Herzl önderliğinde Siyonist bir teşkilatlanmaya giden ve Balfour Deklarasyonu'yla hızla Filistin topraklarını yurt edinen Yahudiler, bu coğrafyanın asıl sahipleri olan Filistinliler ile bir çatışma ortamına sürüklenmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında özellikle İngilizlerin desteklediği Yahudi yerleşimciler, Filistin'de bağımsızlıklarını ilan ederek İsrail devletini kurmuş ve Filistin ve Arap toplumunun itirazlarına rağmen işgal yoluyla elde ettikleri toprakları genişletmişlerdir. Bu durum Filistinlilerle Yahudiler arasında karmaşık ve sorunlu bir ilişkiyi beraberinde getirmiştir. İsrail'in uluslararası hukuku ihlal eden eylemleri Arap-İsrail savaşlarını tetiklemiş ve Filistin Sorunu ortaya çıkmıştır. Filistin devletinin bağımsızlığı, Kudüs'ün statüsü, mülteciler, sınırlar ve Yahudi yerleşkeleri gibi çözüme kavuşturulamayan sorunlar, Arap ve

İsrail devletleri arasında uzun süreli müzakerelerin ve çatışmaların merkezi olmuştur. Bu sorunlar bölgesel istikrarsızlık ve sürekli bir gerilim kaynağı olarak varlığını sürdürmekte ve günümüzde hala çözüm beklemektedir (Yıldırım, 2021, s.3842-3843).

1967 yılından itibaren işgal ettiği toprakları kademeli olarak İsrail sınırları içine dahil eden İsrail yönetimleri aynı zamanda bu bölgelere yerleştirilen Yahudi nüfusun artışıyla Filistin devletini engellemek amacıyla çeşitli tedbirler almıştır. İsrail işgal ettiği Filistin topraklarında kurumsallaştırma stratejisini benimsemiş ve bu doğrultuda “Allon Planı,” “Şaron Planı,” “Begin Planı,” “Allon-Artı Planı” gibi belirli planlar çerçevesinde adımlar atmıştır (Arı, 2007, s.13). Bu planlar, İsrail’in işgali meşrulaştırma ve Filistin toprakları üzerinde kontrolünü güçlendirme amacını taşımaktadır. İsrail yönetimleri yerleşim birimleri ve sınırların düzenlenmesi gibi pratik adımlarla işgal edilen bölgelerin toplumsal ve coğrafi yapısını değiştirerek Filistin devletinin olası bir kuruluşunu engellemeye yönelik stratejiler geliştirmiştir. Bu durum bölgedeki siyasi gerilimi artırmış ve Filistin-İsrail çatışması üzerinde derin etkiler bırakmıştır.

İsrail’deki belirli kesimler arasında İsrail devletinin başlangıcından itibaren tüm Filistin topraklarında kurulması gerektiğine dair bir düşünce mevcut olmuştur. İsrail devletinin kurulmasının ardından Arap nüfusunu topraklarından uzaklaştırma eğilimindeki uygulamalar, Yahudi ulusuna dayalı bir Yahudi devletinin oluşturulma hedefini yansıtmıştır. Arap-İsrail savaşları sonrasında meydana gelen Filistin topraklarının işgali İsrail’e tüm Filistin üzerinde hâkimiyet kurma fırsatını sağlamıştır (Kemiksiz, 2016).

Birleşmiş Milletler’in taksim kararının ardından Filistin toplumunun çöküşü ve İsrail devletinin kurulmasıyla birlikte Filistin mücadelesini Arap devletleri üstlenmiş ve 1948’den itibaren sorun, Arap-İsrail çatışmasına evrilmek suretiyle devletlerarası ve çok boyutlu bir nitelik kazanmıştır. Arapların 1948 Arap-İsrail Savaşı’nda ele geçirdikleri Filistin topraklarında bağımsız bir Filistin devleti kurma hedefine yönelmemeleri ve 1967 Arap-İsrail Savaşı’ndaki ağır yenilgileri, İsrail’in bütün Filistin topraklarına hâkim olmasına ve Filistinlilerin sadece devletsiz değil, aynı zamanda yurtsuz da kalmalarına yol açmıştır. 1967 savaşının ardından Filistinliler, Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) liderliğinde bağımsız bir mücadele anlayışını benimserken, Arap devletleri ise savaşta kaybettikleri toprakları geri alma hedefini öne çıkarmışlardır. 1973 Arap-İsrail Savaşı, Arap devletlerine hedeflerini kısmen gerçekleştirme fırsatı vermiştir. Ancak 1973’ten sonra genel bir Arap-İsrail savaşı yaşanmamış, çatışma 1982’den itibaren Lübnan sahasında yeni aktörlerle devam etmiştir. Filistin mücadelesi, 1987’deki İntifada’dan sonra Filistin topraklarına taşınmış, 1993’te İsrail ve FKÖ’nün birbirlerini karşılıklı olarak tanıdığı Oslo Mutabakatı’yla yeni bir evreye girmiştir. Ancak Oslo sürecinin başarısızlığı, İsrail-Filistin barışına yönelik umutların azaldığı, çatışmaların ve ayaklanmaların tekrar başladığı, Filistinliler arasında bölünmelerin meydana geldiği bir süreç neden olmuştur (Kemiksiz, 2018, s.128).

Son olarak Hamas’ın silahlı kanadı İzzeddin el-Kassam Tugayları, “Filistinlilere ve başta Mescid-i Aksa olmak üzere kutsal değerlere yönelik sürekli ihlallere karşılık verme” gerekçesiyle İsrail’e 7 Ekim 2023’te kapsamlı saldırı düzenlemiştir (TRTHABER, 2024). Gazze’den fırlatılan roketlerle İsrail’in farklı bölgeleri hedef alınmıştır. İsrail Savunma Kuvvetleri saldırılara karşılık olarak İsrail’de savaş halini ilan etmiştir (NTV, 2023).

Filistin ve İsrail arasındaki çatışmaların yol açtığı sivil kayıplar ve bölgedeki barış ve güvenliğin bozulması, küresel vicdanı derinden etkilemektedir. Özellikle Gazze’nin maruz kaldığı yoğun bombardıman ve orantısız güç kullanımı, bölgede ciddi bir insanlık trajedisine neden olmaktadır. Son yaşanan olaylar İsrail ve Filistin arasındaki 1948’den bu yana devam eden çatışmaların kronikleşmiş bir durumda olduğunu göstermektedir. Gazze, 16 yıldır

kadınlar, çocuklar ve yaşlılar dâhil olmak üzere milyonlarca insanın temel gıda, su, ilaç-tıbbi malzemeler, akaryakıt ve enerji kaynaklarına erişememesi nedeniyle ağır bir insanlık dramına sahne olmaktadır. Bölge adeta ablukaya alınarak açık hava hapisanesine dönüştürülmüştür. Tarihsel süreç boyunca milyonlarca insanın vatanından sürgün edilmesi, binlerce sivilin öldürülmesi ve yüzlerce yerleşim yerinin tahrip edilmesi savaş suçu kapsamında değerlendirilmekte olup ayrıca olağanüstü önlemlerin geç alınması bir insanlık suçu olarak kabul edilmektedir (Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, 2023).

7 Ekim tarihinden bu yana devam eden İsrail saldırıları sonucunda Gazze Şeridi'nde en az 10,300'ü çocuk, 7,100'ü kadın olmak üzere toplamda 24,448 Filistinli hayatını kaybetmiş, 61,504 kişi ise yaralanmıştır. Enkaz altında hâlâ binlerce ölü olduğu bildirilirken, sivil altyapı da hedef alınarak halkın sığındığı hastane ve eğitim kurumları da tahrip edilmiştir (TRTHABER, 2024). İsrail'in saldırıları karşısında Filistin'deki can kayıpları her geçen gün artmaya devam etmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Nitel araştırma, farklı disiplinleri ve pek çok kavramı bir araya getirdiğinden dolayı tek bir şekilde tanımlanması oldukça zordur. Bu bağlamda nitel araştırma genellikle gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerini içeren, sosyal olguları bağlamında anlamayı ve derinlemesine araştırmayı hedefleyen bir araştırma türü olarak öne çıkmaktadır (Yıldırım, 1999; Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Bir araştırmanın konusuyla ilgili bilgi sağlayan her türlü yazılı materyale doküman ya da belge denilmektedir (Balcı, 2016). Doküman analizi, belgesel tarama olarak da adlandırılır ve mevcut kayıtların ve belgelerin incelenerek veri elde edildiği bir yöntemdir. Bu analiz türü, belirli bir amaç doğrultusunda kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini içerir (Karasar, 2005). Başka bir ifadeyle araştırılması planlanan olgu veya olgularla ilgili bilgi içeren yazılı materyallerin analizi olarak da tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Bu çalışmada, 7 Ekim 2023 tarihinde başlayan ve halen devam eden Filistin-İsrail çatışmasında, İsrail'in insanlık dışı eylemleriyle soykırım seviyesine ulaşan, her türlü hukuk dışı eylemleri içeren zulmünün dolaylı etkilerini yaşayan bireylerin düşünce, tutum ve duygusal tepkilerini anlamak amacıyla doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bunun için '*Filistin İçin Bir Not Burak*' projesi tasarlanmış, projeye gönüllü olarak katılım sağlayan bireylerin Filistin'le ilgili duygu, düşünce ve tepkilerini ifade edeceğini not kâğıtları hazırlanmış ve bireyler bu kâğıtlara Filistin'de yaşanan zulümle ilgili duygu, düşünce ve tepkilerini yazmıştır. Bu projenin bilimsel bir çalışmada kullanılacağı ifade edilerek gönüllü katılım teşvik edilmiştir.

Verilerin Analizi ve Yorumlanması

7 Ekim tarihinden bu yana Siyonist İsrail'in Filistin'de yaşattığı insanlık dramı, hiçbir hukuk kuralı tanımadan gerçekleştirdiği zulüm ve soykırımdan dolayı olarak etkilenen bireylerin düşünce, tutum ve duygusal tepkilerini anlamak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Katılımcıların Filistin için yazdıkları notlar üzerinden içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Toplamda 253 not kâğıdı analiz edilmiştir. İlk önce ham verilerin transkripsiyonu yapılarak yazıya geçirilmiş ve metin üzerinde defalarca durulmuştur. Bu metinler dikkatlice okunarak araştırma odağımızla alakalı kelimeler ve cümleler tanımlanmıştır.

Bu çalışmada kodlamadaki tutarsızlıkları gidermek ve geçerlik güvenirliği sağlamak amacıyla konuyla ilgili derinlemesine bilgi toplanmış, alanda uzman öğretim üyesi ile içerik analizi yapılmış, veriler kodlanmış ve oluşturulan bu kodlamalar bir araya getirilerek temalar oluşturulmuştur. Aktarılabilirliği güvence altına almak amacıyla araştırmacı süreci açık ve anlaşılır bir şekilde açıklamış, katılımcıların ifadeleri detaylı olarak aktarılmış ve sıklıkla doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Ayrıca teyit edilebilirlik için ham veriler muhafaza edilmiş ve araştırmanın her aşaması özenle yazıya geçirilmiştir.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde katılımcıların yazdığı notlara göre elde edilen verilerin içerik analizine göre oluşturulmuş temalar ve alt temalar ışığında, Filistin’de yaşanan zulüm ve soykırım seviyesine varan insanlık dışı eylemlerden dolayı olarak etkilenen bireylerin düşünce, tutum ve duygusal tepkileri ele alınacaktır. Araştırmada elde edilen temalar ve alt temalar Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Elde Edilen Temalar ve Alt Temalar

Tema / Kategori	Alt Kategori
Toplumsal Dayanışma	- Toplumsal Hareketlilik ve Katılım - Müslüman Kardeşliği
Bireylerin Tutumları ve Davranışları	- Aktif Protesto ve Direniş - Pasif Eylemler
Duygusal Tepkiler	- Hüzün ve Çaresizlik - Öfke ve İsyan - Umut ve Empati
İnanç ve Değerler	- İnsan Haklarına İlişkin İnançlar - Barış ve Adalet İdealizmi - Dua

Toplumsal Dayanışma

Katılımcılar İsrail’in Filistin’e yönelik devam eden saldırıları karşısında Gazze’de yaşanan insanlık dramına dikkat çekmenin ve Filistin’e destek olmanın gerekliliğini vurgulamıştır. Katılımcılar Filistin’deki zulme karşı tepkilerini toplumsal hareketlilik ve katılım ile Müslüman kardeşliğinin önemine vurgu yaparak, Filistin’deki Müslümanların yaşadığı zorluklara karşı dayanışma içinde olunması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Toplumsal Hareketlilik ve Katılım

Katılımcılar Filistin’e maddi ve manevi yardımda bulunmak için çeşitli etkinlik ve organizasyonlara destek verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Buna göre Filistin için toplu dua etmek, insani yardım malzemesi toplamak, Filistin yararına kermes düzenlemek ve bağış yapmak başlıca vurgulanan etkinlikler arasında sayılmıştır. Bazı ifadeler şu şekildedir: “Filistinli kardeşlerimiz için yatsı namazı sonrası dua edeceğiz. Camiye gelemeyenler en azından evlerinde dua etsin.”, “Şuan Filistin’de, Gazze’de bir insanlık dramı yaşanıyor. Maddi manevi destek verin. Filistin’in yaralarını birlikte saralım.”, “Türk Milleti her zaman

mazlumların yanında olmuştur. Eskiden olduğu gibi şimdi de maddi ve manevi olarak Filistin'in yanında olmalıdır.”, “Kahramanmaraş depreminde olduğu gibi Filistin için de sivil toplum kuruluşlarınca daha geniş çaplı yardım seferberliği başlatılmalıdır. Kış aylarına geldik. Hava soğuk. Orada da masum halk evsiz kaldı. Orada birbirine yardım edecek kimse de yok. Çünkü bütün bir halk aynı şeylere muhtaç.”, “Filistin yardım bekliyor. Lütfen duyarsız kalmayalım.”, “Gerek gizli gerek açıktan her türlü yardım yapmaya gayret edelim. Filistin ana davamızdır. Durumu iyi olanları daha fazla yardım etmeye davet ediyorum.”, “Yardımlar, dualar bırakıldı. Üstelik yardım edenler eleştirilir duruma geldi. Herkes nefis muhasebesini yapsın. Rabbim yapılan hiçbir iyiliği karşılıksız bırakmayacaktır.”

Bu ifadeler Filistin'deki insani krize dikkat çekerken toplumun duyarlılığını ve mazlumların yanında olma arzusunu vurgulamaktadır. İnsanlar Filistin'e yardım etmek ve acıyı hafifletmek için çeşitli yöntemler düşünmektedirler. Dua etmek, maddi ve manevi destek sağlamak, sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine katılmak gibi çeşitli yollarla Filistin'e yardım etme isteği belirgin bir şekilde ifade edilmektedir. Bu ifadeler toplumun vicdani ve insani sorumluluklarını yerine getirme çabasını yansıtarak Filistin'deki zor durumların çözümüne katkıda bulunma arzusunu ortaya koymaktadır. Toplumun bu konuda duyarlı olması ve yardım etme çağrılarında katılması gerektiği vurgulanmıştır. Özellikle Türk Milleti'nin mazlumların yanında olma geleneğinin Filistin için de devam etmesi gerektiği, yardım çağrılarının duyulması ve desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Müslüman Kardeşliği

Katılımcılar tarafından Müslümanların kardeş olduğu, Filistinli mazumlara kardeşim diye seslendikleri, zulme uğrayan Filistinliler için diğer Müslümanların birlikte hareket etmesi gerektiği, ümmet bilincinin canlı tutulması gerektiği vurgulanmıştır. Bazı ifadeler şu şekildedir: “Rabbim tez zamanda Müslüman birliğini sağlamamızı nasip etsin.”, “Komutanı Muhammed olan bir ümmet boyun eğmez.”, “Müslümanlar kardeştir. Boykota devam.”, “Müslüman ülke liderleri harekete geçmeli. Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmeyeceği gibi zulmedilmesine de izin vermemelidir.”, “Kardeşlerimize sahip çıkalım.”, “Aranızdaki kardeşlik bağını koruyun; çünkü sizin silah ve mühimmatınız budur. (Hasan el-Benna).”, “Selam olsun Filistinli mücahitlere, selam olsun kardeşlerimize.”, “Gazze halkı açlıktan ölüyor. Yardım turları içeri alınmıyor. Gazzeli çocuklar ölüyor. Hâlbuki İslam kardeşliği komşusu açken kendisi tok yatan bizden değildir düsturuna dayanır.”, “Müslümanların birlik ve beraberliğinin simgesi, ilk kıblemiz Mescid-i Aksa'nın ve Filistin'in özgür olacağı günleri göreceğiz.”, “Filistin davasına ve Müslüman kardeşlerimizin imdadına biz değil de kim yetişecek?”

İfadeler Filistin'e ve Müslüman kardeşlerine yönelik duyarlılığın ve dayanışma ruhunun bir yansımasıdır. Müslümanlar arasındaki birlik ve beraberlik vurgusuyla, Filistin davasının önemine dikkat çekilirken, İslam coğrafyasındaki liderlerin daha etkin bir rol üstlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, İslam'ın kardeşlik ve dayanışma ilkelerine atıfta bulunularak, Müslümanların Filistin'e ve mazlum kardeşlerine destek olma sorumluluğuna işaret edilmektedir. Bu ifadeler Müslümanların insanlık ve adalet duygularıyla uyumlu bir şekilde Filistin meselesine ve Müslüman kardeşlerin yardımına duydukları derin duyguları dile getirmektedir.

Bireylerin Tutumları ve Davranışları

Bireylerin tutumları ve davranışları, Filistin'deki zulme karşı çeşitli stratejiler ve eylemlerle şekillenirken hem aktif hem de pasif tepkilerle bu duruma karşı bir duruş sergilenmeye çalışılmaktadır.

Aktif Protesto ve Direniş

Filistin’de yaşanan zulme karşı bireylerin gösterdiği aktif tepkiler genellikle toplumsal eylemlilik içeren çeşitli davranışları içermektedir. Bu davranışlar, bireylerin zulme karşı duyarlılıklarını ifade etme ve bu durumu değiştirmek adına çeşitli eylemlerde bulunma amacını taşımaktadır. Bu tepkiler arasında şunlar öne çıkmıştır: Eylemler ve gösteriler, protesto ve yürüyüşler, İsrail ürünlerini boykot, uluslararası yardım kuruluşlarını göreve çağırma. Bazı ifadeler şu şekildedir: *“Dua dua, boykot boykot yanındayız. Allah’ım daha fazlasını yapmayı nasip etsin. Ölen her çocuk ve masum için kalanlara daha çok sahip çıkmayı nasip etsin. Eğer inanmışsanız üstün gelecek olanlar sizlersiniz.”*, *“İsrail ürünleri boykot edilirse İsrail zarar görür. Filistin halkı ise fayda. Boykot etmeye devam edelim.”*, *“Boykot azaldı, protesto azaldı, yürüyüşler azaldı, dualar azaldı. Herkes eskiye dönmeye başladı. Ama Gazze’de zulüm devam ediyor.”*, *“Boykot edilen bir kafeden çıkamayanlar bir tarafta, Kudüs’e Gazze’ye sahip çıkanlar diğer tarafta. Filistinliler sizinle gurur duyuyoruz.”*, *“Gazze için elimden bir şey gelmiyor deme. Bir şeyler yap.”*, *“Mazlum Filistin halkına yardım ve yataklık eden firmaları boykot ederek onurlu bir duruş sergilemeliyiz.”*, *“Ömür boyu boykot. Tek derdim Gazze.”*, *“Boykot Müslümanca bir duruş meselesidir. Bugün Gazze için bir şey yap ve en azından İsrail mallarını boykot et.”*, *“Nerede uluslararası yardım kuruluşları? Nerede insan hakları savunucuları? Daha ne kadar canın ölmesi gerekli?”*, *“Bedava da verseler İsrail ürünlerini almayın.”*, *“İçinde insan sevgisi olan tüm dünya insanları Filistin’de yaşanan zulme dur demek için daha fazla eylem yapmalı ve İsrail’i protesto etmelidir.”* Filistin’deki zulme karşı dile getirilen bu görüşler, toplumun genel duyarlılığını ve İsrail’in uyguladığı zulme karşı artan tepkileri yansıtmaktadır. İnsanlar sessiz kalmayı reddederek çeşitli eylemlerle Filistin halkına destek olmayı amaçlamaktadır. Bu ifadeler Filistin davasına olan inancın ve uluslararası toplumun dikkatini çekmek için yapılan çağrılarının bir yansımasıdır. Zulme karşı gösterilen bu tepkiler, insanların vicdanlarını harekete geçiren ve Filistin’in yaşadığı acılara duyarlılık gösteren bir duruş sergilemektedir.

Pasif Eylemler

Filistin halkının sesini dünya genelinde duyurmak ve uluslararası toplumu zulme karşı harekete geçirmek amacıyla özellikle sosyal medya paylaşımları yapmak, zulmü, savaşı ve soykırımı lanetleyen basın açıklamaları yapmak, Filistinliler için Allah’tan yardım istemek gibi eylemlerin olduğu tespit edilmiştir. Bazı ifadeler şu şekildedir: *“İnsan olmak biraz da mazlumlar için ses çıkarmak, kavga etmektir. En azından Filistin’deki zulmü yayın.”*, *“Gazze herkesin maskesini düşürdü, gerçek yüzünü bir daha gösterdi. Zulmü yapanı da zulme destek olanı da daha iyi tanımamıza vesile oldu. Hala tanımayan kaldı mı?”*, *“İsrail zulmüne sessiz kalmayın, Lütfen her yerde paylaşın. Çünkü Gazze’de soykırım devam ediyor.”*, *“Bu zulmü dünyadaki bütün dinler duydu, bütün ırklar duydu, hatta sağır ve dilsizler bile duydu. Tek bir İslam âlemi duymadı. Ama biz zulmü duyurmaya devam edeceğiz.”*, *“İşgalci İsrail yıllardır abluka altına aldığı Filistin’i yok etmek istercesine saldırıyor. Dünya ise bu orantısız zulme yine sessiz kalıyor. Sessiz kalma! Zulmü normalleştirme!”*, *“Çocukları öldürmeye devam ediyorlar. Gazze’yi konuşmaktan vazgeçmeyin.”*, *“Bu zulme sessiz kalmayın. Her yerde paylaşın.”*, *“Susma! Boykot et! Ortak olma! Katliamı paylaş!”* İfadeler Filistin’deki zulme ve İsrail’in saldırgan politikalarına karşı duyulan güçlü bir tepkiyi yansıtmaktadır. İfade edilen duygu, acımasızlığa ve haksızlığa karşı ses çıkarma ve mücadele etme çağrısıdır. İnsanlık dışı eylemlere sessiz kalmamanın ve bu zulmü dünya geneline duyurmanın önemi vurgulanmaktadır. Ayrıca uluslararası toplumun bu acımasızlığa karşı tepkisiz kalmasına karşı bir eleştiri ve bilinçlendirme mesajı da içermektedir. Bu ifadeler insanlığın vicdanını harekete geçirerek, Filistin’deki zulme karşı birlikte mücadele etme çağrısında bulunmaktadır. Bu eylemlerin sadece duygusal bir tepki değil aynı zamanda değişim için somut adımlar atmaya

yönelik bir çağrı da olduğu ifade edilebilir.

Duygusal Tepkiler

Filistin’de yaşanan zulüm ve insanlık dışı eylemler, katılımcıların duygusal tepkilerini şekillendiren temel noktalardan bazılarıdır. Bu tepkilerin özünü hüznün ve çaresizlik, öfke ve isyan ile umut ve empati gibi duygular oluşturmaktadır.

Hüznün ve Çaresizlik

Filistin’de meydana gelen insanlık dışı eylemlerin katılımcılarda yoğun bir hüznün ve çaresizlik duygusuna neden olduğu görülmüştür. Yaşanan insanlık dramı karşısında çaresizlik duygusuyla birlikte olaylara müdahale edememenin verdiği hüznü ifade etmişlerdir. Ayrıca Filistin’deki ölümler, yıkımlar, açlık, susuzluk, soğuk ve hastalık gibi durumlar karşısında üzüldüklerini dile getirmiştir. Bazı ifadeler şu şekildedir: *“Filistin her zaman yanındayız. Acınız acımızdır.”*, *“Gazze tüm Müslümanlar için ağır bir imtihandır. Gazze bu imtihanı ölere kazandı. Müslümanlar susarak kaybetti.”*, *“Bırakın akan kanların masum çocukların gözlerinden akan gözyaşlarının hesabını veremeyeceğiz. Dua etmekten başka bir şey gelmiyor elimizden.”*, *“Tarihte Müslümanların bu kadar korkak ve aciz olduğu başka bir dönem yoktur herhalde. Allah’ım hesabımızı kolay kıl.”*, *“Bizi affet Filistin sadece izledik.”*, *“Tüm İslam âlemi Gazze’nin yardım çağrısına hala sessiz.”*, *“Müslümanım diyen bu kadar millet, biraz öfkelenip kafayı taksa, esir mi olurdu Mescid-i Aksa.”*, *“Gazze’deki zulüm insanlık ayıbıdır.”*, *“Gazze’de çocuklar ölüyorken insanlığımızdan utanmalıyız.”*, *“Bu vebal hepimize yeter. İslam âleminin ortasında işlenen cinayetler... Bu zillet, meskenet, sefalet, atalet ölmekten beter.”*, *“Kendimden, yediğimden, içtiğimden utanıyorum artık. Rabbim sen Gazze’ye yardım et, sonra da bizi ıslah et.”*, *“Açlığın İsrail tarafından bir silah olarak kullanıldığı Gazze’de Müslüman olarak, ümmet olarak sınıfta kaldık.”*, *“Filistin’de zulüm hala devam ediyor. Tepkilerimizde neden değişiklik oldu? Seslerimiz kısıldı neden?”*, *“Zamanı geldiğinde dağlar, taşlar dile gelecek biz susacak mıyız? Susacağız belki de! Bugün konuşmadığımız, zulme dur diyemediğimiz, kardeşlerimizi savunamadığımız için istesek de konuşamayacağız belki de.”*

İfadeler Filistin’deki zulme karşı duyulan yoğun endişeyi ve eleştiriyi yansıtmaktadır. Müslümanların Filistin’e yönelik duyarsızlığını ve sessizliğini sorgulamakta aynı zamanda Filistin’deki acıları dile getirmektedir. Ayrıca Müslüman toplumunun Filistin meselesine duyarsız kalmaması ve daha etkili bir şekilde harekete geçmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Zulme karşı ses çıkarma ve yardım etme çağrıları, Filistin’deki duruma dikkat çekmeyi ve dünya genelinde destek bulmayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte, duaların ve dileklerin yeterli olmadığı ve somut eylemlerin de gerekliliği vurgulanmaktadır.

Öfke ve İsyân

Katılımcılar olayları uzaktan gözlemleyerek, yaşanan haksızlıklar ve zulümler karşısında öfke duymakta ve yaşananlara isyan etmektedir. Haberler, sosyal medya ve diğer iletişim araçları aracılığıyla edindikleri bilgiler, Filistin’deki zulümden dolayı etkilenen bireylerde haksızlık ve adaletsizlik karşısında büyüyen bir öfkeye yol açtığı ifade edilebilir. Bu bireyler, olaylara doğrudan müdahale edememelerine rağmen, vicdanlarında oluşan bu öfkeyi ifade etmek ve tepki göstermek amacıyla çeşitli platformlarda seslerini yükseltmeye çalıştıklarını ifade etmiştir. Bazı ifadeler şu şekildedir: *“Bize lazım olan soylu bir öfkedir.”*, *“Bebek Katili İsrail. Orta Doğu’dan defol.”*, *“Gülüştünü söndürdüğünüz çocukların ahi hiçbir zaman peşinizi bırakmayacak.”*, *“Demokrasi ve insan hakları koruyucu lideri Biden gönderdiğin tüm mühimmat İsrail’e ulaşmıştır. Ama Allah’ın da bir hesabı vardır unutma!”*, *“Gazze dört aydır kimsenin umurunda olmadı. Ama Batı kendi parmakları yansa dünyada baktırmadıkları doktor kalmazdı.”*, *“İsrail Filistin topraklarını işgal etmiş, 76 yıldır katliam yapıyor, son olarak 12 binden fazla çocuğu öldürdü. Dünyanın en gaddar ve ahlaksız teröristidir.”*, *“Hani dünya*

çocuklarındı. Hani onlardan emanet almıştık.

Gazze bu dünyanın dışında bir yer mi? Yıkıl dünya yıkıl...”, “Dünya’da konforun ve hazzın zirveye ulaştığı bir çağda Gazze’ye kan ve gözyaşını layık görenleri ve buna sessiz kalanları ibretlik bir yenilgiye uğrat Ey Rabbim.”

İsrail’in Filistin’e yönelik saldırılarına karşı yoğun bir öfke ve eleştiri olduğu görülmektedir. Bu ifadelerde İsrail’in Filistin topraklarını işgal etmesine ve uzun süredir devam eden zulmüne sert bir biçimde vurgu yapılmaktadır. Masum insanların yaşadığı acılar ve özellikle çocukların ölümleri büyük bir üzüntü ve endişe ile ele alınmaktadır. Ayrıca bu ifadeler Filistin’deki zulme karşı bir isyan ve feryadı yansıtmakta, daha adil bir dünya için çağrıda bulunmakta ve uluslararası toplumun bu duruma sessiz kalmasına tepki göstermektedir.

Umut ve Empati

Katılımcılar İsrail zulmünün son bulacağını, Filistin’in bir gün özgürlüğüne kavuşacağını hatta Filistin direnişinin tüm dünyada bir uyanışa ve halkların haklı mücadelesine örnek olacağını ifade etmiştir. Katılımcılar ayrıca Filistin’de yaşanan acıları kendi acıları gibi hissettiklerini, bunun insanlık meselesi olarak algılanması gerektiğini de ifade etmiştir. Bazı ifadeler şu şekildedir: *“Bir uyanış, bir diriliş, bir yeniden doğuş, bir besmele çekişin davasıdır. Bu Hak ile Batılın mücadelesidir.”*, *“Kudüs bizim kutsalımızdır, vicdanımızdır. Zalimin zulmünün son bulacağı yerdir.”*, *“Dünyada tek gündem var: Filistin. Artık Filistin’i yok sayamayacaksınız.”*, *“Hz. İbrahim’in ateşine su taşıyan karınca misaliyiz. Rabbim sen hedefi ıskalatma.”*, *“Gazze’de katliam devam ediyor. Soykırım devam ediyor. Her gün, her saat, her dakika insanlar katlediliyor. Duyarlı olalım. Gazze’yi unutmayalım.”*, *“Filistin! Acınız acımızdır.”*, *“Mescid-i Aksa miraca çıkmanın, yükselmenin yeridir. Rabbim Filistin’i de zafere ulaştıracaktır.”*, *“İbadet, cihat, dua ve arşa yükselen bebekler, anneler, babalar. Miracı hakkıyla idrak eden şehirler diyarı Gazze. Elbet zafer sizin olacaktır.”*, *“Filistin özgür olacak. İsrail bir terör devletidir.”*, *“Allah’ın izniyle Filistin özgür, zafer inanların olacaktır ve yakındır.”*, *“Ey Rabbim! Etrafını mübarek kıldığın ilk kiblemiz, göz bebeğimiz Mescid-i Aksa diye ayetlerde yer verdiğin toprakları Siyonizm’in zulmünden elbet kurtaracaksın. Yardım eyle.”*, *“İman ve inancı tam olan hiçbir Müslüman asla yenilmemiştir. Allah’ım Bedir’de inananlara yardımını gönderdiğin gibi Filistinli kardeşlerimize de gönder.”*, *“Güneş Batı’dan doğuyor. Batılı birçok insan İsrail’in zulmüne dur demek için birleşiyor. Hatta Müslümanlardan daha çok tepki gösteriyor. Dünya Filistin’in haklı mücadelesine destek veriyor.”*, *“Batılı Gayri Müslimlerin sergiledikleri duruş kadar Müslümanlar da bir duruş gösterseydi Filistin asla bu güne gelmezdi.”*, *“Avrupalı insanlar değil devletleri ikiye bölüdü. Hem Batıda hem de Müslüman ülkelerdeki halk, siyasal rejimlere baskı yaparak zulmün son bulmasına çalışıyor.”*

Bu ifadeler Filistin davasına olan derin bağlılığı ve sağlam inancı yansıtmaktadır. Filistin’in özgürlüğüne kavuşacağına dair umut dolu bir beklentiyi dile getirirken zulme karşı direnişin ve adalet ulaşmanın önemini vurgulamaktadır. Filistin’e yönelik zulmün sona ereceğine olan inanç, umut ve direnişin güçlü bir ifadesidir. Bu ifadeler aynı zamanda vicdan ve adalet duygusunun önemini öne çıkararak Filistin davasının bölgesel değil aynı zamanda evrensel bir insanlık meselesi olduğunu vurgulamaktadır. Bununla birlikte tüm dünya insanlarını insanlık onurunu ve adaleti savunmaya çağırarak bir ses niteliği taşımaktadır.

İnanç ve Değerler

İnsan haklarına ilişkin inançlar, barış ve adalet idealizmi ile dua, Filistin’deki zulme karşı duyulan derin endişe ve üzüntünün bir yansımasıdır. Bu temalar insanların adalet ve barış arayışlarını yansıtırken zulme karşı duyulan duygusal tepkilerin yanı sıra umudu ve dayanışmayı da içermektedir.

İnsan Haklarına İlişkin İnançlar

Katılımcılar İsrail'in savaş hukuku da dâhil hiçbir hukuk gözetmediğini, özellikle sivillere yapılan saldırılar sonucunda insan haklarını ihlal ettiğini, savaşta dahi hedef alınmaması gereken hastane ve ibadethane gibi yerleri hedef alarak insanlık suçu işlediğini, İsrail'in soykırım suçundan dolayı yargılanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Katılımcılar en çok çocukların öldürülmesine tepki göstererek bunun kabul edilemez bir suç olduğunu vurgulamıştır. Bazı ifadeler şu şekildedir: *“Tarihe geçecek bir karanlık ve kötülük üzerimize çökmüş. Çocukların, sivillerin, kadınların katledildiği bu insanlık suçuna, bu zulme, bu kötülüğe hiç kimse sessiz kalmamalıdır.”*, *“Çocukların öldüğü bir savaş savaş değildir.”*, *“Hastaneler yok edildi, yardımlar engellendi. Şimdi çocuklar, kadınlar ve masum insanlar açlıktan ölüyor.”*, *“Derhal ateşkes ilan edilerek ilaç ve gıda tedariki için acil insani yardım koridorları açılmalıdır. İsrail saldırılarına bir an evvel son vermelidir. Savaşın ve savunma hakkının bile belirli kuralları ve sınırları vardır.”*, *“İsrail'in, kadın, çocuk, okul ve hastane ayrımı yapmadan gerçekleştirdiği saldırılar, adeta bir soykırımı andırmaktadır. Bu saldırılara karşı herhangi bir müdahale olmaması, ölenlerin beyaz tenli ve sarışın olmamalarına bağlı mıdır? Artık uluslararası toplumun Siyonizm'e karşı durması gerekmektedir.”*

İsrail'in Filistin'e yönelik saldırıları, uluslararası toplumda insanlık suçu ve soykırım olarak değerlendirilmektedir. Bu saldırılarda özellikle çocuklar, siviller ve kadınlar hedef alınmıştır ki bu durum savaş kavramıyla örtüşmemektedir. Saldırıların bir an önce durdurulması ve insani yardım koridorlarının açılması talep edilmektedir. Ayrıca, uluslararası toplumun İsrail'in sivilleri hedef alan bu saldırılarına karşı net bir tavır alması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu ifadeler, İsrail'in saldırılarının insan hakları ve uluslararası hukuk normlarına ciddi şekilde aykırı olduğunu ve derhal sonlandırılması gerektiğini dile getirmektedir.

Barış ve Adalet İdealizmi

Katılımcılar Gazze'deki hukuk ihlallerine dikkat çekerek Birleşmiş Milletler'in ve tüm dünya devletlerinin yaşananlara müdahil olup kalıcı barışın sağlanması ve bölgede huzurun tesis edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Katılımcılar hiçbir kural tanımadan devam eden İsrail zulmü karşısında ses çıkarmayan ve gerekli adımları atmayan devletleri ateşkes için göreve çağırarak, gerekli insani yardım malzemelerinin bir an önce Filistin'e ulaştırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Katılımcılar ayrıca İsrail'in hukuk önünde hak ettiği cezayı alacağına inandığını, vicdanlarda mahkûm edilen İsrail'in uluslararası arenada da suçlu kabul edileceğini, İlahi adaletin er ya da geç tecelli edeceğini ifade etmiştir. Bazı ifadeler şu şekildedir: *“Savaşın rengi olmaz.”*, *“Artık kınama mesajlarına değil eyleme ve ateşkese ihtiyacımız var.”*, *“Her bireyin yaşam ve barış hakkının vurgulandığı Uluslararası İnsan Hakları Beyannamesine rağmen, bugün itibarıyla Filistin ve Filistin halkının bu beyannamenin kapsamında olmadığına şahit oluyoruz. Konu Filistin olunca bu geçmişte de böyleydi, maalesef şimdi de böyle.”*, *“Savaştan bahsedebilmek için iki ordudan bahsetmemiz lazım. Hâlbuki Filistin kuşatma altında ve İsrail tarafından hava ve kara saldırılarına maruz kalıyor. Gazze'de masum insanlar, çocuklar, kadınlar, yaşlılar hayatlarını kaybetmeye devam ediyor. Acil ateşkes ilan edilip kalıcı barışın sağlanması gerekiyor.”*, *“Gazze ölüyor! Duvarlar yıkılsın, kapılar açılsın. Adalet yerini bulsun.”*, *“Filistin'e, Gazze'ye bir an önce gelmelidir. İnsanlar ölmeyi değil yaşamayı hak ediyor.”*, *“Siyonizm gelene kadar Filistin'de tüm dinler barış içinde yaşıyordu. İsrail zulmünün biteceği ve barışın yine hâkim olacağı günleri bize göster Allah'ım.”*, *“İsrail-Filistin meselesinde kalıcı barış için Türkiye garantör olmalıdır. Türkiye olmadan bu mesele çözülemez.”*, *“Kalıcı barış sağlanmalı, Siyonist soykırımcı İsrail özgür Filistin'e 75 yıllık tazminat ödemelidir.”* İfadeler İsrail'in Filistin'e yönelik saldırılarının barış ve insan hakları ilkelerine aykırılığını net bir şekilde ifade ederken uluslararası insan hakları standartlarının Filistin halkının yaşam ve barış haklarını korumada yetersiz kaldığına dikkat çekmektedir.

Filistin’de yaşanan acıların son bulması ve kalıcı bir barışın sağlanması için Türkiye’nin rolüne vurgu yapılarak, Türkiye’nin barışın tesis edilmesinde önemli bir garantör olabileceği ifade edilmektedir. Ayrıca Siyonist İsrail’in Filistin’e yönelik zulmünün sonlandırılması ve tazminat ödenmesi gerektiği dile getirilerek adaletin sağlanması için gerekli adımların atılması çağrısı yapılmaktadır. Bu ifadeler Filistin’in barış ve özgürlük yolunda ilerleyebilmesi için uluslararası toplumun ve özellikle Türkiye’nin aktif bir rol oynamasının önemini vurgulamaktadır.

Dua

Katılımcılar Filistin ve Gazze için dua ederek duygusal tepkilerini ifade etmiştir. Bu dualar, Allah’tan Filistin halkına güç, dayanıklılık ve zafer vermesini talep içeren sözlerle İsrail’i lanetleyen beddualardan oluşmaktadır. Allah’tan yardım ve destek bekleyen bireyler, bu dualar aracılığıyla Filistin’de yaşanan zorlu süreçlerin sona ermesi ve insanların hak ettikleri huzur ve adalete kavuşmaları için dileklerde bulunmaktadır. Bazı ifadeler şu şekildedir: *“Yapılan zulmün sona erip özgür Kudüs günlerine kavuşana dek duaya devam.”*, *“Allah’ım senden bugünün hatırına fethini, yardımını, nurunu, bereketini ve hidayetini isterim. Yanındayız Filistin.”*, *“Allah yardımcınız olsun. Acınız, acımızdır.”*, *“Allah yardımcıları olsun.”*, *“Kudüs, Mescid-i Aksa, Gazze, Doğu Türkistan, Arakan ve işgal altında bulunan bütün İslam beldelerinin özgürlüğüne kavuştuğu günleri bizlere görmeyi nasip et Allah’ım.”*, *“Dünya sadece seyrediyor ve susuyor. Allah’ım sen Filistin’e yardım et.”*, *“Yaşadığınız zulmün son bulması, çocuklarımızın tekrar gülüp eğleneceği günler görmesi dileği ve duasıyla...”*, *Ey Kudüs! Allah seni ağladığın kadar güldürsün, üzüldüğün kadar mutlu etsin, daraldığın kadar ferahlatsın.”*, *“Gazze’de aylardır zulüm gören kardeşlerimizin ve Ümmet-i Muhammed’in de gönlüne ferahlık ver Allah’ım.”*, *“Allah’tan Müslümanların gündemi Gazze olan günler diliyorum.”*, *“Allah’tan kendimiz için mağfiret, Filistin’deki Müslümanlar için zafer dilerim.”* İfadelerde Filistin ve Gazze’deki Müslüman toplulukların yaşadığı acıları anlama ve dayanışma içinde olma arzusu net bir şekilde ortaya konmuştur. Dualarda Filistin’deki zulmün sona ermesi ve barışın sağlanması için Allah’a yönelik yapılan çağrılar ön plandadır. Bu dualar, insanların yaşadıkları zorlukları anlama, empati kurma ve birlik ruhunu yansıtmaktadır. Ayrıca dualarda Allah’a olan güvenin ve O’nun rahmetine olan inancın vurgulanması önemli bir yer tutmaktadır. Bu dualar, umudun ve iyiliğin gücünü temsil ederek, insanların acılarına son verme ve adaletin sağlanması amacıyla yönelik kararlılıklarını ifade etmektedir. Bu bağlamda, duaların manevi destek ve dayanışma ruhuyla Filistin ve Gazze’deki zorlukların aşılmasına katkı sağlamayı hedeflediği söylenebilir.

SONUÇ

İsrail’in Filistin’e yönelik uyguladığı zulüm ve soykırım seviyesine varan saldırıları, bu durumdan doğrudan etkilenen bireylerin yanı sıra dolaylı etkilenen bireyler üzerinde de derin ve çeşitli etkilere yol açmaktadır. Bu dolaylı etkilenen bireylerin düşünce, tutum ve duygusal tepkileri İsrail’in zulmüne karşı bir dizi karmaşık reaksiyonu içermektedir.

Öncelikle bu bireylerin düşünceleri İsrail’in Filistin’de gerçekleştirdiği zulüm karşısında derin bir endişe, hüznün ve öfke ile şekillenmektedir. Filistin’deki insanlık dışı eylemler ve insan hakları ihlalleri karşısında duyulan acı ve hayal kırıklığı, bu bireylerin zihinsel süreçlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Aynı zamanda bu bireylerin Filistin halkına yönelik adaletsizliğe ve zulme karşı hissettikleri empati ve dayanışma duyguları da belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. İsrail zulmünden dolayı etkilenen bireylerin tutumları, genellikle tepki ve muhalefet ekseninde şekillenmektedir. Bu bireyler İsrail’in insanlık dışı eylemlerine karşı net bir tavır alarak uluslararası toplumu harekete geçmeye ve bu zulme son vermeye çağırılmaktadır. Bununla birlikte bu bireylerin çoğu İsrail politikalarını eleştiren ve Filistin halkının haklarını savunan sosyal ve siyasi platformlarda aktif bir şekilde yer alınması gerektiğine inanmaktadır.

Duygusal tepkiler açısından ise bu bireyler genellikle hüznün, öfke, umutsuzluk ve hayal kırıklığı gibi yoğun duygular yaşamaktadır. Ancak aynı zamanda bu duygusal tepkiler, Filistin halkına yönelik dayanışma ve desteği artırmak için bir itici güç olarak da hizmet edebilmektedir. Bu süreçte özellikle Türkiye gibi Filistin davasına duyarlılıkla yaklaşan ülkelerin uluslararası alanda etkin bir şekilde hareket etmesi gerekmektedir. Türkiye'nin barışın ve adaletin sağlanması için aktif bir rol üstlenmesi, Filistin halkına verilebilecek en büyük desteklerden biri olacaktır. İslam coğrafyasındaki liderlerin de daha etkin bir şekilde hareket etmesi bu insani dramın sona erdirilmesi yolunda kritik bir adım olacaktır.

Sonuç olarak, İsrail'in Filistin'e yönelik uyguladığı zulüm ve soykırım seviyesine varan saldırıları, sadece bu durumdan doğrudan etkilenen bireyleri değil, aynı zamanda dolaylı etkilenen bireylerin düşünce, tutum ve duygusal tepkilerini de derinden etkilemektedir.

Kaynakça

- Aras, İ. (2010). Filistin-İsrail arasındaki temel sorunlar ve uluslararası hukuk. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arı, T. (2007). Filistin'de Kalıcı Barış Mümkün mü?, *Akademik Orta Doğu*, 2(1), 11-34.
- Ayhan, V. (2009). Hamas: Filistin direnişinde politik İslam. *Ortadoğu Etütleri*, 1(1), 101-136.
- Balcı, A. (2016). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. (12. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (17. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kemiksiz, N. (2016). Filistin sorunu. *Akademik Ortadoğu*, 11(1), 133-179.
- Kemiksiz, N. N. (2019). Arap-İsrail sorunu ve bölgesel yansımaları. *Journal of Awareness*, 3(5), 127-144. <https://doi.org/10.26809/joa.2018548623>.
- Ntv, (10.10.2023). *İsrail-Filistin sorunu nasıl başladı? İsrail-Filistin savaşında son durum*. E. A.: https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/israil-filistin-sorunu-nasil-basladi-israil-filistin-savasinda-son-durum,ANWuD1HRmEK1TqHjr9tRSg/9_v3HnE-JU6Jw3aTuiXM_Q, E. T.: 18.01.2024.
- Özkoç, Ö. (2009). Savaş ve barış: doksanlı yıllarda Filistin-İsrail sorunu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(3), 167-195. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002117.
- Sarıaslan, F. (2019). İsrail-Filistin sorunu ve Türkiye: Bir denge siyaseti. *Filistin Araştırmaları Dergisi*, 6, 1-32. <https://doi.org/10.34230/fiad.618731>.
- TRTHABER, (17.01.2024). İsrail'in Gazze'ye saldırılarında can kaybı 24 bin 448'e çıktı. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/israilin-gazze-ye-saldirilarinda-can-kaybi-24-bin-448-cikti-829709.html> Erişim Tarihi: 18.01.2024.
- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, (13.10.2023). Filistin ve İsrail arasında yaşanan çatışmaların durdurulmasına yönelik basın açıklaması. E. A.: <https://www.tihek.gov.tr/filistin-ve-israil-arasinda-yasanan-catismalarin-durdurulmasina-yonelik-basin-aciklamasi>, E. T.: 18.01.2024.
- Uzer, U. (2018). Kudüs şehrinin Filistin, İsrail ve Birleşmiş Milletler açısından siyasi önemi. *Filistin Araştırmaları Dergisi*, 2, 134-157.
- Yaşar, F. T., Özcan, S. A., ve Kor, Z. T. (2010). *Siyonizm düşünden işgal gerçeğine Filistin*. (7. Baskı). İstanbul: İHH Yayınları.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 23(112), 7-17.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (11. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, Y. (2021). İsrail-Filistin sorununda iki devletli çözüm arayışları. *OPUS International*

Conflict, War, and Security Studies

Çağla Lüleci Sula

The study of security has evolved significantly since the establishment of the discipline of International Relations. Security was studied under the name of defense studies, strategy, military studies, or war studies before the Second World War. Only after the 1940s, security studies have become a distinct field of study, widely considered a sub-field of International Relations. Realist understanding of security, with its state and military focus, dominated the field until the 1980s. the post-Cold War era welcomed the deepening and broadening the definition and study of security, with critical approaches challenging the realist notion of security. These new approaches integrated various referent objects and types of threats to the study of security. This study questions whether the broadening of security has gone so far that it lost the track of its origin, which was to study conflicts and war. Going through the major journals that publish in the field of security, it argues that security studies have lost the track of war and conflict, while focusing on multiple human and non-human referent objects, and threats other than the survival of states and its citizens. The study concludes that there is a need for self-reflection in security studies in terms of whether it started to lose its focus and whether this situation hinders or develops the overall study of security.

Keywords: War, Conflict, Security, International Relations, International Relations Theory.

Collective action and small-scale fishing cooperatives in Istanbul

Pınar ERTÖR AKYAZI

Boğaziçi University, Institute of Environmental Sciences

pinar.ertor@bogazici.edu.tr

ABSTRACT

Fishing cooperatives play a crucial role in facilitating collective action among small-scale fishers, serving as pivotal local organizations with the capacity to defend their rights, livelihoods, and the sustainability of marine ecosystems. In the case of fishing cooperatives in Istanbul, collective action unfolds in diverse ways, both within each local cooperative and within the umbrella organization of these cooperatives, namely, the Association of Istanbul Fishing Cooperatives, Istanbul Birlik, hereafter. Small-scale fishers under Istanbul Birlik typically engage in collective action when they collaborate for fishing activities, attend meetings of their own local cooperatives, participate in national fisheries regulation meetings in Ankara, and sign petitions to defend their livelihoods and fish stocks. One specific form of collective action among fishing cooperatives in Istanbul is the annual workshops organized by Istanbul Birlik and attended by the board members of the fishing cooperatives in Istanbul. These workshops serve as open platforms where board members of fishing cooperatives raise issues, exchange ideas and formulate policy proposals for fisheries management in Istanbul. The present study analyzes the main themes emerging from these workshops in terms of fisheries management in the years 2016-2023 using qualitative open-coding methods to uncover the main challenges, demands, and claims of small-scale fishers in Istanbul. The qualitative data analyzed in this study have been collected via participant observation and action methods based on the author's engagement with Istanbul Birlik fishers in their meetings and annual workshops. The findings reveal that organizational issues like the financial and legal aspects of running fishing cooperatives have been the primary concerns of the fishing cooperatives over the stated period in the annual fisheries management workshops. In addition, direct sales mechanisms for fishing cooperatives have been presented and discussed by the participants, with a specific emphasis on the "Coop Shops Model" prioritized by the Board of Istanbul Birlik and marine social scientists collaborating with fishers. The empirical results of this study contribute therefore to a better understanding regarding how small-scale fishers conceptualize cooperativism in fisheries and the prevailing narratives guiding their efforts toward sustainable fisheries in Istanbul.

Keywords: cooperation, environmental sustainability, cooperativism, small-scale fisheries

Literary Transculturation: Reflection of Metaphors in Cevat Çapan's Rendering of William Butler Yeat's Poetry

Rabia AKSOY ARIKAN

Asst.Prof.Dr.,Çankırı Karatekin University, Human and Social Sciences Faculty, Department
of Western Languages and Literatures

rarikan18@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9074-7428>

Abstract

W. Butler Yeats (1865–1939) is an Irish poet and playwright, who was one of the leading figures of the Renaissance period in Irish Literature. He was one of the founders of the Abbey Theatre. Yeats was honoured with the Nobel Prize for Literature in 1923 (Yeats 2014, Int.). Cevat Çapan (1933) is a Turkish academic, writer, poet, and translator. He is known for his publications, such as poetry books and translations, as well as theatre reviews and anthologies. The subject matter of this study is translating poetry, one of the elements of literary translation, is like recreating the text, experiencing the taste of two different languages. In poetry, there is such a deep meaning beyond sounds and words that it can pass from person to person, from language to language, and cultures merge. In an interview, Cevat Çapan stated, “The best way to read a poem is to translate it.” Indeed, the question of whether poetry can be translated or not has always been a topic of discussion. Although there are always different opinions on this matter, the common view is that translation depends on the nature of the poem. The present study aims to examine the metaphors in William Butler Yeats' poems translated by Cevat Çapan using Peter Newmark's strategies and to concretize the effect of emotions conveyed through poetry translation on the transculturation. In light of the translation difficulties arising from the language of poetry, it was observed that it is not possible to fully reflect the imagery and metaphors related to cultural transfer in the source language in the target language, starting from the idea that not every poem can be translated. Moreover, even if the special meanings of person and place names, historical events, or expressions related to daily life in the source language are conveyed, it is impossible for them to be understood in the target language since the target language reader is foreign. However, in order to maintain rhyme and rhythm, there is a risk of moving away from the meaning when transferring syllabic and verbal deviations, rhyme, and measure to the target language. The inability to translate even a single word focused on meaning in poetry significantly affects the integrity of the poem's meaning. Therefore, it is emphasized that more attention should be paid to translating metaphors that are effective in transculturation. As a result of the study, it is concluded that the most appropriate approach is to select poems that will reflect the problems arising from the characteristics of poetic language and reflected in the translation process as little as possible.

Keywords: Transculturation, Poetry Translation, Metaphor, William Butler Yeats, Cevat Çapan.

Edebiyatta Kültürlerin Kaynaşması: William Butler Yeats Şiirlerinin Cevat Çapan Çevirilerinde Mecazların Yansıması

Rabia AKSOY ARIKAN

Dr.Öğrt. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi,

Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü

rarikan18@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9074-7428>

Öz

İrlanda Edebiyatının önde gelen şahsiyetlerinden biri olan W.Butler Yeats (1865-1939) oyun yazarı ve İrlandalı bir şairdir. Abbey Tiyatrosunun kurucularından biridir. 1923'te Nobel Edebiyat Ödülüyle onurlandırıldı (Yeats 2014, Int.). Cevat Çapan (1933), Türk akademisyen, yazar, şair ve çevirmendir. Tiyatro eleştirileri ve antolojilerin yanı sıra şiir kitapları ve çeviriler gibi yayınlarıyla tanınmaktadır. Bu çalışmanın konusunu teşkil eden edebi çeviri unsurlarından olan şiir çevirisini yapmak yeniden metni oluşturmak, bir dilde iki farklı dilin tadına varmak gibi bir şeydir. Şiirde seslerin, kelimelerin ötesinde öyle derin bir anlam vardır ki insandan insana, dilden dile geçebilmekte, kültürler kaynaşmaktadır. Cevat Çapan bir söyleşinde "Bir şiiri okumanın en iyi yolu onu çevirmektir." demiştir. Nitekim şiir çevrilebilir mi, çevrilemez mi sorusu hep gündemde olan sorulardandır. Bu konuda hep farklı söylemler olsa da ortak görüş çevirinin şiirin durumuna göre olduğu yönündedir. Çalışmanın amacı, William Butler Yeats şiirlerinin Cevat Çapan çevirilerindeki metaforları Peter Newmark stratejileri ile inceleyerek, şiir çevirisi yoluyla aktarılan duyguların kültürlerin kaynaşmasına etkisini somutlaştırmaktır. Şiir dilinden kaynaklanan çeviri güçlüklerinin ışığında, her şiirin çevrilemeyeceği düşüncesinden hareketle kaynak dilde yer alan kültürel aktarıma ait imge ve mecazların bütünüyle hedef dile tam olarak yansıtılmasının mümkün olmadığı görülmüştür. Ayrıca kaynak dilde hedef dil okuyucusunun yabancı olduğu kişi ve yer adları, tarihi olaylar ya da gündelik yaşama dair ifadelerin özel anlamlarıyla aktarılsa dahi hedef dilde anlaşılması olanaksızdır. Buna karşın şiirdeki sessel ve sözcüksel sapmalar, uyak ve ölçüyü, ahengi sağlamak adına hedef dile aktarırken anlamdan uzaklaşma tehlikesi görülebilir. Şiirde anlamın odaklandığı tek bir sözcüğün dahi çevrilememesi, şiirin anlam bütünlüğünü önemli ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle, kültürlerin kaynaşmasında etkili olan metaforların çevrilmesine daha fazla özen gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Çalışma sonucunda açıklanmaya çalışılan ve şiir dilinin özelliklerinden kaynaklanarak çeviri işlemine yansıyan sorunların en az yansıtacak şiirlerin çevrilmek üzere seçilmesinin en doğru yaklaşım olacağı kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültürlerin Kaynaşması, Şiir Çevirisi, Metafor, William Butler Yeats, Cevat Çapan.

Introduction

As emphasized by Yalçın (2003: 57), one of the significant functions of translation studies is to convey a country's culture to another country and establish intercultural dialogue. Thus, through the medium of language, which serves as the conduit for cultural transmission, cultures primarily encounter each other through translation, enabling one culture to assimilate a cultural product of another culture and ensuring the incorporation of this product into the receiving culture's symbolic system (cited in Barut & Baytar, 2021, p.19).

If it is possible to translate poems has been a subject of debate in all cultures since it has a different and unique/distinct language, which is different from everyday use. In this regard, Durusoy (1994, p.15) stated that poetry translation remains a perpetually contentious issue, highlighting the challenges faced by poetry translators and the prevailing belief in the impossibility of translating poetry in every country (cited in Toklu 2003, p.87).

Metaphor refers to the most important and widespread element of speech. By using metaphors, a subject, idea, or activity is referred to by a word or statement which is generally used in referring to another subject, idea, or activity, to suggest some shared characteristic between the two. This similarity is considered an imaginary identity rather than being presented as a comparison: calling a man a pig or stating that he is a pig is metaphorical. However, the statement "he is like a pig" is a simile. There also are metaphors in the forms of verbs or adjectives, or in longer idiomatic phrases, such as throwing the baby out with the bathwater. The use of metaphors to create new thought combinations is an important characteristic of poetry. However, it is also possible to create a poem without any metaphor. In daily language, there are many metaphorical words and phrases as "dead" metaphors, which are not paid attention, such as branches of an organization. A mixed metaphor refers to those in which the combination of implied characteristics makes no sense generally by aiming to combine two metaphors: those vipers stabbed us in the back ("those vipers stabbed us in the back." Vipers are snakes, they cannot stab anyone) (Baldick 2001, p. 153).

This study aims to comprehensively address the questions of whether poetry is translatable and whether transculturation in literature is reflected in poetry, through an examination of the metaphors in Yeats' poems as translated by Çapan.

For this purpose, the methodology of the study will be outlined first, followed by a discussion of the lives of Yeats and Çapan, various viewpoints regarding the translatability of poetry, explanations of challenges in poetry translation, and an elucidation of metaphors and their translation in poetry through tabulated presentation. The findings obtained in this study will be presented along with recommendations, followed by the conclusion section.

Methodology

Despite all the prejudices regarding the difficulties of poetry translation and the translatability of poetry, poetry translation has been practiced for centuries, and various methods have been proposed for this purpose. Andre Lefevere defined the ideal poetry translation as one that, without opposition between adherence and freedom, interprets the source poem as a whole within the framework of adherence, handling its details more or less freely and combining them. Teoman Aktürel emphasizes adherence to the source text and "not harming Turkish, not depriving Turkish of its rights" in poetry translation. On the other hand, Cevat Çapan adopts an adaptation approach to poetry translation and expresses that he benefits from the Turkish tradition in his poetry translations. Lefevere regards this adaptation as participation in the source author's interpretation of the subject, while noting the poet's alteration and rewriting of the expression of it as an indication of the source text's lack of reliable impression. Çapan, on the other hand, elucidates adaptation translations by examples such as rendering "I wasted time,

and now doth time waste me” from Shakespeare’s “*II. Richard*” as “Beni gıryan eden hükm-ü zamandır.” and Antonious’s “Let Rome in Tiber melt” from “*Antonio and Cleopatra*” as “Varsın gönül aşkınla harab olsun efendim” (1990: 11-19, cited in Aksoy 2002, pp. 136-137).

As emphasized by Lefevere, those who engage in poetry translation should consider the translator taking the source text as a whole, not focusing on a single direction, not evaluating time, place, tradition, and linguistic elements within the framework of the source and target poems, being well acquainted with the literary and transcultural aspects of the source poem, having a grammatical competence that includes artistic talent, not forgetting the communicative values of the source and target poems, and creating a poem in the target language that is close to the same communicative values. Indeed, a poetry translator should not only be someone who evaluates the form of the source poem well but also someone who can recreate it in the target language. The poetry translator should update the elements that provide cultural fusion in the source poem and be able to preserve them by explaining in the target language. The translator should be able to choose the most appropriate form within the literary tradition of the target language. If such a form does not exist, it is the privilege and responsibility of the translator to create it. Thus, the poetry translator contributes to the development of the target literature and creates new communicative values (1975: 49, cited in Aksoy 2002, p. 136).

Based on the approach of whether poetry can be translated, transculturation in poetry translation and metaphors in poetry will be analyzed through Cevat Çapan’s translations of William Butler Yeats’ poems using Peter Newmark’s metaphor translation strategies.

Yeats & Çapan

W. Butler Yeats (1865–1939), an Irish poet and playwright, was one of the prominent figures of the Renaissance period in Irish Literature. He was one of the founders of the Abbey Theatre. He won the Nobel Prize for Literature in the year 1923 (Yeats 2014, Int.). On the other hand, most of Yeats’s poetry incorporated symbols that can be seen in ordinary life and traditions, many of his poems written in the 1890s continued to reflect his interest in Irish subjects. Yeats also continued to explore mysticism. Considering these collections and others, one of the prominent elements in Yeats’s poems is his awareness of old age. He aimed to incorporate all the complexity of life in poetry. However, it is directly related to a poet’s imagination capacity and the transformation of materials by the energy of artistic articulation. He, as a poet, had been making an effort to transform the concerns he encountered during his life, by making use of a universal language in his poems¹²). Cevat Çapan (1933) is a Turkish academic, who also is a writer, poet, and translator. Çapan is also known for his publications, including poetry, translations, and theatre reviews and anthologies.¹³ Çapan translated many works from English, Irish, American, Italian, and Greek literature into Turkish language. He wrote and translated many books, which include anthologies of Greek, English, and American poetry).¹⁴

Transculturation

The term culture was formed by the combination of the Latin word ‘cultus’, which means ‘care’, and the French word ‘colere’, which means ‘to till’. One of the earliest definitions of the term was proposed by Edward Burnett Tylor (1832-1917), an anthropologist who described the culture as “a complex whole consisting of knowledge, belief, art, morals, law, customs and any other capabilities and habits acquired by man as a member of society” (Katan 2003, p. 25, cited in Akat, Kümbül 2022).

¹² <https://www.poetryfoundation.org/poets/william-butler-yeats>

¹³ <https://www.wikidata.org/wiki/Q60855214>

¹⁴ https://tr.wikipedia.org/wiki/Cevat_%C3%87apan

Mailhac (1996) examined “cultural references” from a wider perspective: “any reference to a cultural entity which, because of its distance from the target culture, is characterized by a sufficient degree of opacity from the point of view of the target reader to constitute a translation problem” (1996: 173, cited in Kuşcu Özbudak).

Together with globalization and technological advancements, societal communications have intensified, leading to an acceleration in the interaction of cultures. In parallel with these developments, novel concepts concerning culture, such as cultural translation, transliteration, and transculturation, have emerged.

Fernando Ortiz introduced the term “transculturation” in the 1940s. As he put it, “the word transculturation better expresses the different phases of the process of transition from one culture to another,” and as it is defined in literature, it goes beyond merely acquiring a new culture. As Ortiz noted in a 1942 lecture at Club Atenas in Havana, where he described the five stages of transculturation—from opposition to compromise, adjustment, self-assertion, and integration—acquisition is always a selective process (Ortiz 2011, cited in Ronning 2011). When discussing transculturation in literature, Mary Louise Pratt is one of the critics who is most often quoted. According to her 1992 book *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation*, transculturation is a result of “contact zones,” which are social settings where different cultures collide and struggle with one another, frequently in extremely uneven relationships of dominance and submission (Pratt 1992; cited in Ronning 2011). According to Ashcroft, Griffiths, and Tiffin, the term “contact zone” refers to the phenomenon where cultural practices of different kinds and modes of representation interact in colonies and metropolises. This definition is based primarily on Mary Louise Pratt (Griff, Triff, and Ashcroft 1998, cited in Ronning 2011).

Transculturation in Poetry

From the Latin words *cultus*, *cultura*, and *colere*, which signify to nurture, cultivate, and care for, respectively, the English word culture was born. A generic phrase, “culture” refers to the social norms and values that human societies uphold as well as the information, attitudes, objectives, convictions, artistic creations, legal frameworks, capacities, customs, behaviors, and habits of their members. Speaking or writing, every text arises from a particular extralinguistic situation and is influenced by the social, cultural, and historical context in which it is situated. Translation is thus the process of conveying ideas across linguistic and cultural barriers (Pavlović and Poslek, 1998, p. 158–159, cited in Akat, Kümbül 2022, p. 205).

Humans express their emotions through poetry, deriving pleasure from reading it and facilitating mental enrichment. Moreover, when a poem is translated, the act enables us to hear voices from other worlds beyond the confines of our language. The beauty of encountering a completely different poetic voice is indescribable. One may experience the joy of discovering a new literary culture, immerse oneself in the pleasure of entering into the mainstream of world culture, or gain access to the opportunity of exploring a rich and perhaps unfamiliar literary tradition. As noted in Bourdieu’s sociology, “symbolic capital” denotes the high cultural prestige carried by poetry. The reflection of intense emotions in poetry serves as one of the most effective means for the amalgamation of cultures, a process known as transculturation. From this perspective, it can be argued that poetry translation holds much higher prestige than technical or detective novel translation (Gouanvic, 2005:161-162; Jones, 2011:7; cited in Ak&Büyüksaraç, 2020, p. 2544).

Regarding the fusion of cultures in poetry (transculturation), Durusoy (1988, 106) explains that a translator's failure to convey cultural factors from the source text should not lead to abandonment of the translation process. He elucidates the importance of translation as a catalyst in intercultural interaction and suggests that cultural fusion (transculturation), sometimes necessitating the acceptance of cultural loss, occurs as certain aspects of a foreign cultural reality gradually integrate into the whole (Toklu 2003, p. 97).

Metaphor?

Peter Newmark considers metaphor as “any figurative expression: the transferred sense of a physical word; the personification of an abstraction, the application of a word or collocation to what it does not literally denote, i.e., to describe one thing in terms of another.” Metaphors may be “single” (one-word) - or “extended” (a collocation, an idiom, a sentence, a proverb, an allegory, a complete imaginative text) (Newmark 1988, p. 104).

Five categories are used by Newmark to categorize metaphors: dead, cliché, stock, recent, and original. Additionally, he makes a distinction between simple metaphors (such as “a sunny girl”) and complicated ones, which might include two or more words or idioms (like “catch a fish”), almost all proverbs, and full poems. He talks about the contextual elements and translation processes that surround metaphors: According to conventional definitions, a dead metaphor is a figure of speech that has become cliched and has lost its power. Dead metaphors are usually not hard to interpret, but sometimes they give options because they don't translate literally. Cliched metaphors are metaphors that are employed in place of clear thinking, frequently in an emotive manner, but do not accurately reflect the circumstances at hand. They may have outlived their usefulness momentarily. The series of cliches must be translated in all of their hideousness; the same translation techniques would be appropriate. Clichés of any kind, including metaphors and collocations, should be avoided by translators when they appear in “anonymous” texts, such as informative texts that only present facts or theories; they should also be avoided, in accordance with the SL author, in public notices, instructions, propaganda, or publicity, where the translator is attempting to elicit the best response possible from the audience. Here, the option is to replace the trite metaphor with one that is less tarnished or to reduce it to sense. Stock or standard metaphors are well-known metaphors when used informally, clear. They have an emotional warmth to them that does not get stale with repeated use. When two metaphors are used for one object, the result is frequently illogical or ludicrous, as in the case of those vipers stabbing us in the back. This is known as a mixed metaphor. Compared to universal or personal metaphors, cultural metaphors are more difficult to interpret. Language, then, serves not just as a cultural record but also as a vehicle for individuality and universal expression (Newmark 1988, p. 106).

Metaphors in some of Yeats' Poem

Yeats' describes the mental journey of an old man to the city of Byzantium in his poem, “**Sailing to Byzantium**”

1. Gyre: Any motion that revolves, spirals, or is circular. The gyre is a metaphor for an intensifying storm that is getting bigger, stronger, and more likely to cause havoc. Two kind of historical cycles are described by the gyre: order and growth and chaos and decays.

2. Falcon: The falcon represents as a metaphor for humanity which has lost its direction, control and is unable to “hear” the voice of God. This represents the breakdown of communication and order in society, where people have lost their connection to the values and traditions that once held them together. The falcon's inability to hear the falconer signifies the loss of control and the descent into chaos and anarchy.

3. Sailing to Byzantium: A journey to Byzantium (Constantinople) as a metaphor for a spiritual journey. Journey from the mortal world to the world of art and eternity.

4. Golden bough: The golden bough metaphor represents the speaker's soul, which is on a journey to reach the realm of art and beauty in Byzantium.

5. Dying animal: The metaphor of the "dying animal" is used to describe the physical body, emphasizing its impermanence and susceptibility to decay. "An aged man is but a paltry thing/A tattered coat upon a stick". In this metaphor, the poet compares himself to a scarecrow.

6. Artifice of eternity: The idea of artifice suggests that the realm of art and beauty in Byzantium is a creation of the imagination.

7. "Come from the holy fire" suggests that the sages have emerged from a spiritual realm, carrying divine wisdom with them.

8. The term "dying generations" defines the repeated cycle of birth and death, the transience of life.

9. Singing masters of my soul: The "singing" of his soul is likely a metaphor for the confidence and spiritual fulfilment that is so commonly associated with youth.

He describes a sexual assault in his poem "**Leda and the Swan.**" Zeus brutally attacks Leda in the poem's vivid imagery, which depicts Zeus as a swan. The word "breast" is a metaphor for the emotions a woman experiences.

The "swan" represents energy, permanence, and beauty. In addition to being cruel and heartless, swans are also enigmatic and alluring. Swans are a symbol of immutability, changelessness, and immortality that are out of reach for mortals living in a temporally regulated universe. An image of cunning, deceit, and despotism is conveyed by the symbolism of a swan, turned Zeus, raping a lady. The metaphorical quality of power is symbolized by the swan's capacity to change into an enticing creature.

Leda represents purity. Yeats utilizes swans as a symbol for youth, as well as for the flux and fixedness of life.

The term "feathered glory" most likely refers to the swan's genitalia in a metaphorical sense. The metaphor of the swan's capacity to change into a seductive being represents the misleading character of power.

Yeats interprets "**the Second Coming**" as a metaphor, an idea, a story, or a picture.

The metaphor "Things fall apart; the centre cannot hold" alludes to the disintegration of the institutions and traditional values that have governed society for millennia.

"The blood-dimmed tide is loosed," implying that the chaos's accompanying destruction has tainted the soul's purity.

"Everywhere the ceremony of innocence is drowned" is a metaphor used to illustrate how civilization, the nation, and the worth of human life have all perished. Yeats uses this metaphor to express his socio-religious belief that anarchy has corrupted people's religious purity because of the decline in society values.

"Somewhere in the desert sands, a shape with a lion's body and a man's head" alludes to the destructive powers that pose a threat to the planet.

And what a savage beast when its time finally comes. slouches toward the birth of Bethlehem?- This sentence implies that the world is facing a new and unknown future, that the destructive power is now in route to Bethlehem, and that it is a symbol of birth and hope.

He makes reference to his literary themes, personalities, and sources of inspiration in “**The Circus Animal’s Desertion**” by using the metaphor of the circus animals. He reviews his poetry career, dissects his earlier pieces, and discusses his inspirations. He now realizes that the deterioration of age has stripped him of all his illusions and vanities. The poet believes that his lyrical abilities have abandoned him and that he is “a broken man.”

The title of the poem, which refers to the circus animals as a metaphor for the speaker’s previous poetry, describes how he has failed to find inspiration for new poetry by using the abandonment of those creatures as an analogy.

The speaker’s previous, ostentatious, and dazzling ambitions and ideals are represented by the circus animals.

Translating Metaphors

Even in cases where a sentence appears to be nonsensical but is grammatically correct, it is important to examine its seemingly nonsensical elements for a potential metaphorical meaning. This is because it is improbable that someone would purposefully write nonsensical material in an otherwise coherent text (Newmark 1988, p. 106).

Newmark’s Strategies for Translating Metaphors in Poetry

This framework, which ranks the translation processes according to preference, consists of seven steps for translating metaphors (Newmark 1981, pp. 109–111).

They are listed in the following order:

- 1.** In the TL, to duplicate the identical image. If the image has a similar frequency and currency in the relevant register, this method can be used. For one-word metaphors, this process is typical (Newmark 2001, p. 88).
- 2.** To substitute a common TL image that fits the TL cultural context for the image in the SL. It should be noted that this process is subject to some degree of interpretational variation, even in small cases, regardless of how well the target language image fits the context (1981:109).
- 3.** To translate the metaphor by simile, retaining the image even if in a slightly weaker form (1981:110).
- 4.** To translate the metaphor by metaphor plus sense (the literal meaning of the metaphor (1981:105).
- 5.** To convert metaphor to sense. This results in the loss of some or all of the emotive and pragmatic impact (1981:110).
- 6.** To delete the metaphor in the TL if redundant (1981:111).
- 7.** To reinforce the image by employing the same metaphor with additional meaning. This is referred to by Newmark (1981:110) as a “compromise procedure” because it provides an explanation for readers who are not familiar with the SL while retaining some of the SL’s emotional and cultural impact for those who are (Newmark 1981, pp. 109-111).

Metaphors in Cevat Çapan's translation of Yeats's poetry

Number	Yeats metaphor	Çapan	Strategy
1	Gyre	halka	To reproduce the same image in the TL.
2	Falcon	kartal	To reproduce the same image in the TL.
3	Golden bough	altın varak	To reproduce the same image in the TL.
4	Dying animal	ölen hayvan	To reproduce the same image in the TL.
5	Artifice of eternity	sonsuzluğun ustalığına	To translate the metaphor by metaphor plus sense
6	Come from the holy fire	çıkın o ateşten	To translate the metaphor by metaphor plus sense
7	Dying generations	ölen kuşaklar	To reproduce the same image in the TL.
8	Singing masters of my soul	türküler öğretin ruhuma	Compromise procedure
9	Swan	kuğu	To reproduce the same image in the TL.
10	Feathered glory	tüylü kahraman	To replace the image in the SL with a standard TL image that works within the context of the TL culture.
11	The Second Coming	ikinci geliş	To reproduce the same image in the TL
12	Things fall apart; the center cannot hold	herşey yıkılıyor, bel vermiş ortadirek	Compromise procedure
13	The blood-dimmed tide is loosed	yükseliyor kana bulanmış sular	To translate the metaphor by metaphor plus sense.
14	Everywhere the ceremony of innocence is drowned	Her yerde sulara gömülüyor suçsuzluğun töreni	To replace the image in the SL with a standard TL image that works within the context of the TL

			culture.
15	Somewhere in sands of the desert a shape with lion body and the head of a man	bir çölün kumları üzerinde gövdesi aslan, başı insan yaratık	To replace the image in the SL with a standard TL image that works within the context of the TL culture.
16	And what rough beast its hour come round at last.	şimdi hangi yırtıcı hayvan, saati geldi diye	To replace the image in the SL with a standard TL image that works within the context of the TL culture.
17	Slouches towards Bethlehem to be born	aldırışsız yürüyor Betüllahm'da doğmaya	Compromise procedure
18	Circus animals	sirk hayvanları	To reproduce the same image in the TL.
19	A broken man	kırgın bir ihtiyar	To translate the metaphor by simile, retaining the image even if in a slightly weaker form.
20	Players and painted stage	oyuncularla boyalı dekorlar	To delete the metaphor in the TL if redundant.

When considering poetry translations from the perspective of the target culture, it can be observed that the poems contained within Yeats' "All Things Can Be Tempted" serve as poems facilitating assimilation in the target culture. This understanding is evident with examples of reflections of events in Yeats' life found in the preface of the book being reflected in his poems. The metaphor translations in Çapan's translations are successful in providing a taste of Turkish poetry in the target culture. It is observed that priority is given to "domestication" in order to reflect cultural assimilation in the translations. The translated poems in the book, besides being artistic texts, have been translated in accordance with the rules and principles of translation in the target culture and exhibit an understanding that endears poetry to readers. The English poems are written in free verse, containing elliptical meanings, consisting of simple expressions composed of nouns, prepositions, adjectives, and verbs. However, despite all this simplicity, a strong poetic effect is manifested through harmony created with powerful poetic impact words. Yeats has consciously aimed to preserve expression with the metaphors he employs, resulting in depth in the minds of both the source and target culture readers. For the poems to meet the criterion of "acceptability" in the target culture, they are expected to appear as if "written in Turkish." In Çapan's translations, the titles of the poems have been translated word for word, ensuring poetic equivalence. As seen in the table, the selection of words in the translations of metaphors corresponds to the source poem, consisting of nouns, adjectives, verbs, and noun phrases.

Occasionally, lines in the source text have been rearranged in the translations to ensure suitability for poetic expression in Turkish and fidelity to the inverted sentence structure in English. Additionally, in this manner, the preservation of original expression, particularly those that would be distorted by the translation of metaphors, is also maintained.

Conclusion

One of the well-known figures in contemporary Turkish poetry, Cevat Çapan, is a prolific poet. In addition to being a professor and writer, he is a translator who has introduced poetry from many other languages into Turkish. Together with the book he called “All Things Can Be Tempted,” he wrote a work (Küçükler Kuşçu 2020, p. 285).

When compared to translations of other literary genres, poetry translations pose a significant challenge in literary translation due to their shorter length and the use of a specialized language unique to poetry. Particularly, the translations of metaphors need to be examined to determine whether they will evoke the same connotations, achieve the same impact, or potentially give rise to different or negative connotations in the target culture. Indeed, translators may find themselves deviating from the original expression in the source language by selecting secondary or tertiary meaning words instead of those that might better reflect the metaphors in order to maintain the meter in the target language. Even the omission of a single word upon which the meaning is centered significantly affects the coherence of the poem’s meaning. Therefore, special care must be taken in the translation of metaphors that serve as key elements in poetry.

In light of all these considerations regarding the difficulties of metaphor translation, it has been concluded that the translatability of Yeats’ poems in Çapan’s translations depends on the nature of the poem, and it is most appropriate to translate the poems that are most suitable for poetry translation. Furthermore, the findings and observations obtained in this study will be encouraging and illuminating for translators, researchers, and those interested in translation in future studies concerning poetry translation and the translation of metaphors.

References

- Ak, E. & Büyüksaraç, Z. (2020). Verlaine’in “Le Ciel Est Par-Dessus Le Toit” adlı şiirindeki Göğün Altında Durarak şiir çevirisinde çeviri stratejilerinin izini sürmek. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(59), 2542-2551.
- Akat B., Kümbül T. (2022). Translation of Culture-Bound Items: A Study on The English Version of Latife Tekin’s Berci Kristin Çöp Masalları in The Light of Jan Pedersen and Mona Baker’s Translation Strategies, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 125, Şubat 2022, s. 203-227 ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.56823>
- Aksoy, B. (2002). Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi. İstanbul: İmge.
- Ashcroft Bill, Griffiths Gareth and Tiffin Helen, *Key Concepts in Post-Colonial Studies* (London: Routledge, 1998) 233.
- Baldick, Chris (2001). *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*. Oxford University Press.
- Barut, E. ve Baytar, İ. (2021). Çeviride kültürel öğelerin aktarımı için başvurulan yöntem ve stratejilere ilişkin bir inceleme: Robert Louis Stevenson’ın “Define Adası” eserinden yerleştirme stratejisi örnekleri. *International Journal of Language Academy*, 9 (2), 17-28.
- Bassnett, Susan (2002) *Translation Studies*, London&NewYork: Routledge.
- Bly, Rober (1982). The Eight Stages of Translation, *The Kenyon Review*, Spring, 1982, New Series, Vol. 4, No. 2 (Spring, 1982), pp. 68-89 Published by: Kenyon College.

<https://www.jstor.org/stable/4335270>

Childs, Peter&Fowler, Roger (2006). The Routledge Dictionary of Literary Terms. London&Newyork: Routledge.

David Connolly, Poetry Translation, Routledge Encyclopedia of Translation Studies Mona Baker& Gabriela Saldanha 1998, 2001, London&NewYork: Routledge.

Jean Boase-Beier, Poetry, Routledge Encyclopedia of Translation Studies, Mona Baker& Gabriela Saldanha 1998, 2009, London&NewYork: Routledge.

Kuşçu Özbudak, S. (2019). Subtitling in local original series of Netflix: Is “The Protector”protecting culture? *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (17), 383-394. DOI: 10.29000/rumelide.657864

Küçükler Kuşçu, N. (2020). Cultural transmission in the children’s novel written by CevatÇapan. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (20), 278-286.

DOI : 10.29000/rumelide.791579).

Lefevere, A. (1992). Translating Literature. NewYork: MLAA

Newmark, P. (1981) Approaches to Translation. New York: Prentice Hall.

Newmark, P. (2001). Approaches to Translation. London: Pergamon.

Ortiz Fernando, On the Phases of Transculturation, *Club Atenas*, Havana, 12 Dec. 1942. 4 Jan. 2011 <http://www.historyofcuba.com/history/race/Ortiz-2>.

Pratt, Mary Louise (1992). Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation. London & NY: Routledge.

Rønning, Anne Holden. Literary Transculturation and Modernity: Some Reflections. *Transnational Literature*, Vol. 4 no. 1, November 2011. <http://fhrc.flinders.edu.au/transnational/home.html>.

Toklu, O. (2003). Şiir Dili ve Çevirisi. Ankara: Akçağ.

Yeats, W.B. (2014). Her Şey Ayartabilir Beni, Çeviren: Cevat Çapan. İstanbul: Sözcükler.

Internet Kaynakları

<https://www.poetryfoundation.org/poets/william-butler-yeats>

<https://www.wikidata.org/wiki/Q60855214>

https://tr.wikipedia.org/wiki/Cevat_%C3%87apan

Reading the Turkish Translations of “Annabel Lee” by Edgar Allen Poe within the context of Eugene Nida’s Equivalence Theory

Ayşenur İPLİKÇİ ÖZDEN

Associate Professor, Samsun University, English Translation and Interpreting
aysenur.iplikci@samsun.edu.tr
Orcid ID: 0000-0001-8082-8155

Abstract

The aim of this study is to evaluate the Turkish translations of Edgar Allan Poe’s (1809-1849) poem “Annabel Lee” (1849) by Melih Cevdet Anday (1915-2002) and Erdoğan Alkan (1935-2014) in terms of Eugene Nida’s equivalence theory in translation with respect to the two main types he propounds which are formal equivalence and dynamic equivalence, the latter of which Nida can be argued to be in favour of. Nida argues that the ST and the TT resemble each other in both form and content in formal equivalence; on the other hand, in dynamic equivalence the message in the ST is desired to be communicated in the TT as naturally as possible. This approach, specifically in poetry translation, gives the critic the chance of examining the different translations of the same poem through the lens of these two basic perspectives focusing on either the effort of conveying the ST message in the TT in a natural and understandable manner, or the performance of keeping the ST and the TT similar in both form and content. Assessing the distinct translations of the same poem by different translators in respect to Nida’s equivalence theory is expected to give readers and critics of the Turkish translations of “Annabel Lee” and of all kinds of poetry in effect, the potential of feeling, hearing, reading, and understanding the poem in a seminal and stimulating manner, and also to perceive it with a much deeper and wider perspective as possible, thus adding to the quality of the TT, notwithstanding the long dated query of the possibility or impossibility of translating poetry.

Key Words: theory of equivalence, formal equivalence, dynamic equivalence, poetry translation

Öz

Bu çalışmanın amacı Edgar Allan Poe’nun (1809-1849) “Annabel Lee” (1849) isimli şiirinin Melih Cevdet Anday (1915-2002) ve Erdoğan Alkan (1935-2014) tarafından yapılan Türkçe çevirilerini Eugene Nida’nın çeviride eşdeğerlik teorisi ile, ki Nida biçimsel eşdeğerlik ve kendisinin de tercih ettiği varsayılan devingen eşdeğerlik olarak iki temel tür öne sürmüştür, incelemektir. Nida, biçimsel eşdeğerlik bağlamında kaynak metin ve hedef metnin hem biçim hem içerik olarak birbirine benzediğini ileri sürer; öte yandan devingen eşdeğerlikte, kaynak metindeki mesaj hedef metinde mümkün olduğu kadar doğal bir şekilde aktarılmalı istenir. Özellikle şiir çevirisinde bu yaklaşım eleştirmene, ya kaynak metindeki mesajı hedef metinde doğal ve anlaşılır bir şekilde aktarma çabası üzerinde ya da kaynak metni ve hedef metni biçim ve içerik açısından benzer bir düzlemde tutma işi üzerinde yoğunlaşarak, bu iki temel bakış açısı yoluyla aynı şiirin farklı çevirilerini inceleme şansı vermektedir. Bu bağlamda bu çevirileri Nida’nın eşdeğerlik teorisine göre incelemenin; “Annabel Lee” şiirinin Türkçe çevirisi ve aynı zamanda tüm şiir okuyucuları ve eleştirmenleri için ufuk açıcı ve aydınlatıcı bir şekilde şiiri duyumsama, duyma, okuma ve anlama imkânı sunması, bununla birlikte şiirin daha geniş ve

derin bir bakış açısı ile algılanabilmesi beklenmektedir.

Bu da şiirin uzun zamandır süregelen çevrilebilirliği ya da çevrilemezliği tartışmasına rağmen, hedef metin niteliğine olumlu anlamda katkı sağlamış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: eşdeğerlik teorisi, biçimsel eşdeğerlik, devingen eşdeğerlik, şiir çevirisi